C.7-1. Elementen van ontologie

Situering

7. Cursussen van 1993 tot 1996

7.1. Elementen van ontologie, 1993-1994, (EO1-EO27, 309 p.)

7.2. Harmologie 1993-1994 (HA1-HA33, 109p.)

7.3. Elementen van religiefilosofie 1994-1995, (ER1-ER440, 514p.)

7.4. Elementen van wijsgerige retoriek, 1994-1995, (EWR1-EWR31, 37p.)

7.5. Elementen van cultuurfilosofie, 1994-1995 (CF1-CF75, 212p.)

7.6. Elementen van huidige filosofie, 1995-1996 (HF1-HF7, 77p.)

Opmerking: *Deze cursus werd van een grotere spatiëring voorzien dan de tekst van de oorspronkelijke cursus. Verwijzingen in de oudere versie van deze tekst stemmen dus niet overeen met de huidige paginering van 'word'. Daarom wordt de oorspronkelijke paginering telkens weergegeven met de letters 'EO'. Ze staan voor 'Elementen Ontologie', en worden gevolgd van het oude paginanummer.*

Inleiding: *Ingaan op de gegevens zoals ze zich tonen, geeft ons een stevige basis. Willen we echter de wereld begrijpen zoals hij wezenlijk is, dan trachten we die gegevens te overschrijden. Via steekproeven veralgemenen en 'veralgehelen' we. Dat geeft ons een beter inzicht in wat bedoeld wordt met het woord 'ontologie', met de verzameling en het systeem van alles wat hoe dan ook bestaat. De Oudgriekse term ontos (ὄντως) betekent letterlijk 'werkelijk', of 'echt' en stamt af van het Griekse woord on (zijn), Ons doorgezet en streng logisch denken leidt ons tot een 'theoria', en groeiend inzicht in het geheel van de werkelijkheid. Zulk een holistische zienswijze gaat uit van de gegevens en is ertoe in staat dat wat gevraagd is, tot een goede oplossing te brengen. We spreken van 'Apocalyptiek', van waarheid die zo aan het licht wordt gebracht Dat is, in vele varianten, het thema van deze cursus.*

Inhoud*: Klik hieronder de tekst aan die je wenst te lezen.*

Voorwoord. - (01/02) 2
1. Bestaan (existentie) en zijnswijze (essentie). (03/09) 5
2. Van voor-ontologisch naar ontologisch taalgebruik. (10/17)..... 13
3. Ontologische ontkenningsleer. (18/22) 22
4. De ontologie der zijnswetten (23/28)..... 28
5. Namen: ontologie, metafysiek. (29) 35
6. Transcendentele ontologie. (30/35)..... 36

7. Modale ontologie (36/43) 43
8. De transcendentaliën. (44/72) 52
9. De transcendentele eenheid. (45/48) 53
10. De transcendentele 'goedheid'. (49/58) 58
11.De hypothetische methode. (73/80) 86
12. De diëretisch-synagogische methode. (81/92). 95
13. De inductieve (veralgemenende/ veralgehelende) methode. (93/ 97) 109
14. Types van inductieve methode. (98/115)..... 115
15. Holistische ontologie. (116/119). 136
16- Holistische ontologie: fenomenologie (120/125) 141
17. Holistische ontologie: fenomenaal/ transfenomenaal. (126/131). 148
18. Holistische ontologie: de abc-theorie. (132/137). 154
19- Holistische ontologie: axiomatiek. (137/142). 160
20. Holistische ontologie: de medemens. (143/ 167
21. Holistische ontologie: formalisme (formalisering) (156/167). 182
22. Holistische ontologie: nog eens formalisme. (168/179). 197
23. Holistische ontologie: computertechniek. (178/191)..... 211
24. holistische ontologie: de deductieve methode. (192/208)..... 225
25. Holistische ontologie: lotskunde. (206/219) 245
26. Holistische ontologie: crisis der 'ontologie: (220/225)..... 257
27. Holistische ontologie: het overingewikkelde zijn. (226/339)..... 264
Studietoelichtingen (240/264) 280

EO1

Voorwoord. - (01/02)

Een 'voorwoord' behelst enkele begrippen ter inleiding.

De cursus.

De antieke Grieken die zo logisch mogelijk te werk gingen, omschreven een intellectuele taak als volgt.

A. Het gegeven.

Dit is het onderwerp of thema. -- In de werkelijkheidsleer of ontologie is dat "Al wat op welke wijze ook 'iets' is". Het begrip 'iets', verstaan als "niet-niets" duidt in onze taal aan al wat werkelijk is.

B. Het gevraagde (gezochte).

Hier: of er 'iets' is en, indien ja, wat dat 'iets' is. Meer alledaags: te weten komen wat men juist onder de term 'iets' of 'werkelijkheid' verstaat. Te weten

komen, dankzij onderzoek, 'historia' (Latijn: inquisitio), wat werkelijkheid zoal zijn kan.

In meer hedendaagse termen: het 'zijn(de); d.i. al wat is, tot (volle) begrip trachten te doen komen. 'Seinsverständnis', om met M. Heidegger te spreken.

In termen van de begripslogica: zich een zo duidelijk en verantwoord mogelijk begrip vormen van wat 'werkelijkheid' is.

Opm.-- De tweedeling of systechie "gegeven/ gevraagde" komt o.m. uit de antiek-Griekse wiskunde: eerst het gegeven zo scherp mogelijk aflijnen; dan, m.b.t. al wat daardoor beschikbaar is, de taak omschrijven (wat men juist met het gegeven of thema doen zal).

Elementen.

Kijk naar de titel! Deze term - 'term' betekent "in woorden uitgedrukt begrip" komt uit het oudste antiek-Griekse taalgebruik.

'Stoicheion', ineenlopend met 'archè', betekende 'element' (beginsel, vooropstelling). Het Latijn vertaalde immers door 'elementum'. Is 'element':

a. een exemplaar uit een verzameling (een schooljongen b.v. is een element uit de verzameling 'schooljongens'),

b. een bestanddeel binnen een stelsel of systeem (een stadswijk b.v. is één deel van de gehele stad). -- Binnen de 'totaliteit' (hetzij verzameling hetzij systeem) heetten de Grieken 'stoicheion' al wat erdoor omvat werd.

Maar er is meer: 'stoicheion' wordt tot 'arche', vooropstelling, wanneer het redenerend-logisch te werk gaand - verwerkt wordt: een gedeelte van een stad is een element dat toelaat de stad als geheel te begrijpen. Of omgekeerd: het geheel maakt een deel begrijpelijk.

EO2

Zo betekent "element en van ontologie" "al wat men aan dingen moet vooropstellen - 'arche' - om ontologie te begrijpen".

Propedeutiek.

De antieke Grieken spraken van 'pro.paideia' of 'pro.paideuma', een 'paideia' voor de gespecialiseerde paideia of vorming.

"Elementen van ontologie", in die engere zin komt dan neer op "inleidend of zelfs elementair (zeer vergemakkelijkt) onderricht in ontologie".

Tussen dilettantisme en specialisme.

Een 'dilettant(e), als liefhebberij bezig zijnde, kent "van alles iets", oppervlakkig. Een 'specialist(e)', als kenner/ kenster, kent "van iets alles", grondig uitgediept.

Aangezien deze cursus 'propedeutisch' is, kiezen wij de middenweg: hij verschaft informatie, d.i. waarheid terzake, en wel als middel tot algemene vorming.

Op Harvard University stelt men het "Harvard principle" voorop: zij kweekt niet generalisten maar gespecialiseerden. Toch eist zij allereerst een algemene vorming in allerlei (hulp)vakken. Waartoe? In termen van MacLuhan: om vakidiotie (al te eenzijdige en beperkte vakkennis) te vermijden.

Een goed onderwijzer, een goede onderwijzeres b.v.
a. kent zijn, haar vak goed,
b. maar, in onze zeer ingewikkelde wereld, is hij, zij algemeen gevormd.

Geldt dit voor het beroep van onderwijzen, dan geldt dit, in onze hypergespecialiseerde wereld, voor zo goed als alle beroepen. Daarvandaan de "voortgezette vorming".

Terloops: één der betekenissen van het antiek-Griekse woord 'filosofia', dat wij door wijsbegeerte of 'filosofie' vertalen, was "algemene vorming".

Noch mode noch ideologie maar methode.

'Indoctrineren' is één der termen die sinds de contestatieperiode gangbaar werd. Dit is: een 'doctrine' of leer opdringen.

Onze cursus vermijdt 'mode', want, ook al zijn er in het filosoferen modes, 'mode' is een oppervlakkige golf van belangstelling die komt … en (vlug) gaat.

'Ideologie' is een werkelijkheidsvreemde gedachtenconstructie, aangewend vaak door ervan overtuigde aanhangers om anderen te beheersen. Omdat ideologie 'onwerkelijk' (niet aan de gegevens aansluitend) is, is zij onbewijsbaar.

Wij huldigen dan ook methode. 'Methode' is een met redenen of gronden gestaafde aanpak of benadering. Zo pakken wij de ontologie - en doorheen haar - werkelijkheid die zij bestudeert, aan.

EO3

1. Bestaan (existentie) en zijnswijze (essentie). (03/09)

Parmenides van Elea.

De stichter van de Eleatische school leefde omtrent van -540. Hij gaat door voor diegene die de 'metafysiek', andere naam voor 'werkelijkheidsleer', tot ontologie of zijnsleer omvormde.

Cl. Ramnoux, *Parménide et ses successeurs*, Paris, Rocher, 1979, 99/148 (Parménide), zegt wat volgt.

Het beginfragment van Parmenides' leergedicht heeft het over een reis, -- per wagen met paarden, en over ontmoeting met een godin.

a. Sommigen zien daarin een loutere allegorie, d.i. een uitgewerkte vergelijking.

b. Anderen echter duiden dit als de weergave van een werkelijke reis "in de andere wereld". Denken wij aan de Siberische sjamanen die toentertijd en nog heden 'zielereizen' ondernemen, bij genezingen b.v.. Overigens: dit is kenmerkend voor wat men 'apocalyps' of 'onthullingsliteratuur' heet.

Ramnoux: beide meningen bevatten een element van waarheid. Want: vergelijk Parmenides met zijn voorganger Hesiodos van Askra (VIII-ste of VII-de e.).

a. Hesiodos ontmoet muzen, inspiratiegodinnen, die ofwel waarschijnlijke onwaarheden ofwel echte waarheid verkondigen (deze tweeslachtigheid in gedrag was de antieke heidenen zeer bekend).

b. Parmenides ontmoet een (ingevende) godin die zowel de 'doxa', het onware dat als waarschijnlijk aangeboden wordt, als de 'aletheia', de onthulde werkelijkheid bijbrengt. Cfr o.c., 103s..

Besluit. -- En Hesiodos én Parmenides beoefenen 'apocalupsis' (het antiek-Griekse woord voor 'onthulling'). Maar waar de eerste binnen de mythische openbaring of apocalyps blijft, daar vervangt de tweede de mythe door een 'zijnsonthulling' of ontologie.

Wat beweert nu Parmenides?

J. Beaufret, *Le poème de Parménide*, Paris, PUF, 1955, 75/93 (Fragments). -- 1 :28/30. -- "Het is een noodzaak dat gij (= Parmenides) 'panta' (alles)

verneemt: zowel het rustige hart van de mooi afgeronde aletheia, het onthulde zijnde, als de 'doxa', de meningen der stervelingen waarin geen waar geloof aanwezig is".

Verder: 2:2. -- "Dit zijn de twee methoden". Dat is de systechie.

Maar er is meer.

6:1. -- "Noodzaak is te zeggen en te denken dat zijnde is". -- Later heet men dit "het identiteitsprincipe" ("Wat (zo) is, is (zo)"). -- 8:21. -- "Zijnde is zichzelf ('tauton') en blijft zichzelf en het is er volgens zichzelf". "Kath' heauto" in het Grieks.

EO4

Dit laatste komt neer op: 'zijn(de), d.i. werkelijkheid, is er volgens zichzelf, -- niet volgens ons b.v.! Niet volgens de 'doxa', de meningen der mensen! Neen: wat is, is er zoals het is op zich, 'objectief', onafhankelijk (voor zover het op zich is althans) van iedere andere werkelijkheid.

Opm.-- Wie daaraan twijfelt, d.i. wie dat loochent, doet dit in naam van die waarheid! Hoe kan men immers beweren dat de werkelijkheid "enkel op subjectiever wijze" toegankelijk is, indien men dit subjectieve niet eerst onderscheidt van het objectieve? Wie daaraan twijfelt, stelt het eerst (bewust of veelal onbewust) voorop.

Het gegeven en het gevraagde.

Na deze inleiding vatten wij het thema van deze steekproef aan.

Gegeven. -- Het sinds Platon van Athene (-427/-347) gangbare onderscheid tussen feitelijk bestaan ('existentia' in middeleeuws Latijn) en zijnswijze ('essentia') als definitie van wat werkelijkheid op zich is. Of anders gezegd: als 'identiteit' (eigen wezensaard) van 'zijn(de)'.

Gevraagd: Verhelderen, onthullen, 'apocalupsis' of 'alètheia' van dat begrippen-koppel.

Ware wetenschap:

'Wetenschap' weze hier gedefinieerd als "degelijke, desnoods bewijsbare kennis". Welnu, Platon, wanneer hij het over "ware wetenschap" heeft, heet ze "theorètikè tou ontos", juist vertaald: "grondig ingaan op wat is". Want, 'theoria' sedert Puthagoras van Samos (-580/-500), betekent, niet bij de oppervlakte blijvend, dieper ingaan op iets. Zo b.v. op de zin van de toenmalige

olympische spelen, die men als oppervlakkig toeschouwer kan mee beleven, zoals Pythagoras zegt, doch die men grondiger kan analyseren. 'Theoria' is dus niet ons huidig begrip 'theorie' (dat te rationalistisch- intellectueel is en gedachtenconstructie bedoelt). 'Doorgronding' zou een uitstekende vertaling zijn.

Vaak vertaalt men door 'bespiegeling' ('speculatie'). In ons huidig taalgebruik is dit "te onwerkelijke", te ver van het gegeven af, om als juiste weergave van de pythagoreïsch-platonische betekenis te gelden.

Een applicatief model ('exemplaar').

In de modeltheorie geldt het koppel "regulatief model/ applicatief model". Het regulatieve model is de algemene regel, terwijl het applicatieve model de toepassing is.

Wat is dus 'werkelijkheid' of, in antiek Grieks 'zijn(de)'?

EO5

J. Brockman, *Morfogenetische velden* (Een nieuw wetenschap), in: T. Maas, red. *Dwarsgebakken wetenschap*, Amsterdam, Contact, 1988, 40/50, onderzoekt de strikt wetenschappelijke waarde - 'werkelijkheidsgetrouwheid' - van Rupert Sheldrake, *A New Science of Life*, London, Blond and Briggs, 1981.

Sheldrake gaat uit van een feitelijk gegeven, nl. het brutale feit dat de gevestigde biologie voor een reeks onopgeloste problemen staat. Wat erop wijst dat haar vooropstellingen niet in overeenstemming zijn met de feiten.

Hij verbreedt die vooropstellingen, o.m. met het begrip 'morfogenetisch veld' (samen met het begrip 'vormresonantie'), om zo de onopgeloste vragen oplosbaar te maken, al was het maar gedeeltelijk.

Om een schets te geven: in 1920 stelde William McDougall, psycholoog aan Harvard University, vast dat ratten uit latere generaties - bij dezelfde situaties sneller (dus niet op dezelfde wijze) leerden dan die uit vroegere generaties. Hypothese: het was alsof de eerste, op geheimzinnige wijze, de weg baanden en gemakkelijker maakten voor de latere, zonder dat deze laatste enig - volgens de vooropstellingen van de toenmalige wetenschap vaststelbaar - contact hadden met de eersten.

Die mysterieuze wijze waarop dat vastgesteld feit geschiedt, heet Sheldrake "morfogenetisch veld": de lateren zitten reeds in hetzelfde morfogenetisch veld met de eersten en dus leven zij mee met die eersten.

"Werkelijke waarde".

Natuurlijk zouden wij het geheel van de zo-even besproken feiten en hypothesen (= vooropstellingen om die feiten begrijpelijk te maken) moeten ter sprake brengen.

'Kritiek' is juist, in platonische termen uitgedrukt, het toetsen op "de werkelijke waarde" van iets.

Critici van Sheldrake:

a. hij publiceerde voordat zijn hypothese streng bewezen was (wat op zich, indien hij ze als pure hypothese publiceerde, nog geen misdaad is);

b. "Zijn aanklagers zijn ook van mening dat hij 'pseudowetenschappen' - zoals ESP (extra-sensory perception (paranormale waarneming)), helderziendheid (in antiek Grieks: mantiek) en andere parapsychologische verschijnselen - nieuw leven inblaast". (O.c., 50).

Opm.--

a. Streng bewezen zijn hypothesen wanneer zijn als werkelijk aangetoond worden (voor de hele wetenschappelijke gemeenschap).
EO6

b. Het is geweten dat de moderne rationalist (die enkel de rede voor zover zij voor iedereen zicht- en tastbare gegevens vooropstelt, aanvaardt) alle moeite van de wereld heeft om paranormale fenomenen, ook indien hij er de feitelijkheid - de waarlijk ervaarbare werkelijkheid - niet van kan loochenen, als werkelijk aan te nemen. Dermate geeft de voorkeur aan zijn vooropstellingen voor de feiten.

Besluit. -- In de ogen van zijn critici is Sheldrake's stelling 'onwerkelijk', - in de zin van "niet werkelijkheid weergevend". Want:

a. het strenge werkelijkheidsbewijs is (nog) niet geleverd;

b. paranormologie (de studie der paranormale fenomenen) is nog geen door modern-rationalisten aanvaarde wetenschap, -- zij is, in hun ogen (versta: gezien vanuit hun vooropstellingen), "een pseudowetenschap".

Ondertussen bewijst dit dat Platon's onderscheid tussen ware wetenschap en onware of althans onzekere wetenschap nog steeds geldt. Net zoals

Parmenides' onderscheid tussen 'alètheia' (blootgetrokken werkelijkheid) en 'doxai' (meningen), die louter waarschijnlijk zijn.

"Wat is 'werkelijkheid'?"

Blijven wij bij hetzelfde boek, *Dwarsgebakken wetenschap*, 203/219. Rudy Rucker, gewezen wiskundige die ondertussen schrijver is geworden van o.m. sciencefictionwerken (zo: Software), schrijft een artikel met als titel: "Wat is werkelijkheid?".

Hij begint met de stelling: "Slechts twee dingen lijken echt zeker te zijn:

a. men bestaat en

b. men doet waarnemingen" (o.c., 203). De rest komt neer op een ingewikkelde theorie terzake.

Vaststellingen.

a. Wetenschappers hanteren het woord 'werkelijkheid'. Meestal zonder er zich apart in te verdiepen wat nu wel als werkelijk kan aangenomen. Zomaar! Ononderzocht!

b. Sommigen, zoals Rucker, gaan erop in maar erg oppervlakkig. Zich in bedenkingen verliezend.

Dit alles wijst erop dat er plaats is voor een aparte 'wetenschap', nl. ontologie of werkelijkheidsleer. Want de hoofdvraag der traditionele ontologie of 'metafysica' is nog steeds actueel. Bewijs: de twee voorgaande artikels b.v.. De ontologie handelt over de vraag: "Met welk recht, "in naam van wat", hanteren wij de term 'werkelijk(heid)' én in het dagdagelijkse leven én in de vakwetenschappen?".

Bestaan en aard van iets.

Lezen wij b.v. D. van Dalen, *Filosofische grondslagen van de wiskunde*, Assen/ Amsterdam, Van Gorcum, 1978. Daar heeft steller het over verzamelingen, -- één de basisbegrippen - elementen - van de recentere wiskunde, sedert Georg Cantor.

EO7

O.c., 4: van Dalen wil een antwoord op de vraag "Bestaan er verzamelingen? alsook op de vraag "Aard der verzamelingen". M.a.w.:

a. bestaat er zoiets als een verzameling?

b. Wat is dan zo'n verzameling? Ontologisch vertaald: is er zoiets als een verzameling of, liever: is een verzameling iets en wat is zij?

Terloops: een wiskundige entiteit ('iets') bestaat zodra een logisch sluitende definitie gevonden wordt.

Anders is het gesteld met niet-wiskundige entiteiten.

Lezen wij een op het eerste gezicht sensationeel bericht in het Nieuw-Zeelandse dagblad *The Dominion*, -- weergegeven in Journal de Genève (Gazette de Lausanne) 29/07/1993, 20. -- De Nieuw-Zeelandse eerste - minister Jim Bolger is, zo ziet het eruit, behept met een boosaardig vermogen ("un pouvoir maléfique"), die zijnsgelijken onweerstaanbaar treft.

Uitgezonderd John Major, brits eerste-minister, hebben alle eerste ministers die hem ontmoet hebben, kort nadien hun post verloren. -- Zijn jongste slachtoffer, in de ongewilde zin, is de Japanse eerste minister Kiichi Miyazawa. Dit volgens The Doninion dat eraan herinnert dat, na hun ontmoeting met Jim Bolger, Michel Rocard en Edith Cresson, socialistische eerste minister in Frankrijk, hun post als regerings-hoofd moesten opgeven.

The Dominion gaat verder: de Turk Turgut Ozal, de Vanuatu Walter Lini, de Canadees Brian Mulroney, de Australiër Bob Hawke, de Poolse Hanna Suchoka, doch ook George Bush, gewezen president der USA, de Russische vicepresident Alexander Rutskoi staan op de lijst van de ongewilde jacht van Jim Bolger!

Gevolg: The Dominion vraagt zich af of de uitnodiging die Jim Bolger gericht heeft tot Bill Clinton, Amerikaans president, om, in de loop van aanstaande september, een bezoek aan Nieuw-Zeeland te brengen, werkelijk aangewezen is.

The Dominion onderstreept zelfs het feit dat het boosaardig vermogen van Jim Bolger het terrein der Internationale politiek te buiten gaat: ook de sport lijdt eronder! Hij woonde de laatste wereldbeker voor rugby bij: resultaat was dat Nieuw-Zeeland er niet in gelukte zich te plaatsen voor de finale. Tot daar de weergave.

Opm.-- Het is de eerste keer niet dat, in de loop der menselijke lotgevallen, zoiets als "een boosaardig vermogen" vastgesteld wordt. Werd niet van één der XIX-d' eeuwse pausen in Rome gezegd dat hij 'malocchio' (het kwade oog) bezat waardoor hij onheil te weeg bracht?

EO8

Meer nog: die paus was ervan op de hoogte dat vooral Romeinse kringen - niet de buitenmensen in Italië - dat aanvoelden. Romeinse moeders b.v. wilden niet dat hij de kinderen zegende (om onheilen te voorkomen)! Dit is geen lichtzinnig bericht zelfs wetenschappelijk gevormden - o.m. degenen die een studie maakten over "het kwade oog" - namen indertijd dat 'gerucht' omtrent die paus ernstig op.

De werkelijkheidsvraag.

Iemand heet men in het Frans "monsieur ou madame porte-poisse" ("onheilbrenger/ onheilbrengster"). Zoiets is, indien men kritisch is, voorlopig niets meer dan een 'rumor', een gerucht, -- iets, dat beweerd en voortverteld wordt. Ontologisch luidt de vraag: hoe werkelijk is zo'n gerucht? Hoe is dat gerucht werkelijk? -- De existentie- en essentievraag, m.a.w. 'Werkelijk' hier in de zin van "werkelijkheid weergevend".

Inhoud en omvang van het begrip 'werkelijk(heid)'.

Om dat begrippenkoppel uit te leggen beginnen wij met de uitdrukking "Al wat is" en "werkelijk(heid)". Dit zijn de twee begripsbestanddelen van de volledige uitdrukking "Al wat werkelijkheid" is. -- Toepassingen: "al wat verzameling is"; "al wat onheilbreng(st)er is".

A.-- De inhoud.

"... werkelijk(heid),-- zo o.m. verzameling of onheilbreng(st)er ..." De middenterm duidt de begripsinhoud aan, -- dat wat men kent en denkt wanneer men "al wat ... is"zegt, ---

B.-- de omvang.

"Al wat ...is". De uitersten van de uitdrukking duiden de omvang van de inhoud aan, d.i. die dingen waarop de begripsinhoud van toepassing is, -- waarop een begrip 'slaat'.

Platon.

M. Heidegger, *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen, 1953, 138, zegt wat volgt. -- "(In de taal van Platon) kan 'ousia' twee dingen betekenen.

1. 'Anwesen', aanwezigheid, van iets dat 'aanwezig' is (opm.: gegeven, aantref-baar, bevindbaar is).

2. Dit aanwezige in het 'wat' (opm.: zijnswijze, wat het is) van zijn wezensvorm ("Im Was seines Aussehens"):

P. Fürstenau, *Heidegger (Das Gefüge seines Denkens),* Frankf.a.M., 1958, 118, voegt daaraan toe: “Hier ligt de oorsprong van het onderscheid tussen ‘existentia’, Daszsein, en ‘essentia’, ‘Wassein”. Zoals gezegd: de middeleeuwse scholastici (800/ 1450) hebben de systechie “feitelijkheid/ zijnswijze” (bevat in de platonische term ‘ousia ‘(‘zijndheid’)) zo vertaald.

EO9

De inhoud en de omvang - beter “de inhoud-en-omvang” - van het begrip dat de ontologie bezighoudt, kan als volgt geschetst worden.

A.-- De inhoud.

Deze is existentie-en-essentie. Beide deelbegrippen zijn wel onderscheidbaar maar niet te scheiden. Want door beide aspecten (zijden) van iets bloot te trekken, onthult men er de werkelijkheid van. Pleegt men ‘alètheia’ of ‘apokalupsis’, openbaring.

a. Indien iets er volstrekt niet was (geen ‘existentie’, dan kan men niet zeggen wat (essentie) het is.

b. Omgekeerd: om er te zijn (existentie) moet iets een wijze van zijn vertonen (essentie).-- Meer valt over het begrip ‘zijn(de)’ of ‘werkelijkheid’ niet te zeggen. Al wat men daaraan toevoegt, is overschrijding van ontologie.

B.-- De omvang. Deze is ‘panta’ (eo 03), alles.

Waardoor? Doordat al wat “existentie-en-essentie” vertoont, op alles slaat. Op alle feitelijke en zelfs alle mogelijke (= denkbare) gegevens. Al wat en bestaat (hoe dan ook) en zijnswijze vertoont, maakt ipso facto (= door het feit zelf) deel uit van “al wat werkelijk is”. En omgekeerd: “al wat werkelijk is” vertoont én feitelijk bestaan én wijze van zijn.

Opm.-- Dat iets is, behelst wat het is. Wat iets is, behelst dat iets is. Let op: dit is ontologische taal en geen dagdagelijkse of zelfs vakwetenschappelijke taal. Waardoor? Doordat b.v. een hersenspinsel - ik denk dat ik een antiek stierenbeeld ben (b.v.) - én feitelijk bestaat (in mijn fantasie) - want zoiets is ‘niet-niets’ - én onderscheidbaar is door een eigen wijze van zijn van de hele rest van de werkelijkheid. Immers al wat onderscheidbaar (‘discrimineerbaar’) is van de hele rest, heeft een volstrekt eigen zijnswijze.

Toepassing.

Wat juist hierboven staat, is de algemene regel. Is zoiets nu praktisch toepasselijk? Ja! -- Een voorbeeldje. -- Zo-even zagen wij dat sommige mensen

- rationalisten - paranormologie “een pseudowetenschap” heten. De vraag -- de kritische vraag -- rijst:

“Hoe rationeel (verantwoord) is die bewering? Dat is de existentievraag: is er wel rationaliteit in die bewering? Hoe is die bewering rationeel (verantwoordbaar)? Dat is de essentievraag: indien er al rationaliteit in is, waardoor is deze onderscheidbaar van de rest van al wat is? -- Zo kan men eindeloos doorgaan met ... alles.

EO10

2. Van voor-ontologisch naar ontologisch taalgebruik. (10/17)

Ter inleiding.

Wat voorgaat, leert ons dat de begripsinhoud van ‘zijn(de)’ of ‘werkelijkheid’ én feitelijk bestaan (existentie) én wijze van zijn (essentie) - wel onderscheiden maar niet gescheiden - behelst, -- dat de begripsomvang ‘panta’, alles, omvat.

Opm.-- Een begripsomvang die werkelijk alles omvat heet men vaak ‘transcendenteel’, (letterlijk: alles overschrijdend), terwijl een niet-omvattende omvang ‘categoriaal’ heet.

Taalgebruiken.

Vaak wordt de ontologie verkeerd verstaan doordat men niet-ontologisch taalgebruik verwart met ontologisch taalgebruik.

a.-- Zo nemen wij het begrip ‘verzameling’. -- Het dagdagelijks taalgebruik kent dat woord uitstekend: “Ik heb hier een mooie verzameling postzegels”. -- Maar de strikt wetenschappelijke verzamelingenleer, eigen aan de wiskunde (vooral sedert Georg Cantor (1845/1918) en de Franse groep Bourbaki, *Eléments de mathématique* (1939+)), zuivert dit dagdagelijks begrip uit. Met ‘akribeia’ (antiek Grieks woord voor ‘nauwkeurigheid’) wordt een definitie uitgewerkt die streng wetenschappelijk is.

b.-- Zo ook, op analoge (deels gelijke deels verschillende) wijze, gaat de ontologie te werk. Ook zij zuivert dagdagelijkse of vakwetenschappelijk taalgebruik uit. Daarvan geven wij nu enkele staaltjes.

A.-- ‘Zijn’ en zijnssoorten.

Zo-even hadden wij het over transcendentele en louter categoriale omvang. -- Soms - vaak meer dan men soms zou verwachten - verwarren zelfs denkers en intellectuelen transcendentele met louter categoriale omvangen.

A.I.-- Diachronisch.

Zo b.v. "Worden is niet zijn". -- Men kan b.v. horen beweren dat "de filosofie die met de term 'zijn(de)' werkt, er niet toe in staat is wording, ontwikkeling e.d.. nauwkeurig en werkelijkheidsgetrouw te denken". Als 'reden' wordt aangegeven: "Worden is niet zijn".

Dergelijke beweringen bergen een denkfout: zij projecteren het omgangstalig taalgebruik in het ontologische! Inhoudelijk bezit 'worden' een eigen zijnswijze, onderscheidbaar van de rest, en een eigen bestaan (eigen essentie en eigen existentie). Omvankelijk bezit het een eigen domein, nl. al wat wordt.

M.a.w.: worden is wordend zijn! Worden, net zoals evolueren, is één type of soort van zijn dat, behalve dit wordende zijn, ook al wat niet wordt omvat.

EO11

A.II.-- synchronisch.

Hier staan wij stil bij meerdere types.

1.-- "Droom is geen werkelijkheid".

Dit zinnetje kan men geregeld horen! Maar: een onirische of droomwerkelijkheid is niet niets. Dat zo "nietige iets" kan zelfs - vraag het maar aan ervaren psychiaters of therapeuten - zeer sterk als "werkelijker dan de dagdagelijkse werkelijkheid" overkomen. 'Fantasmen' beheersen soms veel meer het feitelijk gedrag dan de zgn. 'zinnige' dingen van iedere dag.

M.a.w.: een onirische werkelijkheid vertoont een eigen inhoud (bestaan: in de geest/ wijze van bestaan: onderscheidbaar). Meteen slaat de droom op een eigen domein of omvang binnen het totale zijn of werkelijkheid.

2.-- "Lustprinzip/ Realitätsprinzip".

S. Freud, de vader van de psychoanalytische dieptepsychologie, leerde ons - binnen zijn psychologisch therapeutisch denkkader dat niet het ontologische is - het begrippenkoppel "lustbeginsel/ werkelijkheidsbeginsel".

Freud vertrekt van een omgangstalig koppel - de gewone mens lijdt onder "het onbehagen in de (arbeids)cultuur": iedere morgen naar datzelfde werk! - maar zuivert het uit en verheft het tot een dieptepsychologische systechie.

Een hippe man of vrouw "werkt niet graag", maar, binnen ons modern-economisch systeem, waarin arbeid geld en bezit vertegenwoordigt, ondervinden zij aldra de nare gevolgen: men moet eten en drinken, kleren dragen, wonen, -- niet zonder geld!

Weerom: het lustgevoel dat arbeidsschuw is, is een eigen werkelijkheid, die, zoals de droom gedrag bepalen kan, -- de werkelijkheid van het lustgevoel. De nare gevolgen zijn een andere 'werkelijkheid'. Beide domeinen worden door het 'zijn' omvat,

3.-- "Een teken staat voor de werkelijkheid".

Wij belanden hiermee in hetzij de semiologie van Ferd. de Saussure (1857/1913) of de semiotiek van Charles S. Peirce (1839/1914), d.i. de tekenleer.

Weerom: een teken of symbool bezit een eigen werkelijkheid, waardoor het een eigen bestaan en een eigen bestaanswijze vertoont, -- onderscheidbaar van de rest.

Een landkaart (metaforisch taken) en een wegijzer (metonymisch teken) zijn er "op zich", werkelijk. Dat waarnaar zij hetzij metaforisch (o.g.v. gelijkenis) hetzij metonymisch (o.g.v. samenhang) verwijzen, is een andere werkelijkheid die er analoog (deels identisch deels niet identisch) aan is.

EO12

Een taal - de natuurlijke, omgangstalige of de kunstmatige - is een verzameling, resp. systeem van tekens, op afspraak.

Denken wij aan een formule (een 'formule' is een stel tekens) als die van Einstein: $E = mc^2$ (Energie = massa x lichtsnelheid in het vierkant). Deze op het eerste gezicht wereld- en werkelijkheidsvreemde tekens "E, m, c, ²" liggen aan de oorsprong van de atoombom, want zo een 'werkelijkheidsgetrouwe' formule geeft macht over de natuur (en desnoods over de mensen).

Zoals dromen en lustgevoelens, hoe 'onwerkelijk' ook, macht uitoefenen, zo ook de -- voor buitenstaanders onwerkelijke -- tekens van een formule.

Tekens, -- in taalvorm, in formulevorm, zijn een type van werkelijkheid d.i. van 'zijn'. Denken wij aan de geformaliseerde systemen (wiskundige, louter logistische): zwartgemaakt papier, maar volgens logisch strenge regels, is niet niets maar werkelijkheid, onderscheidbaar van de rest. -- Dit alles is toegepaste ontologie want tekens zijn 'zijnden' zijnssoorten.

Opm.-- Wetenschap is gaan "van de nominale naar de reële definitie".
Een definitie of wezensbepaling omschrijft, zo nauwkeurig mogelijk, de begripsinhoud. En meteen de begripsomvang, natuurlijk.

a. De woordelijke of nominale definitie omschrijft binnen het systeem van een natuurlijke of kunstmatige taal: de andere woorden uit die taal verduidelijken een term. Maar men blijft binnen het tekenstelsel dat de taal is.

b. De zakelijke of reële definitie omschrijft ook maar binnen het systeem van de totale werkelijkheid, -- o.m. buiten het taalsysteem, nl. o.g.v. rechtstreeks of onrechtstreeks contact met de 'werkelijkheid' (= 'realiteit') of 'zaak' zelf.

Weliswaar om het resultaat van dat aftastende contact in woorden vast te leggen en zo, op zakelijke, 'reële' wijze binnen het bestaande taalstelsel te situeren. Zo dat de woorden niet enkel de andere woorden van de taal maar ook en vooral de zaak zelf weerspiegelen. -- Dat is echte wetenschap, nl. "theoretikè tou ontos" zoals Platon zei (het grondig ingaan op wat is),-- 'alètheia' (onthullen van wat 'apocalupsis', bloottrekken, van werkelijkheid.

Opm.-- Nemen wij een beroemd roman, nl. Heliodoros van Efesos, die leefde, in de late oudheid, tussen 300 en 400, Aithiopika (Ethiopische lotgevallen).

EO13

Het komt neer op een lang avonturenverhaal, waarvan de wezenskern een mooie, typisch antieke liefdesgeschiedenis is. De geliefden, immers, herleven een eros, minnedriftleven, van een vorige aards bestaan (reincarnisme).

De actanten (helden, acterende) zijn Theagenes en Charikleia.-- Voor b.v. een historicus die "een zakelijke definitie" zoekt van wat verteld wordt, rijst de

vraag: “Wat juist is in de vertelling uitgevonden (fictief) en wat juist is weergave van vaststelbare feiten in de toenmalige leefwereld (historisch)”?

a. Een goed kunstwerk is altijd, op minimale en essentiële wijze, ‘fictie’ (ingebeelde werkelijkheid). Daarin hebben de ‘narrativisten’ (die ieder verhaal, zelfs het historische, trachten te herleiden tot een ingebeelde constructie), minstens gedeeltelijk, gelijk,

b. Maar zo goed als altijd weerspiegelt datzelfde kunstwerk niet-ingebeelde, ‘historische’ werkelijkheid.

M.a.w.: het is een ‘gemengd’ (deels fictief, deels historisch verhaal. - Wat de weergave van buiten de tekst aanwezige gegevens betreft, hebben de verhaalsrealisten gelijk. Let wel: wij zeggen niet “inbeelding/ werkelijkheid” maar wel “ingebeelde werkelijkheid/ historische werkelijkheid”. Ontologisch gesproken immers is een inbeelding een type van niet-niets, ‘iets’.

Opm.-- Drie types van modern rationalisme. -- “Connubium mentis et rei”, huwelijk tussen geest (rede) en gegeven. Aldus Francis Bacon of Verulam (1561/1626), schrijver van het beroemde basiswerk der modern-rationele methode, nl. *Novum organum* (1620). In rationalistische geest definieert hij ‘wetenschap’ als “natuurbeheersing door de mens”. Ziehier hoe Bacon het rationele gedrag definieert.

a. De empiristische rationelen gelijken op mieren: zij stapelen feitenmaterialen op doch zonder zich om logische samenhang te bekommeren.

b. De reine of a-priorische rationelen, echter, gelijken op de spin die, uit eigen lijfje, webben spint, -- haarfijn en zelfs tot op zekere hoogte symmetrisch samenhangend, maar zonder zich om de toetsbaarheid aan de feiten of de bruikbaarheid in de praxis te bekommeren.

c. De experimentele rationelen gelijken op de bij: de materialen betrekt zij uit bloemen; de vormgeving (nectar) werkt zij zelf uit. -- “Zo kan men alles verwachten van de nauwe verbinding van ervaring (empirisme) en rede (apriorisme)”.

EO14

Zo wordt duidelijk dat - wat Ch.S. Peirce heet - “thought signs” (denkgedachte-tekens, d.i. begrippen), op drie manieren kan gehanteerd worden. Met name:

a. empiristisch eerder verwaarlozend,

b. a-prioristisch eerder alleen vooropgesteld of

c. zo evenwichtig mogelijk experimentalistisch verzorgd.

Meteen blijkt dat de Engelse vader van het zgn. "Engelse of liever Angelsaksische empirisme" eigenlijk experimentalist was.

Opm.-- "Positief denken"

Drie betekenissen, op zijn minst!

1.1. W. J. Schelling (1775/1854), een romantisch denker binnen de drie grote "Duitse idealisten" (Fichte, Schelling, Hegel), steunt zijn laatste filosofie - hij doorliep stadia - niet op 'hersenspinsels' (zoals de zgn. idealistische of a-priorisch- rationalistische rationalisten te werk gaan) maar op vooral door geschiedwetenschap - cultuurgeschiedenis op de eerste plaats - vaststelbare feiten. Het vooropstellen van dergelijke "positieve of stellige 'materialen' "bestempelt hij als "positive Philosophie", waarin o.m. religies (mythen) een plaats krijgen.

1.2. A. Comte (1798/1857), de vader van "la philosophie positive" of 'positivisme', stelt vakwetenschappelijk vaststelbare feiten - uit natuurwetenschapper en vooral de sociologie (die hij als een soort basiswetenschap stelde) - voorop en niet a-priorische 'ideeën' (waarbij 'ideeën' niet in de platonische zin, maar in de modern- rationalistische zin gebruikt wordt, voor 'denkbeelden' of begrippen).

Comte zag drie hoofdstadia in de loop van de cultuurgeschiedenis: eerst religie (met b.v. mythen), dan 'metafysiek' (met vooral denkbeelden), tenslotte (vak)wetenschap, die de twee vorige stadia als 'achterhaald' stelt. - Dit laatste is een vooropstelling die noch Comte noch de positivisten ooit echt bewezen kregen!

2. New Age. -- Het "Nieuwe Tijdperk" (Frans: Nouvel Âge) stelt, op zijn wijze, "positief denken" centraal. Gesteld voor een taak stel u voor (met een denkbeeld of begrip) dat zij "goed afloopt". Dat is de rol van denkbeelden (een soort zelfhypnose, als men wil). Dat heten de nieuw-tijdperkers "positief denken". M.a.w.: onze denkbeelden of begrippen zijn lotsbepalend. Zij beslissen mede over de goede of slechte afloop van onze werkdadigheden.

In tegenstelling tot Schelling's of Comte's positieve filosofie is de nieuwtijdperkfilosofie de mening toegedaan dat vaststelbare feiten niet enkel in het verleden aangetroffen worden maar, in de toekomst,

EO15

4.-- "Sprookjes zijn onwerkelijk".

De geslotenheid van geest der klassieke modern-rationalisten voor al wat sprookje (mythe, legende e.d.m.) is, is gekend.

Toch vertegenwoordigen sprookjes, legenden, zeer zeker mythen (indien godsdiensthistorisch begrepen) een werkelijkheid.

De reden van het "rationele onbehagen" is het bizarre. Het Spaans 'bizarro' b.v. leerde ons één type van zijn kennen. Is 'bizar' al wat:

a. voor de dagdagelijkse logica en haar toepassingen 'grillig' (fantastisch, niet te volgen, niet uit te maken en

b. bevreemdend (onheimelijk, vrees - , ja, angstaanjagend) is. Dit komt neer op één soort 'verwonderlijkheid'.

Een sfeer, een werk, een gedrag enz. kunnen 'bizar' over komen.

Eén voorbeeldje.

Dr. E. Schertel, *Der Komplex der Flagellomanie* (in sommige alternatieve boekhandels), 90f..-- "Heel merkwaardig komt het over als men over Pierre Abélard (= Abailard) leest".

Opm.-- Abelardus leefde van 1079 tot 1143 en was een der merkwaardigste midden-eeuwse (scholastische) denkers. —"Kanunnik Fulbert vertrouwde hem zijn nicht Heloise (1101/1164; op latere leeftijd abdis) toe. Ter onderrichting. Hij behoorde al haar studies te begeleiden. Tot en met 'tuchtigen' toe'.

Opm.-- 'Tuchtigen', in de vroegmiddeleeuwse cultuurcontext omvatte slaan (met rietstok, roede (borstelvormige stok) e.d.m., -- al of niet begeleid door ontbloting). "Dit indien zij "niet voldoende vlijt aan de dag legde".

Heloïse was toen zeventien en al bijna een beroemdheid om haar geest en haar omvangrijke kennis. Zodat men er zich over verwondert dat, in zo'n geval, nog lichamelijke tuchtigingen als gebeurlijke noodzaak of zelfs maar als iets doelmatigs konden in aanmerking komen. Maar de toenmalige tijd maakte zo'n geselingsroes door dat men zich nauwelijks een menselijk bestaan zonder 'flagellatio', geseling, kon voorstellen.

Voor Abélard is de zaak alleszins slecht afgelopen: hij verving de geseling door coïtale elementen. Gevolg: de woedende Fulbert liet hem ontmannen.

Overigens: dergelijke 'flagellantische' betrekkingen tussen man en vrouw waren, toentertijd, echt gewoonte. Zij golden als "volstrekt fatsoenlijk". Zo dat zelfs een heilige als de H. Elisabeth van Thüringen (= van Hongarije: 1207/1231) zich als vast 'flagellator' de grootinquisiteur Conrad van Marburg (een vroom en geleerd priester) aanwierf en hem dus gewillig haar 'keerzijde' (achterwerk) blootgaf zonder zich daardoor, in haar kuisheid of haar schaamtegevoel, gekwetst te voelen.

EO16

'Kuis' was toen zoveel als 'acoïtaal' (zonder coïtus) en zolang dit aspect geëerbiedigd werd, was al de rest geoorloofd, zelfs bij heiligen". Tot daar Dr. Schertel.

Opm.-- Wij onderstreepten 'men': 'men' betekent "wij, in onze twintigste eeuw". Die, na de scholastische middeleeuwen, doorheen renaissance en humanisme, doorheen rationalisme en postrationalisme gepasseerd zijn. Wij hebben, onvermijdelijk, vooropstellingen. Deze fungeren als een 'bril' waardoorheen "de feiten" zien, d.i. (om)duiden. Het is niet doordat het bizar overkomt, zoals een mythe of een middeleeuws filosofenleven, dat er geen (historische) werkelijkheid in bevat zou zijn. Zoveel 'kritische' geest behoort men, ontologisch, nu toch wel aan de dag te leggen! M.a.w.: 'bizar' is nog niet per se 'onwerkelijk'.

5.-- "God is het zijn zelf".

Vergeten wij het niet: wij zijn bezig met het onderscheid tussen het (transcendentele of alomvattende) zijn en de (categoriale) zijnstypes of -soorten. Men kan de zin "God is het zijn zelf" nogal eens horen.

a. Creationistisch.

De creationist gelooft dat God de rest, buiten God zelf, schept ('creatio', in het latijn, is 'schepping'). En wel, zoals een geijkte uitdrukking zegt, "uit het niets" (wat betekent dat God schept uit zichzelf als oneindige werkelijkheids- of zijnsrijkdom).

'Niets' betekent hier niet "het volstrekte of absolute niets". Daaruit ontstaat niets. Daaruit kan God zelfs niet een iets tevoorschijn toveren! 'Niets' betekent, hier, "niets buiten god zelf".

Dit behelst dat zeggen dat God het zijn zelf is, een metonymische uitdrukking is: “God is het zijn zelf” doordat

a. hij zelf bron van alle mogelijk zijn is en

b. door te scheppen zijn meedeelt. --

b. Pantheistisch.

De pantheïst(e) gelooft dat God en schepping, zeg maar: het heelal buiten God (voor zover ‘buiten’ God hier zin heeft), ergens ineen bestaan. B.v. door ‘ekroè’ (Latijn: ‘emanatio’, uitvloeiing). God, in die hypothese, is, in de grond, niet scheidbaar van de rest (voor zover ‘rest’ hier zin heeft, natuurlijk). Hoogstens is hij onderscheidbaar van die ‘rest’.

Ontologisch:

a. het algemene of alomvattende zijn is iets en

b. het goddelijke zijn, hoe dan ook gedacht, is slechts één type of soort van (algemeen) zijn. Ook al is God alom aanwezig.

EO17

B.-- Zijn en volstrekt niets.

Buiten het zijn bestaat er het absolute niets. Deze uitdrukking is eigenlijk een stijlfiguur… om gestileerd uit te drukken dat buiten al wat is, “er absoluut niets is”, - met de types van zijn bleven wij binnen het zijn. Nu: wat te zeggen over dat “absolute niets”?

Het ongerijmde (absurde).

Een andere stijlfiguur is “het ongerijmde”. Is ‘ongerijmd’ of ‘absurd’ “al wat onmogelijk is”, d.i. wat onder geen oogpunt zijn kan. Het ondenkbare.

“Er bestaat een alomvattend domein van ons bedoelend (‘intentioneel’) denken. -- Het is onbegrensbaar. Het omvat alles.

Werkelijkheid en onwerkelijkheid. Al wat mogelijk en onmogelijk is. Al wat reeds gedacht en al wat nog ongedacht is. Al wat contradictievrij en al wat contradictorisch is.

Immers niets ontsnapt aan ons bedoelend denken. Zelfs niet dat wat buiten het bedoelende denken ligt, want, door dat juist bedoelend te denken, is het reeds bedoelend gedacht”. (G. Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung*, Stuttgart, Kohlhammer, 1962, 11).

Het ondenkbare kan bedoelend gedacht worden.

Denken van zijn en bedoelend denken zijn, blijkbaar, niet hetzelfde. -- Dit blijkt uit “het bewijs uit het ongerijmde”. -- Wiskundigen en over het algemeen logici of logistici werken daar regelmatig mee.

Vooropgesteld worden immers in zo’n geval slechts twee mogelijkheden en wel als model en radicaal tegenmodel. Ofwel…. ofwel …. In het Latijn ‘aut’ (niet ‘vel’).

Zo bewijst men dat de ene term of model onmogelijk (ondenkbaar), absoluut niets, is. Met als logisch streng gevolg dat de andere term of tegenmodel mogelijk, ja, noodzakelijk is.

Applicatief model.

Als voorbeeld van deze algemene regel het volgende. -- Beweren dat “2 + 2 = niet 4; Wij zien in - denken - dat dit onzin is, -- absolute onzin of absurdheid. “2 + 2 = niet 4” logisch-coherent denken, d.i. als logisch zinnig denken, is onmogelijk. Toch bedoelen wij denkend die onzin. En wel als onzin. Ons bedoelend denken omvat en zin en onzin, d.i. het denkbare en het ondenkbare.

Besluit.

De ware omvang van ‘zijn’ (en meteen van zijnsleer of ontologie) wordt onthuld - aletheia, onthulling van wat ‘is’ - niet in het logisch samenhangende alleen maar ook in het logisch onmogelijke.

EO18

3. Ontologische ontkenningsleer. (18/22)

A en niet-A. Of: “A is niet”. Of nog: “Er is hier niets”. En dergelijke ontkenningen. -- Het thema is steeds: het zijnde en het niets.

Bibl. st. : D. Mercier, *Logique*, Louvain/ Paris, 1922-7, 107s.. -- De term ‘nihil’ (Latijn voor ‘niets’) keert weer in de term ‘nihilisme’, d.i. de ontkenning van al wat is als (hogere) waarde. Zo - m.a.w. - dat alle mogelijke (hogere) waarde ‘nihil’ wordt. Dit is de sterkste ontkenning, natuurlijk.

Opm.-- Zoals juist hiervoor, EO 17, gezegd: ons louter bedoelend denken kan dit denken, nihilisme. Ons bedoelend denken immers omvat ook al wat niets is, al wat niet - zijn(de) is. Zelfs al wat pure onzin of onwaarde of uiteen zijn (veelheid) is, maar dan als pure onzin, onwaarde, veelheid.

1 -- Bibl. st. : R. Regveld, *Heidegger et le problème du néant*, Dordrecht, 1987. -- Martin Heidegger (1889/1976, nazi-gezind existentieel denker) staat bekend om zijn 'Funamentalontologie', d.i. "fundamentele ontologie". Deze verwijt "de hele westerse traditie inzake metafysiek" (van Platen tot Nietzsche) ten voordele van het zijnde ('Seiendes') het zijn (Seine) vergeten te zijn.

Hij trachtte een 'nieuwe' grondslagenontologie te stichten. Zijn taal is dan ook een zo radicaal mogelijke breuk met de traditionele taal der ontologen. Niet zelden neemt hij zijn toevlucht tot dichterlijke taal, ja, tot 'diepzinnigheden'. Gevolg er ontstaat discussie inzake de juiste duiding.

"Das Nichts nichtet".

Het niets 'niet'. Traditioneel zei men: "Het niets is niet". Indien Heidegger daarmee wil zeggen dat, buiten het zijn(de), niets is, ja, volstrekt niets, dan kan iedereen dit verstaan.

Maar wanneer hij de uitdrukking invoert "Het niets is het gans andere van het zijn" ("das ganz Andere zum Sein") of "Het niets is het totaal andere ten overstaan van het zijn", moet eerst verduidelijkt wat juist hij daaronder, vernieuwend welteverstaan, aan degelijks verstaat.

Soms heeft men de indruk dat "het gans andere t.o.v. het zijn" iets ondernemends en actiefst is, -- een actieve ontkenning. Wat in geen enkel geval van het volstrekte niets kan gezegd worden. Indien zoiets iets zinnigs betekent, dan pas wanneer het uitgezegd wordt van het betrekkelijke niets dat niet het absolute zijn ontkent maar wel een of ander type van zijn, -- een categoriale ontkenning.

EO19

Dr. J. Grooten/ Dr. G. Steenbergen, uitg., *Filosofisch lexicon*, Antwerpen /Amsterdam, 1958, 250, zegt: "Satanisme is de opvatting die de ontkenning van alle waarden tot enige waarde verheft". O.c., 201: "Nihilisme is de leer die het niet-zijn - in absolute of althans in relatieve zin - huldigt". Op kengebied wordt zo "de waarheid" geloochend. Op ethisch gebied wordt de geldigheid van waarden en normen ontkend.

Toegepast: op politiek terrein wordt nihilisme de rechtvaardiging van ieder verzet tegen iedere vorm van gemeenschapsleven (anarchisme, libertinisme).-- "Het niets niet"! Dit is: het nihilisme, een vrije keuze van de wil die het negatieve bedoelende denken beaamt met gedachte, woord en daad 'niet', d.i.

ontkent holt uit al wat (waarde, norm,-- kenwaarde, echt gemeenschapsleven e.d.m.) is. In die zin in “het andere t.o.v. het zijn (als kenwaarde of waarheid, als (gewetensvolle beaming van) al wat waardevol is,-- als al wat waardevol gemeenschapsleven is enz.)” een actieve, ondernemende macht, tegelijk binnen al wat is en toch tegen al wat is in.-- De Duitse nazi’s onthulden dit.

2.-- Bibl. st.: D. Vernant, *Introduction à la philosophie de la logique*, Bruxelles, 1966, 92ss..

Bertrand Russell (1872/1970), bekend om zijn anarchisch-libertijnse mensenrechtenduiding, alsook om zijn vier huwelijken), in zijn *Principles of Mathematics*, London, 1937-2, betoogt dat, indien men beweert dat een object - ‘A’ - “geen enkel zijn” vertoont, dit “een overduidelijke inconsistentie” (innerlijke contradictie of tegenspraak) behelst.

“De uitdrukking “A is niet” b.v. moet altijd hetzij onwaar hetzij zinloos zijn. Russell geeft een bewijs uit het ongerijmde: “Gesteld dat A niets was (wat het tegenmodel van A is), dan zou de zin “A is niet” niet eens kunnen uitgesproken worden. Want “A is niet” behelst dat er 1. Een term ‘A’ is, 2. waarvan ieder zijn ontkend wordt.

Besluit. -- “A is”. -- Vernant commentarieert: het over een gegeven ‘A’ hebben en er iets over zeggen is niet mogelijk tenzij dat gegeven “een minimum aan werkelijkheid” vertegenwoordigt.

Opm.-- Russell’s redenering stelt een afspraak voorop: zodra men het symbool ‘A’ neerpent (een zwartgemaakt stukje papier), is er al een teken. Dat teken is, als teken, iets. Van dat teken zeggen dat het “er niet is”, is het als teken loochenen. Als teken dat reeds op papier getekend is!

EO20

Opm.-- Wat gezegd van “A is niet”, indien ‘A’ het volstrekte niets of zelfs het volstrekte niets voor zover actief gewild (in het spoor van het negatieve bedoelende denken) betekent?

Dan is de uitdrukking “A is niet” geldig voor zover het over het volstrekte niets gaat, en is “A is niet” wellicht geldig, nl. voor zover er geen actief nihilisme bestaat.

Natuurlijk bevinden wij ons, met die duiding van “A is niet” buiten de louter semiotische of tekentaal van logistici en mathematici, -- in volle ontologie.

Tot daar wat betreft het volstrekte niets en wat daarmee in verband kan gebracht worden. - Keren wij ons nu naar het betrekkelijke of relatieve niets (dat categoriaal is).

Het transcendentele of alomvattende - absolute - zijn kan nooit ontkend worden: zodra er zijn is, moet zijn beaamd worden (“Wat (zo) is, is (zo)”).

Het relatieve of categoriale zijnde kan gebeurlijk ontkend worden. -- Dat het transcendentele zijn nooit kan ontkend worden, blijkt terloops gezegd - nog uit het feit dat het volstrekte nihilisme wel met de wil kan aangehangen ‘gehuldigd’ - worden maar nooit, voor zover die wil een feit is, ontkend: “Wat nihilisme is, is nihilisme”.

1.-- Het rein ontkennende niets.

“Nihil negativum” in de scholastisch, middeleeuwse taal. -- Het rein ontkennende niets ontkent (een loutere beschrijving van) een gegeven.

Appl. model. -- Iemand doet, uit nieuwsgierigheid, de deur van een kamer open. Hij/ zij ziet ‘niets’. Tenzij de muren, natuurlijk. Geen stoelen, geen kasten, -- zeker geen personen. Dit uit men in ‘negaten’, (ontkennende oordelen). -- Hij/ zij vat samen: “In die kamer is niets”. Dit is een relatief of betrekkelijk niets.

Eigenlijk een stijlfiguur waarin de restrictie of het voorbehoud verzwegen is: “In die kamer is, inzake meubelen of personen (= restrictief oordeel), niets”.

Streng ontologisch echter is er wel ‘iets’. a. materiele ruimte om in te wonen, b. ruimte om in te bergen, c. lucht met bacteriën en zo om in te ademen. Ontologisch is die ‘lege’ kamer vol allerhande werkelijkheden!

“Rassen bestaan niet”.

Een nummer van het vakwetenschappelijke blad Eos, in de loop van 1992, zegt wat volgt.-- “Een van de argumenten tegen racisme is ongetwijfeld dat het begrip ‘ras’ voor de mens - biologisch gesproken - een volkomen zinloos begrip is”.

EO21.

Eos toont aan dat de genetische verschillen tussen de 'rassen' onderling te gering, zijn om de klassieke indeling der mensen in 'rassen' - die biologisch niet bestaan - nog langer in leven te houden. Eos toont nog meer aan: de genetische verschillen binnen éénzelfde 'ras' zijn - in vele gevallen - groter dan die tussen de 'rassen' onderling.

Wat neerkomt op een wetenschappelijke reden om het begrip zelf, 'ras', zo snel mogelijk uit onze woordenschat te schrappen.

Ontologisch uitgedrukt: het begrip, 'ras', inzake mensen, is 'niets'. Onwerkelijk, d.i. geen weergave van realiteit.

Opm.-- Het begrip 'ras' komt uit de voorwetenschappelijke taal. Wat mensen betreft (merk het restrictieve of voorbehoudende op), is dit begrip dus dermate uitgezuiverd dat het geweerd wordt! Het is - om met Platon te spreken - als een lemma (een nader te bepalen begrip) ingevoerd en, na analyse, afgevoerd ('gefalsificeerd' zou men met Karl Popper (1902/1994) *Logik der Forschung* (1934) zeggen).

God schept absoluut en relatief.

Cf. EO 16 (Creationisme). -- In de creationistisch hypothese schept God 'absoluut' wat betreft de schepping (het feitelijke heelal met al zijn mogelijkheden) als totaliteit. -- Maar hij schept ook relatief.

Vladimir Soloviev (1853/1900: Ruslands grootste denker) zet dit als volgt uiteen.

Hij duidt de door Darwin en anderen vooropgestelde hypothese der evolutie (de ontwikkeling der levenssoorten de ene uit de andere) radicaal Bijbels. Na de schepping der materie-zonder-leven voert God, op gegeven moment, de verwerkelijking van een (van alle eeuwigheid in Gods geest bestaande) idee (versta: objectief grondpatroon) 'leven' in. Meteen ontstaat, binnen een louter anorganische biotoop, leven.

Zo ook wanneer hij, binnen de wereld der levende (plantaardige en dierlijke) wezens, de idee 'mens' (van alle eeuwigheid in zijn geest aanwezig) verwerkelijkt.

Besluit.-- Binnen de totaliteit der schepping voert God, d.m.v. relatieve schepping, leven (plantaardig, dierlijk) en mens-zijn in. -- Gods 'creativiteit' sticht, vernieuwt, -- hersticht. In die creationistische perspectief is onze

creativiteit een 'deelname' aan Gods scheppende macht. -- Waar eerst 'niets' was, sticht creativiteit 'iets'.

EO21

2.-- Het beroving- of gemisuitdrukkende niets.

"Nihil privativum", in scholastisch Latijn. -- Zijnde, werkelijkheid, die er, normaal, had moeten of behoren te zijn, wordt ontkend als afwezig. Hier wordt, minstens bedekt, een waardeoordeel uitgesproken.

Appl. model.

Iemand is gestorven. Naastbestaanden openen een kamer, waar - zo schijnt het - vader/ grootvader waardepapieren, gelden, juwelen en dergelijke heeft nagelaten. -- Men treft niets aan! Teleurstelling!

"Het leven,-- dat is driemaal niets".

De gefrustreerde mens kan men dit zinnetje horen zeggen. - 'Driemaal' is een stijlfiguur voor "heel en al". De axiologische of waardeleerstellige slotsom van het leven is daarin verwoord, -- In de mentaliteit van New Age (EO.14) is zo'n denken dat het nietige onderstreept, ja, overdrijft, een soort "negatief denken" dat de toekomst nog verzwaart.

Fysisch en ethisch kwaad.

Een natuurramp is een voorbeeld van fysisch kwaad. Zonde, cynisme tegenover anderen b.v. zijn voorbeelden van ethisch kwaad. -- 'Fysisch' (van 'fusis', Latijn: natura) is "al wat in de natuur zelf gelegen is". 'Ethisch' (van 'èthos', geesteshouding) of 'moreel' (van het Latijn 'mores', zeden) is "al wat in de wil zelf zijn oorsprong vindt". Geconfronteerd met natuurlijk of zedelijk kwaad, reageren wij met de vaststelling dat een goed of waarde er niet is. Inzake goed is er niets (dat verwacht werd).

De drie tijdsextases.

Bibl. st.: B. Kuznetzov/ C. Fawcett / R.S. Cohen, ed., *Reason and Being*, Dordrecht, 1986. -- "Het verleden is niet meer; de toekomst is er nog niet; het nu is een soort nulgrens tussen beide". -- Deze uitspraak herleidt de drie tijdsextases (Heideggeriaanse term) tot 'niets'.

Opm.-- Op de keper, d.i. de werkelijkheid erin aanwezig, beschouwd is het 'nu', dat wij van ogenblik tot ogenblik beleven, meer dan louter 'nulgrens'. Op cartesiaanse coördinaten geprojecteerd lijkt het 'nu' wel enigszins op een nulgrens. Maar dat is slechts een analogie (deels gelijk deels verschillend).

Maar als stijlfiguur ter overdrijving (waarin frustratie wel doorklinkt) is het niet slecht.

God herschept.

De Bijbel - o.m. S. Paulus - zegt dat, n.a.v. de zondeval (ethisch en fysisch kwaad), God herscheppend optreedt. Waar eerst gemis - niets, dat niet verwacht werd - is, daar sticht hij iets.

EO23

4. De ontologie der zijnswetten (23/28)

1. Een wet is, in dit verband, een oordeel dat geldt voor alle (mogelijke) gevallen. Restrictieloos! Zonder voorbehoud. Overal en altijd. Onvoorwaardelijk. -- Is er zo minstens één enkele wet die geldt voor al wat (zo) is?

2. Oordeelsleer. -- Na de begripsleer (EO 08v.), een stukje oordeelsleer.

Begrippen, in termen uitdrukbaar, zijn stukjes werkelijkheid voor zover zij in onze geest zijn. Behalve natuurlijk het begrip 'zijn' want dat omvat alle mogelijke "stukjes werkelijkheid". Het 'zijn' is, immers, transcendenteel of alomvattend, terwijl de niet het zijn als dusdanig uitdrukkende begrippen 'categoriaal' zijn.

De identitieve structuur van ieder oordeel.

De term 'identitief' betekent "al wat met eenzelvigheid of identiteit uitstaans heeft". Dit leggen wij uit aan de hand van voorbeeldjes.

1.-- Oordelen waarin het werkwoord 'zijn' verwerkt is.

a. "De waarheid is de waarheid".

a.1. Onderwerp en gezegde (modeltheoretisch: origineel (= subject) en model (= predicaat)) zijn schijnbaar hetzelfde. Als loutere begripsinhoud, ja! Maar niet als functie of gespeelde rol.

De 'propositie' (= oordeel, uitspraak, bewering) omvat iets dat om toelichting (informatie) vraagt d.i. een 'origineel'. Dat is in ieder oordeel het onderwerp.

Diezelfde propositie omvat iets dat inlichting of informatie verschaft, d.i. een 'model'. Dat is in ieder oordeel het gezegde.

a.2. Hier is het tweemaal hetzelfde begrip, nl. 'waarheid'.

Inhoudelijk leert men, inzake het onderwerp als afgezonderde werkelijkheid binnen het zijn, niets bij. Maar wat men wel bijleert, is het feit dat, indien er waarheid is, er waarheid is. Het origineel, in dit geval, is de identiteit van 'waarheid' als werkelijkheid.

Tegenmodel: "Waarheid is niet waarheid"! Wie dat bewust uitzegt, liegt. Is oneerlijk met de werkelijkheid die b.v. de waarheid is. Meteen getuigt die leugen van gebrek - gemis (EO 22) - aan eerbied die er had moeten zijn. M.a.w.: ontologie is onscheidbaar van ethiek of geweten.

Logisch gesproken zegt men dat, onder identitief oogpunt, in genoemde zin sprake is van totaalidentiteit of algehele identiteit. Waarheid, immers, valt heel en al samen met waarheid. Wat ook wel 'tautologie' heet.

EO24

b. "Die uitspraak is gedeeltelijk waar".

a. Hier zijn onderwerp en gezegde onderscheidbaar. - "Die uitspraak" en "is gedeeltelijk waar" zijn tegenover elkander als origineel (wat om toelichting of informatie vraagt) en model (wat informatie verschaft).

b. Identitief zijn zij een voorbeeldje van analogie of gedeeltelijke identiteit of deelidentiteit. Is immers 'analoog' al wat deels identisch deels niet-identisch of verschillend is.

Terloops: het gezegde behelst een restrictie of voorbehoud: er wordt niet gezegd "is waar" maar wel "is gedeeltelijk waar". Deze schakering of nuancering ontsnapt gemakkelijk aan zonder akribeia of nauwkeurigheid te werk gaande mensen.

c. "Zoiets beweren is liegen".

"Zoiets beweren" staat voor "deze uit spraak" en "is liegen" staat voor "is onwaar". In ontologie gaat het allereerst om de begripsinhoud, -- niet om symbolen of tekens staande voor mogelijke werkelijkheden (zoals in de abstracte of letterwiskunde of zoals in de symbolische logica of logistiek).

'Onwaar' is een ontkenning. Hiermee staan wij, identitief gesproken, voor een geval van totale niet-identiteit of totaal verschil.

In dit geval: die bewering is zonder meer (restrictieloos, onvoorwaardelijk, voorbehoudloos) onwaar.

Identitief besluit.

“Totaal identisch/ deelidentisch (analoog)/ totaal niet-identisch” is een differentiaal die gaat van “geheel en al wel” naar “geheel en al niet”. Met juist één middenterm “deels wel deels niet”.

2.-- Oordelen zonder (uitdrukkelijk) ‘zijn’.

Zo b.v. “Jan loopt”. Het onderwerp, origineel dat om informatie vraagt, wordt door het gezegde, model dat informatie verschaft, toegelicht onder juist één oogpunt, nl. ‘lopen’: “Jan loopt”. Er is over Jan veel meer dan dat te zeggen maar, binnen de perken (restricties) van de zin in kwestie, beperkt men zich tot een gedeelte.

Identitief is er dus sprake van analogie: de werkelijkheid ‘Jan’ is slechts gedeeltelijk identificeerbaar met de werkelijkheid ‘lopen’. Beide termen kunnen in vele zinnen die andere begrippen omvatten, aangewend worden.

Terloops: een aantal traditionele ontologen - niet zonder ernstige reden - vertalen toelichtend: “Jan is lopend”. Om toch maar te insinueren dat het werkwoord ‘zijn’ - tegen alle schijn in - ongemerkt meegedacht wordt wanneer men andere werkwoorden ‘zijn’ in het gezegde laat functioneren.

EO25

Parmenides’ leer.

Zie hoger EO 03.-- “Noodzaak is het te zeggen en te denken dat zijnde is” (6:1).-Want de identiteit der werkelijkheid staat op het spel: “Zijnde is zichzelf en blijft zichzelf en het is er volgens zichzelf” (8:21). -- “Kath ‘heauto”, volgens zichzelf (en niet volgens iets anders, d.i. o.m. volgens ons). Of: ‘objectief’.

Een zijnsaxioma (in drie verwoordingen).

‘Axioma’, in antiek Grieks, is “al wat, door zijn intrinsieke waarde, tot gevolgtrekkingen noopt”. -- Vertaald: ‘(basis)vooropstelling’.-- Wij leggen uit.

1.-- De eenzelvigheids- of identiteitswet.

‘Eenzelvigheid’ is “het feit dat iets met zichzelf samenvalt”. -- In het spoor van Parmenides van Elea zegt Platon (Sofistesdialoog 254d): “Auto d’ heautoi tauton”. De vreemdeling, in wiens mond Platon deze uitdrukking legt, zegt daarmee: “Iets, voor zover met zichzelf geconfronteerd, is hetzelfde (= valt samen)”.

Met G.Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung*, Stuttgart, Kohlhammer, 1962, kan men zeggen: “Iedere

werkelijkheid als werkelijkheid valt met zichzelf samen, -- is met zichzelf totaal identisch".

De traditionele verwoording van het identiteitsbeginsel luidt: "Al wat is, is" (existentieoordeel) of "Al wat zo is, is zo" (essentieoordeel). Ineen: "Al wat (zo) is, is (zo)". Want essentie en existentie zijn wel onderscheidbaar maar in geen enkel geval scheidbaar. Cf. EO 09.

Opm.-- Tautologie.

De term 'tautologie' heeft meer dan juist één betekenis.

a.1. "Ik ben blij en tevreden". -- Dit is een stijlfiguur: een benadrukkende herhaling (denk aan "Ik ben blij, blij!").

a.2. "De man was moe. De man was moe, want …. Hij was moe". Dit is een 'overtollige' of 'redundante' stijlfiguur. Men vervalt in vervelende herhaling (i.p.v. in onderstrepende herhaling b.v.).

b. In de logistiek (wiskundig geconstrueerde logica) is een 'tautologie' een wet: "Een uitspraak die in alle gevallen waar is (ongeacht het waarheidsgehalte van de onderdelen".

Zo b.v.: "p en q ---> p"(semantisch vertaald: "Indien p en q (on)waar zijn, dan is p (afzonderlijk genomen) ook (on)waar").

Ontologisch verstaan is de identiteitswet een 'tautologie'.

"A is A" -- Let op: de eerste 'A' is onderwerp (origineel); de tweede 'A' is gezegde (model).-- Het is één toepassing van onze wet!

EO26

De reden van deze wet kan als volgt verwoord: over de totale identiteit van het begrip (en de werkelijkheid die erdoor aangeduid wordt) 'zijn(de)' - het origineel - kan enkel gesproken worden in termen van 'zijn(de): Met iets anders dan 'zijn(de)' kan 'zijn(de)' niet uitgelegd (toegelicht) worden.

Wanneer een Heidegger zegt "Das Sein - sein lassen", dan moet die zin in zoiets als die betekenis geduid worden. -- Wanneer de positivist Comte zegt "Feiten zijn feiten", dan past hij, op stellig (= positief) vlak - het domein der vakwetenschappen -, toe wat de ontologische identiteitswet zegt.

Opm.-- Wij zagen zo-even dat eerlijkheid en eerbied vooropstellingen zijn van het beamen van al wat (zo) is.

Dit behelst dat de ontologie de grondslag - het 'funderende' - is van de ethiek (moraal). Zonder de eerbied voor al wat is, voor zover het is, -- zonder het eerlijke erkennen daarvan is moraal niet denkbaar. -- Er steekt, m.a.w. meer in het meer beamen van al wat is voor zover het is, meer dan pure kritische afstandigheid.

Meteen erkent degene die beaamt, dat het identiteitsaxioma "het zijne/ het hare" is. Er steekt inzet of betrokkenheid in, -- althans wanneer die beaming oprecht en eerlijk is.

Opm.-- Niet alleen 'fundeert' de ontologie de ethiek. Zij fundeert ook de logica.

Iedere logica of logistiek neemt in haar axiomata de identiteitswet op. Zonder dewelke zij niet eens kan functioneren!

Stel u voor dat, in de loop van de logische theorieën of praxis, 'a' plots identisch, totaal identisch zou zijn met 'niet-a'! Geen enkele redenering, de kern van logica en logistiek, is nog mogelijk.

2.-- De ongerijmdheids- of contradictiewet.

Wij zagen het al, EO 17 (Het volstrekte niets): ons bedoelend denken - onze bewustzijnsintentionaliteit - omvat én model (volstrekt zijn) én tegenmodel (volstrekt niets).

Het absurde (onzinnige, onmogelijke, ondenkbare) kan als absurd of ongerijmd toch bedoeld worden. -- De identiteit van 'zijn(de)', heeft een tegenidentiteit die niet bestaat!

Reeds Parmenides van Elea trachtte het als volgt uit te drukken: "Het is of het is volstrekt niet (8:11); "Het is of is niet" (8:16). --

De verwoording.

"Al wat is, is en kan niet tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet zijn" (existentieoordeel). -- "Al wat zo is, is zo en kan niet tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet zo zijn" (essentieoordeel).

Ineen: "Zijn en zo zijn kunnen nooit, tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet zijn en niet zo zijn".

EO27.

Het oer- of eerste dilemma.

"Is Jan daar of is hij er niet?". Zo spreken is een dilemma (twee en enkel twee mogelijkheden) formuleren. Men ziet onmiddellijk in dat dat zinnetje een toepassing is van wat zo-even als contradictiewet verwoord werd.

Algemener: "Model of tegenmodel", in de contradictorische zin verstaan.

"Wit-en-niet-wit".

Twee huisschilders staan voor een 'witte' muur. Aandachtig bekijken zij de witheid ervan. Eén zegt: "Tja, die muur is wit-en-niet-wit"-- Dit is blijkbaar een stijlfiguur om het gemengde karakter van het 'wit-op-eerste-gezicht' weer te geven: "De muur, indien nader bekeken (= restrictie, voorbehoud), is (op het eerste gezicht' wit en (bij nader toezien) niet wit". Kort: "wit-en-niet-wit". Als niet zuiver-wit.-- Dat heeft met het contradictieprincipe niets te zien.

Opm.-- De nihilist(e) kan, natuurlijk, doen alsof de contradictiewet hem/ haar niet aangaat! Maar dan erkennen zij logisch-epistemologisch (naar de werkelijkheid, voor zover eerlijk en eerbiedig beaamd, gekeerd) het beginsel, terwijl zij met de wil, oneerlijk, oneerbiedig, de wet miskennen. Dat is steevast de grondige vrijheid van de menselijke geest.

Opm.-- Er zijn logische (logistische) en wiskundige systemen denkbaar die wel het identiteitsaxioma aanvaarden (uitdrukkelijk stellen) doch niet het contradictieaxioma.

In dat geval passen zij het in feite toe zonder het uitdrukkelijk in de axiomata van het begin te stellen.

Opm.-- Marxisten, o.g.v. het 'dialectische' (met tegengestelden werkende) denken, spreken geregeld van "intermenselijke contradicties". Daarmee bewijzen zij dat het contradictieaxioma een meer dan louter levensvreemd iets is.

Een applicatief model.

Het Europees muntstelsel maakte in de loop van de zomer van 1993, een crisis door. -- Specialisten beweren dat de kern ervan "een tegenspraak" was. Met name: tussen de Duitse en de Franse economie.

Duitsland, onder de druk van de financiële lasten van de eenmaking van West- en gewezen Oost-Duitsland, wil het budgettair deficit o.m. goedmaken door de rentevoeten hoog te houden. Frankrijk daarentegen heeft,

niettegenstaande een fundamenteel gezonde economie, nood aan verlaagde rentevoeten (die kunstmatig hooggehouden worden).

LO28

Dit om zijn economie (in recessie) aan te wakkeren en meteen o.m. de werkloosheid te bestrijden.

Besluit.-- Binnen éénzelfde economisch (munt)systeem is er dus een minstens beperkte 'contradictie'. - In die welomschreven zin hebben de marxisten gelijk: zoiets als een economische (en meteen politieke) 'tegenspraak' bestaat werkelijk.

3.-- De wet van het oerdilemma (uitgesloten derde).

Het basisdilemma zegt: er is enkel keuze tussen model (zijn) en tegenmodel (niet-zijn), Welnu, een dilemma ('dis' (tweemaal) + lemma) dat een derde (of meer) keuze (hypothese) zou insluiten, vernietigt zichzelf. Het is immers enkel en alleen "ofwel ofwel".

De verwoording: "Ofwel is iets (zo) ofwel is het niet (zo): een verdere mogelijkheid is er niet". Dat heet men gewoonlijk: "de wet van het uitgesloten derde".

Wij besluiten.

Met dit laatste kapittel over de basisoordelen (axiomata) die zijn (en niet-zijn) beheersen, is de grondslag van de ontologie gelegd. Aangezien, in onze duiding die de klassieke is, filosofie wezenlijk ontologie is, is hiermee het voetstuk van wat volgt, drie jaren lang, gelegd.

Dat dit zo is, blijkt uit wat volgt.

O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, 1959-5, 453, haalt Aristoteles aan (Metaph. 10:2; De intrerpret. 3, in fine).

'Einai', zijn, is geen 'semeion' (wezenseigen kenmerk) van een of ander afzonderlijk gegeven.

Gevolg: wanneer men van iets (bijzonders) zegt dat het 'on' (zijnde) is, dan is dit een 'psilon', een lege term, want daarmee zegt men over dat iets niets dat enkel op dat iets slaat. Pas in verbinding met een andere term krijgt 'einai' (zijn) betekenis".

Appl. model.

a. Indien ik zeg: “Dat meisje daar is”, dan houdt dit, m.b.t. dat concrete meisje, wel in dat het er is maar daarmee weet ik niets bijzonders dat haar kenmerkt (onderscheidbaar maakt) t.o.v. de rest. Van iets zeggen “dat het is”, kan men van alles zeggen (als het maar iets is).

b. Maar wanneer ik zeg: “Dat meisje daar is -- Mieke en zij staat op trouwen” dan pas deel ik iets bijzonders (categoriaal) mee dat ‘semeion’, wezenskenmerk, van haar en enkel van haar is. Dan pas zeg ik echte informatie uit die Mieke betreft.

Besluit: ‘Zijn’ is dus een categoriaal lege term.

LO29

5. Namen: ontologie, metafysiek. (29)

Staan wij toch maar eventjes stil bij de namen van het vak dat wij nu in zijn grondslagen beginnen te doorzien.

1.-- Eerste filosofie.

Aristoteles van Stageira (-384/-322), Platon’s leerling, noemde wat wij nu ontologie of metafysiek heten, “eerste filosofie”. Zijn definitie: “het zijnde als zijnde” bestuderen! Dit is: werkelijkheid voor zover werkelijkheid doorgronden. -- Niet dit of dat zijnde, niet één of meer soorten werkelijkheid! Nee: al wat zijnde is zonder meer.

Aangezien: werkelijkheid het basisbegrip is dat alle andere begrippen mogelijk maakt, gaat het steevast voorop. Ook wanneer men niet daaraan denkt.

De studie van werkelijkheid als werkelijkheid is, in de grond van de zaak, de vooropstelling van alle mogelijke vormen van weten en studie. Immers - zo redeneerde Aristoteles - wat is een wetenschapper waard indien zijn begrip van werkelijkheid zonder meer verward, ja, soms grondig verkeerd zou zijn?

Daarom ook heette hij die “eerste filosofie” ook ‘wijsheid’ (d.i. inzicht in menselijke en goddelijke dingen, d.i. in alle dingen), want de godheden weten ‘alles’ (‘panta’) en mensen delen in dat goddelijke weten.

2.1.-- Metafysiek (metafysica).

Andronikos van Rhodos (tussen -100 en 0), een peripatetisch of aristotelisch denker, rangschikte de werken van Aristoteles in een bepaalde volgorde.

Eerst wat men toen de 'fysische' (natuurfilosofische) werken heette. Daarna, om reden van de moeilijkheid, de ontologische. Titel: "meta to fusika", "na de fysische". -- Deze naam die eerst een pure volgorde aanduidde, werd door een woordspeling - 'meta', in het antieke Grieks, kan ook 'boven' betekenen - de naam voor de werken die niet enkel na het fysische (zicht- en tastbare e.d..) uitreikten maar er bovenuit reikten.

Aangezien 'alles' boven al wat niet-alles is uitreikt, kan men de ontologie zo noemen. -- In het Latijn: 'trans.physica", wat boven de 'physica' uitreikt.

2.2.-- Ontologie.

Deze is de beste der drie! Maar, zoals dat nog gebeurt, kwam hij laat. Johan Clauberg (1622/1665), een cartesiaans rationalist met platonische invloeden, voerde als eerste die naam in.

Hij geeft het beste weer. Waardoor? Doordat hij de term 'on(t)' vermeldt, die, in antiek Grieks, 'zijnde' betekent.

LO30

6. Transcendentele ontologie. (30/35)

Men kan ook spreken van "algemene ontologie" maar, doordat 'algemeen' hier "radicaal algemeen" of 'transcendenteel' is, is de term "transcendentele ontologie" de beste.

Nu de basisbegrippen (existentie/ essentie) en de basisoordelen (zijn is zijn) verduidelijkt zijn, gaan wij dieper op het alomvattende aspect in.

Wij stellen daarbij, weerom, vast hoe de religie de weg baande.

1.-- 'Panta' (alles).

Alle zijnden. Alle dingen (in de ontologie is de term 'ding' hetzelfde als 'iets'. Met misschien de nadruk op de denkbaarheid (bij sommigen)).

a.-- 'Panta' bij Homeros.

Men vermoedt dat Homeros - in Ionië (Klein Azië) wellicht - leefde tussen -900 en -700. Zijn naam is "de blinde". Toch gedroeg hij zich, minstens als

dichter, als een ziener. 'Mantis', degene die ziet, -- veel grondiger en veel meer dan de niet-ziende medemens die niet zo begaafd is, is - met medewerking van de godheid - in staat tot 'a.lèheia', het aan vergetelheid ontrukken of 'onthullen' van al wat is ('waarheid'),-- tot 'apokalupsis', openbaring. Dankzij zijn "verruimd bewustzijn" ('mnèmosune' of ook nog 'anamnesis').

Ilias 2:485. -- "Zegt mij nu, Muzen - Mousai - die de olympische woningen betrekt, want gij zijt godinnen. Steevast aanwezig. Gij weet panta, alles. Wij echter vernemen slechts een 'kleos', een ongetoetst gerucht, en weten niets (….)". Tot daar de tekst.

a. Muzen, als godinnen, d.i. hogere en zeer begaafde wezens, zijn gekenmerkt door 'parousia', alom aanwezigheid. "Pareste', zegt letterlijk de tekst.

b. Juist door die parousia, aanwezigheid bij de werkelijkheid, beschikken zij over een geïnformeerd "verruimd bewustzijn" en "weten zij alles".

Gebed.

Het fallibilisme of feilbaarheidsbesef der archaïsche mensheid - wij vernemen slechts kleos, ongetoetst gerucht - zet tot zich tot de godheid, die alwetend is, wenden aan.

De "blinde ziener" (d.i. blind als sterveling maar ziener als door de Muzen verlicht) bidt dan ook van in de aanvang van "een goed werk" (d.i. een degelijk werk). Een archaïsch dichter maakt niet enkel "mooie verzen" (zoals de huidigen). Hij is in dat verzen maken als ziener aan het werk.

LO31

b.-- De ontologie als theorie omtrent al wat is.

(versta: al wat hoe dan ook 'iets' is), heeft het, zakelijk, d.i., naar het object, over juist dezelfde 'panta', alles, waarover een dichter als Homeros het had. Want als methode, vertoont de ontologie - voor zover zij nog werkelijk 'ontologie' gebleven is zoals bij een Parmenides b.v. - juist dezelfde methode, nl. de ontoloog 'ziet' de zijnden als zijnden. Hij onthult wat hij 'ziet'.

Hij pleegt - om het zo te zeggen - 'a.làtheia', waarheid omtrent de zijnden. Hij haalt de zijnden uit hun verborgenheid ('lethè' is 'vergeten', 'vergetelheid'). Net zoals de dichtende ziener de lotgevallen van mensen en godheden, van het heelal, bloottrekt.

En toch: het verschil valt op.- Wij zegden zo-even “de lotgevallen van mensen en godheden, van het heelal”. Poëzie, in de archaïsch-sacrale (‘sacraal’ betekent ‘gewijd’) zin, staat allereerst gericht op het lot. Het lot is al wat ons overkomt. Al wat mensen overkomt. Al wat godheden overkomt. Al wat het onmetelijke natuurkader waarin mensen en godheden zich situeren, overkomt. Het lot is de geschiedenis die wij - mensen, godheden, heelal - doormaken. Het lot is een tijdgebonden iets.

De ontologie van een Parmenides is allereerst “toegepaste logica”. Logica is denkleer. I.p.v. dichtwerk te maken, ‘denkt’ de ontoloog. Hij denkt de mensen, de godheden, de kosmos.

Resultaat: abstracte begrippen om de mensen, de godheden, alle dingen die de ‘fusis’, lat.: natura, de natuur als totaliteit van al wat is, uitmaken, weer te geven. Resultaat: bij Parmenides blijft nog wel de dichtvorm, de pure vorm, over maar de inhoud is geen epos, een machtig aansprekend verhaal, zoals bij Homeros, maar een verhandeling, een ‘theorie’.

Het abstract-logische denken is meteen - en voorgoed in het westen - geboren!

‘Panta’, alle lotgevallen. Ja! Maar de ontoloog ziet ze als ‘panta’, alle zijnden. Als al wat gegeven is … voor de denkende geest. Die de gelijkenissen en de samenhangen opspoort. Die m.a.w. allereerst logische verbanden (gelijkenissen, samenhangen) zoekt. En ze niet in een (machtig) verhaal maar in een ‘uiteenzetting’ (theorie) vertaalt.

Wij zeggen: ‘vertaalt’. Ja, want het machtig verlopende van de lotgevallen verstart tot het gestolde denkkader waarin de lotgevallen zich moeten afspelen.

Een vraag dringt zich op: waar blijven nu de lotgevallen?

LO32

2.-- “Al wat was, is, zijn zal”.

Neen: de lotgevallen werden al tevoren bij de dichters -- in een abstract-logische vorm gegoten.

Een J.P.Vernant, *Mythe et pensée chez les Grecs*, I, Paris, 1971, 82, zegt: “Dezelfde termen dienen, in de werken van Homeros (Ilias, Odusseia), om de zienersvaardigheid van Kalchas, de ziener, weer te geven en, in de werken van

Hesiodos van Askra - Werken en dagen, Theogonia - om de rol van Mnèmosune; Gedenken, weer te geven".

Terloops: de beste vertaling van 'Gedenken' zou zijn 'bewustzijnsverruiming'. Verruimd bewustzijn van degene die meer en anders ziet dan de gewone sterveling. Gedenken is meteen ook de godin-veroorzaakster van al wat bij mensen, stervelingen dus, één of andere vorm van verruimd bewustzijn is. Zo b.v. een voorgevoel dat uitkomt. Zo ook de intuïtieve contacten tussen moeder en kind. Zo ook de soms uiterst ware woorden van een - verschiet niet kaartlegster die - soms - uiterst nauwkeurige informatie verschaft, -- god mag weten hoe.

M.a.w.: wat Gedenken is, dat veroorzaakt zij. Zodoende is zij niet enkel een 'Urheberin' (veroorzaakster, zoals Nathan Söderblom ooit zei), maar ook een 'Funktionsgöttin' (Usener), een godin die een 'functie' uitoefent m.b.t. een of ander domein (hier: het verruimen van het dagdagelijkse stervelingenbesef).

Vernant: "Gedenken weet - en drukt in liederen uit al wat was, al wat is en al wat zijn zal".

Lees Homeros, Ilias 1:70 en Hesiodos, Theogonia 32 en 38, en gij zult het zeer nadrukkelijk gezegd zien.

Mnémosunè, een term die gelijklopend is met 'anamnesis', lat.: reminiscentia, ordentelijk geheugen, beschikt dus over een kennen van "zijn-in-de tijdsdimensies" nl. verleden zijn, huidig zijn, toekomstig zijn.

Hier tasten wij de lotskunde. Het kennen van het lot komt neer op het kennen van zijn als verleden zijn - niet meer zijn -, als huidig zijn - nu eventjes zijn - en als toekomstig zijn - nog niet zijn - . De 'tijd' is als een soort stromend 'zijn'. De tijd vloeit heen. Dat is: het zijn vloeit heen!

Mnémosunè gold als de leidster van de Muzen. -- Muzen en Gedenkers zijn een groep van ingeefsters van 'verlichtingschenkende' godinnen. "Urheberinnen des Gedenkens" om met de godsdienstwetenschapper Söderblom te spreken.

Gevolg Homeros, Hesiodos e.a. krijgen ingevingen door van de hoofdgodin en / of van haar Muzen.

EO33

Het uitwerksel is: de dichter/ ziener doorleeft - gedragen door, omvat door, gestuurd door de godinnen - met de godinnen, een directe waarneming - 'theoria', doorgrondend waarnemen - van al wat tevoren was ("ta pro t' eonta"), al wat nu is (ta nun t'eonta"), al wat zal zijn ("ta t' essomena"). Meteen hebben wij de echt antiek-Griekse termen.

Vernant: "De dichter kent het verleden doordat hij over het vermogen beschikt er zelf in het verleden bij te zijn als een ooggetuige". (O.c., 83). Dat komt doordat de godinnen hem 'bezielen' (dragen/ omvatten/ sturen) die zelf 'parousia', aanwezigheid zijn.

Wat het verleden zijnde betreft, is zich herinneren - één van de betekenissen van 'Gedenken' -, zien, weten in de grond juist hetzelfde. Wat het heden betreft: van op afstand beseffen, zien, weten. Wat betreft toekomst: te voren (voor)zien en voorspellen, zien (in de toekomst), (reeds te voren) weten.

Dat is Gedenken en haar Muzen: verruimd bewustzijn. Een bewustzijn dat dermate 'pante', alle lotgevallen, alle in de tijd verlopende zijn, -- al wat tevoren was, al wat nu is, al wat zal zijn, als een ooggetuige 'nabij' is - parousia, anamnesis -, dat uitgerekend is in een archaïsch-sacrale cultuur dichtkunst. Zo begon ook, maar i.p.v. lots-beschrijving (verhalend) te zijn, lotskunde (uiteenzettend, verhandelend), de ontologie.

Zodat onze vrees - dat nl. het vloeiende tijdsverloop van de epische letteren zou verloren gaan in het verstollende zijnsverhandelen - eigenlijk ongegrond is, -- indien althans wij bij de oorsprong zelf van het westerse denken blijven, nl. daar waar lotsverhaal uitgroeit tot lotskunde.

Wij willen in deze cursus pogen die twee samen te houden. Zo dat de theorie nooit het gebeuren loslaat. Maar ook zo dat het gebeuren nooit zijn passende theorie loslaat. Een lot zonder begrip dat dat lot doorzichtig maakt, is een dof lot. Een begrip dat niet een lot weergeeft, is een leeg begrip. Lot-en-lotsbegrip gaan hand in hand. Dat is echt levende ontologie. Zij is ontologisch doorgevoerde lotskunde.

De noodzakelijke voorarbeid.

Mensen die geen contact meer hebben met al wat verruimd bewustzijn is, menen vaak dat 'geïnspireerd' leven van iedere inspanning ontslaat. De dichter zou zich maar moeten laten "dragen, omvatten, besturen" door een of andere godin! (= naïef).

EO34

In archaïsch-sacrale beschavingen gaan noch zieners of ziensters noch dichters zo te werk! Ook Vernant is uitdrukkelijk. “Ooggetuige zijn van het verleden, directe onthulling, goddelijke begaafdheid, -- al die kenmerken die de ingeving der Muzen en van Mnemosune, Gedenken, vertoont, sluiten niet uit dat de dichter zich daarop keihard voorbereidde: ziener zijn wordt aangeleerd, ingeoefend”.

Het is evident dat aan ontologie doen wordt aangeleerd, ingeoefend. Dat is ware filosofie altijd geweest.

Traditiegetrouw actualiseren.

Dit sluit de betrekking “leermeester, leerling” in.-- De term - gangbaar o.m. bij de retoren of welsprekendheidsleraars - ‘parafrasis’, herzegging, komt hier van pas. In antiek Grieks kan dit twee betekenissen behelzen:

a. met andere termen zeggen (o.m. de eigen termen), waarbij men wet anderen zeggen, toelicht (commentaar, duiding);
b. de zin van wat anderen zeggen, verdraaien.

In model-theoretische termen: een origineel (wat anderen beweren) wordt in termen van een (ander) model (wat men zelf beweert) verwoord.

Vernant, p.c., 83: wanneer de dichter - terwijl hij ‘zingt’ (d.i. dichtwerk sticht) - improviseert, dan sluit dit niet uit dat hij dat doet op basis van een nauwkeurige weergave van een poëtische traditie die van geslacht tot geslacht overgeleverd werd”.

Dit heten wij “traditiegetrouw actualiseren”. ‘Actualiseren’ is, in dit verband, al wat overgeleverd is, binnen de actuele of huidige situatie duiden (interpreteren), -- echter zo dat men binnen de basisvooropstellingen van de traditie blijft. Wel herzegt men, desnoods met eigen, ja, nieuwe woorden, maar men eerbiedigt wat gevestigd is aan ‘principia’, vooropstellingen.

Het is meteen evident dat de ontoloog een analoge, deels gelijke deels andere, weg opgaat: hij spreekt de taal der traditie maar aangepast aan, ingepast in een nieuw - b.v. ons postmodern - tijdskader. Dat heten wij “ontologische parafrasen”.

Opm.-- Er zij verwezen naar:

-- C. Rehdantz, Hrsg., *Demosthenes (Acht philippische Reden*), I, Leipzig, Teutner, 1865-2, 109/133 (Rhetorischer und stilistischer Index);

-- E.Amon/ Y. Bomati, *Vocabulaire du commentaire de texte,* Paris, 1993 ;

-- id., *Vocabulaire pour la dissertation*, Paris, 1992.

EO35

Het 'grote' (transcendentele) verhaal.

De totale inhoud van iedere bewustzijnsverruiming is - wat wij met de postmodernist François Lyotard (1924/1998) kunnen heten - het alomvattende of grote verhaal. -- met name: het begin van de kosmische (de geschiedenis der godheden en der mensen) geschiedenis is de inzet - 'archè', hier verstaan als "de allesbeheersende oorsprong" - van een zich ontplooiend 'zijn', waarin wij met onze lotgevallen gesitueerd zijn. Naar een toekomst toe.

1.-- Homeros, 2: 484v..

"En nu zegt mij, Muzen, die de goddelijke woningen van de Olumposberg bewoont - want gij zijt godinnen, alom aanwezig bij alles, terwijl wij enkel gerucht vernemen en niets weten -, zegt mij dus wie de gidsen, de leiders der Danaërs waren".

2.-- Hesiodos, Theogonia.

1/5. "Beginnen wij ermee de helikoniadische (de Helikonberg bewonende) Muzen te bezingen, die de Helikon, de grote en goddelijke berg, bewonen. Vaak - rond de bron met de sombere water en het altaar van de oermachtige Kronoszoon (de oppergod Zeus) - dansen zij met de mooie voeten (...)".

22/23. -- "Zij zijn het die ooit Hesiodos een mooi lied bijbrachten toen hij de schapen hoedde aan de voet van de Helicon".

27/32. -- "(...) "Wij kunnen ingebeelde, heel en al werkelijk lijkende dingen vertellen. Maar wij kunnen ook, indien wij dat willen, ware dingen verkondigen". Zo spraken de hier-en-nu de waarheid sprekende dochters van de grote Zeus (de Muzen). Als scepter boden zij mij, Hesiodos, een prachtige tak, van een laurier in bloei afgerukt, aan.

Daarop gaven zij mij een door de godheden ingegeven lied in opdat ik zou verheerlijken "ta t' essomena pro t' eonta", al wat zijn zal en al wat tevoren was".

Besluit. -- Alle zijnden, 'panta', "ta pro t' eonta, ta nun eonta, ta t' essomena", al wat was, is, zijn zal.

Dat is, in feite, de totaliteit in haar synchronische en haar diachronische dimensie. -- Wanneer de filosofie de pretentie kweekt, alles te kunnen denken, dan is dit een parafrase van het dichterlijk-mantische spreken. De godinnen staan aan de oorsprong van het transcendentele of alomvattende aspect van het filosoferen zoals sinds Parmenides vooral het westerse denken dit opvat. Diachronisch betekent dit dat men een 'groot' verhaal kan construeren waarbinnen alle 'kleine' verhalen - onze lotgevallen b.v. hun plaats krijgen. Voorwaar een grote pretentie!

EO36

7. Modale ontologie (36/43)

Eigenlijk is de term "modale ontologie" onjuist: "ontologie inzake modaliteiten" zou een juiste term zijn.

Ter inleiding.

De term 'modaliteit' vertoont een veelduidigheid.

a. Fenomenologisch

(b.v. in Hegel's zin) betekent 'modaliteit' de vorm of gedaante waarin iets verschijnen kan: wie de 'vormen' of verschijningswijzen van de menselijke rede, in de loop der cultuurgeschiedenis, weergeeft, vermeldt de verschillende 'modaliteiten' van die rede.

b1. Spraakkundig.

De 'vorm' waarin het uitzeggen van een gezegde binnen een zin of oordeel-(suitspraak) kan gegoten worden. Zo: a. "Het regent". b. "Het regent misschien". Het eerste zinnetje is modaliteitsloos; het tweede vertoont de modaliteit 'potentialis' (mogelijkheid), uitgedrukt in de term 'misschien'

b2. Juridisch.

Een rechtsgeldige daad kan een modaliteit vertonen, d.i. een of ander voorbehoud. In de grammaticale en de rechtskundige zin is een voorbehoud of restrictie aan het werk. Een uitspraak (spraakkunst) of een oordeel (rechtskunde) geldt niet onvoorwaardelijk of 'absoluut' (volstrekt) maar "onder voorbehoud of restrictie". Zo: een huwelijkscontract geldt "onder beding" (een bijkomende afspraak), d.i. voorwaardelijk, niet zonder meer.

Herlees in dit verband EO 23. -- Een wet geldt restrictieloos! Zonder meer. Zonder enige voorwaarde. -- Zodat, in de oordeelsleer, een modaliteit aanwezig

is in een uitspraak, wanneer van het onderwerp het gezegde uitgezegd wordt met voorbehoud.

Ontologie der modaliteiten.

Hier volgt onmiddellijk de lijst: noodzakelijk - niet-noodzakelijk (onder voorbehoud, mogelijk) - noodzakelijk niet. “Niet-noodzakelijk” heet ook ‘toevallig’ of ‘contingent’.

Modellen.

a. Het is noodzakelijk dat a, a is (wegens totale identiteit van a met zichzelf).

b. Het is mogelijk dat a aan b gelijk is (wegens deelidentiteit),

c. Het is noodzakelijk dat a en niet-a niet samenvallen. Of herschreven: “Het is onmogelijk dat a en niet-a samenvallen’: Men kan ook herschrijven: “Het is absurd dat ...”.

Bibl. st.:

-- G. Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtschreibung*, Stuttgart, 1962;

-- O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, 1959-5, 73 (Modalität), 76/80.

EO37

Logische modaliteiten.

‘Logica’ verstaan wij hier als ‘redeneringsleer’, d.i. de leer omtrent de gevolgtrekking. -- Platonisch gezien bestaan twee hoofdtypes:

a. de deductie of ‘sunthesis’ en b. de reductie of ‘analusis’.

Nemen wij het schema van beide volgens Jevons-Lukasiewicz.

A.-- De deductieve redenering.

Indien A, dan B. Welnu, A. Dus B.

Appl. model.-- Indien alle meisjes mooi zijn, dan ook dit en dat meisje. Welnu, alle meisjes zijn mooi. Dus dit en dat meisje o.m. zijn mooi. -- De gevolgtrekking B volgt noodzakelijk uit de voorzinnen “Indien A, dan b” en “Welnu, A”.

Verzamelingsleerstellig: indien alle (universele verzameling), dan sommige (particuliere verzameling). Of: van generisch naar specifisch (in de oude taal).

B.-- De reductieve redenering.

Indien A, dan B, Welnu, B. Dus A.

Appl. model.-- Indien alle meisjes mooi zijn, dan o.m. dit en dan dat meisje. Welnu, dit meisje zijn - meisje zijn mooi. Dus alle meisjes zijn mooi.

De gevolgtrekking A volgt niet noodzakelijk uit de voorzinnen "Indien A, dan B" en "Welnu, B". M.a.w.: het is niet doordat twee meisjes mooi zijn dat daaruit met noodzaak volgt dat alle meisjes mooi zijn!

Terloops: dit schema is het schema der inductie of veralgemening. -- Men ziet de ontologische modaliteiten in het hart zelf van de logica als redeneringsleer opduiken.

Opm.-- De drieledigheid van I. Kant (1724/1804; topfiguur der Duitse Aufklärung).

a. Assertorische oordelen.

"Het regent" Men stelt neutraal vast dat iets - regenen - een feit is ('assertio' is pure bewering).

b1. Apodictische oordelen. -

"Na regen wordt het landschap nat". Zelfs indien de noodzaak niet letterlijk verwoord wordt maar onder verstaan is, zoals in dit zinnetje, toch is er (hier: natuurgegeven) noodzaak ('apodeixis' is bewijs(kracht)).

b2. Problematische oordelen.

"Wellicht regent het". -- In Kant's taal betekent 'problematisch' (van 'problèma', het gevraagde) een mogelijk feit.

Besluit: Feit, noodzakelijk feit, mogelijk feit. Men herkent, enigszins, de aloude ontologische 'tropoi' (Grieks) of 'modi' (latijn), d.i. modaliteiten.

Mogelijkheid. -- ***Bibl. st.:*** John Cohen, *Kans, kunde en geluk (De psychologie van het gissen en gokken),* Utr./ Antw., 1965, 165v.;

EO38

-- Ton Maas, *Dwarsgebakken wetenschap*, Amsterdam, 1988, 121 (Gestochastiseerde wereld).

Terloops: 'stochastisch' (van het antiek-Griekse 'stochastikos' dat o.m. betekent "op gissingen berustend") is al wat door toeval bepaald is en dus slechts op grond van gissingen kenbaar is.

In dit verband: “at random”, in het Engels, betekent “at haphazard” of “op puur toeval berustend”, terwijl ‘randomiseren’ o.m. betekent “willekeurig indelen in een groep”. Inderdaad: een wereld of heelal waarin “het toeval” de fenomenen beheerst, is een wereld van de modaliteit ‘mogelijkheid’. Het onberekenbare, het onvoorspelbare behelst dat men een veelheid van mogelijkheden of “stochastische variabelen of factoren” vooropstelt.

De term ‘waarschijnlijk’.

J. Cohen, *Kans, kunde en geluk*, vermeldt een boeiende proefneming.-- Een duidingsproef, nl., uitgevoerd door tienjarige meisjes.

Gegeven: “Wat betekent de zin “Het zal waarschijnlijk regenen”?

Gevraagd: de juiste zingeving, vooral van het woordje ‘waarschijnlijk’.

Het is duidelijk, meteen: de meisjes moesten de gegeven zin aftekenen tegen de achtergrond van het zinnetje “Het zal regenen” (een restrictieloze bewering).

Resultaten. -- Ziehier enkele antwoorden.

Meisje 1. -- “Het woord ‘waarschijnlijk’ betekent dat het zou kunnen of misschien zal regenen”. Of: dat het zeer aannemelijk is ofwel dat het ook niet zal regenen”.

Men stelt het tastende van dit meisje vast: ‘misschien’ is minder waarschijnlijk dan ‘waarschijnlijk’; “zeer aannemelijk” is te waarschijnlijk.

Meisje 2. -- “Het is erg aannemelijk dat het zal regenen. Ik veronderstel dat het zal regenen (...). Ik ben er niet zeker van dat het zal regenen (...). Ik weet niet of het ja dan neen zal regenen. Ik geloof dat het zal regenen”. Weerom: zoekend - tastend naar een juiste taalweergave van de term ‘waarschijnlijk’.

Meisje 3.-- “Het zou kunnen regenen. Ik denk dat het zal regenen. Ik ben er zeker van dat het zal regenen. Ik twijfel eraan of het zal regenen”. -- Hoe tastend! “Ik ben er zeker van” en “ik twijfel eraan” tegelijk!

Tot nog toe: 1 is objectief ingesteld (het fenomeen ‘regenen’ wordt vermeld); 2 en 3 zijn subjectiever: “Ik, ik, ik,...”

Nu meisje 4. -- “Het zou zwaar kunnen regenen. Er zou donder en bliksem kunnen zijn. Het zou leuk zijn. Gij zult er waarschijnlijk veel genoegen aan beleven. Hij zal u waarschijnlijk komen halen”.

EO39

Hier is alle objectgerichtheid weg, -- pure subjectieve doorlevingen!

Besluit. -- De vier types van duiding of interpretatie van het zinnetje-met-voorbehoud geven een differentiaal of waaier die van objectief over half subjectief naar rein subjectief gaat. Meteen zien wij drie types van 'werkelijkheid' (in de zin van "op de werkelijkheid afgestemd zijn").

Opm.-- De proeforganisatoren hebben misschien vergeten erop te wijzen dat de opgave veelduidigheid behelst.

a. Wat betekent het zinnetje op zich?

b. Wat denkt gij persoonlijk, n.a.v. dat zinnetje?

Die twee aspecten van de vraag lopen wel ineen maar zijn wel degelijk onderscheidbaar of discrimineerbaar!

De enen - 1 - verstaan: "Wat betekenen de woorden?"; de anderen - 2, 3 en zeker 4 - verstaan: "Wat denkt gij ervan?".

'Rumores', geruchten.

Men weet wellicht dat de antieke geschiedschrijver Cornelius Tacitus (55/119; Annales) zeer veel belang hechtte aan wat in het toenmalige Latijn 'rumor' (mv.: rumores'), gerucht - al wat op de pleinen en in de woningen verteld wordt over mensen, feiten - heette.

Dat is nu nog zo: een beeldindruk, gewekt door een tv-verslaggever, over b.v. een zakenman of een politicus kan beslissend zijn voor de opinievorming! Als men daarbij weet hoe gewetenloos of verkocht aan belangengroepen journalisten kunnen zijn! Welnu, zeer veel mensen die zo een beeldindruk opdoen - bij tv kijken b.v. - reageren zelden volgens het objectieve type (meisje 1), -- reageren veeleer volgens eigen subjectieve of zeer subjectieve wensdromen (meisjes 2, 3 en 4). Deze laatsten vergeten dat geruchten tot de categorie "modaliteit mogelijkheid" behoren. De gewekte beeldindruk b.v. is mogelijkerwijs waar. M.a.w.: "De beeldindruk of 'rumor' is waar-met-voorbehoud-van-verder-toetsen-op-de-waarachtigheid-van-de-waarmaker".

De modale ontologie is dus niet zomaar een theoretisch gevalletje van niemendal alle dagen is zij actueel.

Contingentisme.

Richard Rorty (1931/2007) was een Amerikaans succesfilosoof, de laatste jaren. Zijn *Philosophy of the Mirror of Nature* (1979) een succesboek, maakte

van hem een gevraagd conferencier, -- naast een J. Derrida (1930/2004, deonstructionist) en Stephen Toulmin (1922/2009; *The Uses of Arguments* (1958)). Als "liberaal ironicus" neemt hij zijn eigen 'theoretiseren' niet erg au serieux: hij wil wel andere medeburgers - liberalen toelichtingen verschaffen maar hun geen theorieën opdringen. -- Pretentieloos denker!

EO40

In 199, verscheen van zijn hand *Contingency, Irony and Solidarity*.-- Solidariteit of samenhorigheid geldt voor hem, maar zo dat ieder singulier subjectje zich in zijn eigen nestje kan inwikkelen, -- met nietzscheaans, Bijbels (godgelovig), sartriaans, heidedegeriaans of wat ook ideaal voor zijn oogjes. Als men maar de medemens, in onze wereld van eindeloos vele duidingen inzake leven en kosmos, in onze postmoderne wereld m.a.w., niet de eigen, al te individuele opinie opdringt. Typisch Amerikaans.

'***Contingentisme'*** luidt de titel van zijn allerindividueelste zienswijze: 'contingent' of "louter mogelijk; -- toevallig. - De wijsgeren van vroeger zijn allemaal louter contingente, voor ieder van ons, individueel genomen, vrijblijvende denkproductmakers. Niet dat die denkproducten zonder - soms diepgaande - nawerking ('onthaal' of 'receptie' zeggen de retoren van heden) - gebleven zijn, Wel integendeel. Maar de algemene geldigheid, de universaliteit, ervan is "af te bouwen" tot louter toevallige, zeer subjectieve constructies.

De "grote verhalen" - denken wij aan de Bijbelse visie omtrent begin, midden (Christus) en einde (terugkeer van Jezus),-- aan de vooruitgangsgedachte der Modernen - maken op de meeste tijdgenoten van heden, indien zij er al iets van vernemen, veelal weinig indruk. leder nestelt zich in zijn eigen wereld- en levensbeschouwing in. En leeft zo, zo solidair mogelijk, in de samenleving.

Zodat 'contingentisme' of 'toevalligheids-denken' staat voor het vooropstellen van een eindeloze veelheid van subjecten-met-individuele-zienswijzen die aan het toeval te danken of te wijten zijn.

Weerom: één der mogelijke toepassingen van de modaliteit 'mogelijkheid'. Contingentisme: een eindeloze reeks mogelijke zeer individuele subjecten-met-eigen- individuele-denkproducten.

Wat in de grond een zeer juiste weergave is van wat de planeet Aarde nu te zien geeft, -- in dit postbijbelse en postmoderne tijdvak.

Zie: -- R. Ronty, Contingentie, *Ironie en Solidariteit*, Kampen, Kok - Agora/ Deurne, Denis, 1992;

-- id., *Solidariteit of objectiviteit (Drie filosofische essays),* Meppel - Amsterdam, Boom/ Deurne, Denis, 1990.

Deze filosofie is ja één der mogelijke filosofieën. Niet de enig mogelijke!

EO41

Onmogelijkheid.

Bibl. st.: Charles Lahr, S.J., *Logique*, Paris, 1933- 27, 495. -- Het onmogelijke, het absurde of ongerijmde, ontmoetten wij al EO 26 (Ongerijmdheidswet). Wij gaan daar nu, onder oogpunt van modaliteit, nader op in.

1.1-- Rond vierkant.

De stelling die wij verdedigen, is: nominaal, d.i. naar reine woordklank (uitspreekbare termen), kan dit, maar reëel of zakelijk, d.i. voor zover de werkelijkheden door de termen aangeduid, op zich gedacht worden, kan dit hoegenaamd niet. Is dit, m.a.w., onmogelijk.

C. Lahr, gevoed door de Franse cartesiaanse traditie, bewijst dit als volgt.

a. Analyse.-- Let op: 'analyse' is hier (niet in platonische zin van "reductieve redenering" maar) in cartesiaanse zin te verstaan als opdeling in, afzonderlijke elementen van een totaliteit (wat Platon eerder 'stoicheiosis' (elementatio) of factorenanalyse zou heten).

1. Oppervlak.

Indien men van 'oppervlak' uitgaat, dan stelt men vast dat in 'rond' en 'vierkant' beide een type van oppervlak zijn. "In die zin" - let op de restrictie of voorbehoud - gaan zij perfect samen. Zijn zij 'mogelijk' en 'denkbaar'.

1.1. Meetkundige vorm der lijnen.

Een ronde lijn kan onmogelijk met de vier rechten van een vierkant samenvallen. Zo'n samenvallen is perfect ondenkbaar, -- onmogelijk, absurd, ongerijmd.

1.2. De lengte der lijnen vanuit het middelpunt.

In het geval van een cirkel – rond - zijn deze, als stralen alle even lang, terwijl zij bij het vierkant in lengte verschillen.

Gevolg: zij kunnen onmogelijk samenvallen en - als een entiteit of 'zijnde' - zijn zij ondenkbaar.

b. Synthese.

Weerom (niet in de platonische zin van deductieve redenering maar) in de cartesiaanse zin van samenvattend zicht op de analyse of opdeling in factoren: zakelijk gezien - niet woordelijk - toont de totale analyse in de termen "rond vierkant" niet één werkelijkheid of zijnde maar minstens twee, onmogelijk ineen bestaande dingen.

Opm.-- In de taal van Bertrand Russell - in 1905 -: "Het is onwaar dat er een en slechts één x bestaat die tegelijk rond en vierkantig is". Zo'n verwoording zegt uitdrukkelijk althans niets over de onmogelijkheidsmodaliteit - het is noodzakelijk omwaar - maar deze is erin impliciet aanwezig. Wat uit de bewijsvoering moet blijken.

EO42

1.2.-- "Twee plus twee is vijf".

Nominaal mogelijk, zakelijk of reëel ondenkbaar. -- Men kan wel de afzonderlijke elementen - twee + twee en vijf nevens elkander denken maar als som of totaliteit zo dat die twee elementen samenvallen, zijn zij ondenkbaar.

2.-- Niet-gevoelde pijn.

Hier kan uitgegaan worden - van een op de ervaring gesteunde definitie zowel van het begrip 'pijn' als van het begrip 'ongevoeld'. Het behoort tot de definitie of de wezensvorm zelf van pijn dat men ze voelt! Weerom: het ongevoelde en pijn kan men nevens elkander -(uiteen) denken, maar niet ineen.

Opm. -- 'Harmologie" is orde(nings)leer. Dit is de theorie omtrent de betrekkingen (verhoudingen), waaronder de structuren.

Harmologisch bekeken het ondenkbare of onmogelijke, in bovenvermelde gevallen, is toepassing van het begrip systeem (stelsel).

Zo b.v. de getallen 'twee', (twee + twee) 'vier' en vijf. De getallen vormen één samenhangend systeem waarin ieder afzonderlijk element een en wel één enkele identiteit (totaalidentiteit met zichzelf) vertoont zo dat, binnen dat systeem, de andere getallen wel meegedacht zijn maar er naar identiteit wezenlijk van verschillen. Welnu, indien één element uit een stelsel, - hier: één

getal, b.v. “twee + twee = vier”, zijn identiteit verliest en b.v. met ‘vijf’ verward wordt, dan verliezen alle andere (het complement of ander gedeelte der tweedeling) ook meteen hun identiteit.

Zo is het ook met de woorden van een taalsysteem: verliest een woord zijn identiteit (betekenis), dan komen alle andere woorden van die taal in het gedrang. De synoniemen bewijzen dat maar dan paarsgewijze. Of althans gezamenlijk (want gezamenlijk hebben zij één enkele betekenis (identiteit)).

Harmonie.

Werner Jaeger, indertijd op Harvard, stelde dat vooral vanaf de Paleopythagoreeërs (-550/-300) het begrip ‘harmonia’, letterlijk: (geordende en dus schone) ineenvoeging, -- wat contradictieloze ineenvoeging behelst, een der basisbegrippen - categorieën - was van het antiek-Griekse leven en denken, vooral inzake kunst (denken wij aan de prachtige bouw- en beeldhouwwerken).

Het absurde past daar niet in, tenzij als element binnen een harmonieus geheel.

Zo dat tenslotte de term ‘onmogelijk’ een kwestie van harmologie (en dus van op zijn antiek-Grieks verstane harmonie) is.

EO43

Opm.-- Logistische modaliteiten.

Er is een wezenlijk verschil tussen de traditioneel-klassieke logica of denkleer (die wij hier vertegenwoordigen) en de recentere (ofschoon o.m. in de stoïsch-antieke denkleer al voorafgebeelde) logistiek of geformaliseerde, wiskundig-symbolische logica. Deze laatste ‘rekent’.

a. De ‘klassieke’ logistiek

Deze heet men tweewaardig, want zij ‘rekent’ slechts met twee ‘waarden’ inzake proposities (= oordelen), nl. ware en onware(valse) oordelen (realis en irrealis in de grammatica). Zo’n logistiek - die zichzelf geregeld ‘logica’ heet - heet dan ‘tweewaardig’. De antieke stoïci (in het zog van Zenon van Kition (-338/-264)) hebben zo’n logistiek uitgewerkt.

b. De modale logistiek

Deze kent, behalve ware en valse zinnen, ook zinnen waar mogelijk/ onmogelijk/ noodzakelijk ware of - onware uitdrukkingen in voorkomen.

Reeds Aristoteles van Stageira (-384/-322; Platon's geniaalste leerling) kende dit. In de grammatica komt dit voor als de potentialis en de irrealis.

Opmerking. -- In de traditionele logica zijn de termen 'waar' en 'onwaar' niet een logisch maar een epistemologisch gegeven want zij betreffen niet de afleiding uit voorzinnen van nazinnen maar de graad van weergave in het oordeel van de door dat oordeel bedoel de werkelijkheid (iets wat de traditionele logica buiten beschouwing laat).

Opm.-- G. Jacoby merkt op dat - b.v. in platoniserende anthologieën - modaliteiten ter sprake komen maar dan niet in transcendentele maar in categoriale zin.

a. God "is noodzakelijk" (een noodzakelijk zijnde).

b1. Gods 'ideeën' (dit zijn zijn denkbeelden betreffende de (te scheppen) werkelijkheden) zijn "niet-noodzakelijk", -- mogelijk.

b2. De feitelijke wereld - Bijbels gezien: de schepping - is, als verwerkelijkte ideeën, 'feitelijk'.

Lotsanalyse.

Lotsanalyse is de theorie omtrent de lotgevallen.

Het is duidelijk dat er een modaal aspect is aan lotsanalyse. Hoort men niet zeggen dat een noodlot "een niet te ontlopen en dus noodzakelijk kwaad" is? Platon kent, behalve de 'nous' (lat.: intellectus), d.i. geest, wat hij heet 'ananke', d.i. noodlot. Dit is al wat, in het heelal, voor onze menselijke geest ondoorzichtig is maar als een niet te ontwijken noodzaak "erbij te nemen" is. 'Lot' maar dan in de zware, ondoordringbare zin.

EO44

8. De transcendentaliën. (44/72)

Bibl. st.:

-- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antw./ Nijmegen, 1944 (11/28 (De praesocratici), 29/56 (Plato));

-- O. Willmann, *Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung,* Kempten/ München, 1909, 61f.;

-- id., *Abriss der Philosophie (Philosophische Propadeutik),* Wien, Herder, 1959-5, 382/388 (Die Transzendentalien);

-- id., *Geschichte des Idealismus, III (Der Idealismus der Neuzeit),* Braunschweig, 1907-2, 1036.

De latere middeleeuwse scholastici kenden een reeks 'transcendentele' of - zoals het zijn(de) - alomvattende begrippen: behalve 'ens' (zijnde) zijn daar, volgens hen, 'unum', het ene, -- 'verum', het ware, -- 'bonum', het goede (waardevolle).

Wij houden ons aan deze beperkte lijst, omdat zij blijkbaar volstaat.

Zoals O. Willmann beweert: de transcendentaliën zijn de reeks begrippen die gevormd werden door de bijeenvoeging, ja, ineenvoeging, van de Paleopythagoreïsche (en eleatische) vooropstellingen het ene en ware, en de platonische (reeds socratische) vooropstellingen het zijnde en goede (waardevolle).

De microsocratieker (kleinsocratieker) Eukleides van Megara (-450/-380) - één der zeldzame denkgenoten van de ter dood veroordeelde Socrates die deze, in zijn laatste, tragische ogenblikken, met anderen, zeldzamen ook, bijstond - stelde het eerst de lijst der transcendentaliën op: zijn(de), d.i. al wat werkelijk is in de breedste zin van dat woord,-- waarheid d.i. onthuld zijnde of bloot gelegde werkelijkheid ('a.letheia', apokalupsis),-- goedheid, d.i. zijnde voor zover voor waardeoordelen vatbaar en dus als waardevol, waardeerbaar, inschatbaar,-- eenheid, d.i. zijnde voor zover bestaande uit punctuele eenheden en insluitende, omvattende eenheden of verbanden (denk aan de vier, die de omvattende eenheid of verband uitmaakt van vier afzonderlijke of punctuele eenheden).

Eukleides - aldus Willmann - baande aldus de weg voor de 'synthese' of lijst der transcendentaliën zoals, in Socrates' spoor, Platon ze gaandeweg opvatte.

Beth, o.c., 36, staat, in het verband der eenheid, stil bij Platon's stoicheiosis of factorenontleding, zoals de platonische taalfilosofie ze opvatte.

Ziedaar wat men globaal onder transcendentaliën verstaat.

EO45

9. De transcendentele eenheid. (45/48)

Beginnen wij met een actuele voorstelling van zaken.

A.-- Onze categoriale begrippen.

a. Het singuliere begrip.

Dit valt samen met de 'punctuele' (tot niets kleiners meer herleidbare) eenheid.

Zo: de actrice Marilyn Monroe. Als actrice is zij enig, uniek, individueel. De individuologie behandelt dergelijke 'eenheden'.

b.1. Het particuliere begrip.

Marilyn Monroe is één lid - element, zamel - van de particuliere (specifische, soortelijke) verzameling van actrices die de Amerikaanse actrices uitmaken.

In antiek-middeleeuwse termen: de Amerikaanse actrices zijn één soort actrices die tot het geslacht (de universele verzameling) der actrices zonder meer behoren.

b.2. Het universele (algemene) begrip.

Al wat actrice is (zonder meer), maakt -- in antiek-middeleeuwse termen: het geslacht (genus) der actrices uit. Wij zeggen nu, sedert G. Cantor vooral, "universele verzameling".

B.-- Onze transcendentele of alomvattende begrippen.

Het begrip 'pante', alles (EO 30),-- in de diachronische vorm: "al wat was, is, zal zijn" (EO 32),-- kortweg: zijn(de), is alomvattend.

Dat is een uitzonderlijke vorm of modaliteit van algemeenheid of universaliteit. Het betreft een algemeenheid en algeheelheid die radicaal alles, wat was, is; zal zijn, wat nooit was, is, zal zijn maar kon zijn (al wat mogelijk is), omvat.

M.a.w.: een radicale algemeenheid en algeheelheid. Geen categoriale. Ziedaar het voetstuk. Kijken wij nu hoe de antieken dit begonnen in te zien.

De paleopythagoreïsche eenheidsleer (henologie).

"To hen", unum, het ene (in de punctuele en in de omvattende zin). Dat is het basisbegrip.

Let op: de henologie der paleopythagoreeërs is, in feite, een harmologie of ineenvoegingsleer. Antieke Grieken die rekenden b.v. gingen ervan uit dat "to hen", de (punctuele) eenheid, onze '1' geen 'getal' (versta: een tot eenheid gebrachte veelheid van punctuele eenheden) was. Wel werden 'getallen' opgebouwd vanuit die eenheid: pas het getal 2 was een 'getal', d.i. een verzameling en systeem van twee eenheden. Een getal, in antiek-Griekse zin, is dus een (omvattende) eenheid van punctuele) eenheden.

Indien men dat goed onthoudt, zal men de oud-Griekse denkbeelden omtrent “het ware en ene” veel beter verstaan.

EO46

Combinatoriek.

‘Combineren’ is paarsgewijze dingen koppelen en ontkoppelen, -- tot ‘configuraties’, d.i. vormen van aaneen - en zelfsineenvoegen. --- Wanneer de antiek-Griekse kinderen leerden rekenen, dan geschiedde dit o.m. met b.v. keitjes. Twee keitjes, op een rijtje, vormen een lijn, hoe denkbeeldig ook. Dat is de configuratie van de lijn op-grond-van-twee-keitjes. Drie keitjes maken een driehoekje uit b.v. (wij zeggen “b.v.”, want men kan zo ook ‘combineren’ zo dat zij op een lijn-op-grond-van-drie-keitjes liggen). Vier keitjes maken een vierkant uit.

Ga zo maar door met ‘combineren’. Zodat combinatoriek eigenlijk ‘configuratiekunde’ is.

Opm.-- Zo is misschien - misschien - te verstaan dat, bij de antieke Grieken, een keitje - een punctuele eenheid - geen ‘getal(vorm)’ of ‘configuratie uitmaakte doordat zij te danig met combineren - dat is: met meer dan juist één keitje (punctuele eenheid) werken - bezig waren. Twee keitjes zijn voor combineren vatbaar. Dat is dan ook de spelende basis van het “eerste getal”, versta: “de eerste combinatie”.

Gelijkenis (verzameling)/ samenhang (stelsel).

‘Eenheid’ is verband. Verband is ofwel gelijkenis (“totum logicum”, o.g.v. louter vergelijkend denken ontstaan geheel, - zo zegden de middeleeuwers) ofwel samenhang (“totum physicum”, in de ‘fusis’, natuur, zelf gelegen verband, -- zo zeiden dezelfde middeleeuwse scholastici).

Dit is - nog steeds - de vooropstelling bij uitstek van de verzamelingsleer en van de systemenleer.

Nadere uitleg.

Bij het combineren keken de antieke Grieken naar de (omvattende) eenheid (= verband) van (punctuele) eenheden.

A. De omvattende eenheid kan gelijkenis zijn: een verzameling steunt immers op “een gemeenschappelijke eigenschap” (= gelijkenis, gespreid over een reeks exemplaren).

B. De omvattende eenheid kan samenhang zijn: een systeem steunt op één enkele, opmerkelijke "gemeenschappelijke eigenschap" (= gelijkenis), nl. het feit dat de onderdelen ervan - hoe verschillend ook - tot eenzelfde geheel (totaliteit) behoren.

Gezamenlijk dus maken exemplaren - elementen - door gelijkenis een verzameling uit en maken onderdelen - subsystemen desnoods - door samenhang een stelsel (desnoods: supersysteem) uit.

Dit zgn. recente inzicht bezaten en manipuleerden b.v. de paleopythagoreeërs perfect.

EO47

Het ware en ene.

'Zijn(de)' was dus voor paleopythagoreeërs steeds "eenheid/ eenheden; Wie dat bloottrok - a.lètheia, uit de verborgenheid halen, -- apo.kalupsis, letterlijk: uit de verhuldheid halen, onthullen -, deed de waarheid omtrent de werkelijkheid tevoorschijn komen. De ware eenheid, -- ziedaar wat de paleopythagoreeërs eigenlijk zochten. Versta: de onthulde, blootgetrokken eenheid/ eenheden.

Appl. model.

Een gedeelte van het paleopythagoreisme kan samengevat als 'arithmo. logie', (configuratiekunde, combinatoriek; Latijn: numero.logie). Vertalen door 'getallenleer' is dus zeer misleidend, want 'arithmos', bijeen- en ineenvoeging, betekent configuratie.

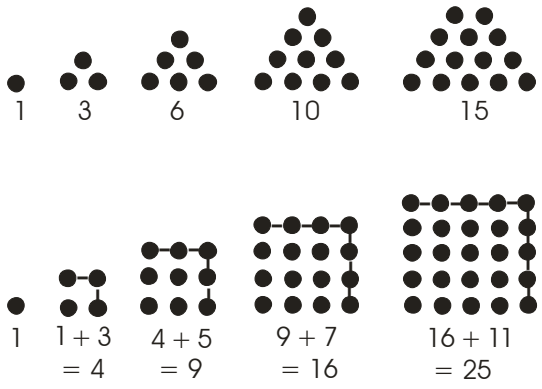

Zo verstaan wij de zgn. 'driehoeksgetallen' en 'vierkantsgetallen', waarbij onze afgezonderde meetkunde en onze even afgezonderde getalkunde (rekenkunde) nog ineen waren. Kijk goed: de 'getallen' 1, 3, 6, 10, 15 (driehoeksgetallen) zijn het origineel, -- net zoals de getallen 1, 4, 9, 16, 25 dat zijn. De modellen (waarin de getallen zijn 'afgebeeld') zijn de configuraties. -- Van

modeltheorie gesproken!

Appl. model.-- De 'choreia'.

Dit woord is moeilijk te vertalen. Choreia omvat - combineert - ... door getalvormen of -configuraties beheerste danstypes, instrumentele muziek (die klanken combineert), lied (poëtisch combineren van woorden-en-denkbeelden),-- in het kosmische kader van de hemellichamen (astrologisch aspect) met hun combinaties (standen onderling).

Dat is de grondslag van de paleopythagoreïsche vierledigheid - de middeleeuwers heetten ze 'quadrivium' -: getalwiskunde, ruimtewiskunde, muziek (versta: choreiologie), astronomie. Let op: deze vierledigheid is een bijeen- en ineenvoeging!

Appl. model.

Eenheid/ eenheden. Eenheden/ eenheid. -- De onsterfelijke ziel, middelpunt van het paleopythagoreïsme (zoals, later, van het platonisme), wordt als een 'arithmos', een (omvattende) eenheid van (afzonderbare, onderscheidbare) eenheden (vermogens b.v.), geduid. -- Weerom: de ziel is bijeen-, ja, ineenvoeging!

EO48

Appl. model.

Al wat schoon, kalon is. -- Volgens de paleopythagoreeërs was schoonheid, d.i. dat wat als niet-alledaags be- en verwondering afdwingt, een kwestie van "eenheid-in-veelheid (van punctuele eenheden).

Schoonheid, in de zo-even gedefinieerde zin, was overigens een, algemeen Griekse bezorgdheid. Kenden zij niet de term 'kalokaigathia', dat wat schoon en goed (waardevol) is? Iets kon niet onder alle oogpunten goed, degelijk, waardeerbaar, zijn zonder dat het tegelijk schoon was.

'Harmonia'

Het samenvattend woord luidt: 'harmonia', bijeen- en ineenvoeging.

Een getuigenis.

O. Willmann, *Geschichte des Idealismus,* I, 272.- Willmann was kenner van pythagoreïsme. Ziehier wat hij schrijft: "De (punctuele) eenheid - later ook 'monas', monade, geheten, ter onderscheiding van 'hen' - is er voor ieder 'getal' (meervoud van eenheden),-- is echter zelf nog geen 'getal' maar is wel degelijk in alle getallen en de vooropstelling ervan".

"Bij dit alles kwam de tweeledige betekenis van de term 'hen', het ene, goed van pas (...): het ene als punctuele eenheid is 'element' ('stoicheion'), maar in de betekenis van 'henosis', eenmaking, is zij het verband dat ieder 'getal' tot 'getal' maakt. Want al wat 'getal' is, is telkens weer iets dat 'een' is, -- in de zin van "eenheid-in-een-veelheid".

Zo zijn de termen te verstaan: "hen archa panton", het ene, vooropstelling van alle dingen; -- "to hen stoicheion kai archa panton". Het ene element en vooropstelling van alles (cfr Aristoteles, Metaph. 14:4, 17).

Meteen was, in archaïsch-Griekse zin, "het ene" (en het ware) goddelijk en zelfs model (afbeelding) van de godheid. Willmann drukt dit als volgt uit: "Zo ook is de godheid (zoals het pythagoreïsme ze opvatte) voor de dingen: zij is van die dingen grondig onderscheiden en toch is zij in de dingen. Zo is zij er de vooropstelling ('archa', (arche) van".

Het ene en ware.

'Waar' in antiek Grieks betekent op zeker ogenblik niet enkel 'blootgetrokken' maar tevens 'ideaal'. Voor de pythagoreeërs is eenheid-in-veelheid-van-eenheden niet enkel wat feitelijk bloottrekbaar, onthulbaar, is maar ook wat 'wenselijk' en 'ideaal' is. Die tweeledige betekenis is tot op onze dagen gebleven.

EO49

10. De transcendentele 'goedheid'. (49/58)

Bibl. st.:

-- O. Willmann, *Geschichte des Idealismus*, I, 447; 451;

-- G. J, de Vries, *Plato' s beeld van de mens*, in: Tijdschr.v. Phil. 15 (1953): 3, 426/ 438;

-- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antw./ Nijmegen, 1944, 29/56 (Plato), -- vrl. 30 (Anamnèsis / stoicheiosis), 36 (Filebos 18b / d (Theuth), 42 (Stoicheiosis), 44 (Stoicheiosis).

Schets van Platon's filosoferen. (49/52)

Wij schrijven 'filosoferen' - niet 'filosofie' - want zijn hele leven lang evolueerde Platon. Daarvandaan het feit dat er geen gesloten systeem aantrefbaar, is in zijn dialogen. Het 'dialogeren' was immers beslissend element in zijn denken: de Atheense democratie stond of viel, sinds Herodotos van Halikarnassos (-484/-425; Historiai, d.i. onderzoeken) vooral zichtbaar in

de structuur van de uiteenzetting zelf, met dialogeren. Eerst moeten alle mogelijke meningen ter sprake kunnen gebracht worden - in vrije discussie - voordat men stelling neemt en dus een 'thesis' (stelling; lat.: propositio) verdedigt op rationele gronden.

Daarom ook raadt Platon zijn studenten aan - na het horen van zijn onderricht - met elkander vrij te praten, ja, te redetwisten over wat hij voordroeg. Wat hij, in de Zevende brief, zelf als volgt verwoordt:

"(...) O.g.v. herhaaldelijk bespreken over dit onderwerp alsook o.g.v. intiem samenleven ontspringt plots - denken wij aan het aha-erlebnis - bedoelde idee in de ziel - zoals uit een vuurvonk het aangestoken licht - en baant zich dan zelf verder haar weg'". (Platon, *Der siebente Brief* (An die Verwandten und Freunde des Dion zu Syrakus), Calw, Gerd Catje, 1948, 35).

M.a.w.: net zoals in het paleopythagoreïsme zo ook in het platonisme staat de ziel, in de archaïsch-antieke zin van 'levensbeginsel', centraal. Maar niet individualistisch doch dialogerend: door herhaaldelijke bespreking en tegelijk intiem samenleven - dat is de antieke vriendschap die tevens 'denkgenootschap' wordt - komt de ziel tot het juiste inzicht.

Tot daar de methode der theoria of doorgronding van een thema. Zij is zo goed als de pure voortzetting van de pythagoreïsche 'hetaireia' of denkgenootschap. Vergeten wij niet dat, in antiek-Grieks, 'hetaireia' betekende erotisch met iemand samenleven" (prostituee, hofmaakster). Dermate diepgaand - tot en met eros - was het samen denkend zoeken.

EO50

Schets van de hoofdinhoud

Ofschoon zo goed als niet samen te vatten, is Platon's filosoferen toch 'samendrukbaar' in volgende drieledigheid.

"De ziel bestaat uit een groot monster, een minder grote leeuw en een kleine mens". (G.J. de Vries, a.c., 432).

Leggen wij dit uit. De ziel van de mens, individueel en onsterfelijk (waarin Platon de volksreligie nauwkeurig volgde), vertoont drie basisaspecten:

Het grote monster

('diaiata', d.i. ziel en wonen alsook eten en drinken, nachtelijk leven (bed, droomleven), eros (geslachtelijk leven), arbeid (economisch leven),

De minder grote leeuw

(het edele eergevoel, dat de fierheid van de leeuw weerspiegelt),

De kleine mens

(de geest in de mens, -- wat denken en redeneren, gemoed en willen omvat).

Men zal, onmiddellijk aanmerken dat Platon, van de doorsnee- mens, geen hoge gedachte koestert! Wat heel en al juist is: hij had, onder de leiding van zijn voorname leermeester Socrates, danig goed de gebreken en lagere 'ziele-neigingen' van zijn tijdgenoten leren kennen dat dit zich in het structureren van zijn filosofie weerspiegelt. Onthouden wij dus erg goed de basisdrieledigheid: groot monster, minder grote leeuw, kleine mens. Een perfecte differentiaal! Van groot over minder groot naar klein!

Deze drieledigheid weerspiegelt zich in de rest van zijn 'systeem'.

De volkeren deelt Platon wel eens in, in drie types, -- volgens de graad waarin zij één van de drie ziele-tendenzen - monster/ leeuw/ mens - vertonen (volkerenpsychologie).

Maar vooral zijn sociologie of maatschappijleer weerspiegelt de triade: in zijn ideale of utopische 'staat' waarvan hij zelf zeer uitdrukkelijk zegt dat hij nauwelijks verwezenlijkbaar is (Platon was allesbehalve naïef), voorziet hij arbeidenden (= monster), beschermers (leeuw), denkenden (mens). Dermate was hij erom begaan niet 'katagogisch' (neerhalend-naturalistisch) maar 'anagogisch' (verheffend-idealistisch) te spreken en te schrijven. In die zin was hij door en door opvoedend en zelfs opvoedkundig denker.

Dat hij opvoedend wilde werken, blijkt uit zijn ethiek moraaltheorie). Drie types van 'deugden' (die de mens tot een "deugdelijk wezen" maken) beheersen zijn ethiek:

a. bezonnenheid ((sofrosunè') die het monster) in onze diepere ziel niet uitroeit - dat ware zinloos volgens hem maar uitzuivert en op hoger vlak verheft;

EO51

b. manhaftigheid of bezonnen moed ('andreia') die de "fiere leeuw in ons" eveneens uitzuivert en verheft;

c. wijsheid (‘sofia’) die de kleine mens in ons tot volle ontwikkeling brengt.-- Deze drie samen - bijeen - en ineenvoeging of harmonia, zoals bij de paleopythagoreeërs - vormen de ‘dikaiosune’, lat. iustitia, - gewoonlijk vertaald door ‘gerechtigheid’, -- beter vertaald door “gewetensvol leven”.

Kosmische dimensie.

Het zou niet Platon zijn en zelfs een oude Griek, indien niet de mens en zijn samenleven in de kosmos werd gesitueerd.

Zoals O.Willmann, o.c., 447, zegt: de basisdrieledigheid - monster, leeuw, mens - weerspiegelt “lichaam/ ziel/ geest”. Maar men versta deze termen juist, d.i. platonisch.

‘Lichaam’ is dat wat ons in de stoffelijke werkelijkheid ‘kosmos’ geheten, situeert. Deze term heeft op zich genomen geen pejoratieve betekenis want Platon heeft het grootste respect voor het lichaam (men denke aan zijn lichaamsverzorgingsdenkbeelden zoals gymnastiek en dans). ‘Lichaam’ is dat wat ons solidair maakt met de omvattende werkelijkheid die allereerst als materie ervaren wordt, -- materie (‘hulè’), met haar kwaliteiten en … jammer genoeg haar leemten.

Vandaar een welomschreven argwaan ertegenover. ‘Ziel’ is dat wat ons in de louter geestelijke, onstoffelijke wereld (o.m. en op de eerste plaats de wereld der ‘ideeën’ of kosmische werkelijkheidsmodellen) situeert. Een gedeelte is sterfelijk, een gedeelte is onsterfelijk.

‘Geest’ – ‘nous’, lat.: intellectus - is dat wat ons toelaat het zijn(de) te vatten en dus ons ontologisch vermogen. Het maakt dat onze ziel een typisch menselijke, alle dierlijke zielen overschrijdende ziel is. Dankzij onze geest vatten wij wat Platon ‘ananke’, ongerijmd en dus moeilijk of zelfs niet met de geest te vatten lot, heet: het is er de tegenhanger van! -- Wat ons een echte noölogie geeft.

Willmann, o.c., 447, onderstreept dat de drieledigheid “monster/ leeuw/ mens” ons situeert in de drieledigheid “materie/ leven/ idee”. Wat dus zuiver ‘kosmisch’ is.

M.a.w.: de mens is een microkosmos, de wereld-in-het-klein, -- model en afbeelding van de macrokosmos, het eigenlijke heelal-in-het-groot. Meteen onderscheidt Platon, met andere Grieken, drie welomschreven ‘lagen’ (peilen van zijn): stoffelijk zijn, levend zijn (bezield zijn), ideëel of louter onstoffelijk zijn.

Tot daar een 'Gesamtschau' of "samenvattend zicht" op wat Platon als basisstructuur van zijn gevestigde filosofie huldigde.

EO52

Een aloude erfenis : 'stoicheiosis' (52/55)

Bibl. st.:

-- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde van Parmenides tot Bolzano*, Antw./ Nijmegen,1944, 30, 34v., 36v., 42, 44;

-- P.T. van Dorp, *Aristoteles over twee werkingen van het geheugen* in: Tijdschrift v. Filos. 54 (1992): 3 (sept.), vrl. 478/ 491 (Platon's Menon).

-- Herlezen wij even EO 47v. (Het ware en ene), want Platon' s leer terzake is een verdere, 'dialectische' uitwerking ervan. Wat wij nu even schetsen.

1.-- P.T. van Dorp' s mening.

Aristoteles, in een boekje over het geheugen, in het spoor van zijn leermeester Platon, beweert dat het menselijke geheugen twee gradaties vertoont.

Gradatie 1. Mnèmè, memoria.

In de *Menondialoog* beweert Platon, bij monde van Socrates, dat Menon wel degelijk over 'mnèmè', memoria, minder ontwikkeld geheugen, beschikt. Zijn inzichten steunen, immers, heel en al op wat hij vernomen en onthouden heeft. Zo weet hij omtrent heel wat themata wat men ervan beweert. Dit weten stapelt hij zelfs op tot een soort alomvattend, encyclopedisch inzicht.

Maar, op de keper bekeken, is dit soort geheugen een 'weetjesgeheugen', bestaande uit losse gegevens, -- zonder geordende samenhang - zonder vergelijkingen, -- d.i. zonder verband of eenheid. Wat op een losse-veelheid-zonder-eenheid neerkomt.

Gradatie 2. Anamnesis, reminiscentia.

Dit is, in aanleg slechts bij Menon, de jonge veelwetende aristocraat, het grondig ontwikkelde geheugen. Vooreerst steunt dit 'geheugen' - eigenlijk: verruimd bewustzijn (EO 30). op "eigen, niet andermans onderzoek". Niet op horen zeggen en onthouden. Dan: i.p.v. louter losse, nevens elkander staande gegevens werkt dit verruimd bewustzijn een ordening der losse gegevens uit zo dat de verbanden (gelijkenissen, samenhangen) blootkomen (alètheia, apokalupsis).

De omvattende eenheid in de veelheid der punctuele eenheden wordt zodoende duidelijk. Maar dat is juist stoicheiosis. Tenslotte: zo' n verruimd bewustzijn of 'gedenken' toetst wat zo gekend ('waar', 'onthuld', 'blootgetrokken') wordt, aan de ervaarbare en aantrefbare werkelijkheid. Dat is dan de tweede, 'ontwikkelde' en 'volwassen' vorm van het geheugen.

EO53

Terloops: van Dorp noemt het eerste, minder ontwikkelde besef der werkelijkheid - want dat is 'geheugen' in het antieke Grieks - een 'animaal' of dierlijk geheugen. Dat is - in onze duiding - het besef der dingen, eigen aan het (grote) monster - woning - en - voeding, nachtelijk (bed)leven, seks, arbeid - en de (minder grote) leeuw – eergevoel.

2.-- E.W. Beth' s mening.

Waar van Dorp het over anamnèsis, verruimd besef, heeft en er de stoicheiosis, factorenanalyse, bij denkt, daar is Beth bezig met de factorenanalyse (als wiskundige) terwijl hij er de anamnèsis, verruimd denken, bij denkt.

Geen van beiden komt ertoe beide - stoicheiosis (factorenanalyse: het ene in het vele) en anamnèsis (verruimd besef: het ene in het vele) - duidelijk samen te denken.

Beth heeft het, natuurlijk, ook over de Menondialoog.-- Iedereen bezit in de ziel, centrum van paleopythagoreïsme en platonisme, een leervermogen.

Taak: dit vermogen om bij te leren, ja, om grondig in te gaan op de werkelijkheid, loskoppelen uit de doffe waarneming en het even doffe zich herinneren van waarneming. I.p.v. "al wat wordt" komt dan "al wat is". Ontologisch vermogen! Meer nog: "en wel in het bijzonder het goede" (o.c., 32).-- Doch daarover straks meer.

Methode: dialoog, met vragen-en-antwoorden. Wat 'Platon "hè dialektikè technè" of, beter, "hè dialektikè epistèmè", dialectiek (als vaardigheid, technè, ja, als wetenschap, episteme) noemt. -- Zo gaat de 'theoria', de doorgronding, te werk.

Als model van 'anamnèsis', dieper bewustzijn, geeft Platon in de *Menondialoog* een slaaf die een moeilijk wiskundig probleem oplost.

Terloops: zelfs een slaaf geldt in Platon's ogen als in het bezit van anamnetisch geheugen! Als men weet hoe aristocratisch Platon dacht!

De (wiskundige) kennis, wetenschap, van de slaaf ontstaat dankzij anamnèsis, "o.g.v. stoicheiosis". Luister naar Beth's definitie: stoicheiosis is "een constructieve opbouw uit zekere oerelementen" (o.c., 30). Of nog: "de verklaring der dingen door middel van een ontleding ervan in oerbestanddelen of 'elementen'" (o.c.,35).

Dat is - in ons taalgebruik - "Het ene in het vele". De omvattende eenheid in de punctuele eenheden!

EO54

De toenmalige taalkunde als toonbeeld.

Beth, o.c., 36, 47. -- Platon houdt staande - waarin hij enigszins op de recentere structuralisten gelijkt dat de 'echte' filosoof als "een taalgeleerde" (Beth, o.c., 47.) te werk gaat. In de Filebosdialoog (18b/d) zet Platon de methode uiteen. Zij is perfecte stoicheiosis of factorenontleding. -- Wij geven de tekst.

A.-- Terloops:

Thoth of Theuth was, bij de antieke Egyptenaren, de god of minstens het goddelijke - versta: paranormaal begaafde - wezen dat het hiërogliefenschrift uitvond. Als dusdanig is Thoth of Theuth een 'Urheber' (N. Söderblom), een veroorzaker.

"Toen iemand - hetzij een god hetzij minstens een goddelijk wezen - volgens een Egyptisch verhaal was zijn naam Theuth - opmerkte dat klank oneindig verscheiden was, was hij de eerste die inzag dat de klinkers in die oneindigheid niet één maar veel waren en, verder, dat er nog andere klanken waren die hoewel geen klinkers toch een zekere klankwaarde vertoonden en dat er ook daarvan een zeker aantal aantrefbaar waren. Hij onderscheidde een derde soort letters die wij thans 'medeklinkers' noemen.

Daarop splitste hij de medeklinkers totdat hij elk afzonderlijk onderscheidde, -- op dezelfde wijze de klinkers en de halfklinkers totdat hij, daarvan ook, het aantal kende. -- Hij noemde elk afzonderlijk ervan en alle gezamenlijk 'letters'.

B.-- Maar hij zag in dat niemand onder ons één letter afzonderlijk - zonder al de andere - zou kunnen leren. Hij doorzag dat dit feit een verband onthult dat alle letters één maakt. Dat was er de reden van dal hij hun een wetenschap toewees die hij "hè grammatikè", grammatica, lettertheorie, heette". Tot daar Platon's *Filebos*.

Wie al het voorgaande "in het hoofd heeft" ('anamnesis'), ziet onmiddellijk in dat hier 'stoicheiosis', factorenanalyse, aan het werk is en wel op zuivere manier! "Elk afzonderlijk" (punctuele eenheid). "Alle gezamenlijk" (omvattende eenheid). "Alle … een" (punctuele eenheden … één omvattend verband). "Een verband".

De aangewende termen spreken uit zichzelf, -- zonder commentaar. -- "Een … afzonderlijk/ alle andere" (complementering of tweedeling, eigen aan ieder systeem). Ofwel alle ofwel geen één! Dat is de systeemgedachte, -- zuiver. Men ziet meteen dat Platon, vooral de pythagoreeërs, navolgt.

EO55

Beth, o.c., 47.-

1. De echte filosoof gaat op dezelfde wijze te werk als de taalgeleerde. Alvorens de taal (als geheel) te onderzoeken, doorgrondt hij de woorden, want een taal is uit woorden 'opgebouwd'.

Maar woorden bestaan - zijn opgebouwd - uit lettergrepen en dus moeten eerst deze doorgrond worden. -- De lettergrepen worden op hun beurt ontleed (tot dat waaruit zij zijn opgebouwd) tot de elementen van de in schrift neergelegde klanken. Deze vormen het uitgangspunt voor taalkundige doorgronding.

2. Op dezelfde wijze gaan echte natuurfilosofen te werk wanneer zij de kosmos, de 'fusis', lat.: natura, de natuur doorgronden. Op de eerste plaats stellen zij vast waartoe het heelal kan ontleed worden. Hierbij kan verwezen worden naar voorgangers van Platon.

Anaxagoras van Klazomenai (-499/428; een modern aandoend natuurfilosoof) stelde 'homoiomereia', homoiomerien, voorop. 'Homoiomereia' betekende "gelijkenis van de delen van een geheel" (gemeenschappelijke eigenschap). Anaxagoras stelde voorop elementen, gevormd door gelijkaardige delen.

Leukippos van Miletos (-490/60…) en zijn leerling Demokritos van Abdera (-460/-370), beiden gekend als 'atomisten', stelden 'atoma', ondeelbare deeltjes, van stoffelijke aard voorop. Waarvandaan nog heden ons begrip 'atoom'.

Diodoros Kronos van Iasos (+/- -300; megarisch dialectieker) stelde een soort kleinste stofdeeltjes voorop.

Deze stelling verdedigde Platon in zijn toespraak, op het laatste van zijn leven, genoemd "*Over het goede*". Deze schrikte - volgens Aristoteles die ze gehoord had - vele toehoorders of doordat zij - vooraleer het te hebben over "al wat, van menselijk standpunt, 'goed' heet" - begon met wiskundige problematiek. Platon moet, in die rede, vaak Pythagoras en de paleopythagoreeërs vermeld hebben. Als zijn voorgangers.

Welnu, wat wij in vorige paragraaf vermeldden omtrent de echte filosoof en de echte natuurfilosoof - hun stoicheiosis - maakte het begin van die rede "Over het goede" uit.

Die rede zocht de vooropstellingen van het feit dat echte filosofen en echte 'fusikoi', physici, natuurdenkers, stechiotisch, d.i. lettend op het omvattende ene in het vele der punctuele eenheden die dat omvattende ene uitmaken - opbouwen --, te werk gaan. Uiteraard een zeer moeilijk thema, waar wij nu niet bij stil willen staan. Ons interesseert alleen de factorenanalyse als methode.

EO56

Het zijnde en goede. (56/58)

Merkwaardig: Platon, om over het goede te spreken, begint met elementenanalyse! Met het vele in het ene en het ene in het vele!

Maar een aloude spreuk zet ons op weg: "bonum ex integra causa, malum e quocumque defectu". Al wat gaaf is, d.i. al zijn elementen vertoont, is goed. Al wat ook maar een element mist, is niet goed.

M.a.w.: waarde(volheid), 'goedheid', staat of valt met de gaafheid, 'heelheid' (zoals men nu wel zegt). Ieder mankement schendt de (totale) waarde! - Herlezen wij even EO 22 (Het beroving- of gemisuitdrukkende niets).

Het goede.

E. De Strycker, S.J., *Beknopte geschiedenis van de antieke filosofie*, Antwerpen, 1967, 113.

"God is de maat van alle dingen". Zo heet het in de *Wetten* (een tekst van Platon).

Nu weten wij dat, voor Platon, de ideeën de hoogste norm of gedragsregel zijn. En wel voornamelijk de idee "het goede". Moeten wij deze idee dan beschouwen als "de god van Platon"?".

Inderdaad: indien de term 'god' de werkelijkheid bedoelt die reine volmaaktheid, 'goedheid', waardevolheid, is, dan is "het goede" "de godheid van Platon".

M.a.w.: niet een persoonlijk opgevatte god(heid) maar de volmaaktheid-zonder-meer is de idee "het goede".

Alle ideeën, d.i. alle objectieve toonbeelden van alle werkelijkheden die wij kunnen ervaren, zijn ergens 'goddelijk'. Maar de idee "het goede" is goddelijk zonder meer. Waardoor? Doordat al wat enigszins een 'goed' is en dus waardevol - hoe pover of gebrekkig ook -, dit is doordat de idee "het goede" erin aanwezig is terwijl zij er toch boven uit reikt. Ofschoon boven alle werkelijkheden uitreikend - zoals het ene (EO 48) -, toch is "het goede zonder meer" in alle werkelijkheden intiem aanwezig - zoals het ene (EO 48).

"Het goede" is dus het zijn(de) voor zover het voor waardering vatbaar is.

Nemen wij een toepassing.

Een redevoering. Is zij deskundig ineengestoken en degelijk voorgedragen, dan heten de protosofisten ze 'goed'. Waardoor? Doordat zij het gestelde doel bereikt.

Maar voor Socrates (en Platon) is dit slechts een eerste graad van 'goedheid' of waardeerbaarheid. Is zij, bovendien, ook nog gewetensvol - 'gerechtig' (in de antieke taal) -, dan pas mankeert zij geen element en is zij gaaf', 'heel'. En dus goed-zonder-meer als redevoering (voor zover dit in de stoffelijke wereld mogelijk is, natuurlijk).

EO57

'In deze redenering inzake waarde(volheid) van b.v. een redevoering voelt men de strijd - door Socrates van Athene (-469/-399) aangebonden tegen de toenmalige sofisten of 'wijsheidsleraars'.

a. Zij vormden heel zeker deskundigen, - dankzij het bijbrengen van 'techne', vaardigheid.

b. Naar, in vele gevallen, veronachtzaamden zij de vorming van de 'gerechtigheid' (het geweten).

'Goed' was dan ook voor hen "al wat deskundigheid behelst". Socrates leidde daaruit een verrassende deductie af.

Abstract model: indien A (deskundig), dan B (goed); welnu A (deskundig); dus B (goed).

Toepassing: indien iemand deskundig is, dan is hij/ zij goed; welnu, de dief/ dievegge is deskundig (inzake het afhandig maken van andermans bezit); dus is hij/ zij goed! De dief - aldus Socrates - zou in die vooropstelling een toonbeeld van 'goedheid', waardeerbaarheid, zijn! Welnu, niemand met een minimale ethische inzet en een even minimale burgerzin, zal die conclusie aanvaarden. Zij wijst immers op de onaanvaardbaarheid van de vooropstelling, nl. dat al wat deskundig is, ipso facto ook (moreel en sociaal) goed is.

Besluit: reine deskundigheid zonder geweten is onvoldoende, mankeert een element.

Overigens: ook omgekeerd! Een slechts ineengestoken en slecht voorgedragen redevoering - hoe ethisch hoogstaande ook - is niet goed, want zij mist een element, nl. deskundigheid.

Welnu, in de deskundigheid en in de gewetensvolheid is "het goede zonder meer" aanwezig, maar het valt er niet mee samen, want het reikt hoger en is algemener als basis van al wat ook maar ergens waardevol is.

Terloops: retorisch is Socrates' en Platon's stellingname machtig. Waardoor? Doordat zij de sofisten, die de mensen deskundig bij "hun zwakke plek" namen, op hun beurt bij "hun zwakke plek" nam hun gewetens-verwaarlozende deskundigheden zetten de ontaarding van de toenmalige samenleving nog verder door.

In Socrates' geval is die stellingname tragisch afgelopen: Socrates, o.g.v. valse beschuldigingen, werd ter dood veroordeeld en, alhoewel hij kon vluchten (waarop zijn beschuldigers hadden gerekend), liet hij zich de gifbeker

toedienen en stierf hij een exemplarische dood in dienst van “het goede zonder meer”.

EO58

Wat “het goede (zonder meer)” eigenlijk is, weten wij niet direct. Wij vatten die hoogste en alomvattende idee (versta: grondslag van werkelijkheid) niet rechtstreeks. Wel via modellen: zo b.v. de waarde van een redevoering, die ons het origineel, de idee “het goede zonder meer”, in één enkel type ervan laat aanvoelen; -- zo b.v. in een goed gedrag, dat ons als model het origineel, het goede zonder meer, laat vatten.

Dat laat ons aanvoelen de ‘desmos’, het verband, of de ‘sumplokè’, de verwevenheid, van de goede dingen die onmiddellijk ervaarbaar zijn, en de alomvattende idee “het goede”, die “in die min of meer goede dingen” doorschemert. “Het goede” is het indirecte licht dat de waarde van wat ergens eraan deelheeft, belicht. Licht dat zich niet tenzij onrechtstreeks - via modellen ervan - laat vatten. Dat heet men ‘lichtmetafysiek’.

Het zijnde is het goede.

De sofisten, in soms schitterende prestaties van deskundigheid, toverden het (naïeve) volk een schijnwerkelijkheid voor.

Platon zette Socrates voort onder oogpunt van ontologie. Een niet-deskundige rede die zich als deskundig aandient, is een schijnwerkelijkheid. Een niet-gewetens-volle redevoering die zich als ‘goed’ aandient, is een schijnwerkelijkheid.

In beide gevallen is er “meer niets - mè on - dan iets - on of ontos on -”.

Socrates bestreed verbeten de schijnwerkelijkheden die de sofisten het ‘goedgelovige’ volk voortoverden, -- in hun ‘technai’, deskundigheden, op allerlei cultuurterreinen. Vooral inzake de macht van het woord. Het trivium, grammatica, retoriek, dialectiek (in de sofistische zin van ‘redeneerkunst’), stamt van de sofisten.

In de plaats daarvan noopte Socrates zijn auditorium tot “ingaan op al wat werkelijk werkelijk is en niet schijnwerkelijk”. I.p.v. de oppervlakkige ‘technai’, vaardigheden, stichtte Platon, in Socrates’ spoor, de “theoretike tou ontos”, de doorgronding van het zijnde, de ontologie.

Reeds Pythagoras had de ‘theoria’, de doorgronding, vooropgesteld: wie de olympische spelen bijwoont, kan dit oppervlakkig doen (uit winstbejag of uit nieuwsgierigheid). Hij kan het ook grondig, d.i. tot op de ‘gronden’ of “elementen/ vooropstellingen” doen. Dat is ‘theoria’: als waarnemer (bespieder) trachten niet de schijnwerkelijkheid maar de werkelijke werkelijkheid te vatten. Deze valt met “het goede” samen.

EO59

Steekproef 11. -- Transcendentele ontologie: deelvakken (59/72)

Uit wat voorgaat blijkt dat de ontologie één wetenschap is maar verscheidene aspecten vertoont.

Zijn(de) is het basisbegrip. Het bloottrekken, o.g.v. waarnemend onderzoek (wat Platon ‘theoria’ heet), van zijn(de) is ‘waarheid’ omtrent dat zijn(de). Het bloottrekken van de ofwel omvattende ofwel punctuele eenheid in zijnde is ‘waarheid’ omtrent het ene. Het bloottrekken van het goede in al wat is, is de ‘waarheid’ omtrent al wat waardevol is in zijn(de).

Waarheid, eenheid, goedheid eisen een apart kapittel binnen de algemene of transcendentele ontologie. Waarover nu iets meer.

Zijn(de) en geest.

Men lette erop dat wij tegelijkertijd het begrip “menselijke geest” definiëren. Want wat is dat anders dan “het vermogen om zijnde, waarheid, eenheid, waardevolheid te vatten”? ‘Geest’ is dus verstand en rede (redeneervermogen), maar ook gemoed en wil (waardevermogen). Men verwarre dus ‘geest’ niet met louter intellectueel-rationeel te werk gaan. De menselijke ziel, waarin de geest wortelt, is meer dan louter verstand en rede.

A.-- Algemene ontologie. (59/62)

Het object is: al wat (zo) is. Dit is: al wat existentie en essentie vertoont. “Hoe bestaande is het?” en “Hoe is het bestaande”. Of: “Hoe werkelijk is het?” en “Hoe is het werkelijk?”

Het waarnemend ingaan daarop omvat - zoals wij verder zullen aantonen - en analusis, reductief redeneren (“Wat stelt het gegeven voorop?”), en sunthesis, deductief redeneren (“Wat vloeit uit het gegeven aan gevolgtrekkingen voort?”).

Waardoor? Doordat men van iets - het gegeven - de existentie en de essentie leert kennen door er de vooropstellingen (reductie, analusis) en de gevolgtrekkingen (deductie, sunthesis) van op te sporen.

Doch daarover een apart kapittel met als titel: “De hypothetische methode”.

De wezensvorm of ‘vorm’ kortweg.

‘Iets’ (gr.: ti; lat.: aliquid) is ‘werkelijkheid’ (gr.: pragma; lat.: res) doordat het wezensvorm of vorm kortweg vertoont. Daardoor immers is het én gesitueerd binnen de totaliteit van het zijn(de) en onderscheidbaar van de rest binnen datzelfde geheel van het zijn(de).

Ongescheiden, maar onderscheiden. -- Dat leggen wij nu even uit.

EO60

De wezensvorm.

In antiek Grieks: ‘eidos’ of ‘idea’. Letterlijk: het aanzijn van iets, d.i. het zijn van iets voor zover het onze geest iets zegt (een begrip suggereert).

Feitelijk bestaan en wijze van zijn vat men samen in de term ‘(wezens)vorm’. Dat leggen wij uit want de term ‘vorm’ geeft licht tot verwarring aanleiding.

1.-- De ruimtewiskundige vorm.

Nemen wij een kubus. Hij vertoont een geometrische configuratie of ‘vorm’. Indien hij leeg is, kan men er een inhoud in aanbrengen. Of: de kubus kan van metaal of van hout zijn. - In die gevallen toont zich een systechie of koppel: “vorm/ inhoud”, Of “vorm/ stof”. Dat wat erin is en dat waaruit het bestaat, is inhoud of stof. -

De ‘vorm’ is de ordening der onderdelen.

2.-- De ontologische (wezens)vorm.

‘Eidos; ‘idea’, -- lat.: forma. -- Dat is de samenvatting van existentie en essentie, bestaan en zijnswijze, van iets (het gegeven).

Zo heeft een (metalen) kubus een wezensvorm die en geometrische vorm én (metalen) stof waaruit hij bestaat, omvat.

Zo omvat de ontologische vorm van een met melk gevulde kubus én de meetkundige vorm én de inhoud (melk) ervan.

De regelende en stuurkundige rol van de wezensvorm.

De wezensvorm zit praktisch altijd in een 'kinesis', lat.: motus, een proces (verandering, beweging) gevat. Juist daarin komen twee kenmerken naar boven.

1.-- De wezensvorm is normatief, regelend.

De processen (gedragingen) van b.v. een kubus met melk gevuld hangen of (worden beheerst door) de wezensvorm als vooropstelling: kantelt de kubus (die open is), dan loopt de melk eruit! Sluit men die kubus, dan verandert men de wezensvorm (en loopt, bij kantelen, de melk er niet meer uit). Stopt men hem met vaste stof vol, dan mag hij kantelen (want de wezensvorm is gewijzigd!).

In antieke taal: de wezensvorm is 'metron', lat.: mensura, maat, van processen en gedragingen. Of norm, gedragsregel. -- Anders uitgedrukt: alles gedraagt zich volgens de hem eigen natuur.

2.-- De wezensvorm is cybernetisch, stuurkundig.

De oudste Griekse denkers dachten 'cybernetisch', Aristoteles vat samen: een grondwet b.v.- zo zegt hij - stelt drie basisbegrippen voorop:

a. 'telos' (lat.: finis), doelgerichtheid;

b.1. 'par.ek.basis', afwijking,

b.2. 'ep,an.orthosis' of 'rhuthmosis', correctief of terugkoppeling.

Dat is teleologie (doelgerichtheidleer).

EO61

Alle archaïsche en antieke culturen kennen dat cybernetische schema. Zo de Bijbelse openbaring.

a. De paradijselijke doelstelling.

De nog aan het mythische stadium verkleefde denken van de beginnende Bijbel zegt ons dat Adam en Eva, het oerkoppel, "in een paradijs" leefden.

Dit is: een ideale toestand, ofschoon onderweg naar de verdere heilsgeschiedenis.

B1. De zondeval.

De afwijking geschiedt door de zonde, d.i. het negeren van de paradijselijke doelgerichtheid. De zondeval, in het kader van de 'tôledôt' of afstammings-geschiedenis zoals de Bijbelse schrijvers dit opvatten, leidt tot "erfzonde; d.i. de afgewekenheid die met de voortplanting overgedragen wordt aan "het nageslacht".

b2. De verlossing.

Doch, onmiddellijk na de "eerste zonde; stelt God - Jahwe, de Drie-eene godheid - een verlosser in het verschiet. Dat is de terugkoppeling of het correctief.

Zo denkt de Bijbel. Zo denken de kerkvaders. Zo denken de traditiegetrouwe theologen. Zij denken stuurkundig. De wezensvorm is niet ons menselijk begrip. -- 'Ousia', wezensvorm, - dat is de eenheid van feitelijk bestaan en zijnswijze. Zo bij Platon.

Heidegger vertaalt dit door 'Seiendheit', letterlijk: 'zijndheid'. De eigenschap waardoor iets is wat het is. Onze begrippen zijn 'afspiegelingen' van die wezensvorm. Dat heet men "de spiegelmens" (R.Rorty).

Appl. model.

"Mieke is lerares". -- Het onderwerpt het origineel, is 'ousia', -- in het scholastische latijn "obiectum materiale" ("materieel object'). Dit is 'Mieke' zoals zij is. Objectief. Op zich.

Het gezegde, het model, is een enkel aspect van Mieke' s 'ousia' of wezensvorm. Een steekproef (met inductieve, d.i. veralgemenende en veralgehelende waarde). Meer niet.

M.a.w.: het abstracte begrip 'lerares' - in onze geest - is wel op Mieke toepasselijk doch Mieke's totale werkelijkheid - haar 'ousia' of wezensvorm - overschrijdt ten zeerste de werkelijkheid aangeduid door dat ene abstracte begrip.

In scholastische taal heet het model "obiectum formale", het formele object, -- dit is: dat wat in het materiele object of totale werkelijkheid, blootgetrokken wordt en vastgelegd in één abstract begrip.

M.a.w.: het is juist dat wij 'spiegelmensen' zijn, doordat onze geest (in zijn begrippen) werkelijkheid weerspiegelt. Maar die weerspiegelingen zijn meestal slechts aspecten, steekproeven. Tenzij in onze transcendentele begrippen (maar die zijn dan te algemeen).

EO62

Opm.-- Wij herinneren aan Aristoteles' tekst: "'Zijn', einai, is geen kenmerk, 'sèmeion', van iets (categoriaals). Meteen: indien men 'zijnde', on, zegt (opm.: van iets categoriaals), dan is dit een leeg woord, 'psilon', want het betekent niets (opm.: categoriaals). Pas in verbinding met een andere term (opm.: van categoriale aard), krijgt 'zijn' (opm.: categoriale) betekenis en geeft 'zijn' zonder

zoiets geen denk-inhoud (opm.: van categoriale aard)" (Ar., De interpret. 3, in fine).-

Zo b.v.: "Mieke is een zijnde, een werkelijkheid". Dat zinnetje betekent wel dat Mieke "er is", maar zegt 'niets' (categoriaals, d.i. wat enkel op Mieke slaat) en is dus - categoriaal gesproken - 'leeg'. Het jongleren met 'zijn' en 'zijnde' en de andere transcendentaliën - een, goed, - waar - houde daarmee terdege rekening: daarom juist heeft een 'werkelijke' (met de werkelijkheid overeenstemmende) ontologie en filosofie andere dan louter ontologische informatie nodig, nl. categoriale informatie.

Zoniet praat zij "in de lucht" en "in het ijle". Heden ten dage komt zo'n informatie a. uit het dagdagelijkse weten, b. uit de vakwetenschappen, c. uit enquêtes b.v.

M.a.w.: transcendentaliën zijn een alom aanwezig licht dat de dingen belicht maar dat die dingen zelf niet is.

B.-- Algemene ontologie (62/72).

De andere transcendentaliën vormen deelkappittels van de algemene ontologie. Een woordje daarover.

B.1.-- Aletheiologie (waarheidsontologie). (62/64)

De waarheidsleer is al indirect vaak ter sprake gekomen: 'a.lètheia', (// apokalupsis) is "onthuld zijn(de)". Het bloottrekken en de blootgetrokkenheid van wat is.

Inzake zijn als transcendentele werkelijkheid en zijnden als categoriale werkelijkheden binnen het alomvattende zijn: het is de 'ousia', existentie/ essentie, die blootgetrokken wordt en 'waarheid' biedt.

Zeggen dat zijn en waarheid omwisselbaar (convertibel) zijn, betekent dus dat werkelijkheid bloottrekbaar is (voor zover zij verborgen is, natuurlijk, -- wat nooit helemaal het geval is) en dus voor onze op waarheid afgestemde geest toegankelijk (althans in beginsel).

Traditionele ontologen heten die toegankelijkheid ook 'intelligibiliteit' (begrijpelijkheid, zinnigheid). Anderen spreken van de 'rationaliteit' van al wat is. Die term is goed indien hij niet eenzijdig modern geduid wordt.

EO63

'Rationeel' betekent hier "voor onthulling vatbare (werkelijkheid)". Niet die brutale greep van b.v. vakwetenschappen op de werkelijkheid die menig modern denker voorstaat.

Het axioma van (noodzakelijke en) voldoende reden of grond.

Het feit dat archaïsche denkers reeds zo vroeg naar de 'arche', vooropstelling, zochten - denken wij aan Anaximandros van Miletos - of naar een of ander 'stoicheion', element (dat de rol van 'arche' speelt) of een of andere 'hupothesis', veronderstelling, naar voren brachten, verraadt hei feit dat het beginsel van voldoende reden het licht was dat hun zoeken belichtte.

Dit voorlichtende principe luidt: zijnde heeft een (noodzakelijke en) voldoende reden of grond (verklaring, vooropstelling, hypothese),-- hetzij in zichzelf hetzij buiten zichzelf".

Dat is de grondslag van de hypothetische methode, die bij Platon zo'n doorslaggevende rol speelt.

a. Deductief (sunthesis).

Schema (Jevons/ Lukasiewicz).-- Indien A (vooropstelling, reden of grond), dan B (begrijpelijk zinnig, 'waar; niet absurd).-- Welnu, A. Dus B.

Voorbeeldje.-- Indien alle water kookt op 100° C., dan o.m. dit water hier en nu. Welnu, alle water kookt op 100° C. (Wet, -- natuurwet). Dus dit water hier en nu kookt op 100° C..

b. Reductief (analusis).

Schema (Jevons/ Lukasiewicz). -- Indien A (reden of grond), dan B (zinnig). Welnu, B. Dus A.

Voorbeeldje. -- Indien alle water kookt op 100° C., dan o.m. dit water hier en nu. Welnu, dit water hier en nu kookt op 100° C. (steekproef, vastgesteld feit). Dus alle water kookt op 100° C.

Opm. -- Men ziet dat de stoicheiosis of factorenanalyse hier achtergrond, vooropstelling vormt: van alle (elementen) concludeert men naar juist één (deductie) en van juist één (element) concludeert men naar alle (reductie en wel als inductie of veralgemening). In de reductie concludeert men van de toepassing naar de algemene (zo denkt men voorlopig (als lemma) toch) regel: indien één geval van water kookt op 100° C., waarom dan niet alle water?

Want, indien die hypothese zo is, dan wordt dit ene geval begrijpelijk, zinnig, verstaanbaar, verklaarbaar.

Zo onthult men zijn, zo komt waarheid omtrent werkelijkheid bloot. Men ziet dus aan de hand van de voorbeeldjes dat het beginsel van voldoende reden of grond één - en wel een zeer voornaam - aspect van ontologische waarheid is.

EO64

Het "arqumentum ex absurdo".

Het bewijs uit het ongerijmde, d.i. het volstrekt onbegrijpelijke (EO) 26), heeft zijn wortel in de zijnswaarheid: al wat is, is onthulbaar, 'waar'; al wat (volstrekt) niets is, is niet onthulbaar (en is meteen volstrekte illusie),'onwaar'.

Epistemologie.

'Episteme', lat.: scientia, wetenschap.

a. In de brede zin: al wat kennis is, is object van epistemologie of kennisleer.

b. In de engere zin: al wat streng wetenschappelijke kennis ('cognitie') is, is object van kennisleer, -- beter: wetenschapsleer.

Opm.-- Anderen voeren de term 'gnoseologie' in voor kennisleer in de brede zin: 'gnosis', in antiek Grieks, is kennis.

In modern-kantiaanse ringen klinkt het als 'kriteriologie', leer der 'criteria', onderscheidingsmiddelen, inzake zekere kennis. Of als 'kenniskritiek', kritisch of schiftend - toetsend onderzoek naar de waarde van kennis, -- één der vele vormen van 'kritiek', die zo 'in' is.

'Waarheid' als "overeenstemming met".

Logische waarheid is het feit dat een oordeel met de erdoor bedoelde werkelijkheid overeenstemt. Dat is dan "een waar of met werkelijkheid overeenstemmend oordeel".

Maar er zijn ook andere overeenstemmingen. -- Dit zijn - i.p.v. passieve of lijdelijke - waarheden (zoals in de logische waarheid) actieve overeenstemmingen of waarheden.

Zo: de ethische waarheid die betekent dat het praktische leven of gedrag van iemand overeenstemt met de vooropstellingen die hij/ zij huldigt.

Zo: de artistieke waarheid die betekent dat een werk (kunstwerk) overeenstemt met het ontwerp dat de maker ervan in zijn geest heeft.

Zo: de theologische waarheid die betekent dat wat God schept, overeenstemt met zijn ideeën terzake.

Terloops: Nikolai Gogol; Oekraïens schrijver (1809/1852), beschreef de karikaturen van Gods ideeën, zicht- en tastbaar in het dagdagelijkse leven van de mensen en hun soms hemeltergende gebreken en zonden. Met veel humor, ironie en zelfs sarcasme keek Gogol toe, -- lachend doordat een karikatuur stemt tot lachen, -- wenend doordat zo'n karikatuur erg is. Wat men heet "het tragische lachen" van Nikolai Gogol.

Wij raken hiermee aan types van ontologische waarheid en meteen de grondslagen van epistemologie (logica), ethiek, kunsttheorie, theologie) als toepassingen van de theorie omtrent de ontologische waarheid.

EO65

B.2. Harmologie (betrekkingsontologie) (65/68).

De eenheidsleer is al meermaals ter sprake gekomen (o.m. toen het over stoicheiosis ging). Nu een korte toelichting.

'Harmotto' betekende "ik voeg bijeen of ineen". 'Harmologie' is dan ook "bijeen- en ineenvoegings-leer", -- orde(nings)leer. Dit gaat steevast gepaard met punctuele, onherleidbare eenheden die tot omvattende eenheid gebracht warden. Of omgekeerd. Denken wij aan het paleopythagoreïsche getal-vorm-begrip (EO 47).

Het combineren, paarsgewijze ordenen, van elementen het ene na het andere is wezenlijk.

Daarbij is, subjectief bezien, 'mnèmosune', gedenken (EO 30, 32) of 'anamnèsis', lat.: reminiscentia, ordentelijk besef of gedenken (EO 52) een mogelijkheidsvoorwaarde. Het ordentelijk te werk gaan behelst onvermijdelijk een verruimd bewustzijn.

Identitiviteit.

Herlees EO 23. -- Iets is totaal identisch met zichzelf (reflexieve identiteit). Iets is deelidentisch met iets anders. 'Deelidentisch' heet ook 'analoog'. Iets is totaal niet-identisch met iets (grondig) anders. -- Ziedaar de differentiaal of waaier. -- Daarin is ordenen aan het werk. En dus ook combineren, -- paarsgewijze ingaan (op iets en iets anders). Zo b.v. op het onderwerp en het gezegde in een zin, binnen eenzelfde samennemende blik.

Vergelijkende methode.

'Vergelijken' betekent hier "nevens elkander bekijken". Want soms gebruikt men de term 'vergelijken' in de zin van "met iets anders gelijkstellen". Vergelijken, hier, is in de zeer brede zin genomen van 'combineren', gezamenlijk bekijken.

Gelijkenis en samenhang: verband.

Daarvoor verwijzen wij naar EO 46 (Gelijkenis (verzameling)/ samenhang (stelsel)). -- Wanneer men meer dan één gegeven - element - 'combineert', onderling vergelijkt, dan vallen snel twee hoofdtypes van (omvattende) eenheid of betrekking op: zij vertonen gelijkenis, minstens gedeeltelijk (en verschil); zij vertonen samenhang, minstens gedeeltelijk (en breuk, kloof).-- Zo kan men gegevens ordenen.

Betrekkingsleer.

Omvattende eenheid is betrekking. Of 'verband'. Gelijkenis is een type; samenhang is een tweede type. -- In de logistiek heet de studie van betrekkingen 'betrekkingslogistiek'.

EO66

Wanneer gezegd wordt "Het zijnde en het ene zijn omwisselbaar (convertibel), dan betekent dit dat de werkelijkheid bestaat uit een (eindeloos) aantal punctuele eenheden, ineenvoegbaar tot omvattende eenheden. Of nog: al wat is, is één reusachtig netwerk van betrekkingen, -- van gelijkenissen (verzamelingen) en van samenhangen (systemen).

Dit is meteen de mogelijkheidsvoorwaarde van de verzamelings- en systeemleer, de studie van "totum logicum" en "totum physicum".

Uitweiding.

Laat ons even ingaan op enkele voorname omvattende eenheden of betrekkingen.

Bibl. st.: J. Royce, *The Principles of Logic*, New York, 1912-1; 1961-2, vrl. 72ff..

De basisbetrekking heet "behelzing" ('implicatie'). Zo: dansen en zingen behelst a. tegelijkertijd dansen en zingen en b. om beurten dansen en zingen ("dansen en/ of zingen"). Men kan de uitdrukking ook omkeren: "Tegelijkertijd of om beurten dansen en zingen is eigen aan dansen en zingen".

Meteen hebben wij al de “logische som” onder ogen: “(tegelijkertijd of om beurten) zingen en/ of dansen”. Het “logisch product” is dan “tegelijkertijd zingen en dansen”.

De negaten of ontkenningen.

a. Ofwel zingen ofwel dansen” (in het latijn ‘aut’) is tegenspraak onderling. Zoals x en niet-x.

b. “Noch zingen noch dansen” (niets doen van die twee) is tegenspraak met “zingen en/ of dansen”. Zoals x en y tegenover o.

Opm.-- Men ziet dat J. Royce combineert, bijeen- en ineenvoegt als de antieke beoefenaars van stoicheiosis.

Uitweiding.

Bibl. st.: H. van Praag, *Meten en vergelijken*, Teleac, de Haan, 1968.

Toevoeging is één-éénduidige betrekking of bijectie. “Voor iedere mep die ik van hem kreeg, had ik er hem een weergegeven”.

Topologische ordening (tussenschikking)

is het situeren van iets tussen twee andere gegevens. “Tussen x en y situeerde ik z”. Dit behelst het begrip ‘interval’ of ‘tussenruimte’.

Terloops: in de wiskundige topologie is dit een basisinzicht. Men kneedt een soepele bol klei zonder hem breuken te laten vertonen (d.i. binnen het interval van maximale uitrekbaarheid)

Volgorde is het rangschikken van het ene na het andere element, -- uiteraard in de tijd. Sequentie kan seriaal of cyclisch (= kringlopig, als de telkens weerkerende volgorde der weekdagen) zijn.

EO67

Uitweiding.

De duidingsleer of interpretatietheorie is een der vele toepassingen van duidigheidsbetrekking.

Wij zagen al één type, nl. de één-éénduidige relatie of ‘toevoeging’. Maar er is de “veel-éénduidige betrekking” en de “één-veelduidige betrekking”. Zo zag Alkmaion (= Alkmeon) van Kroton (-520/-450; leerling van Pythagoras) al in dat de ‘symptomen’ (tekens) van een kwaal voor meer dan één duiding vatbaar zijn (wat “één-veelduidigheid” behelst).

Het vermogen om een veelheid van gegevens samen te vatten is teken van "veel- éénduidigheid". Tot daar enkele "samenvattende eenheden" of 'betrekkingen' die vaak aangetroffen worden.

Het koppel "element/ vooropstelling".

Dit koppel vormt een basiskoppel. Voetstuk van logisch te werk gaan. 'Logica' hier in de traditionele zin van "studie der voorwaardelijke zinnen" of 'implicaties', afleidingen. "Indien A, dan B". Studie, m.a.w., der hypothetische zinnen.

1.-- Stoicheion.

a. 'Stoicheion', lat.: elementum, betekende "Al wat, als exemplaar van een verzameling of als onderdeel van een stelsel, een totaliteit (verzameling, stelsel) helpt mede stichten".

Zo: alle onderdelen van een lijnvormig iets. Zo: iedere letter van het Griekse alfabet. Zelfs de naald van een zonnewijzer.

b. 'Stoicheiosis', lat.: elementatio, factorenanalyse, is "het uit exemplaren of onderdelen opbouwen - bijeen - en ineenvoegen - van een totaliteit of, omgekeerd, een totaliteit uiteenleggen in haar exemplaren of onderdelen'.

Voorbeeld: in de latere oudheid vooral was een 'stoicheiomatikos' een astroloog. Wie horoscopen opstelt, bouwde vanuit de elementen van de kosmos - ta stoicheia tou kosmou, elementa mundi - , d.i. hemellichamen (met hun godheden: astrotheologie), een samenhangend beeld uit van een lot.

Terloops: nog S. Paulus kende die betekenis (in Gal. 4:3; 4:9; Kol. 2: 8; 2:20).

Terloops: de paleopythagoreïsche 'arithmos' (EO 47) is één type van stoicheiosis.

Meer nog: filosoferen is, in feite, stoicheiosis: een levens- en wereldbeeld ineenvoegen. -- De systematische wijsbegeerte, ook heden nog, zijn toepassingen van zo'n 'Weltbild'. (M. Heidegger), want zij tracht het algemene begrip 'zijn' terug te vinden in alle mogelijke deelgebieden van de totale werkelijkheid (wat dan bijzondere of categoriale ontologie wordt).

EO68

Opm.-- Wat de antieken 'elementatie' of factorenanalyse heten, dat heet R. Descartes (1596/1650; vader van het typisch moderne, zeer vakwetenschappelijk beïnvloede denken) "analyse et synthese": een al te vaag opgevatte totaliteit - verzameling, systeem - deelt hij op tot de exemplaren, de onderdelen ervan, -- om, daarop, de totaliteit weerom op te bouwen - bijeen- en ineen te voegen. Wat dan een "klaar en duidelijk gevatte" totaliteit geeft.

Descartes' 'analyse' (opdeling) is geen miskennen van de totaliteit of 'Gestalt': zij is wel het wantrouwen van een te vaag beeld van die totaliteit, -- die maar tot haar volle recht komt doorheen die 'analyse'.

2.-- Arche.

'Arche', lat.: principium, 'beginsel; d.i. dat wat voorop te stellen is.

Eigenlijk is 'arche' "al wat iets beheerst (bepaalt, definieert meteen: "al wat iets beheerst zo dat dit iets maar begrijpelijk 'waar' - wordt indien men dat beheersende vooropstelt".

Gevolg: 'archè' is vooropstelling.

Zo: het begin van iets (de vooropstelling van de "methodos gennetikè", de genetische methode, die iets onderzoekt, bloottrekt, in zijn verloop).

Zo: de oorsprong.

Zo: de machthebbers van een land. Zonder het begin, de oorsprong, de machthebbers is dat wat erdoor beheerst wordt, onbegrijpelijk.

Het beginsel van (noodzakelijke en) voldoende 'archè'.

Herlezen wij EO 63 (Het axioma van (noodzakelijke en) voldoende reden of grond).

De beide schemata van Jevons-Lukasiewicz beginnen met het uitspreken van het beginsel van voldoende reden: "Indien A, dan B". Daarop volgt de tweeledige toepassing:

a. deductief (sunthesis), waarbij de voldoende reden gekend is (Welnu, A. Dus B);

b. reductief (analusis), waarbij de voldoende reden gezocht wordt (Welnu, B. Dus A).

M.a.w.: zowel voorwaarts (deductief) als terugwaarts (reductief) staat de archè centraal. En meteen het onsterfelijke beginsel van voldoende 'grond'.

Zo verstaat men de koppeling: "stoicheion te kai arche", elementum et principium, element en vooropstelling. -- Dat wat 'reden' of 'grond' is, is een element van redenering. Dat redeneringselement kan nu een punctuele eenheid - element - zijn maar ook een omvattende eenheid – totaliteit.

Besluit. -- Element, vooropstelling, veronderstelling: drie termen die de behelzing (implicatie) betreffen ("indien, dan").

EO69

B3.-- Axiologie (goedheidsontologie). (69/72)

Het goede - waarde - is ook al ter sprake gekomen: vooral Socrates en, in zijn spoor, Platon hadden het daarover als over een hoofdzaak. -- Nu een korte situering.

'Axia', lat.: valor, waarde.-- "Het goede", in ontologisch taalgebruik, betekent "het zijnde voor zover het waarde(volheid) vertegenwoordigt en meteen "een goed" is". Zeggen dat "zijnde en goed omwisselbaar (convertibel) zijn", betekent dat "al wat is, voor waardeoordelen vatbaar is". Wat is, is waardevol. Wat niets is, mist waarde-volheid.

Platon, in zijn *Nomoi* (Wetten), zegt: "De mens past dankbaarheid - opm.: waardering - voor drie bezittingen: de godheden, zijn ziel, zijn lichaam".

G.J. de Vries, *Plato's beeld van de mens*, in: Tijdschr.v.Phil. 15 (1953): 3, 430v., zegt daarbij: "Vandaar dat de ziel, even goed als zij zorg moet dragen voor zichzelf (*Faidon* 115b), aan het verlangen behoort te voldoen dat zij zorg draagt voor al wat onbezield is (*Faidros* 246b)". Zo b.v. is een voortijdige 'bevrijding' van de ziel uit het lichaam door zelfmoord ongeoorloofd (a.c., 431).

M.a.w.: men schrijve Platon geen radicaal dualisme (ziel/ lichaam) toe. Ook geen volstrekte lichaamsminachting. Wel een rangorde.

Platon, in zijn psychologie of zielkunde, onderscheidt - zo zagen wij, drie 'delen' (aspecten). Herlees EO 50: het grote monster, de minder grote leeuw, de kleine mens. Om te beginnen is deze indeling, in Platon's ogen, een onvolledige indeling: nog andere 'delen' of aspecten van de ziel zijn aantrefbaar, gebeurlijk. Maar ook: Platon doet hier aan waardenpsychologie,-- met het oog niet op radicale uitschakelingen maar met het oog op juist situeren.

Door het grote monster staat onze ziel gericht op waarden als:

a. diaita, woning en voeding (wat in Platon' s ogen zeer waardevol is),
b. nachtrust (hij geeft raadgevingen met het oog op een 'goede' slaap),
c. seksualiteit (eros en voortplanting, -- gezinsleven),
d. economische goederen (dankzij arbeid).

Door de minder grote leeuw staat onze ziel gericht op
onze eigen eer (met al wat dat behelst).

Door de kleine mens staat onze ziel gericht op
al wat onstoffelijk, ja, het transcendentele zijn is.

EO70

Dit is een meervoudige lijst van 'goederen', d.i. waardevolle werkelijkheden. Men ziet het: noch wat het grote monster noch wat de minder grote leeuw 'waardeert', wordt uitgesloten, ook al wordt in de kleine mens het zwaartepunt van de 'ware' (ideale) mens gesitueerd. -- Cfr de Vries, a.c., 431/433.

De gezondheidszorg.
Het is geen geheim dat de paleopythagoreeërs al wat hoger was (anagogisch denken), benadrukten. Toch is de zorg voor al wat lichaam(sgezondheid) is, een integrerend deel van het waardevoelen der paleopythagoreeërs.

Bibl. st.: O. Willmann, *Gesch.d.Idealismus* I, 302. -- Zegt Willmann: de pythagoreïsche geneeskunde legde een diepe eerbied voor het door en door 'sacrale' (het heilige) dat de gezondheid behelst. Zo heette iemands gezondheid bevorderen "to sofotaton ton par hemin", dat wat, onder alle menselijke dingen, bij uitstek van 'wijsheid' getuigt.
Deze term vat het ideaal van de archaïsche en antieke mens samen (zoiets als algemeen en goed gevormd zijn).

a. Wijsheid behelst uw gezondheid verzorgen en, desnoods, herstellen.
b. Wijsheid is zelfs een 'element' en 'vooropstelling' van gezondheid, want de 'sofrosune', de gezondheid der ziel, d.i. haar 'wijsheid' of algemene en degelijke gevormdheid, verzekert de lichamelijke gezondheid.

Terloops: in dezelfde zin spreekt Platon, die overigens hoe ouder hij werd hoe meer hij de pythagoreïsche 'wijsheid' waardeerde.

Geneeskunde.
Gevolgtrekkingen. -- Kwalen trachtte de Pythagoreïsche geneeskunst - in het spoor van de archaïsche, sacrale geneeskunde - op de eerste plaats langs de ziel om aan te pakken. De ziel immers is dermate één met het lichaam dat,

indien die ziel 'gezond' is, dan ook het lichaam onvermijdelijk 'gezondheid' zal vertonen.

Zo verstaat men de rol die de choreia (ED 47), de omvattende eenheid van dans, instrumentale muziek, lied (dichtwerk) in kosmisch kader - Platon zal dat ook aanbevelen - speelt in de pythagoreïsche geneeskunde. Zo o.m. leidde muziek - juist gekozen muziek dan - tot beheersen van zieletoestanden en tot mildering van lichaamspijnen.

Magie.

Als rationalistisch opgevoed denker heeft Willmann moeite met de aanwending van magie door de paleopythagoreeërs. - De ziel van de mens is een 'goddelijke' (versta: paranormaal begaafde) entiteit die het lichaam, dat dan in die goddelijkheid deelt ('daimonion'), tot leven brengt, -- onder leiding van een begeleidende 'daimon' (engel). Dit laat 'bezweringen' toe.

EO71

Opm.-- Het is hier niet de plaats om uitvoerig in te gaan op occulte methodes (waarvan het paleo-pythagoreïsche exorcisme (bezwering) één type is): wel noteren wij, terloops, dat de structuur "lichaam ('daimonion', d.i. occult begaafd)/ ziel ('daimon', (d.i. occult begaafd)/ ('daimon' (d.i. occult begaafde begeleid(st)er)" een telkens weer terugkerende structuur of omvattende eenheid is. Met dit verschil dat, in de Bijbelse wereld, de Drieëne godheid dit alles beheerst.

De zorg om het schone.

Een 'goed' (waarde) dat telkens weer de nadruk krijgt, is "al wat schoon is". Dit is, in antiek-Griekse zin: "al wat doordat het niet alledaags is, be- en verwondering afdwingt". Dat kan lichamelijk schoon zijn. Dat kan ook technisch of bekwaamheidsschoon zijn (een mooi gebouwd schip b.v.). Dat is vooral, bij pythagoreeërs en platoniekers, het ethisch schoon gedrag: zeggen onze volksmensen van een gewetenloos optreden nog heden niet "Dat is niet schoon", of "Dat was toch lelijk van haar"? Nog steeds heeft 'schoon' in ons volkstalig gebruik de bijklank van 'gewetensvol' ('gerechtig' in antiek taalgebruik).

O. Willmann, *Gesch.d.Idealismus,* I, 301: "De gedachte dat de muziek, d.i. de vaardigheid der muzen (EO 30; 32 (Mnèmosunè)), in de hoogste zin, de filosofie zelf is, -- gedachte die Platon herhaaldelijk uitspreekt, was reeds bij de pythagoreeërs aantrefbaar".

Men hoort het goed: de filosofie, door Pythagoras als 'filosofia', wijsheids-lievendheid, gedefinieerd, zou dus, in pythagoreïsche en platonische ogen, muzisch zijn!

Dat is wat anders dan het zgn. 'rationalisme' of 'wereldvreemdheid' die gewoonlijk door onbevoegden aan pythagoreïsme en platonisme toegeschreven worden!

'Filo.sofia', d.i. fallibilisme! 'Fallibilisme' is "besef van feilbaarheid". Religieus denkenden als Pythagoreeërs en Platoniekers waren er zich scherp van bewust dat een aards sterveling "niet de wijsheid in pacht kan hebben". Enkel godheden en 'daimones', begaafde lagere godheden, bezitten - denk aan de muzen - de wijsheid, d.i. de algemene en degelijke vorming die ze in de volle werkelijkheid mogelijks thuisbrengt. Een sterveling kan daaraan hoogstens 'deelnemen'. Meer niet.

De choreia was het middel bij uitstek om met de muzen kontakten te leggen, -- kontakten die de denkende 'filosofos' zo dringend nodig heeft.

EO72

De paleopythagoreeërs oefenden zich in logisch scherp denken. Zo beoefenden zij de vaardigheid in het definiëren.

"Bij voorkeur maken de maxima (toppunten) der eigenschappen object van nadenken uit: "Wat getuigt van de hoogste wijsheid? De getal-vorm-harmonie (opm.: men vertaalt meestal door 'getal')". "Wat getuigt van de hoogste wijsheid in de menselijke dingen? De geneeskunde. "Wat is het schoonste? De harmonie". "Wat is het sterkste? Het inzicht". "Wat is het beste? De 'eu.daimonia' (het geluk, -- letterlijk: over goede daimonia of paranormale of goddelijke levenskracht beschikken)!". - "Wat is het meest onthulde ('ware')? De verdorvenheid der mensen!". (O.Willmann, Gesch.d. Idealismus, I, 283).

Men ziet het: 'harmonia' is allereerst bijeen- en ineen gevoegdheid, dan, sedert de paleopythagoreeërs vooral, schoonheid, d.i. al wat door zijn niet alledaags zijn tot be- en verwondering stemt. Maar dat is het object van de stoicheiosis, factorenanalyse, -- gesteund op de pythagoreïsche 'henologie' of eenheidsleer (die, in de punctuele eenheden, de omvattende eenheid opmerkt en, in de omvattende eenheid, de punctuele eenheden bloottrekt).

Besluit. -- Zoals de pythagoreïsche (en platonische) filosofie niet meer denkbaar is zonder dat zij tegelijk gezondheidsbevordering is (in de holistische, omvattende, zin: lichamelijk en geestelijk), zo is zij ook niet denkbaar zonder dat zij muzisch is,-- door en door schoonheids-lievend. Dit door religieuze plechtigheden waarbij de muzen opgeroepen werden, -- als inspiratrices, als geefster van hogere, 'daimonische' of zelfs hoog-goddelijke energieën. -- Die structuur of omvattende eenheid is ware 'filosofie'.

De zorg om het ethisch goede.

Dit thema werd hoger (EO 56vv.) al ontwikkeld, -- in platonische zin. -- Enkel nog dit: 'kalokaigathia', d.i. de omvattende eenheid van het schone en het goede. "To kalon", lat.: pulchrum, het schone. "To agathon", lat.: bonum, het goede. Beide ineen-gevoegd: het feit dat het schone en het goede een zijn. Dat is de antiek-Griekse term 'kalo.kai.agathia', ineengedrongen tot 'kalokaigathia'.

Op deze anagogische (naar het hogere gerichte) noot kunnen wij het hoofdstuk over de transcendentaliën met een gerust geweten afsluiten. Mochten onze huidige postmodernen, met hun accent op het neerhalende, het 'katagogische', iets leren van de pythagoreeërs en platoniekers!

EO73

11.De hypothetische methode. (73/80)

Bibl. st.: E. De Strycker, S.J., B*eknopte geschiedenis van de antieke filosofie*, Antwerpen, 1967, 103v. (De hypothetische methode).

'Hupothesis', het leggen van een grondslag, -- grondslag, -- in het logisch taalgebruik: vooropstelling (voorwaarde). De spraakkundige vorm: indien, dan. Zo' n voorwaardelijke zinnen maken de kern van de traditionele denkleer of logica en haar toepassingen (methodes) uit.

Maar de ontologie past ze toe voordat de logica ermee bezig is.

De hypothetische methode ontleende Platon aan de (toegepaste logica en methodeleer van) toenmalige deskundigen. -- In platonisch dialectisch taalgebruik is een 'hypothese' of 'veronderstelling' "al wat (zonder bewijs) tussen gesprekspartners vooropgesteld wordt en waaruit iets anders kan afgeleid (gededuceerd) worden:

En dit tweevoudig: ofwel is de hypothese gekend als axioma of gekende en aanvaarde vooropstelling (deductie, 'sunthesis') ofwel is de hypothese gezocht - vanuit een of ander gegeven - (reductie, 'analusis').

In het geval van het zoeken naar de juiste hypothese(n) gebruikt Platon - als eerste - een 'lemma' of "voorlopige vooropstelling" (een 'werkhypothese' zegt men nu), -- tot wanneer blijkt dat deze voorlopige hypothese al of niet geldig uitvalt.

Appl. modelletje.

a. Vaststelling: zwangerschap. b. Dit 'fainomenon' (fenomeen, verschijnsel wat zich toont) of "wat onmiddellijk gegeven is" wordt doorzichtig, begrijpelijk, 'waar' (onthuld), indien men vooropstelt dat er geslachtsgemeenschap plaats vond. Dat is dan de 'hupothesis' of 'verklaring' (uitleg die verstaanbaar maakt).

Dit is een voorbeeldje van 'analusis' of "reductieve redenering".

Omgekeerd: a. geslachtsgemeenschap; b. zwangerschap. Het 'fainomenon' of vaststelbare feit is uit de 'oorzaak' deduceerbaar. Dat is dan 'sunthesis' of "deductieve redenering".

Van de vakwetenschappelijke wiskunde naar de ontologie.

De gewone werkwijze van de toenmalige wiskundigen was 'sunthesis', deductie.

Men stelde een aantal basisbegrippen (één/ veel; -- punt, lijn, vlak, lichaam e.d..) voorop alsmede een aantal basisoordelen (axiomata, postulaten). Zonder bewijzen, d.i. zonder afleiding (deductie) uit reeds gegeven vooropstellingen. Maar daaruit leidde men een hele reeks verrassende afleidingen of 'deducties', -- in de wiskunde 'theoremata', stellingen, genoemd.

EO74

Heden heet en dat nog steeds: "de axiomatisch-deductieve methode". Wat aanvankelijk 'verborgen', verhuld, is in een zeer beperkt aantal basisbegrippen en basisoordelen, wordt stelselmatige 'onthuld', 'blootgetrokken' en dus - in de antieke zin - 'waar' (alèthes) in de stellingen die er -- streng logisch -- uit voortvloeien.

Platon, als ontoloog, zag in dat de vooropgestelde begrippen en oordelen der wiskunde zelf voor 'analusis' of reductie, vatbaar waren. Met name: welke zijn de (bredere) vooropstellingen van die basisbegrippen en basisoordelen? De wiskundige 'hupotheseis', vooropstellingen, als b. v. "één/ veel" en "lijn, vlak"

e.d.m., zijn ergens 'werkelijkheden', 'onta' of zijnden! Tussen vele andere zijnden of werkelijkheden! Wat nu indien men eerst dat basisbegrip (met de basisoordelen, als "Al wat (zo) is, is (zo)" (EO 23/28 (Zijnswetten)) aanpakt? Om van het koppel "één/ veel" en "omvattende eenheid van punctuele eenheden" te zwijgen (EO 47/48: Het ware en ene).

Zeker de transcendentele of alomvattende begrippen (met hun oordelen) zijn vooropstellingen van de wiskundige grondbegrippen.

M.a.w.: "indien transcendentele begrippen en oordelen, dan louter wiskundige begrippen en oordelen - begrijpelijk, in hun wezen of zijn blootgetrokken en dus, antiek, 'waar'". Minstens een gedeelte van de waarheid omtrent de basisbegrippen en -oordelen van de wiskunde wordt zo duidelijk. Begrijpelijk.

Deze zeer abstracte stelling wordt zeer concreet, wanneer men de vraag anders stelt, nl. "Welk soort werkelijkheden zijn wiskundige werkelijkheden?". Nog heden wordt daarover onder de geleerden heftig gediscussieerd. Indien men in het onklare is omtrent al wat werkelijk is, dan is men meteen in het onklare omtrent het antwoord op de vraag naar het juiste soort werkelijkheden dat de wiskundige entiteiten zijn!

Besluit.

Platon's ontologie was een grondslagenonderzoek of vooropstellingenanalyse der wiskunde. Door zijn reductieve methode op de wiskundige grondslagen zelf toe te passen.

Van alle weten naar het ontologische weten.

Niet enkel de wiskunde maar allerlei types van weten - technai en gewoon volkse inzichten - werden door Platon, in Socrates' spoor, aan reductie onderworpen.

EO75

Herlezen wij even EO 56 (Een redevoering): daar zien wij Socrates en "de omvattende eenheid in de punctuele eenheden" (wanneer hij zegt dat een rede die geweten als element mist, niet (volkomen) goed is) en "de werkelijkheid" (wanneer hij een rede die schijnwerkelijkheden voortovert, als onwerkelijk brandmerkt) als ontologische vooropstellingen hanteren. In dit geval: van een redevoering. Dat is grondslagenonderzoek of vooropstellingenanalyse van een redevoering.

Terloops: meteen worden de vooropstellingen of axiomata der sofisten aan een onderzoek onderworpen. Dit is: niet zomaar goedschiks aangenomen maar onderzocht. “Kritisch behandeld” zou men nu zeggen. ‘Kritiek’ vooronderstelt normen want zij is ‘waardeoordeel’ of ‘evaluatie’: hoe kan men aan waardeschattingen doen, indien men geen vooropstellingen bezit ‘in naam van dewelke” men beoordeelt, veroordeelt? M.a.w.: men oefent een reductie of analusis uit.

Categoriale ontologie.

‘Categorieën’ zijn grondbegrippen. Welnu, Platon’s analyse van b.v. de (grondslagen der) wiskunde of van de (vooropstellingen van de) sofisten en hun redevoeringen is regelrecht “categoriale ontologie” van die objecten van analyse. –

“In naam van” een transcendentele ontologie. Zo stelde hij het basisbegrip ‘een’ en ‘goed’ (om van ‘zijnde’ te zwijgen) voorop om kritisch te beoordelen. -

Iets op zijn werkelijke waarde of zijn ware eenheid toetsen is ‘kritiek’: dat gebeurt steevast “in naam van” vooropgestelde begrippen en oordelen.

M.a.w.: hoe kritischer iemand te werk gaat, des te meer hanteert hij vooropgestelde ‘hupotheseis’, axiomatische dingen! Die hij/ zij als vaststaande - bewust of vaak onbewust -, als stevig veronderstelt.

De categoriale ontologie is dus ‘kritiek’ van een of andere categorie of domein der werkelijkheid, -- “in naam van de transcendentaliën”. Daarom stonden wij stil bij die transcendentaliën. Zij zijn de basis van onze reductie of analyse, -- “indien zijnde, één, waar, goed, dan basisbegrippen ter kritiek”.

Meteen kan men “in naam van zijnde (werkelijkheid), eenheid (gelijkenis/ samenhang), waarheid (onthulling), goedheid (waarde)” dingen beoordelen en wel met een degelijk uitgangspunt.

De methode is duidelijk: eerst goed de categorie (domein) leren kennen - wiskunde, redevoering, sofistiek -; dan terugvallen op de transcendentaliën.

EO76

Platonische theoria. (76/80).

Zoals al meermaals opgemerkt, 'theoria', doorgronding, is dieper ingaan, al waarnemend, op iets.

1. De bedoeling,

in Platon' s geval, is: existentie (feitelijk bestaan) en essentie (wijze van zijn) grondig, althans zo grondig mogelijk leren kennen. Of, in moderner termen: het ontologisch statuut (de plaats die iets inneemt in de werkelijkheid) bloottrekken.

2. Het middel.

De hypothetische methode. Dieper, al waarnemend, ingaan op iets - het thema –

a. analusis, reductie, naar de vooropstellingen toe,

b. sunthesis, deductie, naar de gevolgtrekkingen toe.

Dit hypothetische schema op iets toepassen behelst dat men er de existentie en de essentie (EO 09) nader van ontwaart. Want men analyseert - reductief of deductief - wat er aan werkelijkheid of, gebeurlijk, schijnwerkelijkheid in dat iets aantrefbaar is. Meteen wat er aan eenheid, goedheid of schijneenheid, schijngoedheid in dat iets aanwezig is.

Doordat men existentie en essentie wil ontwaren, doet men aan transcendentele of algemene ontologie. Doordat men de existentie en essentie van iets wil ontwaren, doet men aan categoriale of bijzondere ontologie.

Praktisch.

Nemen wij de dief/ dievegge.

a. Grondslagenanalyse.

Schema (Jevons-Lukasiewicz). -- Indien A (vooropstelling), dan B (begrijpelijk).-- Welnu, B. Dus A.

In dat geval is 'A' een lemma, een voorlopig ingevoerde vooropstelling. Vandaar de naam "lemmatisch-analytische methode", die aan Platon als de eerste wordt toegeschreven.

Van welke vooropstellingen gaat het stelen uit? O.m. van het axioma dat al wat bezit is - van anderen, welteverstaan - dankzij verschalking kan en vooral mag afhandig gemaakt worden.

Andere hupothesis: op voorwaarde dat men met de weerwraak van de benadeelde (en het afweren ervan) rekening houdt. Nog: deskundigheid zowel in het afhandig maken als in het afweren van de weerwraak. Nog: geweten

minstens “tussen haakjes zetten” (in antiek Grieks: ‘epoche’, lat.: suspensio). Of nog: het geweten hetzij bewust onderdrukken hetzij het onbewust verdringen (wat o.m. in antiek Grieks ‘para.frosune’, nevens de werkelijkheid denken, is. Dit is: de ethische werkelijkheid ontvluchten.

EO77

“Niet willen geweten hebben”.

‘Para.frosune’, nevens de werkelijkheid denken, vertoont dus twee hoofdtypes. Het ‘willen’ kan onbewust zijn: dan spreken de psychologen, heden, van ‘verdringing’; het ‘willen’ kan ook bewust zijn: dan is het ‘onderdrukking’. Meermaals is het ondoenlijk uit te maken (“bloot te trekken”) of het bewust ofwel onbewust is.

Een verhaaltje.

Verhalen kunnen schitterende ‘fenomenologieën’, wezensbeschrijvingen, zijn (‘fainomenon’), dat wat zich onmiddellijk toont en dus ‘waar’, onthuld, is van meet of aan + ‘legein’ (verwoorden, weergeven, beschrijven)). Zulks zien wij vanaf de archaïsche mythen tot de recentste mopjes. -- Zo wat volgt.

Verblind.

“Een jonge man werd gewaar dat getrouwd zijn niet zonder problemen is. Om zijn gemeende liefde voor zijn vrouwtje te tonen viel hij, op een avond, met de deur in huis: “Schat, raad eens wat ik vandaag voor u deed”. “Waarschijnlijk voor de zoveelste keer een stommiteit uitgehaald”! -- “Nee! Nee! Ik heb een levensverzekering genomen”. Waarop zij: “Ik heb het altijd geweten dat gij een gemene kerel zijt. Denk eens: dat verzekert nu zijn eigen leven!”.

S. Kierkegaard (1813/1855; stichter van het existentiële of levens- en inzetnabije denken) heeft zijn hele leven getracht de Deense christenen die - Bijbels gezien - heidenen waren, het besef bij te brengen dat zij niet beseften dat zij i.p.v. ware christenen in feite heidenen waren. Zijn hele retoriek - overredingsmethode - was daarop gericht. Daarvandaan zijn zgn. ‘esthetische’ werken.

Iedereen onder ons ondervindt hoe moeilijk vooroordelen wegebben: het vrouwtje van zo-even was dermate overtuigd van haar eigen mening inzake haar man dat zij - zonder nadenken op wat hij zegt - hem al a-priori veroordeelt. Ditmaal met een tragische ironie: een levensverzekering is nu juist geen zelfzuchtige daad! Zo onwerkelijk - van de werkelijkheid die haar man was, vervreemd - was zij! Wellicht waren heel wat sofisten, ten tijde van

Socrates, evenzeer van de werkelijke toedracht van hun waardenvrije, ja, cynische deskundigheden - technai - vervreemd. Dit bracht er hen toe “de stem van het geweten” tot zwijgen te brengen om ‘macht’ en ‘aanzien’ (de minder grote leeuw van Platon’ s (zielkunde) te verwerven.

En, als opvoeders, ‘sofistai’, anderen dat verwerven bij te brengen. Wat een type van antifrasis, tegen beter weten in spreken, behelst.

EO78

Praktisch: Nemen wij opnieuw de dief/ dievegge.

b. gevolgtrekkingenanalyse.

Schema (Jevons-Lukasiewicz). -- Indien A (vooropstelling) dan B (begrijpelijk). Welnu, A. Dus B.

Hier is geen ‘lemma’ of ‘prolepsis’, voorlopige vooropstelling nodig, want de vooropstelling is gekend i.p.v. gevraagd (gezocht).

Wel is gezocht: de gevolgtrekkingen. Welke gevolgtrekkingen kunnen uit het stelen afgeleid, gededuceerd, worden? Weerom: de methode is ‘theoria’, waarnemend ingaan op existentie en essentie van het stelen. Weerom: lotskunde, want men legt op die wijze de lotgevallen van een enkeling, een samenleving, bloot.

Ethisch, d.i. wanneer naar het intieme geweten gekeken wordt. Maar ook ‘politisch’, d.i. wanneer naar de (gevolgen voor de) medemens in - dezelfde - samenleving gekeken wordt. Bij alle antiek-Griekse denkers was dit een hoofdzorg.

Opm.-- Tot en met de jaren 1950 overheerste deze ‘ethisch-politische’ zienswijze. Vanaf die jaren wordt dit vervangen door wat men sedertdien heet “de menswetenschappen”. Deze laatste, echter, willen ‘waardenvrij’ zijn. Dit is: zij houden zich strikt aan de stellige of positieve feiten, -- zonder enig waardeoordeel (zeker van enig religieus of moreel (ethisch) waardeoordeel).

Een schema van verhaalkundige aard.

Een deductie van de gevolgen van stelen kan zich o.m. bedienen van het schema “voorteken (VT)/ vervolg (VV)”. Hier:

a. er is eerst een voorteken (een feit dat uitgeeft op wat volgt), nl. stelen;

b. er is dan een vervolg (de feiten of lotgevallen waarop het stelen b.v. uitgeeft).

De stelende heeft b.v. geen innerlijke vrede meer: geen ogenblik is hij/zij absoluut zeker van het wellukken van de diefstal (wat altijd een waagstuk is) noch van de reacties van de benadeelden.

De medemensen hebben geen rust meer: geen ogenblik is men er zeker van dat niet ergens een stelende toeslaat. De ene mens wantrouwt de andere.

Meteen wordt een algemene sfeer gesticht: hoe meer stelen lukt, des te meer worden mensen met een zwak geweten ertoe aangezet dit ook te doen. Anderen breiden het gewetenloze ervan uit tot de overige domeinen van de cultuur: bezittingen, ja, maar waarom geen goede faam benadelen b.v.?

Dat is weerom categoriale ontologie, waarin de categorie 'stelen' nader ontologisch belicht wordt op deductieve wijze.

EO79

Een actualisering.

Het ontleden van de gevolgtrekkingen treft men o.m. aan in "het pragmatische maxime" (stelregel van Ch. S. Peirce (1839/1914; stichter van het pragmaticisme).

Bibl. st.: Kl. Oehler, Einl., *Charles S. Peirce, Ueber die Klarheit unserer Gedanken* (How to Make Our Ideas Clear), Frankf.a.M., 1968, 62/63ff.

Ziehier, vertaald, de stelregel: "Ga dieper in op de 'effects', uitwerkselen, die - op denkbare wijze ('conceivably'), - praktische draagwijdte kunnen hebben. Zo komen wij tot het inzicht dat het voorwerp van ons denken zo' n uitwerkselen vertoont. Indien wij zo te werk gaan, dan is ons begrip van die uitwerkselen het geheel van ons begrip van het voorwerp".

De tekst is, zoals meermaals bij Peirce moeilijk verwoord. Hij bedoelt: het uitdenken van een handeling, een experiment waarin het object van ons denken - het gegeven - betrokken wordt, is de weg naar het (experimentele) begrip ervan.

Appl. model.

Wat bedoelen wij wanneer wij iets 'hard noemen? Blijkbaar dit: dat vele andere stoffen - indien men ze erop doet inwerken (handeling, experiment) - er geen schrammen in achterlaten. -- "Het ganse begrip van deze eigenschap - hardheid - (dat is zo voor alle andere eigenschappen) ligt in het denken van

de uitwerkselen. Er is volstrekt geen onderscheid tussen een hard en een week voorwerp, zolang die voorwerpen niet getoetst werden". (O.c. 66/67).

Peirce: men beweert dat zo'n pragmatische definitie "een sceptisch (twijfelzuchtig) en materialistisch beginsel" verraadt. Toch is het slechts het toepassen van het logische beginsel dat Jezus aanbeval: "Aan hun vruchten zult gij ze leren kennen". Ja, het is zeer nauw verweven met de vooropstellingen van het evangelie. (O.c., 62/63).

Zoals hiervoor: Platon onderzoekt de gevolgen, individueel (ethisch en sociaal (politisch), van het stelen. Zodoende wordt het voorwerp van zijn denken, het stelen, duidelijk(er): hij schept een duidelijk (...) begrip, inzicht - theoria - van dat voorwerp.

Op zijn 'pragmaticistische' wijze gaat Peirce evenzo te werk. -- Beiden onderzoeken de deducties uit het in het leven invoeren van een voorlopig begrip van iets.

Eigenlijk is dit een 'historische' methode: het begrip 'democratie' b.v. wordt maar echt duidelijk wanneer zij als feitelijk regime ingevoerd wordt, -- die democratie!

EO80

Platon' s "historische dialectiek".

Herlezen wij EO 49 (Platon 's filosoferen). Daar werd de methode geschetst: dialogerend, in intiem samen denken, ingaan op een thema. Dat heet men "dialectisch te werk gaan".

In het spoor van de Eleaten (Parmenides) speelt de logica daarin de hoofdrol. Dit leidt ertoe dat sommigen die Platon niet goed kennen, menen dat beweging ('kinesis'), worden-en-vergaan, geschiedenis (het geheel der lotgevallen) in zijn denken geen, tenzij een belachelijke, rol spelen. Zijn methode zou louter in het 'boventijdelijke' verwijlen.

Halen wij W.C. Salmon, *Logic*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1963, 30/32 (Reductio ad absurdum), aan. -- Wordt aangehaald Staat 1.

1.-- Definitie.

"Goed gesproken, Kefalos" antwoordde ik. "Maar wat betreft 'gerechtigheid' (gewetensvol leven): wat is dat?". -- "De waarheid zeggen en uw schulden betalen" zegt gij. Niets meer dan dat? Zijn er zelfs daarin geen uitzonderingen

2.A.-- "Indien geen uitzonderingen, dan wat (als gevolgen)?". - "Gesteld, een vriend, goed bij geest, gaf mij wapens ter bewaring. Op zeker ogenblik, niet goed bij geest, vraagt hij ze terug. Is het plicht ze terug te geven? Niemand zal staande houden dat zoiets mijn plicht is of dat ik, indien ik dat doe, gewetensvol handel. -- Evenzo zal men mij bijvallen (wanneer ik beweer) dat ik in geweten tot iemand die niet goed bij geest is, de waarheid moet zeggen".

2.B.-- Goed definiëren is desnoods restrictief (met voorbehoud) definiëren. "Daarin hebt gij volkomen gelijk" antwoordde hij. -- "Maar, indien dit zo is dan is "de waarheid zeggen en uw schulden betalen" niet een goede definitie van gerechtigheid".

Men ziet het: de onvoorziene, ja, onvoorzienbare lotgevallen die de geschiedenis uitmaken, spelen - logisch - de rol van vooropstellingen waaruit deducties afgeleid worden.

a. Indien bij geest, dan plicht terug te geven. Indien niet bij geest, dan plicht niet terug te geven.

b. Toevalligheden spelen dus een integrerende rol in de dialectiek - gesprek tussen denkenden op logisch strenge basis -. Dat heet men dan ook "historische dialectiek", d.i. samen redeneren, logisch streng, met in acht name van meer dan louter abstracte gegevens en vooropstellingen. - Wat het aantal 'absolute' uitspraken danig beperkt.

EO81

12. De diëretisch-synagogische methode. (81/92).

Bibl. st.: E. De Strycker, *Beknopte gesch.v.d.fil.*, 104v..-- 'Diairesis', lat.: divisio, indeling.

Indelen binnen een omvattende eenheid (hier: een generisch of geslachtelijk begrip) is typisch platonische bezigheid. De soorten - 'eodè', lat.: species - immers worden omvat door de 'genè', lat.: genera, geslachten.

Ter verduidelijking: de geslachten vertegenwoordigen de universele verzamelingen; de soorten de particuliere verzamelingen. 'Sunagogè' samenvatting, - ook 'sunopsis', is de tegengestelde denkbeweging.

De indeling gaat van het algemenere begrip naar het minder algemene; de samenvatting gaat van het minder algemene begrip naar het algemenere.

Stoicheiosis.

Herlezen wij EO 52vv..-- Het is duidelijk: de indeling en haar omgekeerde, de samenvatting zijn toepassingen van de stechiotische methode die van de omvattende eenheid naar de punctuele eenheden gaat en omgekeerd. -- Begrippen ordenen is één type van ordenend optreden.

Gemeenplaatsen.

Bibl. st.: O. Willmann, *Abriss d. Phil.*, 132.

'Topos', lat.: locus (gemeen)plaats. -- Een gemeenplaats is een hoofdgezichtspunt dat een veelheid van dingen samenvat (een omvattende eenheid).

'***Topiek'*** is de theorie omtrent de 'topoi', loci, gemeenplaatsen.-- Wat wij nu aanvatten én voor de logica der begrippen (categoremen) én voor de ontologie (categorieën).

Schema.-- Een 'schema' is een omvattende eenheid van gemeenplaatsen.

Zo' n schemata zijn legio.

Denk aan het psychoanalytische schema "bewust/ onderbewust/ onbewust". Of: "Lustprinzip/ Realitasprinzip". Zo' n begrippenstellen - schemata - dienen als 'paradeigmata', paradigma's (Kuhn) of schoolvoorbeelden voor psychoanalytici wanneer zij zich met menselijke problemen bezighouden. Iemand komt binnen, vertelt (anamnese). Onderwijl komen de schemata, in de geest van de aandachtig luisterende analyticus, op en belichten wat vertelt wordt, - onthullen wat de werkelijkheid in/ achter de woorden van het verhaal is ('waarheid').

Dat is de waarde, de gebruikswaarde, van gemeenplaatsen (o.m. in de vorm van een schema).-- De vraag rijst: bestaan er ook zo'n gemeenplaatsen voor de logica en de ontologie?

EO82

A.-- De categoremen. (82/84).

Bibl. st.:

-- O. Willmann, *Gesch.d.Id.,* III, 1037 (Universaliën);

-- id., *Abriss d. Phil.,* 121ff. (Die Definition);

-- D. Mercier, *Logique*, Louvain/ Paris, 1922-7, 99/104 (Les prédicables ou catégorèmes).

‘Katègoroumena’, lat.: praedicabilia, ook: “quinque voces”, al wat van iets kan onthuld, publiek gemaakt worden. Zo zijn er, sedert Porfurios van Turos (233/305; neoplatonieker), bekend om zijn Eisagoge (Lat.: Quinque voces) als inleiding tot Aristoteles’ logische werken, vijf hoofdgezichtspunten.

1.-- Genos’, lat.: genus, geslacht (universele verzameling of klasse). Zo b.v. “levend wezen”.

2.-- ‘Eidos; lat.: species, soort (particuliere verzameling of klasse).. Zo b.v. ‘plant’, want zij is een soort of type “levend wezen”.

Terloops: meteen komt een derde hoofdgezichtspunt naar boven, nl. dat wat de plant van al wat leeft buiten de plant onderscheidbaar (discrimineerbaar) maakt (zo b.v. het feit dat zij in de aarde of iets anders wortelend, ontkiemt, leeft en mettertijd sterft). Dat wat het verschil uitmaakt, heten de antieken “eidopoios diafora”, lat.: differentia specifica, soortelijk of specifiek verschil.

De twee laatste ‘voces’ der vijf.

1. ‘Idion’, lat.: proprium, eigenschap. Maar opgelet: volgens Mercier is het de essentiële of natuurnoodzakelijke eigenschap waarover het gaat. Zo b.v. in het geval van “levend wezen”: levend zijn.

2. ‘Sumbebèkos’, lat.: accidens toevallige eigenschap. Zo b.v. het feit dat een plant in Zuid-Afrika aantrefbaar is, is louter toevallig.

Het boomdiagram van Porfurios.

Dat er stoicheiosis gemoeid is met de categoremen, blijkt uit wat volgt:

a. iets (ousia, substantia); **b.1**. anorganisch iets; **b.2.** levend iets; **b.3**. plantaardig iets; **b.4**. dierlijk iets; **b.5**. menselijk iets.

Men ziet dat het transcendentele of alomvattende begrip ‘iets’ gespreid wordt over vijf ‘categorieën’ of zijnssoorten. Dit o.g.v. soortelijke of specifieke verschillen.

Zo wordt de omvattende eenheid in de vijf punctuele - categoriale - eenheden onthuld. De basis: gelijkenis en niet-gelijkenis. Wat wijst op de verzamelingsgedachte (of de gedachte ‘klasse’ zo dat men de dingen kan klasseren in ‘klassen’). Zo ordent men de dingen. Ja, kan men ze definiëren (geslacht x soortelijk verschil = soort).

EO83

Definitie. -- Iets definiëren - er de wezensbepaling van geven - is een quasi-dagelijkse noodzaak. Zich klaar uitdrukken b.v. behelst dat men de zaken waarover het gaat glashelder kan bepalen.

Wij beschikken, uitgaande van de drie eerste categoremen, over een praktische, 'operationele' formule: geslacht x soortelijk verschil = soort.

Toepassing.

Bibl. st.: F. De Wachter, red., *Over nut en nadeel van het postmodernisme*, Kapellen, Rickmans, 1993.

Er wordt sedert drie decennia veel gediscussieerd over 'modern' en 'postmodern' (letterlijk namodern). -- Het aangehaalde boek tracht in de wirwar der denkbeelden orde te stichten. Inspireren wij ons aan één der hoofdgedachten om te 'definiëren' wat postmodernisme zou kunnen zijn.

A.-- Geslacht (omvattende verzameling of klasse).

Beginnen wij met een model (men zegt nu ook graag 'metafoor').

a. Wij zitten allen in de trein die aan snelle vaart, doelgericht - machinaal, doorheen het landschap vaart. Dat is het moderne, technisch-machinale substraat of onderbouw.

b. Onderwijl zitten wij zorgeloos, genietend, naar de vluchtige landschappenreeks te kijken. Genietend van de indrukken (een soort impressionisme). Niet arbeidend als de machinist. Maar esthetisch opgaan in al wat er te beleven valt. Dat is de postmoderne-avantgardistische-bovenbouw.

Terloops: wij zeggen wel 'avantgardistisch', want een moderne avant-garde van kunstenaars - denk aan Guys en Baudelaire, verleden eeuw, doorleefden die tweeheid "trein/ esthetisch genot".

Een ander model:

a. er is de moderne grootstad; **b**. wij slenteren daarin, genietend - niet arbeidend - betrokken maar esthetisch-afstandig - rond. -- De tweeheid: site/ genietend slenteren! Typisch voor het postmoderne.

Versplintering.

De gelijkenissen en samenhangen - de verbanden of omvattende eenheden - vervagen voor de slenterende of de treinreiziger genieter: er zijn zovele landschappen, er zijn zovele levens- en wereldbeschouwingen nevens elkander, na elkander! Men heeft de tijd niet om er "dieper op in te gaan" (platonische theoria). Eenheid-in-de-veelheid wordt veelheid-in-de-eenheid! Dat is zeker niet het ideaal. Maar laten wij ons aan Nietzsche' s "fröhliche

Wissenschaft" houden, -- om niet aan de tragische ernst des levens der traditionele mensheid ten onder te gaan. Luchtig genietend van de welvaartstaat!

EO84

Soortelijk verschil/ soort (omvatte verzameling of klasse).

Het eigenlijke geslacht is 'cultuur', gespreid over twee types, modern en postmodern.

a. Het paleopythagoreïsch model.

Definiëren, d.i. iets omlijnen zo dat alle exemplaren ervan en enkel die exemplaren ermee aangeduid worden, was een oefening der paleopythagoreeërs, aldus O. Willmann, *Gesch.d.Ideal.* I, 283.

Zo b.v.: "Wat is windstilte? Een luchtmassa in rusttoestand. -- Wat is effen zee? En zee zonder golven.

Let op de structuur (omvattende eenheid):

1. geslacht: luchtmassa, zee;

2. soortelijk verschil: in rusttoestand, zonder baren. Samen: de species, eidos of soort.-- Men ziet het: methodisch! Geordenderwijze!

b. Toepassing.

"Wat is postmodern? Het moderne (trein, groot stad), esthetisch-luchtig door-leefd". De beide modellen dekken in feite een definitie zonder de uitwendige vorm ervan. -- Zo verstaat men wat De Cauter, in vermeld boek, zegt: "De postmoderniteit is: **1**. de moderniteit **2**. in haar eindtoestand.

Besluit. -- 'Modern' en 'postmodern' verschillen wel degelijk maar lopen tevens ineen. Het zoeken naar een definiëren daarvan is 'modern' en 'postmodern' bijeen, ja, ineenvoegen zoals de antieke stoicheiosis dat ons leerde.

Opm.-- Genoemd boek tracht deze hoofdgedachte, zo-even gedefinieerd d.m.v. modellen (metaforen en echte definities), waar te maken inzake bouwkunst, ja, kunst over het algemeen, lichaams-doorlevingen, Nieuwe Sociale Bewegingen (= NSB), multicultuur, polycentrisme der culturen over de hele aardbol, levens- en wereldbeschouwingen allerhande.

Genetisch samengevat.

De “methodos gennètikè” (genetische methode) ziet het fenomeen diachronisch, -- in zijn verloop (‘proces’).

Men kan stellen dat de zeldzame ervaring van “grootstad/ slenteren” of ‘trein/ genieten” mettertijd gemeengoed is gaan worden. Zoals Luc Anckaert, in: Streven 60 (1993): okt., 857, zegt: “De moderne avant-gardecultuur wordt in onze tijd een alledaagse ervaring”. Ook dat is definiëren maar historisch, diachronisch, -- lettend op de cultuurevolutie van louter modern naar postmodern. Want daarop komt de definitie toch neer: het postmoderne is een type van moderniteit. -- Of dat er nu het einde van betekent (De Cauter), laten wij hier en nu in het midden.

EO85

B.-- De categorieën. (85/86).

Bibl. st.: O. Willmann, *Abriss d. Phil.*, 394/ 400 (Die Kategorien).

Sedert minstens Aristoteles, indien niet voor hem, heet men de ontologische grondbegrippen, zoals deze in omloop zijn in de traditionele ontologie ‘categorieën’. -- ‘Katègoria’, lat.: praedicamentum, grondbegrip.

Zowel ‘katègoroumenon’ als ‘katègoria’ komt van ‘katègoreo’, ik onthul (o.m. op het gerecht: beschuldig al blootgevend). ‘Categorie’ is dus, net als de categoremen, een hoofdgezichtspunt dat, van iets, iets onthulbaar maakt.

Zoals O. Willmann, *Abriss d. Phil.*, 394, zegt: bij Aristoteles situeert het begrip ‘categorie’ zich in de taaltheorie -- met name in de oordeelsleer.

Samenhang.

De achtergrond nu - in tegenstelling tot die van de categoremen, die op gelijkenis steunden - is samenhang. Het iets dat beschouwd wordt, wordt beschouwd als systeem. Bijeen, ja, ineenvoeging binnen dat stelsel en daarbuiten o.g.v. samenhang.

De lijst van Archutas van Tares (= Archytas van Tarentum; -445/-395; paleopythagoreeër).-- Deze wetenschapper en staatsman heeft op zijn naam een lijst staan die men met zekerheid bij Aristoteles terugvindt.

A.-- Ding (iets) / betrekking.

a. ‘Hupostasis’ lat. ‘substantia’, zelfstandig iets, -- in de breedste zin van “al wat op zich beschouwbaar is”

b. “Pros ti”, lat.: relatio, betrekking. -- Ding en betrekking zijn de basissystechie of basistegenstellingspaar.

Terloops: een relatie is iets dat zich tussen minstens twee dingen; substanties, zelfstandigheden, bevindt. Een bijeen-, ja, ineenvoeging van minstens twee entiteiten.

Terloops: ‘su.stoichia’, tegenstellingspaar, is een typisch pythagoreïsche term.-- Ding en betrekking zijn de basis. De rest van de lijst is ‘aanvulling’.

B.-- Enkele begrippenparen.

1. Hoegrootheid (kwantiteit) / hoedanigheid (kwaliteit).

“Poson/ poion”, lat.: quantitas/ qualitas.

a. Kwantiteit: “twee mijlen van hier verwijderd”;

b. kwaliteit: “een zonnig landschap” (twee mijlen/ zonnig).

Let op de verborgen kwantiteiten en kwaliteiten: “Danig (kwantiteit) zag hij zijn vrouwtje gaarne (kwaliteit) waarbij “gaarne zien” een kwaliteit van iemand is.-- “Duiven met de macht (kwantiteit) vlogen doorheen het luchtruim (waarbij “met de macht” is “veel in aantal”).

EO86

2. Plaats/ tijd.

“Pou/ pote” (lat.: locus/ tempus). -- “Op het strand lag een mooie parel” (op het strand). “Gisteren regende het” (gisteren). “Jantje kwam daar op tijd aan” (daar/ op tijd).

Opm.-- Dergelijke plaats- en tijdsbepalingen situeren heel goed. En ook: zij ‘singulariseren’ d.i. duiden het unieke, enige, singuliere aan van iets. Zij ‘concretiseren’ ook: iets is altijd ‘concreet’ - latijn: concretus, vergroeid d.i. in een of ander geheel van omstandigheden aantrefbaar.

Een figuur als Napoleon b.v. is maar ‘begrijpelijk’ (‘waar’, onthulbaar zoals hij was) indien men hem in de loop van de geschiedenis situeert en ook in zijn land, Frankrijk, thuisbrengt. Dat tijd- en plaatsgebondene is het ‘concrete’ ervan.

Meer nog: het singuliere of enige is steeds vergroeid met het kader waarin het is. Gevolg iets is steevast “singulier-concreet”.

3. Werkdadigheid (activiteit) / lijdelijkheid (passiviteit)

"Poiei/ paschein" (lat.: actio/ passio).-- "Hij liet zich maar doen" omvat de twee 'bewegingen' of 'processen': laten (passief, ondergaand), doen 'actief', (inwerken op).-- "Geworpen in de wereld ontwerpen wij die wereld".

4. Werkdadige en lijdelijke gesteldheid.

"Keisthai/ echein"(lat.: situs/ habitus). -- Vaak vertaalt men niet maar zegt men het in de Latijnse termen, nl. situs en habitus.

In het Grieks en het Latijn bedient men zich van onovergankelijke (intransitieve) werkwoorden. -- "Ik sta recht. Ik heb schrik" (actieve gesteldheid, zowel ruimtelijk en plaatselijk als psychisch, innerlijk).-- "Ik ben er goed aan toe want ik ben gewapend (passieve gesteldheid, zowel innerlijk als uitwendig).

Opm.-- Deze laatste systechie hangt samen met de vervoegingen van de antieke talen. Toch blijven zij ook in onze talen geldig. Want bepalingen van gesteldheid zijn een blijvend onderdeel van de taal.

Besluit.-- Gesteld: iemand krijgt een onderwerp ter bespreking of om er een verhandeling over te maken. De paren hierboven kunnen dienen als gemeenplaatsen om de 'vinding' (gr.: heuresis, lat.: inventio) te vergemakkelijken. M.a.w.: zij hebben 'heuristische' waarde.

Inderdaad, indien men van een thema die tien aspecten kan ontwikkelen, zal men al een heel eind gevorderd zijn met de ontwikkeling van het thema. Men vindt immers 'gedachten'. En wel een systeem van gedachten.

EO87

Restrictieve begrippen. En oordelen. (87/92) .

Wij zagen het al EO 87 ("Zijn er zelfs daar geen uitzonderingen?"). Daar zagen wij dat er werkelijke algemeenheid is en schijnwerkelijke algemeenheid. Wat ons van de zgn. 'absolute' uitspraken verlost. -- Wij gaan daar nu dieper op in.

Dialectiek

Bibl. st.: A.Gödeckemeyer, *Platon*, München, Rösl., 1922, 126ff,.-- Gödeckemeyer stelt het als volgt.

Wat is de hoofdzorg van Platon' s dialectiek? Antwoord: zich, in rein denken, klaarheid verschaffen over de vatbaarheid der ideeën (begrippen) voor

bijeen- en ineenvoegende behandeling (stoicheiosis), alsook, in dat verband, over de rangschikking der begrippen in omvattende (algemenere) en omvatte (minder algemene). Waarvan wij hiervoren modellen zagen.

Het belang van het standpunt.

Een eerste restrictie of voorbehoud ontspringt aan het standpunt of perspectief van waaruit men oordeelt.-- "De waarneming toont aan dat iets - al naar gelang van het standpunt van waaruit het benaderd wordt - zowel als eenheid als als veelheid kan geduid worden".

Appl. model.

"Een mens b.v. is, voor zover hij met andere mensen vergeleken wordt, een 'eenheid' (opm.: behoort o.g.v. gemeenschappelijke eigenschappen tot éénzelfde verzameling of klasse). Doch, voor zover hij op zichzelf en rekening houdend met zijn inwendige structuur ('samengesteldheid') benaderd wordt, is hij een 'veelheid' (opm. bestaande uit zeer verschillende en dus 'vele' onderdelen)". (O.c., 123)

Opm. -- 'Perspectief' - een begrip dat Fr. Nietzsche onderstreept - wordt klaar via volgend model: een boom van verre bekeken, is klein van dichtbij is hij groot. Toch is het, op zich, als 'substantie' zonder 'betrekking' (de twee hoofdgezichtspunten der categorieën), één en dezelfde boom. Het is dus niet Nietzsche maar wel de door Nietzsche zo ondergewaardeerde Platon die de perspectiviteit van onze oordelen besefte. En duidelijk, in logische taal, verwoordde. Lang voor Nietzsche.

Denken.

Denken volgens Platon vertoont twee aspecten, een logisch en een epistemologisch aspect.

1. Logisch aspect.

Gödeckemeyer, o. c., "Alle denken is ineenvoeging of verbinding, d.i. van naamwoorden (onderwerpen) en werkwoorden (gezegden). Alle denken verloopt als volgt: met een onderwerp wordt een gezegde verbonden.

EO88

Waarbij het gezegde ofwel bevestigd, ofwel ontkend wordt. Alle denken is dus oordelen, -- bevestigen (verenigen) en ontkennen (scheiden). Dat zijn er de elementaire vormen van". Cf. EO 23 (Oordeelsleer).-- Men voelt, doorheen Gödeckemeyer' s tekst, de identitiviteitsleer.

2. Epistemologisch aspect.

Logisch wordt de zin of het oordeel op zich - als substantie - beschouwd. Epistemologisch wordt diezelfde zin "in betrekking tot" een of andere werkelijkheid, het gegeven waarover geoordeeld wordt, beschouwd.

Gödeckemeyer, ibid. -- "Alle oordelen slaat op een gegeven waarvan het iets beweert. Daaruit volgt dat het waar of onwaar kan zijn. 'Waar', voor zover het m.b.t. het gegeven uitzegt wat is; -- 'onwaar', voor zover het niets als iets behandelt". -- Cfr EO 64 (Epistemologie).

Opm.-- Het is duidelijk dat de diëretisch-synoptische methode hier weerom aan het werk is: het verbinden van begrippen steunt op het omvatten en/ of omvat worden. -- Wat vooral opvalt is dat Platon ook de standpunten of perspectieven onderling 'verbindt'. En dat hij oordelen en werkelijkheden waarover geoordeeld wordt, eveneens 'verbindt'. Almaar door 'stoicheiosis', de wezenskern van zijn dialectiek.

Doch gaan wij in die 'verbindingsmania' door! -- Halen wij een kenner aan.-- W.N.A. Klever, *Dialectisch denken (Over Plato, wiskunde en de doodstraf)* Bussum, 1981, 32.

"V. Goldschmidt vat de logische démarche (opm.: methode) van de socratische dialogen samen in de formule "Et alia. Et oppositum. Et idem non". Vertaald: "Ook andere. En het tegengestelde. En hetzelfde niet". Hij heeft daarmee de structuur goed getroffen (V. Goldschmidt, *Les dialogues de Platon (Structure et méthode dialectique),* Paris, 1947).

Socrates wordt telkens weer geconfronteerd met zekere begripsbepalingen. -- Een begrip - b.v. "het goede" - wordt - voorlopig - vereenzelvigd met een ander begrip - b.v. het bruikbare - en aldus begrepen. In dat geval wordt "het goede" verbijzonderd of 'gespecificeerd' tot 'bruikbaarheid'.

De analyse zoals Socrates ze uitvoert, echter leert nu dat ook andere (et alia) dan bruikbare en nuttige dingen 'goed' genoemd worden. Dat m.a.w. deze begripsbepaling te eng is.

Sterker nog: het voortgaande onderzoek toont aan dat "het goede" het tegenovergestelde (et oppositum) van 'bruikbaarheid' is. Zodat "alleen evident wordt dat de bepaling van "het rechte" in zijn tegendeel is omgeslagen" (Staat 343a)".

EO89

M.a.w.: het goede omschrijven als “wat bruikbaar is”, gaat tot op zekere hoogte (= restrictie of voorbehoud) op. Ja, niet enkel is het bruikbare slechts een omvat begrip, binnen de omvattende eenheid van het goede als omvattender begrip: sommige vormen van bruikbaarheid zijn radicaal niet-goed te noemen!

Besluit: uitgaande van een te enge omschrijving komt men tot twee ontstellende vaststellingen:

a. Ook andere dingen zijn goed,

b. sommige bruikbare dingen zijn niet goed, het tegendeel van goed. Dat is platonische dialectiek. Zij is restrictieve denkwijze, d.i. zij let op de grenzen van wat beweerd wordt.

Klever’ s besluit.

“In wetenschappelijke kennis - laten wij niet vergeten dat het daarom nog steeds te doen is - realiseren wij samenhang, structuur, systeem. Dit geschiedt door onze ideeën met elkander te verweven.

Opm.: In Platon’ s termen: sumplokè, verwevenheid; desmos, verband - : “Slechts door wederzijdse vervlechting der begrippen - “ton eidon sumplokèn” - ontstaat het inzicht (Sofistes 259e)”. “Het alles van alles willen afzonderen is onfilosofisch” wordt er - ten behoeve van fanatieke ‘analytici’ (opm.: uiteen denkenden) - aan toegevoegd (O.c., 54).

Klever voegt daaraan toe: “Dat is dan Platon’ s laatste woord over wetenschappelijke kennis. Zoals men ziet, is hij daarmee terechtgekomen tot op de drempel van de systeemtheorie (...)”. (O.c., ibid.).

Applicatieve modellen. (89/92)

G.J. de Vries, *Plato’ s beeld van de mens*, in Tijdschr.v.Phil. 15 (1953): 3, 426/438.

“Zodoende kan het lichaam een belemmering worden voor de activiteit der ziel. Dan is het een ‘gevangenis’ waarin de ziel opgesloten zit - als een oester in zijn schelp - en waaruit zij hunkert bevrijd te worden”.

Ziedaar een platonische bewering. En nu de ware, d.i. werkelijke en niet schijnwerkelijke draagwijdte. “Dit zijn misschien de meest bekende “stellingen van Platon”.

Zij zijn inderdaad fundamenteel. Maar … zoals al zijn 'stellingen', hebben zij niet meer dan beperkte geldigheid. (A.c., M.a.w.: wanneer men Platon werkelijk en niet schijnwerkelijk leest, dan behoort men één van zijn stellingen (= oordelen) steeds in het gehele kader van zijn dialectisch denken te situeren: het zijn stellingen-met-voorbehoud. Dit is: zij verwijzen naar, zijn verweven met andere stellingen.

EO90

Die "andere stellingen" (et alia), ja, die "tegengestelde stellingen" (et oppositum) luiden b.v. dat "de ziel even goed zorg moet dragen voor al wat onbezield is als zij voor zichzelf zorg draagt" (*Faidon* 115b; *Faidros* 246b).

Ander model.

De ziel kiest zelf haar 'daimon', het buitennatuurlijke wezen dat haar 'geluk' ('eudaimonia' of 'kakodaimonia', geluk of ongeluk) mede bepaalt. Maar - "et alia", "et oppositum" - "na die keus is zij aan die daimon gebonden" (a.c., 436).-- Dat is het tweeledige, innerlijke tegenstellingen behelzende begrip 'lot' bij Platon.

Nog een model.

Platon acht het mogelijk om het leven als een spel te beschouwen. "Heel het treurspel en blijspel van ons leven" noemt hij dat ergens. Daarmee bedoelt hij volstrekt niet een glimlachende of mismoedige onderwaardering van menselijk bestaan. De mens is, in zijn ogen (hij was diepgelovig), "een speeltuig van godheid": juist dat is "het beste aan de mens". Zo spreekt hij - aldus steeds de Vries - "met de godheid voor ogen en onder indruk ervan" (a.c., 437).

Het leven is, volgens Platon, een mengsel – bijeen - ja, ineenvoeging - van soms harde teleurstellingen (hij heeft er heel wat beleefd), en van blijdschap. Volgens Platon, die reïncarnist is, is de diepere, in de 'anamnèsis' gesitueerde reden daarvan het feit dat de mens, voor zijn aards bestaan, "een zalig schouwspel en aanblik" genoten heeft. De herinnering daaraan werkt na: min of meer bewust streeft de mens juist naar die "zalige ervaring", om ze opnieuw te doorleven.

In het besef daarvan kan de mens dit aardse leven als "een spel" (treur- en blijspel) opvatten.-- Dat is de stelling.

Maar nu de restrictie of voorbehoud (et alia et oppositum): het (theater)spel is 'ambivalent' of 'tweewaardig'. Het spel kan een goede wezensaard hebben

("als afschaduwing van het hemelse leven"). Het kan ook een niet-goede wezensaard vertonen: als slechts "een spel".

Alleen de hoogste en alomvattende idee "het goede" is niet tweewaardig: zij is onverdeeld goed, -- absoluut goed, -- goed-zonder-meer. Al de andere 'goederen' (waarden) zijn 'gemengd; goed-en-kwaad. Zo b.v. het drama (treur- en blijspel) dat het leven is.

EO91

Nog een model.

Dialectiek is stoicheiosis, bijeen- ja, ineenvoeging en wel van soms tegengestelde stellingen. Zo b.v. wat volgt.

Men verwijt soms Platon dat hij aan de wieg van "het westerse rationalisme" staat. Dit omdat hij door en door logisch redenerend te werk gaat. Wat de hele westerse traditie, telkens weer anders, heeft nagevolgd.

Maar kijk: in het heelal, de kosmos of 'fusis', natuur (de totaliteit van al wat is) merkt Platon twee 'krachten' op.

a. 'Nous', lat.: intellectus, geest (verstand, rede,-- gemoed, wil),-- "inzicht dat met doelstelling gepaard gaat" (de Vries, a.c., 427).

b. 'Aneke', lat.: necessitas, noodlot. Deze tweede 'kracht' is 'redeloos' maar onvermijdelijke medeoorzaak van al wat de kosmos te zien geeft. Met name: het goddelijke, versta: het hogere, ja, paranormale, model van alles wordt door die 'noodzaak' verhinderd, -- "tot op zekere hoogte" (restrictie, voorbehoud).

Besluit. -- Stelling: nous, redelijkheid, 'rationaliteit'. Tegengestelde stelling: ananke, onredelijkheid, 'irrationaliteit'.

Laatste model.

Wij halen gewoonweg aan. -- de Vries, a.c., 437.

"Het spel van ons leven, -- vindt de grens in het ethische (en ermee verwante politieke en pedagogische) handelen. Waar de vrijheid van het spelen stuit op de verantwoordelijkheid voor de medemens. Waar de plicht optreedt.

De mens wordt - in zijn leven, ja, zelfs ervoor - geroepen tot zedelijke beslissingen waar de herinnering aan een (in een voorbestaan) genoten schouwspel en het uitzicht op een allesomvattend spelen wel steunen kan

maar niet de ernst van de keus vervangen. Dan te willen spelen ware een ongeoorloofde anticipatie (voorafname) die een (nog) niet aanwezige harmonie veronderstelt.

In het theoretische en artistieke kan de mens “de vrijheid van het spel” ten volle beleven”.

Herinnert dit niet aan de stadia van S. Kierkegaard? Hij stelt dat de mens in een eerste existentieel stadium “spelen kan” (met denkbeelden, -- theoretisch;-- met genietingen: esthetisch). Maar er is reeds, in die fase het ethische, verantwoordelijke stadium aan het werk: het leven is ernst die het spelen met denkbeelden en genietingen grenzen stelt.

Herlezen wij nu EO 56: leder mankement schendt de totale waarde! M.a.w.: stelling: spelen; tegengestelde stelling: ernst. -- Dat is dialectiek.

EO92

De eigen mening/ de meningen der anderen.

Socrates, in zijn spoor Platon huldigden een eigen mening, althans op basispunten, vooral: ‘ethisch’, gewetenskwesties, en ‘politisch’, gemeenschapskwesties. Dit is één aspect. Het andere - et alia, et oppositum - zijn de meningen die ‘afwijken!

Bibl. st.: A.R. Henderickx, *De rechtvaardigheid in De staat van Platon* in: Tijdschr.v.Phil. 7 (1945): 1/2, 19/34.--

Kefalos vindt dat de ‘dikaiosunè’, de rechtvaardigheid - versta: gewetensvol in samenleven zich gedragen - bestaat in waarheid spreken en eerlijkheid, -- Polemarchos in goed doen aan zijn vrienden en aan zijn vijanden kwaad doen. Thrasumachos : dikaiosune, gerechtigheid, betekent slechts voordeel voor degene die de sterkere, de machtigere is; -- Glaukon: men houdt ‘dikaiosune’ voor “een minder kwaad”; Adeimantis: een schijngerechtigheid bezorgt de mens alle aards geluk.

Ziedaar de perspectieven (EO 87 (Het belang van het standpunt) met de meningen in haar zog. Dit behelst de veelduidigheid van wat men met éénzelfde term (met een veelheid van soms contradictorische betekenissen) aan duidt: dikaiosunè, gerechtigheid, gewetensvol te werk gaan.

Dit was, terloops gezegd, de basis van het nominalisme der sofisten. “Dikaiosunè’ is slechts een ‘onoma’, een ‘nomen’, een woordklank. Wat de woordklank eigenlijk dekt, hangt van ieders perspectief en duiding af.

Daartegenover stelden Socrates en Platon dat, te midden van die vele standpunten en duidingen, er een idee 'gerechtigheid' aan het werk is die objectief is,-- al is zij van streek tot streek en van enkeling tot enkeling verschillend duidbaar.

Besluit.-- Niet het handelsmidden (Kefalos), niet de vriendenkring (Polemarchos), niet de toenmalige mentaliteit van een goed gedeelte der medeburgers met hun cynisme (Thrasumachos), niet het eeuwige compromissen zoeken van een gedeelte der toenmalige burgers (Glaukon), niet het zielloze opportunisme (Adeimantos) is het juiste standpunt! Ook al steekt daar veel beschrijvende waarheid in (als positieve wetenschap).

Voor Socrates - Platon moet de ziel, wezenskern van de mensen, onderzocht worden om de juiste definitie van geweten te vinden. -- Ondertussen komen democratisch alle meningen ter sprake.

De diëretisch-synoptische methode onderscheidt (indeling) ze, -- de meningen, maar vat ze samen (samenvatting). Kritisch oordelend.

EO93

13. De inductieve (veralgemenende/ veralgehelende) methode. (93/ 97)

Socrates van Athene - met hem Platon - staat bekend om het zeer frequente toepassen van de "inductieve methode". Kort geschetst:

a. van minstens één exemplaar met een (opvallende) eigenschap besluit men tot alle, ja, alle mogelijke exemplaren van een verzameling;

b. vanuit minstens één onderdeel met een (opvallende) eigenschap, besluit men tot het alle delen omvattend systeem. De eerste inductiewijze heet 'veralgemening', de tweede 'veralgeheling'. Beide leiden tot een totaliteit, bestaande uit elementen of onderdelen. Men voelt de adem van de stoicheosis! Met name: het bijeen-, ja, ineenvoegen van punctuele eenheden tot een omvattende eenheid. Maar nu op grond van waarneming.

Anaxagoras en anderen. (93/95)

Socrates volgde daarin een lange traditie. De Mileziërs, o.l.v. Thales van Miletos (-624/-545), hadden een traditie ingezet van natuurwaarneming. Men

vindt daarvan uitgebreide sporen bij Herodotos van Halikarnassos (-484/-425; Historiai) en Thoekudides van Athene (-465/-395; Peloponnesische oorlog) - wat menswetenschap betref - en bij Anaxagoras van Klazomenai (-499/-428).-- Staan wij wat stil bij deze laatste.

Natuurwetenschap.

D. Gershenson / D. Greenberg, *Anaxagoras and the Birth of Scientific Method*, New York, Blaisdell, 1964, beweert dat, met Anaxagoras, wij staan voor een echte natuurwetenschap in de huidige zin. Waarom? Omdat hij een eengemaakte theorie omtrent de natuurfenomenen huldigde die hij staafde met (rationeel gesproken) goede waarnemingsbasis gepaard met degelijke logische verwerking.

a. Verzorgde en van 'akribeia', nauwkeurigheid, getuigende waarneming. -- I.p.v. passieve ervaringen stelde hij actieve waarnemingen, d.i. proefnemingen of experimenten.

b. Constructie van logisch strenge Theorieën. - In zijn tijd begonnen denkers in Hellas regels van logisch gedrag te verwoorden.

a/b. Juist de fusie, - het bijeen-, ja, ineenvoegen van beide methodes, de waarneming, ja, het experiment en de toegepaste logica, lieten hem een degelijk inzicht toe zowel in de wezensaard van de materie als die van het heelal - de kosmos of natuur - als totaliteit. Dat uitgerekend is - aldus Gershenson/ Greenberg - nog steeds kenmerkend voor de hedendaagse natuurwetenschappen.

EO94

Van het zichtbare naar het onzichtbare.

Reeds Herodotos, Hist. 2: 33 b.v., huldigt dit aartswetenschappelijk beginsel: "Uit het bekende besluit ik tot het onbekende" (zegt hij letterlijk). Meer nog: zijn wetenschappelijke kritiek op Homeros' teksten (die hij gedeeltelijk verkeerd duidt, want Homeros was ziener-dichter (EO 30) en had geen wetenschappelijke pretenties) gaat van hetzelfde axioma uit: "Homeros gaat uit van iets onbekends dat voor geen toetsing vatbaar is. Ik weet niets af van die stroom Okeanos". Homeros, net als de doorsnee Griek van zijn archaïsche tijd, geloofde in een wereldwater, Okeanos. - Cf. Fr. Krafft, *Geschichte der Naturwissenschaft*, I (*Die Begründung einer Wissenschaft von der Natur durch die Griechen*), Freiburg, Rombach, 1971, 145, 173.

Bij Anaxagoras is de verwoording duidelijk: “Opsis ton adelon ta fainomena”, letterlijk: het zien van de onzichtbare dingen, (…) de zich tonende (= onmiddellijk gegeven) dingen.

M.a.w.: “ta chrèmata”, de onmiddellijk gegeven dingen zijn via redenering (en/of ‘zienersgave’) - de noodzakelijke en voldoende reden om niet-onmiddellijk gegeven dingen aan te samen (hetzij als vooropstelling hetzij als gevolgtrekking).

Vgl. EO 76/80 (Platonische theoria): Platon, in Socrates’ spoor gaat van juist dezelfde vooropstelling uit.

Stoicheiosis.-- De eenheid in de veelheid (der punctuele eenheden) en omgekeerd!

A.-- Veralgemening.

Anaxagoras illustreerde zijn wetenschappelijke uiteenzettingen met proefnemingen: “Dit toont dat het in Anaxagoras’ dagen, niet ongewoon was directe waarneming met actief experimenteren te onderbouwen” (Gershenson/ Greenberg, o.c., 42).

Meteen wees hij op de herhaalbaarheid door iedereen van de zo aangetoonde processen. Hij situeerde ze in een verzameling (klasse) met éénzelfde eigenschap.

Appl. mod. -- O.c., 40. -- Hij blies b.v. een wijnzak op. Draaide de nek ervan om totdat de samengedrukte lucht de plooibare zak stevig hard maakte. Daarop toonde hij aan dat, eens zó ver, de zak weerstand bood aan de druk van een aanzienlijke kracht.

Veroorzaakt - zei hij - door de lucht die dus een stoffelijke en tastbare werkelijkheid is. Inderdaad: hij had eerst lucht, schijnbaar in ‘niets’, opgevangen in zo’n soepele wijnzak. -- Welnu, dit geldt niet enkel voor dit ene exemplaar van lucht maar voor alle (mogelijke) exemplaren (veralgemening).

EO95

Men ziet het: de inductieve - en dan nog wel experimenteel-inductieve - methode had, bij Socrates en Platon, degelijke voorgangers.

B.-- Veralgeheling.

Ook hier gaat men uit van juist één 'deel' maar niet om te veralgemenen als zo-even doch om te 'veralgehelen', d.i. de algehele werkelijkheid te vatten.

Appl. mod. - O.c., 16. -- Een graankorrel - Zolang zijn bestanddelen goed geordend zijn - kan leven, kan groeien b.v..

Tweede fase van het (biologisch) experiment. -- Anaxagoras plant de korrel in de aarde. Tweeledig proces of 'kinesis' (lat.: motus):

a. de soortelijk structuur ("omvattende eenheid") van de korrel wordt vernietigd en de verstrooide deeltjes ervan krijgen het uitzicht van levenloze materie;

b. juist daardoor of althans gelijktijdig daarmee ontstaat een nieuwe plant die dan zelf weerom korrel zal dragen, want zij, op haar beurt, vertoont dezelfde soortelijke structuur of "omvattende eenheid der punctuele eenheden". Als dat geen stoicheiosis is; ditmaal in de vorm van het zien van een systeem, dat - overigens - zichzelf herhaalt.

O.c., 34: "Een structuur of configuratie wordt, uit wanordelijke elementen, uitgebouwd tot een geordende totaliteit". Aldus vatten stellers Anaxagoras' denkbeeld samen.

Platon b.v.. zal diezelfde structuur benadrukken en wel kosmisch, zoals Anaxagoras: "De geest - nous - die het heelal beheerst, is hetzelfde als de juiste ordening" (Kratulos 413c).

Tot daar over wat aan Platon voorafging inzake veralgemening of veralgeheling (inductie).

Wij zullen zien dat wat Anaxagoras op natuurwetenschappelijk terrein trachtte waar te maken, Platon, in Socrates' spoor, overdroeg op menselijk vlak, d.i. binnen het geweten en in de samenleving. Psychologie, sociologie, culturologie komen zo geleidelijk en zeer tastend van de grond. En wel in het zog van de Protosofistiek, die het accent legde op menselijk samenleven en de deskundigheden die daarin zich kunnen doen gelden.

Opm.-- De sofistiek, met haar argumenteren, d.i. met haar wil om het overreden en praktisch én vooral theoretisch door te zetten, was niet zo nieuw! Ziet gij Anaxagoras e.a. al aan het overreden wanneer zij een experiment in het publiek uitvoeren? Datzelfde publiek moesten zij overtuigen van wat zij aan het uitvoeren waren. Wetenschap zonder argumentatie bestaat niet.

EO96

Sluitrede (syllogisme).

Een sluitrede is een drietal zinnen waarvan er twee de logische voorzinnen zijn en één de logische nazin. Uit de twee voorzinnen (VZ 1 en VZ 2) besluit men tot de nazin. Dat dit op meer dan één wijze kan, hebben wij reeds bij herhaling kunnen vaststellen (EO 76/80).

Indien A, dan B. Dat is VZ 1. -- Welnu, A. Dus B. (VZ 2 + NZ).-- Welnu,). --us A. (VZ 2 + NZ). -- Dat is het syllogistisch schema van deductie en reductie, van voorwaarts en terugwaarts redeneren.

De drie hoofdtypes van Ch. Peirce (1839/1914).

Van de 256 mogelijke 'combineringen' inzake syllogisme zijn er 90 logisch geldig en 5 à 6 gebruikelijk. Doch staan wij stil bij wat Peirce ons leert.

1.-- Deductie.

Alle bonen in deze zak zijn wit. Welnu, deze boon/ deze bonen (een handvol b.v.) komen uit deze zak. Dus deze boon (singulier)/ deze bonen (particulier) zijn wit. -- Verplaatsen wij nu de eerste voorzin naar achteraan.

2.-- Reductie

(in de vorm van een inductie - veralgemening).

Deze boon/ deze bonen (singulier/ particulier) komen uit deze zak. Welnu, deze boon/ deze bonen zijn wit. Dus alle (universeel) bonen in deze zak zijn wit. -- Verplaatsen wij opnieuw de eerste voorzin naar achteraan.

3. -- Hypothese

('abductie' in Peirce' s taal).

Deze boon/ deze bonen zijn wit. Welnu, alle bonen in deze zak zijn wit. Dus deze boon/ deze bonen komen uit deze zak. -- Dit is ook een reductie maar nu niet een 'veralgemenende' inductie maar een hypothetische redenering.

Hiermee is het domein van de inductieve redeneringen enigszins afgelijnd. De inductie is een hypothese, want men heeft geen deductief bewijs ervan: het is maar een veronderstelling. De hypothese van Peirce is eigenlijk een veralgeheling: van een gedeelte besluit men tot het (behoren tot het) geheel of systeem dat, in dit geval, de zak is. Ofschoon het hele geval ook als louter verzameling kan geduid worden, natuurlijk.

De socratische inductie.

Socrates wordt door Aristoteles als volgt gekarakteriseerd. “Socrates ging in op de ethische deugden. -- Hij was de eerste die - met het oog hierop - algemene definities zocht te verwoorden (...). De geldige reden hiervoor was zijn wil om door redeneren tot besluiten te komen (‘sullogizesthai’) (...).

EO97

Twee elementen zijn met reden Socrates’ eigen prestatie: inductieve redeneringen en algemene definities” (Ar., *Metaph*. M 4: 1078 b17-32).-- Dat zagen wij al EO 80 (“Zijn er zelfs daar geen uitzonderingen?”).

Heel in het bijzonder was Socrates geschokt door een opkomende elite van ‘vakkundigen’, die deskundig waren in één of andere ‘technè’, vakkennis, vaardigheid, (proto)wetenschap. Als men wil: ‘specialisten’. Zij waren wel deskundig inzake landbouw, scheepsbouw e.d.m., maar misten geweten (‘gerechtigheid’).

Gevolg: zo’ n specialisten waren in zijn ogen een potentieel gevaar voor de ‘polis’, de samenleving. Want zij waren - ethisch - ‘vakidioten’.

De socratische dialectiek.

Hij zocht ze op, -- die specialisten en hun menners, de sofisten. Dialogerend redeneerde hij. - Daartoe neemt Socrates steekproeven uit de totaliteit van het feitelijke gedrag -- het gewetenloze zowel als het gewetensvolle. Om gebeurlijk te veralgemenen. Dit is: te induceren.

Ook de andere meningen.

Democratisch gezind als hij was - hij getuigde in zijn leven van een verregaande vrijheid van kritiek op de gevestigde zeden, begon hij met aan te nemen dat hij “een onwetende” was. Om tot uit hun vel komen van de tegensprekenden, van de gewone gesprekspartners te nopen. Hij was er zich van bewust dat ook hijzelf slechts steekproeven kende en niet de totaliteit. Daardoor leerde hij veel, o.m. en vooral van de sofisten.

Zo kwamen de andersdenkenden aan het woord. Democratisch. Dit is: andere steekproeven - want andere standpunten (EO 87, 92) - kwamen bloot (‘a.letheia’, ‘apocalupsis’, waarheid).

Samengevat: dialogische inductie. Dat is de kern van Socrates ‘dialectiek’. Dat weerspiegelen al de dialogen van Platon.

Applic. mod.. “Zo merkt Socrates op dat wij eerst dan iemand “een goed renner, een goed worstelaar, een goed zanger” noemen, indien deze naar eigen

believen ook niet goed kan rennen, wortelen, zingen. Niet indien hij tegen wil en dank faalt". (E. De Strycker, *Bekn. gesch.*, 74).

Uit die steekproeven besluit Socrates dat kundigheid beide mogelijkheden omvat: kunnen presteren, kunnen wetens en willens falen. Dat is dan "de gemeenschappelijke eigenschap" (der verzameling 'kundigen').

EO98

14. Types van inductieve methode. (98/115)

Staan wij nu stil, bij een veelheid van inducties.

1.-- De summatieve, 'formele' of 'aristotelische'.

Wat men van ieder lid van een verzameling of van ieder onderdeel van een systeem heeft vastgesteld afzonderlijk genomen, dat vat men samen door het te beweren van alle leden of onderdelen gezamenlijk. -- De veralgemening en/ of veralgeheling komt hier neer op samenvatting. Cfr EO 81 (Diëretische en / of synoptische methode).

Appl. model.

In zijn Analutika (= logica) zegt Aristoteles: "De mens, het paard, de muilezel - elke soort afzonderlijk genomen - leven lang. Welnu (in een toenmalige duiding) zij zijn de (enige) dieren zonder gal. Dus alle galvrije dieren gezamenlijk genomen leven lang". - De tekst van Aristoteles hebben wij aangevuld met "elk afzonderlijk genomen" en "alle gezamenlijk genomen" om te verduidelijken wat hij eigenlijk bedoelde.

Opm.-- 'Summatief' geeft perfect weer, want 'summa', som, is elk afzonderlijk gezamenlijk genomen. 'Formeel' is maar een ongelukte verwoording, want 'formeel' betekent hier 'samenvattend', 'Aristotelisch' is een louter toevallige betiteling, natuurlijk.

Een strengere formule.

Men denke aan een leerkracht die, na elk huiswerk afzonderlijk te hebben nagezien, ze nog eens telt: alle gezamenlijk! Het aantal is de som van alle afzonderlijk. Dit wordt weergegeven - 'afgebeeld' - in een getal.

I.M. Bochenski, O.P. *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./Antw., 1961, 146.

Hij heet de summatieve inductie “volledige inductie” (weer een andere titel).-- “Zijn xi, x2, x3, … xn elementen van een klasse a en al haar elementen - buiten deze zijn er dus geen - en komt F (opm.: een of andere kenmerk of eigenschap die getoetst werd) aan x1, x2, x3, … xn toe, dan komt f aan alle elementen gezamenlijk van a toe”.

Opm.-- Men vergete niet dat de summatieve of samenvattende inductie de wezenskern van alle inductietypes uitmaakt. Waardoor? Doordat een veralgemening of veralgeheling steevast zo’n summatieve inductie vooropstelt.

Zo b.v.: ik stel vast dat twee keren een exemplaar van water kookt op 100° C.. Ik vat dit samen en zeg een hypothese uit: alle mogelijke water zal wel ook op 100° C. koken. Zonder die summering van de twee exemplaren, - twee keren een exemplaar ‘water’ - kan men onmogelijk veralgemenen, -- tot alle (mogelijke).

EO99

2. -- Amplificatieve, kennisuitbreidende inductie *(99).*

De summatieve inductie redeneert: van alle afzonderlijk naar alle gezamenlijk. -- De amplificatieve redeneert: van minstens een naar alle (mogelijke).

M.a.w.: de summatieve inductie vat de getoetste exemplaren samen. De amplificatieve inductie breidt uit - ‘extrapoleert’ zegt men ook - tot de toetsbare, maar nog niet getoetste exemplaren. Dus: op het verlengde van de summatieve resultaten.

2.A.-- Verzamelingsleerstellig.

Men kan ook zeggen; ‘metaforisch’.
VZ 1: Deze boon/ deze bonen komt/ komen uit deze zak.
VZ 2: Welnu, deze boon/ deze bonen/ zijn wit.
NZ: Dus alle bonen in deze zak zijn wit.
Van de witheid van één of sommige naar alle (mogelijke).

2.B. -- Systeemleerstellig.

Men kan ook zeggen: ‘metonymisch’.
VZ 1. Dit is een onderdeel van een boon.
VZ 2 : Welnu, dit éne onderdeel is wit.
NZ: Dus de gehele boon is wit.

Van de witheid van een onderdeel naar de witheid van alle onderdelen of het geheel. Dit onderscheid steunt, in het geval van het platonische denken, op de tweeledigheid die men bij Platon aantreft, nl. alle en geheel. Wat de middeleeuwse scholastici vertalen door “totum logicum” (verzameling) en “totum physicum” (systeem).

Een paradigma.

Nemen wij een schoolvoorbeeldje. -- De schooljuffrouw is met de kinderen op wandeling in het woud: “aanschouwelijk onderricht”. Plots komt een meisje aandraven met een mooi gestreepte pluim.

Inductieve, veralgehelende redenering.

1.-- Onmiddellijk duidelijk is: die pluim is een onderdeel van de gehele vogel (het systeem).

2.-- Tot daar de summatieve inductie. -- Van die enkele pluim redeneert men nu naar de totale vogel: een kind, kennertje van sommige vogels, zegt dat die pluim “met die mooie streepjes” een pluim is van een ekster.

Dat is de amplificatieve of kennis- of informatie - uitbreidende inductie. -- Dit is natuurlijk een gissing of hypothese. Verder onderzoek kan bevestigen of ontkennen, ‘uitsluitsel’ geven. Wat betekent dat de amplificatieve inductie een restrictieve, voorbehoudinhoudende redenering is. De afleiding is niet volstrekt noodzakelijk (ED 37: mogelijk).

EO100

3A. -- De baconiaanse of oorzakelijke (causale) inductie. (100).

Francis Bacon of Verulam (1561/1626), bekend om zijn ‘*Novum organum scientiarum*’, (1620), stuurde aan op een meer experimentele aanpak in de vakwetenschappen en in de filosofie. ‘Wetenschap’ ziet hij als de beheersing - vrij van iedere ethische of religieuze ‘waarde’ - van de natuur door de (moderne) mens. Door experiment en redenering - de twee zoals bij Anaxagoras van Klazomenai (EO 93) ineen - “foltert men de natuur” zo dat zij haar geheimen prijsgeeft. -- Dat is de achtergrond van zijn type van amplificatieve inductie.

Oorzakelijkheid

Men kent het schema der verhaalkunde “voorteken/ vervolg (VT/VV).-- De causale binding tussen twee fenomenen is daarvan een toepassing. Met name: het voorteken is de oorzaak; het vervolg is het uitwerksel of gevolg.

Bacon' s redenering: indien oorzaak, dan gevolg (VZ 1); welnu, gevolg (VZ 2); dus oorzaak (VZ).

Causale inductie.

De oorzakelijke inductie redeneert van één of meer exemplaren van éénzelfde type van oorzakelijkheid naar alle mogelijke exemplaren (de hele verzameling).

Indien alle water kookt op 100° C., dan dit water en dat water (steekproef). Welnu, dit water en dat water kookt op 100°C. (experiment tweemaal). Dus alle water kookt op 100° C.

Dat is de inductieve kern. Nu de oorzakelijke inductie.

Indien voldoende verwarming, dan kookpunt van water. -- Welnu, kookpunt van dit water en dat water. -- Dus voldoende verwarming van dit en dat water als exemplaren van alle water.

Van twee exemplaren van oorzakelijk verband ("omvattende eenheid van twee punctuele eenheden, nl. de oorzaak (verwarming) en het gevolg (kookpunt)) redeneert men naar alle gevallen".

Dit is simpelweg de toepassing van de anaxagoreïsche of socratische inductie op causale processen.

"Voor alle water geldt dat, indien het voldoende verwarmd wordt, het dan kookt op 100° C.. Welnu, dit water en dat water bereiken, na voldoende verwarming, het kookpunt 100° C.. Dus alle water, indien voldoende verwarmd, kookt op 100°. Dat is dan een tweede formule.

Natuurwetmatigheid.

Wanneer een fenomeen altijd en overal geldt, dan is het wetmatig. -- Het is duidelijk dat een degelijke inductie tot wetmatigheid leidt. Van sommige gevallen redeneert men naar alle.

EO101

3B. De operatieve (operationele) of gebruiksinductie, (101/102).

Hier kan men meer dan één type onderscheiden.

(A) de opvoedkundige inductie.

Het begint met het tonen van b.v. een pen. Waaraan een term - hier het woord 'pen' - geassocieerd wordt. Het gaat door met het (leren) gebruiken - omgaan met, van dat waarvan men een juist begrip, een praktisch begrip dan,

op de eerste plaats wil inprenten. Wanneer een kind enkele malen - minstens één keer - geschreven heeft met een pen, dan besluit het daaruit - uit het gebruik, uit de omgang met - dat - voortaan - telkens weer de pen bruikbaar zal zijn. En, meteen, heeft het een praktisch of omgangsbegrip.

De redenering.

Uit minstens één keer omgaan met een voorwerp waarvan het een (praktische) kennis dient te verwerven, besluit het kind tot alle (mogelijke) volgende keren van omgang ermee.

Summatieve inductie: het aantal keren dat het kind ermee omging.

Amplificatieve inductie: het aantal keren dat het - op het verlengde van de summatieve inductie - ermee zal omgaan.

Eg.rule.

Wij bevinden ons in het 'geprogrammeerd' onderwijs. -- Uit één of meer voorbeelden - applicatieve modellen - besluit een lerende tot een algemene regel - regulatief model.

Terloops: 'eg' komt van het middeleeuwse "exempli gratia" (= bij voorbeeld), verkort tot 'eg'; 'rule' is het angelsaksisch voor 'regel'.

Opm.-- Wat men "deductieve methode" heet, in hetzelfde geprogrammeerd onderwijs, is: eerst de algemene regel; dan de voorbeelden. Wat dan 'rul.eg' heet.

(B) de operationele inductie.

'Operatio', lat., is 'bewerking'. -- Uit het feitelijke aanwenden - minstens één keer - van een wetenschappelijk begrip besluit men tot "het operationeel of bruikbaar karakter" ervan, -- in alle (mogelijke) verdere gevallen.

Voor de natuurwetenschappen was een P.W. Bridgman (*The Logic of Modern Physics* (1927-1; 1960-2)); stichter van het fysicalistisch operationalisme) baanbrekend. In pragmatistische traditie vond hij dat theoretische begrippen met hun gebruik(swaarde) samenvallen: uit het herhaalbaar praktisch gebruik van een begrip besluit men tot het paradigmatische karakter ervan: men beschikt over een paradigma (Th. Kuhn). En wel van operatieve of gebruiksaard.

EO102

In de menswetenschappen werd - voor de psychologie - deze inductie ingevoerd door een Stevens (1935), een Tolman (1936); -- voor de sociologie - door een Lundberg (1953), en Zette (1954).

Men heeft vanuit andere perspectieven (fenomenologie b.v.) deze methode bekritiseerd. Want zij veronderstelt een minimaal aantal 'factoren' of 'parameters! Hoe vindt de operationalist(e) deze parameters? Blijkbaar zoals ieder ander mens: eerst en vooral door een intuïtief vatten; waarna het operatieve aanwenden mogelijk wordt.

Appl. mod.,-- Gij wilt een enquête maken bij de ouders van uw kinderen over hum bereidwilligheid om met u als leerkracht mee te werken.

Hoe gaat gij het begrip "breidwilligheid om mee te werken" definiëren? Eerst door een vage intuïtie. Zoals iedereen. Waaraan kan men zien dat iemand "bereidwilligheid tot medewerken" vertoont? Door de beweringen? Ja, voor zover deze oprecht zijn: niet iedereen die 'zegt' dat hij meewil, 'is' daardoor al bereidwillig!

Waaraan gaat men de oprechtheid kennen? De criteria - kenmiddelen - moeten daarbij vastgelegd worden. Zo b.v. "Ik erken bereidwilligheid aan het feit dat ouders minstens één keer die bereidheid getoond hebben metterdaad". Zo'n 'daad' is één parameter. Zonder die 'daad' hangt uw begrip 'meewillen' in de lucht.

Daarop gewezen te hebben is de grote verdienste van de operation(al)isten. 'Intuïties' zijn hoogstens 'hypothesen' of - platonisch - 'lemmata', voorlopig aangenomen begrippen. Tot wanneer zij operationeel gedefinieerd worden!

Opm.-- Men herleze nu EO 76/80 (Platonische theoria): de grondslagenanalyse en de gevolgtrekkingenanalyse bevatten iets operationeels. Dat blijkt overigens uit EO 79 (Het pragmatische maxime), waar het belang van een handeling, een experiment, waarin het object van onderzoek betrokken wordt, zeer duidelijk blijkt. "Aan zijn vruchten kent men de boom" zei Jezus.

Terloops: A. Gödeckemeyer, *Platon*, München, 1922, 111, benadrukt Platon' s redenering vanuit de gevolgen: op zich is gewetensvol leven "van hogere intuïtieve waarde"; maar de uitwendige gevolgen van gewetensvol gedrag, individueel en sociaal, bevestigen tast- en voelbaar 'operationeel' "die hogere intuïtief aangevoelde waarde". Hoe rein theoretisch ingesteld Platon

ook was, de tastbare parameters waren een integrerend onderdeel van zijn denken.

EO103

De structurale inductie. (103/107).

Het structuralisme - dat overigens vele vormen vertoont - is o.m. gekenmerkt door de voorrang van zo wiskundig mogelijk gedefinieerde begrippen, die als een licht het empirisch onderzoek voorlichten. Om reden van de hoge inductieve waarde ervan staan wij bij een applicatief model stil.

Bibl. st.: Cl. Lévi-Strauss, *Le totémisme aujourd'hui*, Paris, 1969.

De term 'totemisme'. -- Men weet dat de term 'totemisme' - door godsdienstwetenschappers -etnologen - n.a.v. een term der ojibwa-taal, een taal ten noorden van de Noord-Amerikaanse Grote meren, ingevoerd werd.

De uitdrukking 'ototeman' betekent, bij benadering, "Hij behoort tot mijn (bloed)verwantschap". Zij is ontleedbaar in: 'o' (derde persoon), -- 't' (tussengevoegde medeklinker om de klinkers uiteen te houden), -- 'ote' (verwantschap) tussen ik en een neef of nicht, -- 'm' (bezittelijk), -- 'an' met 'o' (begin) derde persoon aanduidend).

Zo drukte men het clanverband uit. "Makwa nindotem" betekent "De beer is mijn clan". De ojibwa zeggen b.v.: "Pindiken-nindotem" ("Kom binnen, clanbroeder"). Zij dragen veel dierennamen.

Besluit. -- Centraal is een betrekking, nl. tussen a. een ojibwa en b. een dier, dat zijn totemdier is.

De structurele inductie.

Voorop: zij is zeker operatief. Uit minstens een bevestiging (getoetst geval) besluit men tot de wetenschappelijk-operatieve waarde voor alle (mogelijke) verdere gevallen van een vooropgestelde term of begrip.

Maar er is dit.

Empirisch onderzoek is blind, in zekere mate, indien men geen onderzoeksschema van begrippenkoppels (betrekkingen) bezit die voorlichtend werken.-- Levi-Strauss doet dit als volgt voor al wat 'totemisme' zou kunnen heten.

natuur categorie categorie enkeling enkeling

cultuur groep persoon persoon groep

In de 'natuur' situeert hij voorwerp, plant, dier dat 'totem' is', in de 'cultuur' de mensen die totemisme aankleven (individueel of groepsmatig).

Men ziet het: zodoende beschikt hij over een 'rooster' van apriorische begrippenparen. Aan de hand daarvan zal hij dan de empirische feiten, als bevestigingen of ontkenningen, onderzoeken en indelen. M.a.w.: het combineren - voorop - van elementen is typisch.

EO104

Noteren wij dat de verzamelingsleer de combineringen beheerst: natuurgroep (= categorie)/ natuurenkeling en cultuurgroep/ persoon.

Volgens Lévi-Strauss past het Australisch totemisme (sociaal, seksueel) in "categorie/ groep"; het individueel totemisme van Noord-Amerikaanse indianen, waarbinnen de persoon een stel planten of dieren als totem huldigt, in "categorie/ persoon"; op b.v. Mota (Banks-eilanden) is het kind dat geboren wordt, een 'belichaming' van een plant of een dier, - gegeten of aangetroffen op het ogenblik dat de moeder zich van haar zwangerschap bewust wordt "enkeling/ persoon"; in Polynesië en Afrika worden sommige dieren - krokodillen, leeuwen, panters e.a. - door de groep vereerd en beschermd: "enkeling/ groep".

Opm.-- Sommige structuralisten lopen hoog op met deze indeling. Maar, - eerlijk gezegd - wat weet men daarmee inzake het volle fenomeen 'totemisme'?

Om te beginnen: slechts de twee eerste betrekkingen - categorie/ groep en categorie/ persoon. - heet men gewoonlijk 'totemisme'. Betrekking drie - enkeling/ persoon - heet men "aanloop tot totemisme" en betrekking vier - enkeling/ groep - heet men "getuigerest van totemisme".

Daarom verwijzen wij, kort, naar een verslag omtrent het 'nahualisme' ('nagualisme'). Dat ons empirisch materiaallevert, - concreet, levend. Doorleefd. Meer dan de karkas der betrekking "enkeling (nahual) / persoon"!

Bibl. st.: I. Bertrand, *La sorcellerie*, Paris, Bloud, 1905-5, 16ss. (Nagualisme).

Indertijd, ja, eeuwen geleden al, want het gebruik is voorchristelijk, bestond het nahualisme. Doordat de sociale structuur van zo'n 'totemismen'

soms zeer ‘esoterisch’ (voor het grote publiek ontoegankelijk) was, is het soms een tasten naar de juiste informatie.

Toch maar volgend ‘verhaal’ (o.c. 17s.; ontleend aan een vroeger werk: M. Gougenot-des-Mousseaux, Les hauts faits de la magie).

Padre Diego - wij zijn in Mexico - was een zeer karaktervol mens. Op zekere dag moest hij, om reden van een zwaar misdrijf, een indiaan een straf toedienen.

Gevolg: de indiaan wou zich wreken, -- op de manier van een nahual-sekte. -- Hij vat post op de rand van een rivier waar de missionaris moest doorheen waden, te paard, om een stervende te bezoeken. Het rijdier was pas de rivier in: het stond ineens stil. P. Diego, ziende wat er aan het gebeuren was, keek naar beneden en ontdekte een kaaiman die trachtte het rijdier in het water te rukken.

EO105

Daarop bewoog hij krachtig de teugels - Gods hulp inroepend - : het paard stormde met zo’ n ruk vooruit dat het de kaaiman uit de rivier meesleepte. De achterwaartse trappen van het paard en een hagel van slagen, toegebracht op de kop van de kaaiman, -- met een met ijzer beslagen stok, dwongen het waterdier los te laten.

De kaaiman lag verdoofd op de oever. Hij zette zijn weg voort. Hij werkte het bezoek aan de zieke af. En kijk: een bode kwam daar aan met het nieuws dat de indiaan - die hij enkele dagen voordien had gestraft - gestorven was. De ongelukkige kerel was bezweken aan de achterwaartse hoefslagen van Diego’s rijdier.

Padre Diego haastte zich om zo’ n verhaal te toetsen: de kaaiman lag levenloos op de oever en de indiaan vertoonde juist dezelfde sporen van de hoefslagen waaraan de kaaiman, zijn nahual, gestorven was. Tot daar, herleid tot het wezenlijke, het verhaal.

De inductieve draagwijdte ligt niet zozeer in het verslag - want het is geen ingebeeld verhaaltje - op zich als wel in het feit dat dergelijke verhalen de hele planeet rond verneembaar zijn. Althans voor wie niet met de rationalistische vooroordelen te werk gaat.

Wij zullen dit nog nader bekijken verder: wanneer feiten, onafhankelijk van elkander, zich herhalen - hoe bizar zij ook zijn, -- wanneer zij, daarbij, nog 'convergeren' (d.i. in juist dezelfde richting wijzen), dan staan wij voor wat men noemt: "de convergentie-inductie".

Een structuur.

De structuur - omvattende eenheid - is de volgende:

a. Een mens - kind, -- man/ vrouw - verbeeldt zich één te worden met een 'totem' - een paal, een plant, een dier; -- een groep voorwerpen, een groep planten, een groep dieren (herinneren wij ons de zeer degelijke lijst van plaatsverwisselingen ('permutaties') van Levi-Strauss) - .

b. Het dier, - iets in het dier (zijn ziel, zijn geest?), reageert daarop met een tegemoetkomende éénwording. Resultaat: twee wezens, met hun lotgevallen, worden één 'occult' (= onzichtbaar) wezen. Zo'n structuur is de kern van het nahualisme.

Verder resultaat: 'levensgelijkloop'. Dit is het feit dat welbepaalde lotgevallen, van levensbelang, gemeenschappelijk worden vanaf de eenwordingsritus. - De 'weerslag' (Frans: répercussion') van het getroffen dier (dodelijk getroffen) naar de nanual-vereerder is daarvan één der merkwaardigste symptomen.

EO106

Nahualisme en bijbelgeloof.

Etnologie, ja, Maar godsdienstwetenschap ook.-- I. Bertrand, o.c., 16.-- De nagual is - onder meer - de entiteit ('génie', (gr.: daimon; lat.: genius, waarin nog de wortel 'gign-ere', verwekken, steekt) die de baring van een kind beheerst. Hij toont zich daarbij in de gedaante van een voorwerp, plant, -- hier: dier (= totem).

Wat doen de aanhangers van het geheime genootschap, wanneer onder de druk van de christelijke bezetter, ouders hun kind laten dopen?

a. De ouders worden verzocht de H. Drie-eenheid Christus en Maria, alsook de heiligen te vervloeken.

bl. Een ritus gaat aan het doopsel vooraf: de magiër(in) trekt bloed uit tong of oor van de baby en biedt het, als éénwordingsmiddel, aan de nahual aan. Meer nog: eens volwassene behoort het kind door een andere ritus waar te

maken wat men in zijn plaats vooraf nam. Op een eenzame plek wordt aan de nahual een offer gebracht, waarbij deze zich toont ('theofanie' of 'hiërofanie') aan de ingewijde als het totemvoorwerp, als de totemplant, vooral als het totemdier (leeuw, tijger, kaaiman, krokodil, slang).

b2. Voor het doopsel en na het doopsel dus het ritueel. -- Maar zo vlug mogelijk na het doopsel wast de magiër(in) de lichaamsdelen (inzonderheid het hoofd) van de pas gedoopte af, -- daar waar het doopwater en de wijoliën het hebben aangeraakt.

Zo wordt dus, via rituelen, de levensgelijkloop gevestigd. -- Waarbij niet mag vergeten worden dat de betrokkenen door de wijman of wijvrouw aan een 'catechese' worden onderworpen. Met als hoofdinhoud: "De nahual heeft u het leven geschonken. Hij zal u voortaan beschermen. Voorwaarde: gij draagt voortaan zijn naam en gedraagt u als een ware vereerder/ vereerster van uw nahual".

Opm.-- In onze streken van West-Europa bestond vroeger het gebruik dat de ouders onmiddellijk na het doopsel een herberg binnentrokken en zo vlug mogelijk de baby een beetje jenever gaven en zelf, natuurlijk ook een goeie borrel dronken. Dit gebruik is minder onschuldig dan men denkt: het was zoals in Mexico bedoeld als middel om (de ongewenste invloed van) het christendom "weg te spoelen" -- om een goeie heiden te blijven!

EO107

Men kan, met o.m. sommige rationalistisch denkenden, zo' n gebruik van jenever na het kerkelijke doopsel (wij zeggen wel: 'kerkelijk', want de zuiver trinitaire werking van het sacrament staat buiten bereik van de heidense magie) als 'folklore' bestempelen. Waarin dan de schakering gelegd wordt van "onschuldig- betekenisloos". Zoiets is in beginsel mogelijk. Maar, wie goed sommige folkloregebruiken onderzoekt ontdekt dat meermaals een - soms oeroud - helder en klaar weten over verborgen - 'occulte' - processen schuilgaat. Het gaat dan over een 'occult' weten dat ondergedoken voortleeft als "loutere traditie".

Besluit. -- Een Levi-Strauss induceert zoals alle andere wetenschappers, natuurlijk. Maar door de invoering van een - formaliserende - permutatietafel ordent hij, o.g.v. vergelijkende methode, de empirische gegevens, -- vaak a.h.w. vooraf. Toch zijn het de directe, onbewerkte verslagen die de voedingsbodem van het eigenlijke inzicht - b.v. in totemistische praxis -

verschaffen en is het 'formaliseren' een soort karkas waarin de gegevens ondergebracht worden.

5.-- De gelijkenis- of analogische inductie.

Bibl. st. : Ch. Lahr, S.J, *Logique*, Paris, 1933-27, 608/611 (L'analogie).-- Let op: 'analogie' is niet simpelweg 'gelijkenis' (zoals een niet-nauwkeurig taalgebruik wel eens vooropstelt) maar wel "gelijkenis-en-verschil".

A. De rein inductieve analogische redenering. (107/109).

Een veelheid van gegevens, bekeken volgens de vergelijkende methode, verraadt op zeker ogenblik één of meer gemeenschappelijke eigenschappen. De analogische inductie vat ze samen onder één of meer termen voor die eigenschappen. -- In die zin is de analogische inductie zeer dicht bij de summatieve inductie.

Een reeks voorbeelden.

1.-- Middel-doelbetrekking (o.m.: orgaan-functiebetrekking).

Iemand gaat dieper in op de fossiele ledematen van een verdwenen biologische soort. Dat is het origineel. Plots wordt hem iets duidelijk: de vin van onze gekende vissen of de vleugel van onze vogels, thuis in water of lucht, gelijken daarop. Dat zijn de modellen.

Orgaan/ milieu - betrekking bij modellen en origineel lijken gelijk.

Hypothese: de verdwenen soort, net als onze vissen of vogels, leefde in het water of in de lucht. Ziet men de gemeenschappelijk eigenschap opdagen?

EO108

Opm.-- Geoffroy Saint-Hilaire (1772/1844; o.m. stichter van de embryologie) als eerste wees op de gelijkenis (= gemeenschappelijke eigenschap) inzake functie of rol van de arm van de mens, het been van de viervoeter, de vleugel van de vogel, de vin van de vis.

Dit werd de vooropstelling van Georges Cuvier (1769/1832): hij stichtte de vergelijkende anatomie. -- Let erop: arm/ rol = been/ rol = vleugel/ rol = vin/ rol.

2.-- Oorzaak-gevolgbetrekking.

Zie hoger E.O. 100 (Causale ind.). -- J.Priestley (1733/1804; scheikundige) zag de gelijkenis (gemeenschappelijke eigenschap) tussen wat roest uitwerkt

(wegteren) en wat andere vormen van 'verbranding' uitwerken: verbranding/ wegteren = roest/ wegteren. Veralgemening: al wat oxidatie is, is slechts een trage vorm van verbranding.

Tweede geval. -- B. Franklin (1706/1790) zag tussen de uitwerkselen van een elektrische vonk (model) en die van de bliksem een gelijkenis (= gemeenschappelijke eigenschap). Hij veralgemeende: vonk/ effect = bliksem/ effect. Vooropstelling indien de bliksem, net als de vonk beneden, ook elektrisch fenomeen is, dan wordt de gelijkenis begrijpelijk.

3.-- Wezensaard/ wetmatigheid.

Licht, warmte, geluid vertonen als gemeenschappelijke eigenschap of gelijkenis: trilling. Zij zijn samenvatbaar - induceerbaar - als drie types van trilling. -- Wat meteen behelst dat zij door één en dezelfde wetmatigheid, alle trillingen eigen, beheerst worden.

Besluit. -- Uit vastgestelde gelijkenis(sen) besluit men, samenvattend, tot éénzelfde algemeen begrip dat die gelijkenis als gemeenschappelijke eigenschap vastlegt. Wat zuiver socratisch is: o.g.v. inductie beoogde hij algemene begrippen (die steevast gemeenschappelijke eigenschappen zijn) uit te werken. Zij vatten een veelheid samen.

4.-- De socratische a-fortiori-inductie.

Bibl. st.: E. De Strycker, *Beknopte gesch.*, 74v. (Argumentum a minore ad maius).

Socrates hanteerde vaak de inductie van het type "indien reeds, dan des te meer". –

Appl. model.

a. Het argumentum minus.

Reeds inzake landbouw, zeevaart, gezondheid verlaten wij ons op deskundigen.

b. Het argumentum maius.-

Hoeveel te meer zullen wij de opvoeding van onze kinderen en de regering van de staat, aan deskundigen toevertrouwen!

EO109

Vooropstellingen:

a. gelijkenis: "Wat belangrijk is, vertrouwt men aan deskundigen toe".

b. verschil (gradatie) binnen de gelijkenis: “Wat belangrijker is, vertrouwt men des te meer toe aan deskundigen”. De comparatief versterkt de gelijkenis a.h.w.

Men ziet de veralgemening of algemene eigenschap: “indien belangrijk, dan deskundigen”.

B. De hypothetische analogische redenering.

Lahr: “Deze soort analogische inductie besluit

a. vanuit minstens één vastgestelde gelijkenis (gemeenschappelijke eigenschap) tussen model en origineel

b. tot de mogelijks vaststelbare verdere gelijkenis.

Appl. model.

Mercurius, Venus, Aarde Mars enz. zijn planeten rond de zon: omloop rond de zon,-- ronde vorm, aswenteling, dampkring zijn gemeenschappelijke eigenschappen die vastgestelde zijn.

Kan men, o.g.v. die vastgestelde gelijkenissen, uitgaande van het feit dat de Aarde een dampkring heeft en daardoor bewoond is, besluiten tot het mogelijke feit dat nog andere planeten bewoond zijn?

Hier is een hypothese aan het werk, -- weliswaar gesteund op analogische (samenvattende) inductie, maar verder gaande dan wat zeker is. Het is een amplificatieve inductie en is dus waar onder voorbehoud (restrictief) van verder onderzoek, dat ofwel bevestigt (‘verifieert’ zegt K. Popper) ofwel ontkent, weerlegt (‘falsificeert’ zegt K. Popper).

Besluit. -- Steeds de vergelijkende methode! Maar nu worstelend met de vraag: “Tot hoever gaat de gelijkenis en waar begint het verschil?”. Hier is dus amplificatie of kennisuitbreiding aan het werk. Meer dan pure samenvatting.

6.-- De cumulatieve of convergentie-inductie. (109/113).

Aan de vele vormen van induceren kent men de vruchtbaarheid van Socrates’ vondst inzake veralgemening.

Bibl. st.: H. Pinard de la Boullaye, S.J., *L’étude comparée des religions*, II (*Les méthodes*), Paris, 1929-3, 509/554 (*La démonstration par convergence d’indices probables*).

Noteren wij dat steller de cumulatieve methode toepast op singuliere fenomenen: een vlucht der ganzen uit het noorden in 1929; een vulkaanuitbarsting in de late oudheid; -- een misdaad die nog steeds niet

opgehelderd is;-- de onbekende auteur van een boek. Algemene of particuliere fenomenen zijn frequent. Singuliere fenomenen zijn uniek, enig, eenmalig. -- De inductie inzake dergelijke fenomenen vertoont dan ook een gans eigen structuur. Daarom staan wij stil bij de cumulatieve of ophopende inductie die steunt op onzekere maar minimaal waarschijnlijke (EO 38) gegevens.

EO110

A.-- Idiografie of indivduologie. (110/112).

De werkelijkheid - het zijn(de) - is niet enkel verzameling of systeem: zij is ook - en zelfs eerst en vooral - enkeling. De ontologie (en de logica in haar toepassingen vooral) van het eenmalige (unieke, individuele, verenkelde) komt hier, o.m. als object van cumulatieve inductie, aan haar trekken.

Bibl. st.:

-- I.M, Bochenski O.P., *Wijsgerige denkmethode*n, 162/171 (Historische methode);

-- C.G. Hempel, *The Function of General Laws in History*, in: Journal of Philosophy 39 (1942): 35/48;

-- G. Nuchelmans, *Overzicht van de analytische wijsbegeerte*, Utr./Antw., 241.

Opm.-- Gewoonlijk staat men stil bij de geschiedwetenschappen, wanneer men het over het singuliere - het zij louter individueel hetzij collectief (b.v. één enkel volk) - heeft.

Maar men vergete niet dat b.v. ook de aardrijkskundige wetenschappen allereerst singuliere werkelijkheden behelzen: er is maar juist één enkel Antwerpen b.v.. Zoals er maar juist één Stalin en juist één Hitler is.

Algemene begrippen of zelfs particuliere begrippen volstaan niet om de totale - de enige die werkelijk bestaat - werkelijkheid der geschiedenis of van het natuur- of cultuurlandschap weer te geven: enkel singuliere, individuele begrippen (EO 08; 45) volstaan.

Modeltheoretisch: voor een uniek origineel (als onderwerp) volstaat een algemeen of een particulier begrip (als model) niet.

Het uitzonderlijke of het zeldzame.

Al wat uitzonderlijk of zeldzaam is, is daardoor nog niet uniek, want er kunnen meerdere exemplaren van bestaan. -- Men houde daar terdege rekening mee.

Er is singulier en singulier.

Neem inzake speelgoed een stel beertjes. Elk afzonderlijk is juist één singulier exemplaar van 'beertje'. Doch, vooral indien zij mechanisch gemaakt zijn, zijn zij gewoonlijk dermate op elkander gelijkend dat zij niet onderscheidbaar zijn en dus onderling verwisselbaar of 'eender'. Verwissel ze onopgemerkt, en een kind zal het niet eens merken. Napoleon en Hitler, -- Antwerpen, - zij zijn singulier maar daarenboven niet eender, want scheidbaar. Zij zijn radicaal individueel en niet eender individueel.

De 'singletons' in de gewone, louter wiskundige verzamelings- of systeemleer zijn gewoonlijk louter eendere singletons. De singuliere werkelijkheden in geschiedwetenschap of aardrijkskunde zijn radicaal enig.

EO111

Het systeem van het singulier-concrete.

a. Al wat enig is, is onderscheidbaar (discrimineerbaar) van de rest van al wat is (de totaliteit van het zijn(de)),-- ja, het is er tot op zekere hoogte (let op de restrictie of het voorbehoud) van gescheiden. Een stad als Antwerpen of een historische figuur als Hitler zijn radicaal singulier.

b. Al wat enig is, is 'concreet', d.i. 'con.cretum', vergroeid met. Met wat? Met dezelfde rest van het heelal - met de rest van al wat is - waarvan het onderscheidbaar en in zekere mate gescheiden is. Dat paradox omvat het feit dat het met diezelfde rest vergroeid – concreet - is.

Besluit. -- Om het singuliere, het radicaal singuliere o.m., te kunnen weergeven moet men dus vooropstellen wat? De complementering of tweedeling die omvat

a. het singuliere en de rest,

b. zo dat zij én onderscheidbaar, ja, gescheiden en toch ook 'concreet'; ineen bestaande, zijn.

Eigennaamkunde.

Men kent de geslachtsnaam - mens - en de soortnaam - negerin - . Maar er is ook de eigennaam - Whoopy Goldberg - Zodat idiografie of individuologie kan vertaald worden door 'eigennaamkunde'.

Definitie van het singuliere.

Een goede definitie omvat alle exemplaren of het systeem met al zijn delen en enkel dat.-- De antieke spreuk zegt: “individuum ineffabile”, Al wat enig is, is onuitzegbaar. Onder verstaan: met louter algemene of particuliere begrippen.

De grote traditie heeft de neiging iedere echte wetenschap inzake het singuliere als singuliere als ondoenlijk af te doen. Lahr, Logique, 537: “Non datur de individuo scientia” (Er is geen wetenschap omtrent het individuele).

Definitie van het singuliere.

De romantiek (1790+) heeft daarin het mes gezet: zij onderscheidt duidelijk als evenwaardig ‘eenmalige’ begrippen van algemene of particuliere.

Doch reeds Aristoteles gaf, inzake werkelijkheidsgraad, de voorkeur aan het singuliere. -- Maar o.m. de School van Coïmbra gaf een nauwkeurige formule.

Bibl. st.: O. Willmann *Gesch. d. Idealismus* III (*Der Idealismus der Neuzeit*), Braunschweig, 1907-2, 112/115.

De conimbricenses staan bekend om een werk: In universam dialecticam aristotelis (1605).-- Daarin treffen wij een zeer merkwaardige methode aan om al wat singulier is, te definiëren.

EO112

Wat is een unicum’?

“Id cuius omnes simul proprietates alteri convenire non possunt”. Letterlijk: Al wat zo is dat zijn eigenschappen en wel al zijn eigenschappen gezamenlijk - omnes simul - niet van iets anders kunnen uitgezegd worden. M.a.w.: de onderscheidbaarheid!

Systeem.

Let erop: alle kenmerken maar zo dat zij ‘simul’, ineens, als één pakket, -- d.i. als eenzelfde samenhangend geheel of systeem genomen worden. Alle: verzameling. Gezamenlijk: systeem.

Het tweeregelig versje.

“Forma (opm.: wezensvorm), -- figura (configuratie, ‘Gestalt’, materieel uitzicht), locus (plaats), stirps (afkomst), nomen (naam liefst: eigennaam),

patria (vaderland, woongebied, geboortestreek), tempus (tijd(stip)) unum (het eenmalige) perpetua reddere lege solent (geven steevast het unieke weer).

Opsomming of ophoping.

Eigenlijk is dit een ophopende of cumulatieve opsomming, -- op inductieve, d.i. steekproeven nemende, basis. Behalve de eigennaam, die op zich voor met die eigennaam en zijn dagdagelijks gebruik onbekenden niets zegt, zijn al de kenmerken - notae, kenmerken die de inhoud van een begrip uitmaken - op zich, d.i. afzonderlijk onvoldoende. Pas de ophoping ervan tot een systeem reikt toe om echt te definiëren, d.i. het te definiërende en enkel het te definiërende te omschrijven.

Er moet voor geografische dingen, unieke dan, ook zo'n formule mogelijk zijn.

Appl. mod..

A. Forma, algemene wezensvorm: vrouw.

B.1. Figuur: uitzicht zeer mooi.

B.2. Eigennaam: Roxana.

B.3. Afkom: dochter van Oxuartes, satraap (gouverneur) van de basileus, de vorst van Perzië.

B.4. Land: Baktrianè (een gebied binnen het toenmalige Perzie (= + /- Turkestan/ Iran/ Afghanistan).

B.5. Plaats: Midden-Azië.

B.6. Tijd(stip): -327 (huwelijk van Roxapa met Alexander III de Grote (-356/-323; stichter van een Macedonisch-oosters rijk); -319 (vertrek naar Epeiros (lat.: Epirus) tot bij Alexander's moeder, Olumpias); -310 (na gevangenzetting door koning Kassandros van Macedonië door dezelfde vermoord).

Ziedaar het abstracte en algemene schema, -- ingevuld. Zo 'definieert' men de oosterse prinses Roxana, één der vele vrouwen van Alexander die door die vele huwelijken een multicultuur - Grieks en Oosters ineen - wilde de weg banen.

Men ziet dus duidelijk: het is een inductie, d.i. een nemen van steekproeven, maar door ophoping het singuliere definiërend.

EO1413

B.-- De inductie d.m.v. convergentie.

'Convergentie' of 'samenloop'.

Gesteld: iemand is op reis in een verlaten gebied. Het enige dat hij heeft, is een goede landkaart. Zich steunend op de tekens van de landkaart waagt hij zich van (geduid) teken tot (geduid) teken. Toch heeft hij de indruk dat hij "de juiste weg" treft.

Men ziet het: teken na teken hoopt zich op. Elk afzonderlijk niet doorslaggevend, maar gezamenlijk toch ergens, doorslaggevend ('ergens' wil zeggen "enigszins, tastend in de juiste richting").

Vage aanduidingen.

De antiek-Griekse retoriek heeft het, in haar betoogtheorie, over 'sèmeion', onzeker teken (onderscheidbaar van 'tekmèion', een zekerheid gevend teken).

Wie met een landkaart, in verlaten ge bied, een juiste weg zoekt, is op "onzekere tekens" aangewezen.

De regel luidt:

a. meer dan één onzeker teken (vage aanwijzing);

b. elk van die veelheid van tekens is onafhankelijk van de andere.

c. vooral : zij wijzen - gaandeweg meer en meer - in dezelfde richting, (= convergentie). Zij 'convergeren! Zich ophopend. Cumulatief.

Theorieën.

In zeer vele gevallen, in het dagdagelijkse leven en ook in de wetenschappelijke arbeid, gaan wij zo te werk: door convergentie inductie.

1. De enen zien daarin de loutere ophoping (een soort summatieve inductie). Indien reeds één onzeker teken geloofwaardigheid vertoont, hoeveel te meer dan meer dan een onzeker taken, -- althans indien het in (één en) dezelfde richting wijst.

Terloops: vergelijk met het argumentum a minore ad maius (EO 108).

2.a. Anderen zien daarin een inductieve toepassing van de waarschijnlijkheidsleer. Dat zal wel maar het louter berekenende speelt in het praktische zoeken niet!

2.b. De grenswaardetheorie wordt door nog anderen voorgestaan: zoals in de wiskunde een geleidelijk stijgende waarde een limiet (grenswaarde) wel benadert maar nooit bereikt, zo ook degene die de cumulatieve inductie beleeft: hij verwerft geleidelijk zekerheid, maar nooit absolute zekerheid. Wij menen dat het beroep op de grens-waardeleer ons wel een metafoor, een model, biedt maar geen echte verklaring.

Schattenjacht.

Een schoolvoorbeeldje van cumulatieve inductie is het zoeken van spelende kinderen naar een verborgen schat. Iedere aanwijzing - indicium (lat.) - brengt ze nader tot het doel.

EO113

7.-- De statistische inducties (114)

Bibl. st.: W. Salmon, *Logic*, 55ff. (*Induction by Enumeration. Statistics*).-- Kort gezegd = 100% of 0% is universele inductie; niet 100% en niet 0% is statistische inductie.

Eerste type.

VZ 1.-- Deze bonen komen uit deze zak (particulier).

VZ 2.-- Welnu, deze bonen zijn 63% wit.

NZ.-- Dus de andere bonen (rest, complement) zijn 63 % wit.

Men veralgemeent een steekproef.

Tweede type.

VZ 1.-- Deze bonen komen uit deze zak (particulier).

VZ 2.-- Welnu, deze bonen zijn 63% wit.

NZ.-- Dus de eerstvolgende boon (singulier) is 63 kansen op 100 (63%) wit.

De nazin slaat ofwel op de totale, onderzoekbare rest ofwel op juist één lid uit die rest.-- Dat is statistische inductie. Zij heeft als gezegde noch 10,. noch 0%.

Statistiek.

Bibl. st..: I. Adler: *Waarschijnlijkheidsrekening en statistiek*, Utr / Antw. 1966.

De term 'statistiek' komt van de staat, 'status' (lat.), die met een hele bevolking rekening houdt. Vervang 'bevolking' door 'verzameling', en gij komt tot statistiek.

Een ondoorzichtige veelheid (materieel object), bekeken vanuit statistische inductie (formeel object) die samengevat wordt in getallen (telling) en indeling (classificatie).

Summatieve en amplificatieve inductie.

EO 98; 99. -- De uitgevoerde steekproeven worden samengevat in een percentage (summatief gedeelte). Van daaruit besluit men tot de niet

onderzochte gevallen (amplificatieve inductie). Van sommige concludeert men naar alle. -- Wat restrictieve redenering is, -- met voorbehoud van verdere toetsingen.

De vooropstellingen.

Alle wetten die de degelijke inductie beheersen, beheersen ook de degelijke statistiek. De basis, het summatief gedeelte, kan onvoldoende zijn om twee soorten redenen: **a.** kwantitatief (men neemt te weinig steekproeven);

b. kwalitatief (men gaat niet lukraak maar selectief te werk (er is geen voldoende 'randomisering').

Opiniepeilingen. -- De toepassing die het publiek het meest ondergaat, is de enquête. Hoe vaak komen zgn. 'prognoses' (bij verkiezingen b.v.) niet juist uit! De basis! Te weinig steekproeven! Niet-lukrake steekproeven.

Gevolg: de voorspellingen van kaartlegsters verschillen niet zoveel van dergelijke op opiniepeilingen gebaseerde prognoses!

EO115

B.-- De gezagsinductie (gezagsargument). (115)

Bibl. st.: W. Salomn, *Logic*, 1963, 63/67 (Argument from authority).

"Argumentum ex auctoritate" zeiden de middeleeuwse scholastici.

Syllogistisch: X is een betrouwbaar gezag wanneer hij het oordeel p uitspreekt. Welnu, X beweert p. Dus p is betrouwbaar. -- Dit is eigenlijk een deductief syllogisme. -- Waar zit nu de inductie?

Indien a. de grote meerderheid, b. een meerderheid, c. een aantal oordelen p van X (inzake zijn specialiteit of deskundigheidsdomein) waar zijn, dan beschikt X over a. zeer groot gezag, b. groot gezag, c. enig gezag. Welnu, voor zover p behoort tot a. de grote meerderheid, b. de meerderheid, c. een aantal ware uitspraken van X, is p betrouwbaar. Dus is p navenant, in feite, betrouwbaar. En heeft X 'gezag'.

Men ziet het: formeel is de redenering deductief, maar de restrictie zit in de inductieve basis van de eerste voorzin: slechts een percentage (statistische inductie) van de uitspraken p van X is waar! Niet-alle, slechts sommige uitspraken zijn waar. Sommige andere zijn onwaar. -- Vooral buiten het deskundigheidsdomein dat is de restrictie of voorbehoud.

Appl. model.

Sommige denkers beroepen zich op Albert Einstein (1879/1955; wis- en natuurkundige; Nobelprijs natuurkunde 1921), die, in 1905, de wet van Einstein (betrekking tussen fotonen en elektronen) formuleerde en, in 1905/1911, een kosmologie (heelaltheorie) invoerde die 'relativiteitstheorie' heet.

Op microfysisch en macrofysisch terrein gelden (volgens die theorie) gedeeltelijk niet-absolute uitspraken.

Daaruit deduceerden sommigen dat, behalve wis- en natuurkundige fenomenen, ook onze traditionele waardeoordelen, basis van onze westerse cultuur, eveneens niet-absoluut maar 'relatief' (betrekkelijk, d.i. afhankelijk van andere elementen) zijn.

Kritiek.

a. Einstein gaf nooit enig bewijs van het louter relatieve karakter van onze cultuurwaarden (hij heeft dat nooit willen leveren wellicht).

b. Men vergeet dat zijn epistemologisch gezag slechts wiskundig-natuurkundig is en niet axiologisch.

M.a.w.: men vergeet zijn deskundigheidsdomein. M.a.w.: de term 'relatief' en 'relativiteit' is wel naar woordklank dezelfde in wis- en natuurkunde en cultuurtheorie, maar inhoudelijk is hij niet dezelfde.

EO116

15. Holistische ontologie. (116/119).

Het woord 'holistisch' en in het Nederlands 'heel' is 'in!

'Holos'; lat.: totus, heel, geheel. -- Zo in de samenstelling 'holo.klèros' (Platon: Faidros 250c, Timaios 44c) dat 'gaaf', 'heel', betekent' (daarvandaan 'holoklèria', gaafheid, integriteit).

Panta.

Herlezen wij EO 30,-- 45, 52, 65, 94. -- 'Alles' is het object van de ontologie.

Herlezen wij EO 32,-- 45, 65.-- "Al wat was, is, en zal zijn" is object, diachronisch, van de ontologie.

EO 98/115 (Types van inductieve methode) leerde ons dat wij slechts via steekproeven het 'al' (het heelal) kunnen vatten, -- ook al licht de idee 'alles'

(gebeurlijk in de vorm van “Al wat was, is, zijn zal”) ons voor. Broksgewijze maar met het oog op totaliteiten (verzamelingen/ systemen) verkennen wij de totaliteit van Al wat is.

Meer dan één manier.

Wat wij onmiddellijk vatten - de fenomenen of de zich tonende dingen - is de stevige basis

1. Herlezen wij EO 94: Herodotos, Anaxagoras, zij gaan uit van wat gegeven is. Om niet stil te blijven staan bij dat onmiddellijk gegevene. Om het te overschrijden. Naar wat wij heten “het middellijk gegevene”, want bereikbaar via het onmiddellijk gegevene.

Zo de inductivist: hij bereikt via steekproeven die onmiddellijk gegeven zijn, door kennisuitbreiding - amplificatief - het middellijk gegeven (de totaliteit), nl. de verzameling en/ of het systeem.

2. Herlezen wij EO 73/80: de hypothetische methode begint bij het fenomeen. Maar onderzoekt het - tast het af - terugwaarts, via ‘analusis’, reductieve methode (de vooropstellingen, -- de voortekens) of voorwaarts, via ‘sunthesis’, deductieve methode (de gevolgtrekkingen).

Zo krijgen wij een zicht op de totaliteit van b.v. het stelen voor zover onmiddellijk gegeven en als lijk gegeven.

3. Herlezen wij EO 81/92: een onmiddellijk gegeven iets, een ‘fenomeen’ dus, vertoont middellijke gegevens, nl. wanneer men het indeelt binnen een schema dat een stel gegevens samenvat. De categoremen (universele/ particuliere en singuliere gegevens), de categorieën (een of ander systeem) situeren het onmiddellijk gegeven binnen een totaliteit die ook het niet tenzij middellijk gegeven omvat dat met het fenomeen enig verband houdt.

EO117

De ontologische methode.

Ontologie heeft, zoals iedere wetenschap, een eigen methode. -- Wat zou zo’n methode kunnen zijn die de totale werkelijkheid bedoelt’? Platon heet ze - in Pythagoras’ spoor ‘theoria’.

1.-- Theoria.

O. Willmann, *Die wichtigsten philosphischen Fachausrdrücke in historischer Anordnung*, Kempten / München, 1909, 20, zegt wat volgt.

'Theorein' werd door de antieke Romeinen vertaald door 'speculari'. Dit werkwoord betekent: zeer nauwkeurig ingaan op, grondig bijhouden, -- zo dat dat waarop men ingaat, dat wat men bijhoudt, onthuld wordt en in de waarheid - a.letheia, apokalupsis - gebracht wordt.

Zo is b.v. een bespieder (spion) een 'speculator'. Zo is 'specula' de plaats waar vandaan bespied wordt, -- waar men "in de gaten houdt", -- waar men scherp waar neemt om te weten waarover het gaat.-- Zo is 'speculatio' de juiste vertaling van 'theoria'.

Opm.-- Isaias 21:6/10. -- De oudtestamentische zieners - 'profeten' - kenden in het Hebreeuws perfect die betekenis. -- "Zo sprak de Heer tot mij. -- Wel! Stel de waarnemer op de uitkijk. Wat hij 'ziet', dat hij het meldt. -- Hij zal een trek 'zien': ruiters getweeën, mannen gezeten op ezels, mannen op de rug van kamelen. -- Dat de waarnemer scherp toekijke, met grote aandacht.

En de waarnemer riep uit: "Kijk! Op de uitkijk, Heer, ben ik de hele dag door. Op mijn wachtpost sta ik de hele nacht door. (...)".

Alfred Bertholet, *Die Religion des alten Testaments*, Tübingen, 1932, 110, n. b, zegt: de waarnemer is "des zweite Ich des Visionärs", het tweede ik van de ziener.

Hier heeft 'waarnemen' en 'waarnemer' nog de zeer archaïsche betekenis die wij b.v. bij Homèros en Hèsiodos aantreffen (EO 32: Mnèmosune, Gedenken; 52: Anamnèsis, alomvattend en geordend bewustzijn). Met name: het paranormale - en dus in archaïsch-primitieve wereldbeeld 'goddelijke' - vermogen om desnoods op afstand te zien -- mantisch.

'Speculatie'.

Men 'speculeert' op de beurzen! Dat is, op rationele gronden, gokken! Vanuit onmiddellijk gegeven financiële (en vele andere) gegevens de zo verworven kennis 'uitbreiden' (= amplificatio) tot middellijk bereikbare gegevens (hier: de beoogde winst). -- De mystieker Ruusbroec Jan - (1293/1381)) heet men "iemand die 'speculatief' leeft en denkt": vanuit het onmiddellijk gegeven dringt hij door tot het middellijk gegeven (hier: Gods werking in de diepten der ziel die zich in het heelal situeert). Dit is een andere 'amplificatio', kennisuitbreiding. Een paranormale, -- vergelijkbaar met die der oudtestamentische profeten.

EO118

2.-- He theoretike tou ontos.

Ontologie is “theoria die zich richt op al wat is (‘panta’),-- diachronisch: op al wat was, is, zal zijn”. O. Willmann: “Wij heten ‘speculatie’ de eigenlijk filosofische wijze van ingaan op iets. “Speculatieve belangstelling” komt, in dat geval, neer op:

A. waarnemen - dat is de empirische belangstelling,

B. zo dat - n.a.v. die waarneming - samenhangen blootkomen”.

Anders gezegd: filosoferen is

a. scherp waarnemen

b. van het onmiddellijk gegevene - de fenomenen - en via dat onmiddellijk gegevene dat wat zich middellijk toont.

Homèros en Hèsiodos (als mantische dichters),-- Thales van Miletos en zijn denkgenoten, in wier spoor een Herodotos (‘historia’, lat. inquisitio, onderzoek), - Pythagoras en de paleopythagoreeërs (‘theoria’, b.v. bij de olympische spelen: meer zien dan de oppervlakkige toeschouwer),-- Parmenides (‘alètheia’), - zij allen waren ‘filosofen’, d.i. ‘speculatores’, waarnemers die doorstootten tot - wat Willmann heet - de samenhangen of verbanden (de omvattende eenheden,-- object van stoicheiosis): telkens weer twee aspecten (het onmiddellijk gegevene/ het middellijk gegevene) beogend.

O. Willmann, o.c., 20. -- Platon noemt ‘wetenschap’ “theorètikè tou ontos”, het grondig ingaan op al wat is. Wat eigenlijk de ontologische definitie van ‘wetenschap’ is.

Opm.-- Ch. S. Peirce (1839/1914), de pragmaticist, onderscheidde daarin volgende types.

a1. De eigenzinnige bekijkt al wat is, vanuit de individuele vooropstellingen,

a2. De rechtzinnige bekijkt al wat is, met de ogen (voorspellingen) van anderen (gezagdragers, -- o.m. dictators, tradities allerhande).

1c. De voorkeursgezinde bekijkt al wat is, vanuit zijn persoonlijke of sociale vooropstellingen die hij de voorkeur geeft. -

b. De wetenschapsmens, echter, bekijkt al wat is, vanuit het gegevene zelf. Hiermee benadert hij de platonische definitie.

Opm.-- Aristoteles. -- Aristoteles heet de ontologie 'wijsheid'- in de antieke betekenis van "het weten om menselijke en goddelijke dingen".

EO119

Wij weten dat het begrip 'wijsheid' zowat samenvalt met ons begrip "algemene vorming". Filosofie was, in Aristoteles, dus een (hogere, meer uit gewerkte) vorm van "algemene ontwikkeldheid".

Aristoteles heet de ontologie ook 'filo.sofia'. In de paleopythagoreïsche betekenis houdt deze term in dat hij zich "onderweg naar wijsheid" weet, want voor Pythagoras, waren enkel de godheden - zoals voor vele; zeer vele denkers in het oude Hellas - de bezitters van de wijsheid. En was dus het zoeken naar wijsheid het lot van de stervelingen. Een gezond fallibilisme of feilbaarheidsbesef legden de palepythagoreeërs definitief in de term 'filo.sofia' of, zoals onze voorvaderen vertaalden, 'wijs.begeerte' of - beter - 'wijsheids-gezindheid'. Erop uit zijn bij te leren! Om het ideaal der godheden te benaderen (en dus zichzelf te 'vergoddelijken').

Ontologie was, voor Aristoteles, "de leer omtrent het zijnde als zijnde". Dit is : het dieper ingaan op al wat is, voor zover het is,-- op het zijnde als zijnde of op het zijnde als dusdanig. De kleine termen 'als' en 'als (dusdanig)' spreken het gezichtspunt of, zoals de scholastici zegden, "het formeel object" uit.

Vergelijk met "het kind als kind" of "het kind als dusdanig" bestuderen: wat het kind nemen is voor zover het kind is. Kijken naar al wat het tot kind maakt. De 'ousia' of wezensvorm van het kind bloottrekken.

Ontologie was, voor Aristoteles, ten laatste ook "eerste filosofie". -- Waardoor? Doordat zij "de vooropstellingen van al wat is" nader onderzoekt, alsook "de gevolgtrekkingen" ervan.

Wij heten dat nu "transcendentele ontologie". -- Wat hij "tweede filosofieën" heet, noemen wij "categoriale ontologieën". Zo was, in zijn ogen, de wiskunde (als vakwetenschap en ook als categoriale ontologie) slechts "tweede, afgeleide filosofie". Zo was de 'fysiek' ("hè fusikè"), d.i. de vakwetenschap en de categoriale ontologie omtrent de natuur ('fusis', lat.: natura, natuur), die, in zijn opvatting o.m. wat wij nu "de psychologie" noemen omvatte, slechts "tweede filosofie".

Dit is: zoals de wiskunde, wat betreft de algemeenste vooropstellingen en gevolgtrekkingen, van de algemene ontologie afhankelijk. -- Dit belette wat wij

heden - met MacLuhan - heten 'vakidiotie'. Door het eigen, beperkte specialistendom te situeren binnen de "eerste filosofie" als denkkader, relativeerde de wetenschapper zichzelf.

EO120

16- Holistische ontologie: fenomenologie (120/125)

De term 'fenomeno.logie' wordt in meer dan één betekenis gebruikt, Pater Teilhard de Chardin (1881/1955; wetenschapper en ook ... duivelbezweerder; denker in evolutieve termen) heeft het over zijn 'fenomenologie' als weergave van de fenomenen der evolutie, -- wetenschappelijk, filosofisch en zelfs theologisch.

G. Fr. W. Hegel (1770/1831; Duits-idealistisch denker) had het over zijn "*Phänomenologie des Geistes*" (1806): al de verschijningsvormen van wat hij als 'Geist', geest, bestempelt, zijn het object van zijn fenomenologie (die in feite de hele cultuurgeschiedenis omvat).

Edmund Husserl (1859/1938) gebruikt de term in zijn betekenis. Hij wilde een onaanvechtbare grondslag voor alle (mogelijke) wetenschappen, de filosofie op de eerste plaats.

Vier hoofdstellingen.

Bibl. st.: R. Kuhn, *Intentionale und materiale Phänomenologie*, in: Tijdschr. v. Filos. 54 (1992): 4 (dec.), 693/714. -- Steller tracht samen te vatten.

A.-- Fenomenologie.

1.1.-- "Zu den Sachen selbst". -- Naar de gegevens zelf! Naar de zaak waarover wij het hebben, zelf. Dat is de grote, omvattende beweegreden die Husserl en husserlianen schraagt.

Waarop de tegenstander de vraag opwerpt: "Wat er is, is er door zichzelf". De kleine term 'zu' (naar) is er te veel! Wij zijn met de gegevens zelf geconfronteerd van meet af aan. Iets is door zichzelf gegeven: onze stap in zijn richting is overbodig.

1.2.-- Waarneming! "Das Prinzip aller Prinzipien"! M.a.w.: voor zover iets direct waargenomen wordt (1.1.), is het "een gegeven". Dit is: 'zijnde!

2.1.-- "Wieviel Schein jegdoch soviel Sein".

Zo verwoordt Heidegger Husserl's standpunt. Dit is: voor zover iets zich toont (want dat is de juiste betekenis van 'Schein': het zich tonen), is er iets, d.i. zijnde. Werkelijkheid.

Tegenstanders: "Er is echter ook schijnzijnde en werkelijk zijnde". Beide tonen zich. Maar hoe onderscheiden zonder het louter waarnemende en dus fenomenologische standpunt te overschrijden?". Daarover straks meer.

2.2.-- "Hoe meer 'Reduktion'…
(Reductie, herleiding tot wat eigenlijk beoogd wordt, uitschakeling van het niet beoogde), des te meer is er iets gegeven". De reductie slaat op meer dan één punt in wat direct waargenomen wordt. -- Waarover straks iets meer.

EO121

Uitleg. -- 'Reduktion'.
Of nog 'Einklammerung' (tussenhaakjeszetting) -- Wat juist wordt door Husserl methodisch (niet werkelijk zonder meer) "tussen haakjes gezet"?

a. De eidetische reductie.
Dit is: Al wat niet het 'eidos' of 'wezen(heid)! van het gegevene is, wordt tussen haakjes gezet (Husserl doet alsof het er niet is). Hij beperkt de aandacht, in het waarnemen (direct waarnemen dan), tot het reine 'eidos' of wezen(heid) van het gegeven.

Appl. model.-- Ik zie daar een meisje op het strand spelen. -- Het wezen van het op het strand spelende meisje (voor zover ik het zie, d.i. direct waarneem): dat is beoogd.

Onderwijl schenk ik geen enkele aandacht aan:
1. de akten van mijnentwege (mijn zien zelf als belevingsact b.v.),
2. mijn eigen ik als zetel van die akten,
3. het feit dat dat op het strand spelende meisje iets is dat onafhankelijk van mij, van mijn zien bestaat

Dit laatste vergt een korte uitleg: Husserl beschouwt de objecten "als objecten" (van zijn of het algemeen (menselijke) bewustzijn, d.i. juist voor zover zij object zijn van zijn) bewust zien (in dit geval)). Voor zover ik er mij van bewust ben dat ik dat op het strand spelende meisje zie (direct waarneem), tot zover hou ik er mij, als fenomenoloog, mee bezig: de rest interesseert mij niet.

Dat heet in geleerde termen 'Gegenstandstheorie' (objecttheorie), waarbij 'Gegenstand' (object) is al wat direct waargenomen wordt.

b. De fenomenologische reductie.

Deze is al in nr. 3 hierboven aanwezig: ik ben 'fenomeno.loog' en dus ik interesseer mij enkel voor het fenomeen (hier: het op het strand spelende meisje) als fenomeen, -- voor zover het zich (aan mijn bewustzijn) toont, -- voor het fenomeen als dusdanig. -- Waarbij de eersterangs rol van "mijn/ het (algemene) bewustzijn" sterk naar voor komt, natuurlijk. Het is een bewustzijnsfilosofie ('conscientialisme').

Uitleg.-- Schijn/ zijn.

Reeds Joh. H. Lambert (1728/1777; *Neues Organon* (1764)) had het over het onderscheid tussen "het ware" en "de dwaling of de schijn".

Appl. model.-- Tina Turner (eigenlijk: Anna Mae Bullock (1940/2023)) is, in 1993: 53, nog steeds "de wilde Tina" (zoals zij zichzelf noemt) en nog steeds actueel. In 1990 deed zij een tournee doorheen Europa: drieënhalf miljoen popfans jubelden! -- Maar Tina zelf, privé, is een boeddhiste of liever baptiste-boeddhiste.

EO122

De Tien Geboden, kern van de ethiek van oud en nieuw testament, is haar levensgrondslag. Zo zegt zij. Maar de boeddhistische religie bracht haar het waarnemen van 'zieleregionen', waarvan zij te voren geen vermoeden had, bij. Meteen ontwikkelde zij "een spiritueel bewustzijn".

In die zin zingt zij - iedere morgen en iedere avond - een mantra (magisch-religieus lied, o.m. eigen aan de Soka-Gakkai-strekking). Haar hoge zin voor de medemens, die zich in haar optredens uit, dankt zij aan het boeddhisme. Zo zegt zijzelf. Maar kijk: wie ze direct waarneemt - gedurende haar optredens -, riskeert nooit haar innerlijke overtuiging te ervaren!

"Velen geloven dat ik een ontketende wilde ben. Of een door seks bezeten openrijtster. Dat is allemaal onzin! Ik ben een echte "Mijn toneelimago (opm.: beeldindruk) heeft met mijn privaat leven geen uitstaans. In werkelijkheid ben ik eerder "old-fashioned" (ouderwets). Ook in mijn moraal. Ik spiegel mij aan de echte edele ladies: Aldus Tina zelf.

Besluit. -- Het loutere fenomeenbeschrijven, zoals hierboven even geschetst, is wel degelijk "een echte grondslag", ook van wetenschap, maar dan binnen de methodes hier voren geschetst vooral de inductieve. Wie Tina Turner enkel ziet in haar publieke optredens, ziet enkel een enkele steekproef in de totaliteit van wat zij werkelijk - en niet enkel in schijn - is.

Ontologie is 'holistiek', d.i. het tot ontwikkeling brengen van de zin voor het geheel. -- Wie dus Tina Turner ziet als popster, kan daaruit een indruk opdoen die juist is maar restrictief, d.i. met voorbehoud van verder en nader onderzoek van de gehele Tina Turner.

In fenomenologentaal: er zijn meer dan één perspectieven op haar. In de oude inductietaal: er zijn meer dan één steekproeven in haar werkelijkheid.

Bibl. st.: Christiane Rebmann, *Interview (Einfach die Beste),* in: Cosmopolitan (Für die Frau) 1993: 8 (August), 36/42.

Zo' n 'ontmaskeringen' van de schijnwerkelijkheden zijn legio.

Zo b.v. G. Steiner, *In de burcht van blauwbaard (Enige aantekeningen voor een herdefiniëring van het begrip 'cultuur'),* Amsterdam, Bakker, 1991-2.-- "Een hoge graad van cultuur en barbarij schijnen perfect samen te gaan. Zo zou men één der hoofdstellingen van Steiner kunnen verwoorden. Hij tracht, in genoemd werk, een verklaring te vinden voor die barbarij.

EO123

De grondslagen (123/125) Wij zagen het: reeds de oudste denkers van Hellas waren 'fenomeengezind'. Herodotos (Hist. 2:33): "Uit het bekende besluit ik tot het onbekende Dit is: van het onmiddellijk gegeven tot het middellijk gegeven.

Anaxagoras van Klazomenai: "Het zien van de onzichtbare dingen (is te situeren in) de zich tonende dingen". Cf. EO 94.

De Griekse retoren

Degenen die de welsprekendheid als het doen ingang vinden van een boodschap bestuderen - kenden een analoog onderscheid. -- Wanneer iemand de medemens tracht te overtuigen met "bewijzen of aanduidingen", dan is zijn eerste bron 'atechnos', d.i. bewijzen die zonder ('a-') redeneren ('-technos') onmiddellijk overtuigen. Denk aan een meisje dat zwanger is: wie een beetje

het leven kent, ziet onmiddellijk dat zij geslachtsgemeenschap had of zich liet bevruchten. Het resultaat is symptoom en wel een helder symptoom.

Maar er is een stap verder: de tweede bron is 'entechnos', d.i. bewijzen die slechts via een soms ingewikkelde bewijsvoering overtuigend inwerken.

Besluit. -- De menselijke geest 'fundeert' zijn stellingen allereerst door direct contact met werkelijkheid. Niet enkel door aaneenketenen van oordelen, het ene na het andere, zoals de wiskunde, de logica en de logistiek dit doen. Hoe moeilijk het directe waarnemen, in zijn zuiverheid (van de reducties of uitschakelingen voorzien), ook is, toch is het de basis.-- Daarin heeft Husserl radicaal gelijk.

Logisch uitgedrukt.

Er zijn voorzinnen die het directe contact met werkelijkheden verwoorden, desnoods niet enkel louter passief bevinden maar actief getoetst of minstens toetsbaar. Daaruit mag men logisch streng nazinnen afleiden.

De grondslagen van het logisch te werk gaan.

Bibl. st.: H.J. Hampel, *Variabilität und Disziplinierung des Denkens*, München/ Basel, 1967, 17/19 (*Die klassische Logik als engeres Untersuchungsfeld*).

Steller vat de hoofdvooropstellingen of axiomata van de traditionele logica samen.

A.-- De wetten van identiteit, contradictie en uitgesloten derde (EO 23/28).

B.-- De vooropstelling van noodzakelijke en voldoende reden of grond (EO 63; 68).

Wij hebben ze hoger duidelijk uiteengezet.

Maar Hampel staat stil bij de verrechtvaardiging van die axiomata.

EO124

Want - zo zegt Hampel - de axiomata in kwestie zijn "geen beschrijvende wetten" maar normatieve wetten. D.w.z. zij leggen ons gedrag, indien het logisch streng wil zijn, regels op! Hoe bewijzen de klassieke denkers die wetten of axiomata?

Hij haalt aan.

H. Dingler, *Das Prinzip der logischen Unabhängigkeit in der Mathematik, zugleich als Einführung in die Axiomatik*, München, 1915.

Zegt Dingier: “Inderdaad: deze grondslagen kan ik zelf evidenterwijze niet op hun beurt logisch bewijzen. Immers dat bewijs zou eerst de logica die nog moet gefundeerd worden, vooropstellen! M.a.w.: wie wil bewijzen, is tot het onbewezen vooropstellen van de hoogste vooropstellingen van het logisch streng bewijzen genoopt.

Waarvandaan halen de klassieken dan de zekerheid dat die axiomata de juiste zijn? Niet uit “de aangeboren denkbeelden” (zoals sommige modernen het voorstaan, -- want, indien men zo wil bewijzen, moet men eerst bewijzen dat de aangeboren denkbeelden er zijn en dat zij de juiste zijn (circulus vitiosus)).

Wel uit een eigen ervaring die, hoe voorwetenschappelijk en voorlogisch ook, een licht bloottrekt dat ons voorlicht (ook al kunnen wij dat licht en zijn voorlichting niet uit vooraf gegeven voorzinnen afleiden). Dat is lichtmetafysiek, Minstens sedert Platon.

Denkers als Wilhelm Dilthey (1833/1911; *Einleitung in die Geisteswissenschaft* (1883)) of Wilhelm Wundt (1832/1920; psycholoog (*Logik* (1880/1883)) trachten de geldigheid uit “de onmiddellijke beleving” af te leiden. Op meer dan één wijze, overigens.

In die richting E. May, *Am Abgründ des Relativismus*, Berlin, 1941. -- “Wanneer ik b.v. ‘rood’ in een beleving waarneem (‘erlebe’) en tegelijkertijd de betekenis ‘rood’, terwijl ik ‘rood’ doorleef, versta, dan vat ik buitendien nog op doorleefde wijze dat ‘rood’ nu eenmaal (als door beleving gekende betekenis) ‘rood’ is en dat dit ‘rood’ juist dat is.

Zo vat ik intuïtief het beginsel van de identiteit (de identiteitswet) in zijn dwingende geldigheid, ook wanneer mijn ogenblikkelijk empirisch doorleven van ‘rood’ zijn oorsprong dankt aan een zinsbedrog. Want de identiteitswet betekent niets anders dan dat “iets met zichzelf samenvalt” (Driesch), waarbij het om het even is of dat iets doorleefd wordt binnen een bedrog of binnen werkelijkheid inzake doorleving. —

EO125

Waar het op aankomt, m.a.w., is dat het met zichzelf samenvallen - in zijn dwingende, volstrekt willekeurvrije geldigheid - n.a.v. en ineen met het oorspronkelijk gegeven, nl. “ik doorleef iets” mede doorleefd wordt.

In eenvoudiger termen: het beslissende element is het feit dat, wanneer iemand ‘iets’, een of ander gegeven, doorleeft, dit altijd gepaard gaat met “wat dat iets, die werkelijkheid, is, dat is dat iets” (de identiteitswet).

Waarop steller besluit: “De eerste vooropstelling of axioma van de logica wordt dus noch “met bewustzijn” vooropgesteld noch ergens constructief ‘gedacht’, maar onvervalst ‘geschouwd’ (opm.: intuïtief gevat). Dit laatste betekent dat het zo is en zelfs zo zijn moet, wordt doorlevend gevat (...)”

Steller sluit dus uit ieder conscientialisme (het menselijk of niet-menselijk bewustzijn schept de identiteitswet) en ieder constructivisme (de menselijke of niet-menselijke geest construeert de identiteitswet uit vooraf bestaande materialen). Om slechts over te houden: elk van ons, zodra hij/ zij iets vat, vat dat iets als een toepassing van de alomvattende of transcendentele identiteitswet.

Opm.-- Terecht voegt May daaraan toe: of men nu de identiteitswet of het axioma van uitgesloten derde of het beginsel van contradictie (het oerdilemma) erbij haalt, die drie beginselen der logica zijn slechts drie verwoordingen van één en dezelfde oerervaring, nl. wij vatten de identiteit van iets. Dat vatten ligt voor iedere (theoretisch uitgebouwde) logica. Is dus ‘voorlogisch’. De logica stelt die oerwaarneming en oerintuïtie voorop, -- om te kunnen starten.

Opm.- Hetzelfde kan gezegd worden van het beginsel van noodzakelijke en voldoende reden of grond.

Indien A, dan B (in het schema van Jevons-Lukasiewicz). Indien A, d.i. de voldoende reden, dan B, d.i. dat wat in A zijn voldoende reden vindt en juist daardoor begrijpelijk, zinnig, niet-absurd, ‘gerijmd’ (niet-ongerijmd) wordt.

Niet ons creatief bewustzijn schept dat beginsel. Onze constructieve geest schept dit beginsel niet voortgaande op vooraf gegeven gronden. Onze geest, ons bewustzijn stelt dit beginsel vast zodra wij ook maar ‘iets’ bewust waarnemen.

Dat is meteen de (voor)logische grondslag van iedere fenomenologie of weergave van onmiddellijk gevatte gegevens.

EO126

17. Holistische ontologie: fenomenaal/ transfenomenaal. (126/131).

Het staat dus vast: eerste 'fundament' of 'vooropstelling' of "reden' of 'grond' van ons spreken en leven is het onmiddellijk gegevene.

Zoals de antieken zegden: het zichtbare (waarbij het 'zien' staat voor alle vormen van waarnemen). Fenomenologie of fenomeenweergave staat of valt met dat beginsel.

Maar er is het transfenomenale.

Dat wat slechts middellijk bereikbaar is. Of, althans, niet zomaar onmiddellijk gegeven. Staan wij daarbij stil.

Bibl. st.:

-- I.M. Bochenski, O.P., *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./Antw., 77v. (Wat betekent 'verifieerbaar'?);

-- K. Oehler, Uebers., Ch. S. Peirce, *Ueber die Klarheit unserer Gedanken*, Frankf.a.M., 1968, vrl. 105ff.;

-- E. Walther, Hrsg., Ch. S. Peirce, *Die Festigung der Ueberzeugung und andere Schriften*, Baden - Baden, s.d., vrl. 49ff..

Een standpunt terzake.

Knopen wij aan bij iemand die - meer dan een eeuw geleden - ons probleem reeds duidelijk doorgrondde. Ant.-Augustin Cournot (1801/1377, in zijn Matérialisme, vitalisme, rationalisme (Etudes sur l'emploi des données de la science en philosophie), 1875.

Cournot is een typisch XIX - d'eeuws denker, voor wie de rede, la raison, centraal staat, zoals sedert het begin der moderne tijden het westerse rationalisme het voorhield. Toch is zijn 'rationalisme' restrictief. Het voorbehoud ligt, enerzijds, in het vitale, dat voor de rede te situeren is (de rede valt m.a.w. niet uit de lucht; er is een pre- of voorrationeel vatten in de mens dankzij zijn vitaliteit), anderzijds in het transrationele, dat de rede overtreft (dat transrationele situeert hij in het domein van de religies, -- in al wat 'heilig' of 'goddelijk' genoemd wordt).

Het vitale vatten der dingen en het transrationele vatten der dingen wordt, door een Cournot, 'rationeel' gesitueerd. In het land van Descartes, de rationalist bij uitstek, is dit niet verwonderlijk: het louter intellectuele vatten

door de rede is centraal in deze vorm van rationalisme (EO 13). Sterk a-priorisch ingesteld.

Een tweede standpunt. (126/129)

Bibl. st. Chr. Roche, *Hans Reichenbach*, in: D. Huisman, dir., *Dictionaire des philosophes*, Paris, 1984, 2206/2208.

EO127

H. Reichenbach is één der bekendste figuren van het neo-positivisme (= taalpositivisme, logisch positivisme) of logisch empirisme.

Deze laatste titel situeert hem in het empiristisch rationalisme dat, in tegenstelling tot de 'intellectualistische' of 'a-priorische' rationalisten (Descartes), de nadruk legt op tem 'empirie' of zintuiglijke waarneming. M.a.w.: de rede, centraal in ieder rationalisme, is maar betrouwbaar voor zover zij steunt op zintuiglijke indrukken.

Reichenbach vindt dan ook dat "de filosofen" - Descartes, Spinoza, Kant (drie eerder a-priorische of intellectualistische rationalisten) - al te ver afstaan van de proefondervindelijke methode. Vergelijk met EO 13, waar reeds Fr. Bacon "de nauwe verbinding van ervaring en rede" experimentalistisch opvat.

Het leven van Reichenbach verklaart voor een deel zijn experimentalisme.

1910/1911 studeert hij aan de Technische Hochschule te Stuttgart. 1917/1920 leidt hij een laboratorium voor radiotechniek. 1920/1926 is hij Privatdozent aan een hogere technische school. -- In 1933 wijkt hij voor de nazi' s en gaat naar Istanboel. Later vertrekt hij naar Los Angeles (wordt er universiteitsprof).

Reichenbach's toetsingsmethoden.

De lijst van methoden weerspiegelt zijn empirisme.

Al.-- Technische toetsing.

Als experimentalist laat Reichenbach zich moeilijk overtuigen. Doch wanneer een technische methode opduikt om de werkelijkheid bloot te trekken - alètheia, waarheid -, dan laat hij zich wel overtuigen. -- Maar in vele gevallen is deze methode ondoenlijk. Zo b.v., in zijn tijd, de zonnetemperatuur: zoals voor iedere ster van het type dat de zon vertegenwoordigt, is de zonnetemperatuur zeer hoog (zeker in haar kern). Ze direct meten met een instrument - technische methode - is voorlopig ondoenlijk.

A2.-- Fysicale (natuurkundige) toetsing.

Als rasecht positivist die zweert bij de vakwetenschappen, met op kop de natuurkunde, laat Reichenbach zich overtuigen wanneer bewezen kan worden dat iets klopt met “de keiharde wetten de fysica”.

Wie een zonnebad neemt, zal (natuurkundig zeker en vast) warm krijgen. De fysicale warmteleer, inductief opgebouwd (hij was inductivist: steekproeven leveren waarschijnlijkheid), leert dat, indien men zich in de nabijheid van een warmtebron bevindt, er zich warmte ontwikkelt rond en in het lichaam. Een zonnebad is daarvan een steekproef.

EO128

Steekproeven - inductie - leveren volgens Reichenbach slechts waarschijnlijkheden op.

Zoiets weerspiegelt zijn professoraat aan de Universiteit van Berlijn (1926/1933) in “wetenschappelijke filosofie”. Waarbij filosofie ‘wetenschappelijk’ heet voor zover zij de gegevens én de vooropstellingen van de wiskundige natuurwetenschap als vertrekpunt neemt. Dit type van wetenschap dateert vooral van G. Galilei (1564/1642) met zijn begrip “exacte, d.i. experiment en wiskunde verbindende, wetenschap”.

A3.-- Logische toetsing.

Niettegenstaande zijn zeer empirische, ja, experimenteel-wiskundige instelling versmaadt Reichenbach toch niet het strenge, contradictievrije redeneren. Naast de ‘stoffelijk-tastbare’ bewijzen aanvaardt de logisch-positivist ook de logica, vooral in haar logistische (versta: wiskundig model volgende) of rekenende logica.

Ook dat weerspiegelt zijn leven: 1928 sticht hij de *Gesellschaft für empirische Philosophie* (Berlijn),-- een groep die 1929 samengaat met het Ernst Mach Verein (sedert 1923 te Wenen). Meteen ontstaat Erkenntnis, een bekend filosofisch blad, o.l.v. Reichenbach en Rudolf Carnap (1891/1970; *Der logische Aufbau der Welt* (1928)).

Deze revue werkt op internationale schaal aan een “wetenschappelijke filosofie” en betrekt o.m. de Poolse school voor logica (Warschau/ Lwow), met o.m. Alfred Tarski (1902/1983), een logisticus, in de publicaties.

B.-- Transempirische toetsing.

Pater Bochenski zegt dat Reichenbach volgend voorbeeld geeft, nl. de uitspraak van een aanhangster van een religieuze sekte die beweert “Katten zijn goddelijke wezens”.

Terloops: in het antieke Egypte o.m. wordt zo’ n geloof aangetroffen. Meer nog: ‘heilige’ of ‘goddelijke’ dieren komen in de voorstellingswereld van de religies meermaals voor. Cf. H. Bouma, *Het dier in de wereldgodsdiensten*, Kampen, Kok, s.d.. Cfr EO 104 (Nahualisme).

Voor een Reichenbach is het overduidelijk: zoiets waar maken vergt een bewijs sui generis, een bewijs van een eigen wezensaard. Het fenomeen, indien het al bestaat buiten de geest van degenen die erin geloven, is transempirisch,-- gaat de gewone, aardse, zeer stoffelijke bewijsvoeringen te boven (cfr het transrationele van Cournot).

EO129

Opm.: (129/130). Gaan wij daar even op in. -- Mensen die b.v. aan goddelijke wezens - dieren b.v. - geloven, a. ervaren iets en b. redeneren ook. Maar op hun/ haar wijze.

a. Ervaren.

Herlees wat wij schreven over het nahuhalisme: men kan er niet onderuit! Er zijn feiten! Meer nog: er is een convergentie-inductie. Onafhankelijk van elkander, gespreid over de hele planeet, ervaren mensen een structuur die overal zowat dezelfde is.

b. Redeneren.

Halen wij één steller aan: Stephen Toulmin, *The Uses of Arguments*, Cambridge University Press, 1958.

Behalve de streng wetenschappelijke-logistische en/of experimentele – redeneringen zijn er de dagdagelijkse. De meerderheid van onze redeneringen halen nooit de strengheid van het exacte denken (wiskunde/experiment).

Toch geloven wij, wetenschappers in hun dagelijks leven inbegrepen, in de geledigd ervan. Men verwacht iets (een goed huwelijk van een mathematicus met een biologe b.v.); men besluit iets doordat hetzelfde fenomeen zich al meer dan één keer voordeed (de biologe maakt zich al meermaals kwaad; -- een inductie); men moraliseert de misbruiken van het kapitalisme (onze baas misbruikt ons, -- zegt de mathematicus, terug van school waar hij les geeft).

In al dergelijke gevallen is de absolute zekerheid onbereikbaar (een wel benaderde maar nooit bereikte limiet). Er is “een sprong” tussen de voorzinnen en de nazin! -- Is dat ‘rationeel’? Neen, niet in de strenge zin der vakwetenschap! Is dat ‘irrationeel’? Neen, niet in de absolute zin. De arts die gokt wat betreft de oorzaak van de kwaal; de kunstcriticus die een werk afkeurt, -- met argumenten; de rechters die iemand veroordelen, -- met argumenten. Zij allen zitten in de sfeer van het gewone argumenteren.

Welnu, zo ook degenen die aan sacrale dingen katten als heilige dieren b.v. - geloven, a. ervaren en b. redeneren.

Zoiets moet Reichenbach hebben aangevoeld toen hij de transempirische toetsing even aanraakte. Van zijn uiterst streng standpunt.

Men herleze nu EO 101, waar sprake is van de operationele inductie. Reichenbach staat niet zo ver van een P.W. Bridgman (The Logic of Modern Physics). Men kan het eenzijdig-exacte standpunt te streng vinden. Maar een ding is zeker: Reichenbach, Bridgman eisen keiharde wetenschap, “hard science”, en terecht.

EO130

Sommige - uiterst ‘kritische’ - wetenschappers en denkers vatten zeer goed wat Reichenbach a.h.w. openhield inzake “onverklaarbare fenomenen”.

G. Le Rouge, *La mandragore magique*, Paris, Magerie, 1991,10, haalt (Pierre Simon, marquis de) Laplace (1749/1827; wiskundige/ sterrenkundige) aan. Laplace was wellicht de meest kille materialist van zijn tijd. Maar luister naar wat hij zegt.

“Wij zijn er dermate ver van verwijderd de factoren der natuur en hun diverse wijzen van werken te kennen dat het weinig filosofisch zou zijn dergelijke fenomenen te loochenen, enkel en alleen omdat wij ze, in de huidige stand van onze inzichten, niet kunnen verklaren. Maar wat wel aangewezen is, is dat wij ze onderzoeken met een aandacht die des te nauwlettender is naarmate het moeilijk is dergelijke fenomenen als werkelijk te aanvaarden”.

M.a.w.: Laplace is zich van de grenzen van de exacte wetenschap terdege bewust.

In onze taal uitgedrukt: zowel de vooropstellingen - enkel al wat exact verifieerbaar is, is werkelijk b.v. - als de waarnemingen en redeneringen in het

zog van die vooropstellingen zijn slechts inductieve steekproeven. Wat het restrictief karakter ervan aantoont: zij gelden met voorbehoud. Namelijk: er zijn wellicht andere, even geldige vooropstellingen mogelijk. Wie die wisselvooropstellingen niet aanvaardt, o.g.v. het verabsoluteren van de eigen vooropstellingen, is ronduit dogmatisch en vervalt in ideologie i.p.v. in wetenschap.

Zo b.v.: indien de materialistische vooropstellingen er niet in slagen paranormale en sacrale fenomenen voldoende te verklaren, waarom in naam van die (verabsoluteerde) vooropstellingen de fenomenen loochenen of verdoezelen - wat geregeld gebeurt - i.p.v. de eigen vooropstellingen in vraag te stellen?

Francois Arago (1786/1853), sterrenkundige en natuurkundige, medewerker van A.M. Ampère (1775/1836; natuurkundige), sprak ooit een zin uit "Degene die, buiten het domein van de wiskunde, het woord 'onmogelijk' uitspreekt, mist voorzichtigheid".

D.w.z.: binnen een of ander axiomatisch-deductief wiskundig systeem kan men iets - een zin b.v. - als 'onmogelijk' (ED 41) afschrijven. Maar, eens daarbuiten, in het alomvattende systeem van "al wat - hoe dan ook - werkelijk is", is het onmogelijk achten van iets - al was het nog zo bizar - zeer riskant.

EO131

Algemeen besluit.
Zelfs aanhangers van "keiharde wetenschap"
a. geven toe dat hun praxis grenzen heeft en
b. dat er fenomenen zijn die, zoniet voorlopig dan definitief het verklarings-vermogen van die begrensde wetenschap te boven gaan.

Naar het object uitgedrukt: a. er zijn fenomenen; b.1. voorbij die fenomenen geraakt men wel tot op zekere hoogte, al experimenterend en rekenend; b2. voorbij die fenomenen geraakt men, echter, ook doorheen zeer eigen ervaringen en redeneringen, die men met termen als 'magie' ('occultisme'), 'mystiek' en, zelfs algemeen, met 'sacraal' ('religie') aanduidt.

Experimenterend en rekenend blijft men 'rationeel'; magisch-mystisch en sacraal - religieus betreedt men het terrein van - wat velen heten - "het irrationele". Een Cournot zei 'transrationeel' en een Reichenbach zei 'transempirisch'.

In ieder geval: transfenomenaal. Voor zover nl. 'fenomeen' betekent: Al wat een zeer groot aantal mensen, met of zonder wetenschappelijke vorming, kunnen waarnemen en al experimenterend-rekenend verwerken.

Zodra de doorsnee-gewaarwording en het exacte (of zo exact mogelijke) verwerken van die ervaring onvoldoende is, wordt het 'transfenomenaal' in een tweede graad. Laat ons zeggen: paranormaal-transfenomenaal.

Werkelijkheid als bevindbaarheid en toetsbaarheid.

De drie domeinen vertonen 'alètheia', waarheid, d.i. het onthullen of bloottrekken van wat is.

a. Het fenomenale doordat het volstaat direct waar te nemen, althans in normale gevallen (want een krankzinnige of zelfs maar een neurotisch gestoorde kan met fenomenale gegevens al moeilijkheden hebben).

b.1 Het transfenomenale voor zover nog toegankelijk voor al wie experimenterend - rekenend ('exact') te werk gaat, toont zich - wat alètheia is - aan de grote wetenschappelijke gemeenschap. Zelfs indien zij keiharde eisen stelt (Bridgman), 'ziet' zij het transfenomenale doorheen de fenomenen.

b.2 Het transfenomenale voor zover slechts toegankelijk voor een zeer beperkt aantal waarnemenden en redenerenden - laat ze ons 'begaafden' (paranormaal begaafden dan) heten - toont zich ook. Maar op veel beperkter schaal. Vandaar inwijdingsdenkbeelden en zo.

In de drie gevallen is er:

A. bevindbaarheid: de fenomenen en wat daarboven uitreikt worden 'bevonden';

B. toetsbaarheid: dezelfde werkelijkheden worden 'getoetst'.

Hoe verschillend ook!

EO132

18. Holistische ontologie: de abc-theorie. (132/137).

De 'waarheid' of "onthulde werkelijkheid" bevat, behalve naar het object toe, ook naar het subject toe, gegevens. In de taal der Verlichte rationalisten - vooral sedert de XVIII- de eeuw -, heet men die gegevens 'vooroordelen', d.i. oordelen of uitgangspunten (axiomata) die reeds voor ons (bewuste) oordelen aan het werk zijn.

De duidingsleer of 'hermeneutiek'

Deze komt hieraan te pas: de 'bril' waarmee wij de werkelijkheid - onze eigen werkelijkheid inbegrepen - bekijken, onderzoeken, doorgronden ('theoria'), schept de 'kleur' (versta: de duiding of interpretatie) o.m. (en zelfs soms op doorslaggevende wijze) van onze eigen werkelijkheid.

De term 'projectie' is hier toepasselijk: "de pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet"! Dat betekent: de pot, die zwart maakt, 'projecteert' zijn eigen "zwartmakende rol" in de door hemzelf zwartgemaakte ketel. 'Projecteren' betekent hier: de eigen werkelijkheid van zich afstoten en in een andere werkelijkheid doen trekken. -- Vooroordelen doen dat, minstens gedeeltelijk.

Een type van duidingsleer of interpretatiekunde is de - oorspronkelijk psychiatrische - leer omtrent de ABC - structuur der (neurotische), persoonlijkheid, -- kortweg: "ABC - theorie der persoonlijkheid".

Bibl. st.: A.Ellis / E. Sagarin, *Nymfomanie (Een studie over de hyperseksuele vrouw),* Amsterdam, 1965, 137vv..

Dit boek geeft én regel (de theorie die de feiten belicht) én toepassingen (de feiten der nymfomanie).

Terloops: een 'nymfomane' is een vrouw die van de ene man naar de andere 'gedreven' wordt.

Kenmerken:

a. radicaal gebrek aan zelfbeheersing ("Komt de drift op, dan moet ik ze snel bevredigen");

b. onverzadigbaarheid ("Voortdurend moet ik het bed in");

c. dwangmatigheid ('compulsiviteit': "Al zou ik het willen: ik kan het niet meester");

d. zelfverachting ("Ik ben dan ook een slet").

Ziedaar het gegeven.

Het gevraagde of gezochte: een verklaring (= de noodzakelijke en voldoende voorwaarden of - beter - vooropstellingen, d.i. een 'theorie' die de feiten belicht, begrijpelijk maakt, - er de 'waarheid' van bloottrekt).

De structuur (omvattende eenheid) der ABC-theorie.

Deze kan samengebald in, een basisschema.

'A' is een te verwerken een goed nieuws b.v.. Psychiatrisch is 'A' natuurlijk een of ander moeilijk te verteren gegeven, -- zo b.v. een liefdesontgoocheling. 'A' werkt in als een prikkel (stimulus).

EO133

'B' komt neer op het stel vooropstellingen - eigenzinnige, rechtzinnige, voorkeurs-gezinde en/of wetenschappelijke (zoals Peirce ze ziet: EO 119) - dat, onvermijdelijk, de verwerking van het gegeven ('A') mede beïnvloedt.

'C' is de uiteindelijke reactie of duiding (interpretatie),-- het uiteindelijke antwoord op het gegeven ('A').

Het schema is een cognitieve verrijking van het al te simplistische "prikkel (A)/ antwoord (C)" schema dat de aan het subject gebonden middenterm 'B' (de bril waarmee het subject de dingen ziet) mist.

Typologie.

Stellers - Ellis en Sagarin, psychologen/ psychiaters - onderscheiden bij hun herstelwerk inzake zieleleven twee hoofdtypes. wel o.g.v. veelduidigheid. Met name: éénzelfde A (feit) kan een meervoud van BC (vooropstellingen / antwoorden) uitlokken.

1.-- Het gezonde verstand. -

Let op: de term "gemeen verstand" ("sens commun" (Fr.), 'commonsense' (Eng.),"gemeiner Menschenverstand" (Dt)) betekent iets anders (nl. Al wat de doorsnee-vertegenwoordiger van een gemeenschap denkt).

Stellers voeren de term "gezond verstand" in als volgt. -- "Ik heb, bij punt A, iets beleefd dat ik nooit vergeten zal. B.v. een pijnlijke misrekening. Maar, in punt B, zeg ik: "Ik kan de pijnlijke misrekening wel verwerken. Wel zal ik A altijd betreuren. Maar ik kan het verwerken, -- dragen". Gevolg: bij punt C doorleef ik getemperde (volkomen beheerste) gevoelens van teleurstelling, spijt, -- ergernis. Meer niet".

2.-- De neurose.

Of liever: het neurotische verstand. -- "Ik heb, in A, iets beleefd dat ik nooit vergeten kan. Bij B zeg ik tot mijzelf: "Zoiets kan ik onmogelijk mijzelf: -- dragen: zo vreselijk is het. Zoiets maakt mij tot een waardeloos iemand". Bij C verval ik in felle, ondraaglijke 'emoties' (gemoedsopwellingen), -- kommer, neerslachtigheid ('depressie'), -- woede, vijandigheid, -- smartlap ('melodrama').

Letterlijk zeggen Ellis/ Sagarin: “Bij punt B maakt de neurotica zichzelf iets wijs”.

Besluit. -- Niet de werkelijkheid (de misrekening A) alleen (= noodzakelijke doch onvoldoende voorwaarde of prikkel) maar de meestal ondoordachte (zich verbergende, verhulde en dus ‘onware’ vooropstellingen (B) geven aanleiding tot de neurose (C).

EO134

De ABC-theorie logisch.

De klassiek verstane logica of denkleer is redeneringsleer: “indien …, dan …”.

In de termen van Jevons-Lukasiewicz luidt de ABC- structuur als volgt: “Indien A en B, dan C. Welnu, C. Dus A en B”.

Uitleg: “indien A en B, dan C” is de hupothesis, in platonische termen (de vooropgestelde redenering); “welnu, C” is de vastgestelde duiding (gezondverstandelijke of neurotische), de uiteindelijke gedragsvorm; “dus “(om C te begrijpen, begrijpelijk te maken, te ‘verklaren’) (besluiten wij, logisch, tot de vooropstellingen) A en B”.

Herlezen wij EO 96. -- De redenering hierboven is een reductieve redenering (“Indien A, dan B. Welnu, B. Dus A”) en wel het inductieve type ervan, nl. een veralgemening. Want “indien A en B, dan C” is de algemene (vooropgestelde) regel of wet, terwijl de vaststelling-en-verklaring-van-die-vaststelling “welnu, C; dus A en B” een toepassing ervan is, die op weg zet naar veralgemening.

Wij zeggen wel “op weg zet”, want een reductieve of terugwaartse redenering is restrictief, d. i. waar onder voorbehoud van verdere steekproeven met bevestigende waarde (‘verificatie’, om met Karl Popper te spreken).

Een ander model.

Bibl. st.: Lea Marcou*, Le goût (Une affaire d’apprentissage),* in: Que choisir/ Santé (Paris) 1991 : janv., 18/21.

Nicole zegt dat zij “een onoverwinnelijke afkeer van pensen” voelt. Bij nader ontleden - anamnesis (ED 52 (65;117)), geordende herinnering - blijkt dat de walging dateert van “die keer dat zij, enkele uren na ervan gegeten te hebben,

er ziek van geworden is". M.a.w.: misrekeningen, hoe klein ook (een pensenmaag is nu geen drama!), 'markeren' de ziel en vormen in de ziel een 'B' (een vooropstelling, die het gevolg is van een ervaring).

Sociologen, psychologen tonen aan dat b.v. onze smaakvoorkeuren en –afwijzingen beïnvloed worden door:

a. (psychologisch) onze persoonlijkheid (waarvan straks een voorbeeldje),

b. (sociologisch) ons gezin,

c. (culturologisch) onze hele cultuur.

Model. -- Psychologisch: Monique, een jonge vrouw, zegt: "Altijd al heb ik gewalgd van kalfszwezerik, niertjes, hersentjes. Al wat het binnenste van een lichaam is en rechtstreeks het dier oproept". Hier komt de 'B' uit het on- of onderbewuste zieleleven, blijkbaar: "altijd al' Of misschien is onze Monique het 'traumatiserend' feit uit b.v. haar kinderjaren vergeten.

EO135

Verkeerde inductie.

Let op Nicole's gedrag, -- nadat zij van pensen ziek werd. Vanuit die ene steekproef veralgemeent zij tot alle mogelijke pensen! Haar, in de grond 'irrationeel' (versta: logisch niet te verantwoorden) gedrag, berust op inductie maar met verwaarlozing van het restrictieve karakter ervan: die ene keer betekent nog niet alle (mogelijke) keren.

De Latijnen noemden dit met een spreuk: "Ab uno disce omnes" (op grond van één geval leer alle gevallen kennen).

Zo'n irrationeel induceren gebeurt veel: men heeft b.v. één keer met een leerkracht een "onaangename ervaring" gehad en voortaan "hebben alle leerkrachten er gelegen"!

Of omgekeerd: men heeft één keer met een handelaar wel gevaren en voortaan heeft men er zonder meer, voor alle komende gevallen, vertrouwen in. In dit laatste geval heet men dat 'naïef' vertrouwen. Het is immers niet doordat een handelaar één keer gewetensvol te werk gaat, dat hij vertrouwen "zonder meer" (versta: voor alle volgende gevallen) verdient.

Opm.-- De termen "gezond of neurotisch verstand".

'Verstand' betekent, hier, "toegepaste logica" Inderdaad: de geest of verstand van een niet-neurotisch mens is juist hetzelfde als die van een

neurotisch mens. Maar de B, de vooropstellingen, waarvan beider redeneervermogen uitgaat, verschillen.

'Redeneren' is pure logica of denkleer. 'Vooropstellen' is toepassen van denkleer of logica.

De toegepaste logica in de projectie.

EO 132. -- Nicole 'projecteert juist één ervaring of steekproef in alle volgende gevallen! Men ziet dat ook projectie een toepassen van redeneren (logica) behelst! En wel een verkeerde veralgemening is de kern ervan.

De term 'B' als mentaliteit.

Men hoort het geregeld: "Dat zal er niet bij haar ingaan. Haar mentaliteit is anders".

In 1960 brengt de kenner der middeleeuwen Georges Duby de term 'mentaliteitsgeschiedenis in omloop, -- in een artikel: *Histoire des mentalités*, in: Ch. Samaran, ed., *L'histoire et ses méthodes*, Paris, Pléiade, 1960, 937/966.

Dit is vergelijkbaar met dingen als ideeëngeschiedenis of ideeëndrama (waarbij dient opgemerkt dat de term 'idee' hier louter epistemologisch gebruikt wordt (denkbeeld, begrip) en niet platonisch (objectieve structuur)).

EO 136

Men kan, inderdaad, de vooropstellingen (in de geest) - B - "de mentaliteit" heten. Het uiteindelijke duidingsschema wordt dan: A (het gegeven) wordt via de mentaliteit (B) geduid (C).

B. De (geheime) vooropstellingen: transfenomenaal.

Prof de Waelhens, indertijd kenner van de fenomenologische stromingen, zei ooit dat ieder fenomenoloog zijn individuele duiding van de fenomenologie ten beste gaf.

Dit feit bewijst onze stelling: het gegeven, A, wordt pas doorheen de 'bril' van de subject-gebonden vooropstellingen (tradities, gevestigde theorieën, mentaliteiten allerhande), tot een duiding C.

Maar zulks vestigt de aandacht op het restrictieve van de pure fenomenologie! Al te verborgen blijven de geheime vooropstellingen B. Zij zijn niet 'fenomeen': zij tonen zich niet. De eidetische en de fenomenologische reducties (EO 121) komen in het gedrang als waarheidsbronnen, indien het

waar is dat het fenomeen zelf al transfenomenaal 'bedorven' is door vooroordelen; zonder dat het fenomenologische subject dit beseft. De fenomenologische beschrijving van "al wat zich onmiddellijk toont" is restrictief geldig, d.i. onder voorbehoud van verdere, desnoods niet-fenomenologische contacten met de werkelijkheid.

Zei reeds Parmenides zelf het al niet: "Het zijnde is er volgens zichzelf" ("kath 'heauto")"? (EO 03). Op zich is het er volgens zichzelf maar als 'fenomeen' is het misschien al volgens het subject waargenomen i.p.v. "volgens zichzelf"!

Opm.-- Dit verklaart waardoor reeds de oudste Griekse denkers een 'hetairos', denkgenoot, zochten en waardoor Socrates en Platon in diens spoor dialogeerden om gezamenlijk tot de volle waarheid omtrent het zijnde, de werkelijkheid, te geraken

Datzelfde voorbehoud verklaart waardoor een Platon 'aporetische' dialogen heeft geschreven, -- dialogen die eindigen op een niet weten: men heeft gedialogeerd en men heeft nog voorbehoud omtrent het resultaat. Dermate beseft men dat men het zijnde op zich slechts als fenomeen-voor-een-subject bereikt en niet louter en puur "op zich, volgens zichzelf".

Ideologie.

Bibl. st.: J. Serview, *L'ideologie*, PUF, 1982.

In de huidige zin is een 'ideologie' een systeem van denkbeelden die een gemeenschap geheel of gedeeltelijk beheersen, -- nogal met het doel een gemeenschap zoveel mogelijk te onderwerpen. Dit zonder voldoende rationele gronden: dat is dan ook een B, een bril!

EO137

19- Holistische ontologie: axiomatiek. (137/142).

Beginnen wij met dateringen. -- Hippokrates van Chios leefde -470/-400. Platon leefde -427/-347. -- Welnu, reeds Hippokrates schreef een boek over wiskunde, *Stoicheia geomètries* (Elementa geometriae, Elementen van meetkunde). Hij liep daarmee, samen met andere latere wiskundigen, vooruit op de zeer bekende Eukleides van Alexandreia (-323/ -283), die eveneens Stoicheia geomètrias schreef.

Dat de toenmalige wiskunde reeds de axiomatisch-deductieve structuur had aangenomen, blijkt uit het feit dat b.v. Platon (en later Aristoteles) verwijst naar de toenmalige wiskunde als een axiomatisch-deductieve wetenschap.

Platon's 'sunthesis' (deductie) b.v. is een model uit de hypothetische methode van die dagen (EO 73vv.). Uit vooropgestelde begrippen en oordelen deduceert men stellingen volgens logisch strenge regels. "Wiskundigen gaan van bepaalde principes ('archai') uit, onbewezen stellingen, die zij als evident en onherleidbaar beschouwen en waarvan zij dus menen geen rekenschap te moeten geven. Wanneer zij - langs de weg van de 'analusis' (reductieve redenering) - de 'elementen' ('stoicheia') – vooropgestelde elementen - van een bepaalde propositie zoeken, komen zij bij diezelfde 'principepen' tot stilstand en zoeken niet verder! (E. De Strycker, *Beknopte geschiedenis van de antieke filosofie,* Antwerpen, 1967, 104). -- Wij heten die principes of 'elementen' nu 'axiomata', basisvooropstellingen.

Aristoteles van Stageira (-384/-322), Platon's schitterendste leerling, heeft zelfs de structuur van de axiomatisch-deductieve methode klaar geformuleerd.

E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde (Van Parmenides tot Bolzano),* Antwerpen Nijmegen, 1944, 63vv., vat als volgt samen.

1.-- a. Alle stellingen (uitspraken) van deductieve aard slaan op een bepaald gebied van de werkelijkheid.

Opm.-- Beth vergeet dat "werkelijke objecten" in louter ontologische zin kan verstaan worden, zo b.v. de tekens van de wiskunde of de logistiek (die louter ontologisch 'ietsen', werkelijkheden, zijn); straks zien wij de werkelijkheid "positief geheel getal" volgens Peano's axiomata).

EO138

b. Alle stellingen van een deductief systeem zijn 'waar'.

Opm.-- Beth vergeet dat 'waar' in de antieke zin van "blootgetrokken werkelijkheid" kan begrepen worden: 'a.lethes' (onthuld) is al wat voor de blik, het oog, van onze geest blootkomt. Of dat nu een fictie is of een droom of de bewerkingen van de wiskunde of een cultuursysteem, heeft geen belang: werkelijkheid hoe dan ook "komt bloot" (apokalupsis).

a. Indien een of andere stelling tot het axiomatisch-deductieve systeem behoort, dan behoort een of andere stelling die logisch streng uit de stelling volgt (deductie, 'sunthesis', afgeleide stelling eveneens tot het systeem.

Opm.-- Hiermee wordt de deductieve wezensaard van zo'n stel stellingen klaar verwoord.

b.1. Een eindig aantal termen (basisbegrippen) wier betekenis geen nadere verklaring nodig heeft, worden vooropgesteld.

Opm.-- Zo-even klonk het: "onbewezen stellingen" (EO 137).

Een eindig aantal stellingen - postulaten of axiomata - wier 'waarheid' (onthulde werkelijkheid) evident is, wordt vooropgesteld. -- Nu volgt het complement van de tweedeling.

b.2. De betekenis van alle andere termen kan worden gedefinieerd met behulp van het eindig aantal vooropgestelde termen. -- alle andere stellingen zijn uit het eindig aantal vooropgestelde stellingen (axiomata, postulaten) deduceerbaar (= logisch streng afleidbaar).

Zoals Beth zeer terecht opmerkt: met deze zinnen is de stoicheiosis (EO 52; 54) of factorenanalyse zeer klaar verwoord. Een axiomatisch-deductieve tekst is een systeem, d.i. een verzameling van van elkander onafhankelijke (onderscheiden) gegevens die naar elkander verwijzen (ongescheiden). Denken wij aan het systeem der letters van een alfabet.

De axiomatische inductie.

'Inductie' is allereerst een of meer steekproeven uit een totaliteit (verzameling: exemplaren; systeem: onderdelen).

Doordat Aristoteles zeer scherp zegt: "een eindig aantal termen en een even eindig aantal basisstellingen, insinueert hij dat men kiest uit een totaliteit die dat eindig aantal overschrijdt.

Sedert de antieke wiskundigen heeft het westen ontdekt dat men logische deducties kan uitvoeren uit om het even welk systeem van voorzinnen.

Schema: indien A, dan B; welnu, A; dus B - beschikken wij over een geschikt instrument om b.v. de werkelijkheidswaarde van de 'B' in de ABC-

structuur. (EO 132) nauwkeurig (met akribeia) na te gaan. Wat wij nu verder zullen uitspinnen.

EO139

Gesteld: iemand met de geest van God, in de traditioneel-Bijbelse zin, verzamelt alle mogelijke voorzinnen, die, behalve alle feitelijke ook alle mogelijke, vooropstellingen verwoorden. Dit zou een reusachtige verzameling uitmaken.

Welnu, al wie axiomatisch-deductief te werk gaat, neemt uit die totaliteit slechts een gedeelte, "een eindig aantal" (zegt Aristoteles). Zoiets is slechts een enkele steekproef, kenmerk van de inductieve methode.

Dat heten wij de axiomatische inductie: ieder eindig aantal vooropstellingen - axiomata - beperkt zich tot al wat inzake "een gebied van de werkelijkheid" kan blootkomen dankzij die axiomata. De axiomata, eindig in aantal, geven een greep op de totale werkelijkheid, maar dan een zeer beperkte greep. De axiomata zijn de 'bril' waardoorheen een domein van de werkelijkheid bekeken wordt.

Axiomatiek en ABC - structuur der duiding.

De Eleaat Zenon van Elea (+ -500) - aldus Aristoteles - zag in dat zowel de stellingen van zijn leermeester Parmenides als die van zijn tegenstanders onvoldoende bewijskrachtig waren. Daarvandaan zijn slagzin: "Gij, tegenstander, evenmin als ik, voorstander" bewijst op doorslaggevende wijze wat gij beweert. Beide partijen hadden geen 'apodictische' maar slechts 'dialectische' (in aristotelische taal: waarschijnlijke) argumenten ter staving.

Welnu, iedere axiomatiek, doordat zij een eindig aantal axiomata vooropstelt, beperkt haar draagkracht inzake het domein waarop zij slaat, tot één steekproef. Zij drukt dit uit in een systeem van "ware (onthullende) stellingen". Dit systeem geeft greep op de werkelijkheid maar een axiomatisch beperkte greep.

Wij zagen dat de ABC-structuur was: A als "het domein der werkelijkheid"; B als "de vooropstellingen van degene die zich met dat domein inlaat", C als de (uiteindelijke) duiding.

Een eindig aantal axiomata komt neer op de B in de ABC-structuur: het is de 'bril' waardoorheen een gebied van de werkelijkheid bekeken wordt.

Besluit.-- De ene axiomatisch-deducent(e) mag tot de andere axiomatisch-deducent(e) zeggen: “gij - met uw eindig aantal axiomata - evenmin als ik - met mijn eindig aantal axiomata - weet alles van het domein der werkelijkheid af”. Dit is de les die tot bescheidenheid leidt. En tot dialoog. In de dialoog komen bescheiden mensen, met verschillende standpunten, bijeen.

EO140

Applicatief model.

Wij geven nu een voorbeeldje van axiomatiek. Vooraf echter dit.

Het huidige kapittel draagt als titel “holistische ontologie”. Inderdaad: het onderscheid “fenomenaal/ transfenomenaal” komt ook hier aan bod. De axiomata die Giuseppe Peano (1858/1932; Italiaans logicus, wiskundige, taalkundige) vooropstelt om het positieve gehele getal te definiëren, doen het fenomeen, het positieve gehele getal, zien, maar, zonder wijziging van minstens één axioma, blijft dat “eindig aantal” axiomata blind voor het transfenomenale domein der getallen die niet gehele, positieve getallen zijn.

In termen van ABC-theorie: A is het gebied der gehele positieve getallen (‘fenomeen; ‘origineel’); B is het eindig aantal axiomata; C is het systeem der stellingen die de axiomata uitmaken. Waarbij B en C het ‘model’ uitmaken dat over A informatie verschaft. Of: over de positieve gehele getallen spreekt Peano in de termen van zijn axiomata en de eruit gededuceerde stellingen.

Bibl. st.:

-- W.C. Salmon, *Logic*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1963, 18/52 (Deduction);

-- A. Virieux-Reymond, *L’épistémologie*, PUF, 1966, 48/52 (La méthode axiomatique);

-- C.-I. Lewis, *La logique et la méthode mathématique*, in: Revue de Métaphysique et de Morale 29 (1922) : 4 (oct.--dec.) 458/460.

Let erop hoe Peano én eerste begrippen én eerste oordelen vooropstelt. Meteen zijn de basisvoorzinnen gegeven.

1.-- Harmologische en logische termen.

Peano voert in: (harmologisch “lid van” (= “element van”); ‘klasse’ (logische verzameling);-- (logisch) ‘behelzing’ (‘implicatie’: indien…, dan…; - wat neerkomt op totale of gedeeltelijke identiteit (EO 23vv.)) Daarmee is er een

minimale “harmologisch-logische syntaxis”: uitdrukkingen en deducties hebben minimale regels).

2.-- Wiskundige termen en basisstellingen.

Dit gedeelte vervalt in twee delen. -- Louter wiskundige basistermen: getal, nul en opvolger.

2.A.-- De soortnaam of klasse “geheel positief getal”.

De axiomata.

a.-- (Geheel positief) getal is een klasse (logische verzameling).

b.-- Nul - 0 - is één lid van die klasse.

c.-- Indien a een getal is (= lid van de klasse), dan is a+, de opvolger van a, ook een getal. -- Zo b.v.: 0 + = 1; 1+ = 2.

EO141

d.-- Indien s een klasse is waarvan 0 (de nul) een lid is en indien ieder lid (“juist één”) binnen de klasse s een opvolger heeft, dan is ieder getal (“alle getallen”) een lid van s.

Men heet zo’n axioma “wiskundige inductie”. Inderdaad: ieder lid van de klasse “gehele positieve getallen” is juist één steekproef die veralgemeend kan worden tot alle mogelijke steekproeven.

e.-- Indien a en b getallen zijn en indien de opvolger van a identisch is met de opvolger van b, dan is a identisch met b.

M.a.w.: twee verschillende getallen hebben onmogelijk, bij axiomatische definitie, dezelfde opvolger.

f.-- Ieder getal heeft een opvolger die van 0 (nul) verschilt.

Hiermee wordt de reeks der getallen beperkt tot 0 en alle opvolgers in het spoor van 0. Wat enkel mogelijk is voor positieve getallen.

2.B.-- De bewerkingen binnen de klasse.

Wij stellen vast dat ondertussen drie basisbegrippen geregeld gebruikt worden van wiskundige aard. Met name: getal, nul (0) en opvolger van getal (0+, 1+, 2+, enz.). Deze ‘uitdrukkingen’ behoren tot de logische syntaxis.

a.-- som. -- Indien a een getal is, dan is a + 0 = a.

b.-- som. -- Indien a en b getallen zijn, dan is a + b+ = (a + b)+ . M. a.w. : a + de opvolger van b is gelijk aan de opvolger van a + b.

c.-- vermenigvuldiging (product). -- Indien a een getal is, dan is a x 0 = 0.

d.-- vermenigvuldiging. -- Indien a en b getallen zijn, dan is a x b+ (de opvolger van b) = (a x b) + a.-- Men kan ook schrijven: a x (b + 1) = (a x b) + a.-- Zo b.v.: 3 x (4 + 1) = (3 x 4) + 3 (wat op twee wijzen 15 geeft).

Axiomatiek is begripsdefinitie.

Herlees EO 08 (Inhoud/ omvang van een begrip). -- Hoe kleiner de inhoud, hoe groter de omvang. -- Dit zien wij aan axioma 2. A.f : laat dit axioma wegvallen - d.w.z. verminder de inhoud - en gij zult zien dat de omvang, mits nieuwe axiomata, vergoot. Want zo kan b.v. -1+ (de opvolger van -1) ingevoerd worden die als opvolger 0 heeft.

M.a.w.: de negatieve gehele getallen komen in zicht (worden 'fenomeen'). Wat een enorme uitbreiding van de omvang of het gebied van de werkelijkheid is. Via dit nieuwe eindige aantal axiomata 'ziet' onze geest nu dingen die buiten het gebied der positieve getallen liggen. Waarvoor hij, voordien, 'blind' was.

EO142

Stoicheiosis (factorenanalyse).

In antieke taal heten de termen en de axiomata hierboven "ta stoicheia", de elementen, of nog "hai archai", de vooropstellingen ('principes') van het gehele positieve getal. Zie EO 01, 31, 67).

Opm.-- Virieux-Reymond legt de nadruk op een paar kenmerken van axiomatiek. -

a.1.-- Systeemkarakter.

De van elkander onafhankelijke (= onderscheidbare) basisbegrippen en basis-oordelen vormen een samenhang zo dat één of meer ervan alle andere (= complement) mede vooropstelt.

a.2.-- Consistentie (logische contradictieloosheid).

Het systeem kent geen contradicties inzake begrippen en stellingen (zowel de axiomata als de afgeleide, gededuceerde stellingen). Zoniet is er geen systeem.

b.1.-- Volledigheid.

Indien van twee stellingen die volgens het systeem feilloos verwoord zijn, één bewijsbaar is, dan is er 'volledigheid'.

b.2.-- Beslisbaarheid. -- Indien het systeem én consistent én volledig is, dan is van twee tegengestelde stellingen er één en enkel één die bewijsbaar is. In dat geval heet men het systeem 'beslisbaar'.

Ofschoon deze basiskenmerken van axiomatiek hier niet van pas komen, toch is het goed deze begrippen even te noteren: zij verhelderen het door en door logisch karakter.

Axiomatiek en wetenschap.

Men spreekt van "axiomatisch-deductieve wetenschappen" en "andere wetenschappen". Goed. Maar opgelet: of een wetenschapper uitdrukkelijk of veelal niet-uitdrukkelijk de axiomata van zijn vak vermeldt, heeft in de grond niet zoveel belang. Want axiomatisch-deductief gaat hij in ieder geval te werk.

1. Zoals Aristoteles (EO 137) opmerkte: iedere wetenschap heeft een bepaald gebied van de totale werkelijkheid als object (dat hebben axiomata ook).

2. In beginsel zijn alle stellingen van een wetenschap waar (onthulling van werkelijkheid) (wat een abductief systeem ook vertoont).

3. Een eindig aantal basisbegrippen en basisoordelen (axiomata) bezit iedere wetenschap (= deductief systeem).

4. Iedere wetenschap vertoont stellingen die uit de basisbegrippen en -oordelen afgeleid worden volgens logisch strenge regels (= deductief systeem).

Besluit. -- Of hij het wil of niet: de wetenschapper, in de strenge zin, gaat axiomatisch deductief te werk. Doet hij dit niet, dan vertoont zijn tekst leemten en zelfs contradicties (m.a.w.: hij is niet wetenschappelijk).

EO143

20. Holistische ontologie: de medemens. (143/

'Holistisch' betekent "Al wat het geheel (de totaliteit: verzameling en/ of systeem) betreft".

In ontologische zin: "Al wat het geheel van de werkelijkheid ("het zijn") betreft" (EO 116). Ontologie is wezenlijk 'holistiek', theorie omtrent het geheel der werkelijkheid. 'Panta', alle zijnden (al wat ook maar iets is),-- "Al wat was, is, zal zijn": ziedaar dat wat de ontoloog, als ontoloog, bezighoudt.

'Inductief'

'Inductief' betekent "al wat dankzij steekproeven uit een werkelijkheid diezelfde hele werkelijkheid wil kennen" (EO 93). Een verzameling kent men dankzij minstens één exemplaar (steekproef); een systeem kent men dankzij minstens één onderdeel (subsysteem) (steekproef).

Vanuit minstens één exemplaar ('element') tot de hele verzameling besluiten heten wij "veralgemenende inductie"; vanuit minstens één onderdeel of subsysteem tot het hele systeem of stelsel besluiten heten wij "veralgehelende inductie" (men tracht in het hele stelsel inzicht te verkrijgen door van een gedeelte tot het 'algehele' stelsel door te stoten). Dit zagen wij als de twee types van 'stoicheiosis'. (EO 94/95).

EO 120/125.

De stap die de fenomenoloog' zet in de (algemene en/of algehele) werkelijkheid, is zeer beperkt: zijn 'steekproef' is "Al wat fenomeen (direct, onmiddellijk gegeven) is.

EO 126/131.

De stap in het transfenomenale behelst steekproeven die niet onmiddellijk waarneembare gegevens, werkelijkheden, betreffen.

Terloops: net als de fenomenoloog zo ook de transfenomenoloog! Of men nu technisch, fysicaal, logisch, transempirisch (Hans Reichenbach) toetst, men bereikt slechts steekproeven van het totale zijn(de). Waaraan ligt dat? Dat ligt aan de structuur van ons kennen.

Deze structuur hebben wij in twee stappen nagegaan.

1.-- 132/136. -- De ABC-theorie inzake waarnemen (d.i. werkelijkheid vatten) leert ons dat van de werkelijkheid (A) wij, doordat wij van vooropstellingen (B) uitgaan, slechts een steekproefinzicht (C) bekomen. Meer niet.

2.-- 137/ 142. -- De axiomatische ontologie leert ons dat ieder eindig aantal axiomata (let op de B of axiomata) slechts toegang verleent tot een even eindig domein van de werkelijkheid. Als model gaven wij Peano's axiomatiek inzake het gehele positieve getal (het domein).

EO144

Anders uitgedrukt: de werkelijkheid wordt slechts 'fenomeen', d.i. voor onze geest toegankelijk, voor zover diezelfde geest de eraan beantwoordende vooropstellingen (axiomata) - B geheten - in zich draagt.

Of nog: van A, de brute, onverwerkte werkelijkheid, snappen wij, in het licht van een of ander zeer klein aantal axiomata, B, enkel en alleen "het domein" dat 'fenomeen' wordt dankzij diezelfde 'axiomata'. Wat wij EO 137 - aan de hand van Aristoteles' opvatting van het axiomatisch-deductieve denken - uit de doeken hebben gedaan. Wat in C, d.i. dat wat wij over A, de onverwerkte werkelijkheid, zeggen blootkomt, is niet zonder meer A, maar A voor zover gezien, 'blootgetrokken' (a.letheia, apokalupsis), dankzij B, de vooropstellingen.

Besluit. -- C, d.i. wat wij aan ware zinnen uitzeggen, komt telkens weer neer op een steekproef. De rest van A, de algehele werkelijkheid is transfenomenaal, situeert zich over de grenzen van onze geestesblik.

Gaan wij nu over naar de vooropstellingen of axiomata die onze kennis van de medemens - door fenomenologen "alter ego", "het andere ik" geheten - bepalen.

Technisch uitgedrukt: A is nu de medemens zoals hij/ zij op zich, onverwerkt, is. B is het kleine aantal vooropstellingen dat ons toegang verschaft tot (de ware zinnen over) de medemens (die zo gezien "het domein" van onze blik uitmaakt). C is dan wat wij over A, gezien doorheen B, zeggen.

A.-- De blik van het gemene verstand. (144/147)

Bibl. st. : Ch. Lahr, *Cours* de philosophie, I, Psychologie, Paris, 1933-27, 488/490, 230 (Bon sens),-- 230, 641, 710 (Sens commun).

Letten wij, met Ch. Lahr, goed op: de termen "gezond verstand" en "gemeen verstand" dekken niet dezelfde betekenis.

"Gezond verstand" is b.v. "het verstand van de mens voor zover het onvertroebeld oordeelt over iets". "Gemeen(schappelijk) verstand" is b.v. "het verstand van een of andere groep voor zover dit tot een klein aantal, door de grote meerderheid van die groep aanvaarde stellingen omtrent een of andere werkelijkheid komt".

Gezond verstand is een kwestie van epistemologie (kennisleer). Gemeen verstand is een sociologisch of gemeenschapsleerstellig fenomeen.

EO145

Het 'commonsensisme'.

Vatten wij het wezenlijke omtrent de filosofie van het gemene verstand (Engels: "common sense") samen.

Het vangt aan met Claude Buffier, S.J. (1661/1737 ; *Traité des premières vérités*, Paris, 1717). Daarin verbetert deze Franse jezuïet het, volgens hem, te enge standpunt van R. Descartes (1596/1650; o.m. Discours de la methode (1637)). - Als modern rationalist ging Descartes uit van "le sens intime" (dat wat ieder van ons innerlijk waarneemt). Deze louter innerlijke waarneming had alle moeite van de wereld om b.v. het bestaan van "de buitenwereld" (waarin de medemens of "het alter ego" zich natuurlijk situeert) te 'bewijzen' (d.i. vanuit de sens intime (of louter op het inwendige leven der ziel bestemde bewustzijnsleven) rationeel, d.i. wetenschappelijk onweerlegbaar, waar te maken).

Voor de modern-rationeel denkende mens zitten wij allen, elk voor zich, radicaal opgesloten in ons innerlijk wereldje of "subjectief bewustzijn". Daarom voegt Cl. Buffier aan die "sens intime" toe wat hij heet "le sens commun" of "gemene waarneming". Zo komt hij tot "vérités premières': basiswaarheden (axiomata) die, behalve van "le sens intime; ook van "le sens commun" afkomstig zijn.

Eén van die axiomata, eigen aan het gemene verstand, is : behalve onze innerlijk-bewuste wereld bestaat er een extramentale wereld of 'buitenwereld'. In die buitenwereld bestaan er medemensen. Medemensen b.v. "met gezag" (het gezagsargument - EO 115 - staat of valt met zo'n vooropstellingen).

De "commonsensefilosofie" in de striktere zin vangt aan, in Schotland - vandaar "Schotse filosofie" - met Thomas Reid (1710/1796) en diens *An Inquiry into the Human Mind on the Principles of Common Sense* (1761). Volgen in zijn spoor: J. Beattie, D. Stewart, Th. Brown, J. Macintosh e.a..

Zij werken de basisintuïties van Cl. Buffier verder uit. Benadrukken o.m. dat "the common sense", het gemene verstand, in alle mensen latent of uitdrukkelijk aanwezig is.

M.a.w.: het gemene verstand zou, volgens hen, een universele eigenschap zijn. Althans daar waar het gezonde verstand het haalt op de afwijkende vormen van denken.

Doch let op: de schotten zijn niet naïef! In wat als "universele mentaliteit" doorgaat, onderscheiden de commonsense-denkers twee lagen.

EO146

a. Een echt universeel gedeelte
(zo b.v. de overtuiging dat een buitenwereld werkelijk, in zeer hoge mate onafhankelijk van onszelf, bestaat zo b.v. dat ieder onzer, indien voldoende normaal, over een dosis vrijheid beschikt).

Terloops: dit universele of quasi-universele gedeelte komt ook in de antiek-Griekse retoriek voor onder de naam 'eikos'. 'Eikos', letterlijk: "wat erop gelijkt", betekent, in dat kader, "al wat, voor de grote massa der mensen, 'evident' lijkt".

b. Een particulier gedeelte.
Als voorbeeld daarvan geeft Lahr de mening, tot voor Copernicus (1473/1543; stichter van het heliocentrisme) en anderen, dat de zon rond de aarde draait. Iets dat - louter fenomenaal (fenomenologisch) - juist is! Maar dat op gezichtsbedrog berust, want - bij nader toezien, d.i. uitgaande van een ander klein aantal axiomata ('heliocentrisme' geheten) - blijkt dat wij, staande op de aarde, het zijn die draaien!

Wetenschappelijk gezien behoren dus tot "het gemene verstand" een aantal ondoordachte, ononderzochte, ongetoetste inzichten of indrukken, die men als 'vooroordelen' kan brandmerken. Men heeft getracht een soort lijst van "vérités premières" basisinzichten eigen aan het gemene verstand, op te stellen.

Gaan wij daar heel even op in. -- Onder de fundamentele waarheden telt men:
(i) mentale feiten of werkelijkheden: akten als "Ik hoop dat Mieke komt" (hopen is zo'n zielkundige act); toestanden als "Als hij in huis is, voel ik mij niet zo best" (zich niet zo best voelen is zo'n mentale of ziele-toestand);

Verder: de werkelijkheid van het 'ik' dat, doorheen alle akten en/of toestanden, identisch (men zegt ook 'substantieel') blijft; "Ik ben immers dezelfde van twintig jaar geleden, ofschoon ik veel veranderd ben";

Verder nog: de werkelijkheid van het voldoende duidelijk waargenomene ("Wij zagen, in de nabijheid van Luik, zeer daadwerkelijk vliegende schotels") of van het voldoende duidelijk herinnerde "Het is alsof ik het pas gisteren beleefde");

Zo ook b.v. "Groene kleur verschilt van lila" (indien voldoende duidelijk waargenomen en herinnerd) of "Twee plus drie is vijf" (na voldoende duidelijk onderricht);

(ii) extramentale werkelijkheden: de medemensen; ja, hun zieleleven voor zover dit "innerlijke leven" doorheen hun uitwendig waarneembaar gedrag doorschemert op voldoende duidelijke wijze: "Hij zag wit van woede!".

EO147

Besluit. -- De stap van de innerlijke waarneming, stijl Descartes naar de 'gemene' ervaring, stijl Buffier of Reid, betekent een toename inzake contact met de totaliteit van de werkelijkheid. Voor Descartes' vooropstellingen is de gemene ervaring transfenomenaal.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat zoveel energie besteed werd aan het 'bewijzen', op 'rationele' wijze, van het bestaan van een buitenwereld of van het bestaan van een ander ik ("alter ego").

M.a.w.: de zgn. 'buitenwereld' en, meteen, op eigen wijze, iedere medemens zijn voor het nauwe, in zijn eigen 'autisme' en omslotenheid verstrikt geraakt bewustzijn niet onmiddellijk gegeven werkelijkheden. Wel middellijk, d.i. via een heel gesofistikeerd redeneringsmechanisme!

Opm.-- Wanner de doorsnee-volksmens verneemt dat zgn. geleerden ermee worstelen om het feitelijke bestaan van de wereld rondom ons door spitsvondige redeneringen 'waar' (onthuld) te maken, dan schudden zij meewarig het hoofd. Immers zij gaan uit van het gemene bewustzijn der werkelijkheid.

Opm.-- Welke logisch-epistemologische waarde kan dan nog gehecht worden aan de 'bewijzen" der kritisch-rationelen inzake buitenwereld en

medemens? Daarvoor verwijzen wij naar E.W. Beth, De wijsbegeerte der wiskunde (Van Parmenides tot Bolzano), Antwerpen/ Nijmegen, 1944, 78/92 (Eristiek en sepsis).

Vanaf Zenon van Elea (+ -500) over Gorgias van Leontinoi (-480/-375; één der grootste protosofisten) tot de school van de megariekers (Eukleides van Megare en Euboulides van Miletos) ziet men het ontstaan en zich ontwikkelen van wat 'eristiek' heet.

'Eris' betekent 'twist(gesprek)'. -- "Hè eristike technè" betekent dan ook "de vaardigheid inzake het voeren van discussies". Platon gebulkt de term Soph. 231e (Sph. 225c) b.v.

Beth heeft het over 'haarkloverijen' (o.c., 79), die enerzijds bij velen "kwaad bloed" gezet hebben doch anderzijds soms een diepgaande logisch-epistemologische draagkracht dekken. M.a.w.: ook al komt de zorg om het werkelijke bestaan van buitenwereld en van medemens te 'bewijzen' als bizar over, toch moet men dergelijk geredeneer niet zomaar van de tafel vegen: heel wat denkfouten komen bloot wanneer men eristici van nabij volgt. Het is soms een ideale manier om 'kritisch' te leren denken, zelfs over de evidentste 'waarheden' van ieders dagelijks leven.

EO148

B.-- De indirecte (mediatisme) en de directe (immediatisme) methode. (148/152)

Bibl. st.:

-- Ch. Lahr, *Logique*, 547 (*L'esprit de finesse et l'esprit de géometrie*; -- id., Psychologie, 113/119 (*Le médiatisme*), 119/124 (*L 'immediatisme*);

-- I.M. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./ Antwerpen, 1961, 25/26 (Indeling).

Opm.-- Lahr, als fransman, knoopt aan bij Blaise Pascal (1623/1662; De l' esprit géometrique (1654)).

1. De waarnemingsscherpte - la finesse -

neemt gegevens - werkelijkheid - waar "d' une seule vue", ineens. - Indien dat wat 'ineens' gevat wordt als gegeven werkelijkheid, als te onzeker overkomt, dan houdt de scherpe waarneming, la finesse, zich aan het waarschijnlijk(st)e, d.i. aan benaderende intuïties (aanschouwingen). In dit

laatste geval gist, veronderstelt, -- desnoods radend, de 'waarneming'! M.a.w.: hypothesen - gissende verklaringen - ontspringen aan "la finesse".

Terloops: dit gelijkt sprekend op wat Ch. S. Peirce 'abductie' (hypothesegissing) heet.

2. De redenerende geest - "l 'esprit géometrique"

echter komt op "rationeel denken" neer dat in die dingen blootkomt. 'Deduceren' is typisch - aldus Lahr - voor de 'meetkundige' geest. Het beginsel van voldoende reden of grond speelt hier een hoofdrol. -- Vergelijk met Platon's 'sunthesis' (deductie) en 'analusis' (reductie) die allebei ook een noodzakelijke en voldoende reden vooropstellen.

Besluit. -- De scherpe waarneming is een direct vatten der werkelijkheid, terwijl de redenerende geest een indirect vatten van een (vermoede) werkelijkheid is die men, via redeneren, op het volle spoor komt.

Opm.-- In het voetspoor van Pascal stelt Lahr dat pas beide kenvormen samen "echt kennen" uitmaken.

De mening van Pater Bochenski.

I.p.v. 'finesse' en 'géometrie', spreekt Bochenski over 'direct' en 'indirect' kennen.

(A).-- Directe kennis. (148/149).

Volgens Bochenski toont de directheid zich in twee aspecten. -- Directe kennis - zo b.v. de husserliaanse fenomenologie (EO 120/125) - is steeds "geestelijk schouwen". Versta: onze geest 'schouwt' (intuïtief) de gevatte werkelijkheid. Zo wanneer ik een haas zie lopen. Ik vat, met mijn geest, onmiddellijk ('direct'), zonder tussenterm (wat 'middellijk' zou zijn), de haas in zijn lopen. Meteen ontstaat in mijn geest het begrip "haas die loopt".

EO149

Opm.-- De fenomenologie van Edm. Husserl (en in zijn voetspoor van al wat 'fenomenoloog' heet) staat of valt met minstens één directe verhouding tussen kennend subject en gekend object, nl. de intentionaliteit.

'Intentionaliteit' betekent dat elk van ons "gericht staat op de wereld" waarin wij ons situeren. 'Wereld' betekent "de totaliteit van alle mogelijke

voorwerpen van ons kennen, die zich uiteraard situeren binnen die ene wereld waarop ons bewustzijn gericht staat. Was die wereld ons niet onmiddellijk - direct, zonder tussentermen - gegeven, dan zouden wij "in ons eigen subjectief wereldje ronddraaien" wanneer wij een haas zouden zien lopen, dan zouden wij enkel een soort geestesproduct dat op lopende haas gelijkt of ermee in verband staat, 'waarnemen' en niet de objectieve, van ons mentaal leven onafhankelijke haas.

Terloops: verwar niet de algemene 'intentionaliteit' of 'gerichtheid' van iedere bewuste act van ons leven met de zeer specifieke 'intentie' of 'bedoeling' ('bedoeld-heid') eigen aan onze wilsakten! Deze laatste zijn slechts één soort 'intentionaliteit' van het bewuste leven.

Het eerste aspect van direct of onmiddellijk waarnemen is het schouwen (= rechtstreeks vatten) van onze geest ("geestelijk schouwen").

Het tweede aspect - aldus Pater Bochenski - is het weergeven in de vorm van een beschrijving (die gebeurlijk de vorm van een verhaal aanneemt, wanneer het over diachronische of doorheen de tijd verlopende fenomenen gaat) aan het geestelijk geschouwde.

Opm.-- Zo'n weergave of beschrijving kan desnoods de vorm aannemen van wat men nu 'modelbouw' heet: al of niet via een computer "geeft men zo exact mogelijk weer" wat men 'schouwt' ('ziet', 'vat') met de geest. Denk aan de landkaart van een aardrijkskundige die op papier 'weergeeft' ('beschrijft') wat hij geestelijk schouwt, nl. een natuur- en/of cultuurlandschap. De kaart is, in dat geval, een model (dat informatie verschaft over het origineel). Denk aan een wegwijzer: hij geeft weer wat een kenner van het landschap geschouwd heeft omtrent de te volgen weg in een landschap. Was de kaart een gelijkenismodel (metaforisch), dan is de wegwijzer een samenhangsmodel (metonymisch).

Men kan ook zeggen dat de kaart een metaforisch teken is en de wegwijzer een metonymisch teken waarvan de geestelijk schouwende zich bedient om het geschouwde weer te geven.

EO150

(B).-- Indirecte kennis. (15/152)

Bochenski rekent tot de onrechtstreekse of middellijke ('mediate') kenvormen de klassieke redeneervormen. Daarin onderscheidt hij twee

hoofdtypes. In het spoor van William Stanley Jevons (1835/1882; *The Principles of Science* (1874), een traktaat over logica) en vooral Jan Lukasiewicz (1878/1956; *Aristotles Syllogistic* (1951)) formuleert hij de twee hoofdtypes van indirecte kennis van de wereld waarin wij ons, intentioneel, situeren als volgt.

Deductie.

Indien A, dan B (= hypothese). Welnu, A; dus B (= afleiding).

Dat is de structuur van Platon's 'sunthesis': uit de (ontologisch te verstane) werkelijkheid van de hypothese "indien A (voorzin), dan B (nazin)", én uit de werkelijkheid van A (voorzin), leidt men de werkelijkheid van B (nazin) af. En wel met noodzaak (modaliteit).

Reductie.

Indien A, dan B (= hypothese). Welnu, B; dus A (= afleiding).

Dat is de structuur van de platonische 'analusis': uit de werkelijkheid van de hypothese "indien A (voorzin), dan B (nazin)" én uit de werkelijkheid van B (nazin-), leidt men de mogelijke werkelijkheid van A (voorzin) af. Hier is de modaliteit "niet - noodzakelijkheid".

Terloops: de inductieve methode is een merkwaardig geval van reductie. Cfr EO 63; 37; 73.

Opm. (150/152) Pater Bochenski rekent tot de indirecte kennis ook de semiotiek. -- Daaronder verstaat hij de taalanalyse.

In feite is het voetstuk waarop hij dit kapittel in zijn oerdegelijk werkje stoelt, breder dan wat de doorsneemens onder 'taal' verstaat! Hij verwijst o.m. naar Charles Morris (1901/1971), *Foundations of the Theory of Signs*, Chicago Univ. Press, 1938, -- een werk dat een 'klassieker' geworden is.

Morris zelf knoopt aan bij Ch. S. Peirce en diens fameuze tekenleer of semiotiek (een verwijzing: H. Van Driel, red., *Het semiotisch pragmatisme van Charles S. Peirce*, Amsterdam, J. Benjamins, 1991).

Welnu, Peirce zag zijn tekenleer uiterst breed, -- ontologisch breed zelfs. Het hele 'zijn(de)' of werkelijkheid zag Peirce als door en door tekenwerkelijkheid: alles verwijst naar alles!

Opm.-- Bochenski verzwijgt Ferd. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1916-1, dat ons een semiologie geeft (die de kern van het saussuriaans structuralisme behelst). Ook dat is een type van tekenleer!

EO151

Appl. model.

Morris, in het spoor van de Wiener Kreis (logisch of taalpositivisme; EO 126) en van het Amerikaanse pragmatisme, resp. pragmaticisme, ontwikkelde, voor het eerst, duidelijk drie aspecten van ieder teken. Met name: het syntactische (de aaneenschakeling van tekens) het semantische (de betekenis van tekens) en het pragmatische (de gebruikswaarde van tekens).-- Wij leggen even uit.

a.-- Syntactiek.

De studie van de onderlinge betrekkingen van tekens.

Model. -- In kerkelijke middens was, indertijd, bekend de vaak bizarre en humoristische West-Vlaamse priester Van Haecke. Een college van hem heette 'Faict'. Op zekere dag combineerde (EO 46: combinatoriek) hij de 'elementen' - letters - van 'Faict' onderling tot volgend Latijns zinnetje: "Faict ficta facit" (vertaald: Faict maakt ingebeelde dingen).

Zo'n 'stoicheiosis' of combinering is een puur geval van syntaxis. Zij bestaat erin de configuratie van de naamelementen te variëren.

b.-- Semantiek.

Tekens in een of andere configuratie kunnen iets betekenen, d.i. naar iets verwijzen o.g.v. gelijkenis en/of samenhang. -- Binnen onze wereld, waarin wij ons - intentioneel - situeren (wij kunnen, met de Duitsers, ook zeggen "Sitz im Leben"), richten wij, semantisch, onze aandacht of 'intentio(naliteit)' niet meer op de onderlinge betrekkingen der tekens maar op de betrekking tussen de tekens en het erdoor betekende of aangeduide. Dat is dan een werkelijkheid buiten het teken.

Toevallig heeft het zinnetje een (semantische) betekenis: de medepriester Faict "haalt ingebeelde dingen uit:'

c.-- Pragmatiek.

Tekens, in een configuratie ineengestoken, hebben, behalve een betekenis die 'slaat' op dingen buiten die tekens, ook een gebruikswaarde. Binnen de wereld, waarin wij ons intentioneel situeren, wenden wij de dingen - o. m. de tekens - aan met het oog op een te bereiken doel, dat eveneens buiten die

dingen (tekens) ligt. Dat is dan het object van de studie van de betrekking tussen de gebruiker van tekens en die tekens zelf.

Denk eraan b.v. dat een teken door iemand als signaal voor iemand aanwendbaar is (het teken wordt gebruikt om een teken te geven aan anderen om b.v. verstandhouding te stichten; -- wat het domein van de significa (verstandhoudingsleer) is)).

Welke gebruikswaarde hechtte Van Haecke aan zijn speels zinnetje? Wilde hij Faict belachelijk maken? Of wou hij enkel maar met letters spelen n.a.v. de naam 'Faict'? De 'pragmatiek' is soms moeilijk te bepalen.

EO152

Welke gebruikswaarde hechtte Van Haecke aan zijn speels zinnetje? Wilde hij Faict belachelijk maken? Of wou hij enkel maar met letters spelen n.a.v. de naam 'Faict'? De 'pragmatiek' is soms moeilijk te bepalen.

Besluit.-- In welke zin juist is semantiek (semiologie) een indirecte kennis? In de mate dat wij, doorheen tekens, andere werkelijkheden leren kennen. -- Zo "Faict ficta facit":

a. omtrent Faict zelf vernemen wij niet zoveel (wel zijn bestaan b.v.) (semantisch);

b. omtrent de mens Van Haecke zelf - de medemens (signifisch) - vernemen wij dat hij, Latijn kennend, er behagen in schepte met letters te spelen,-- dat hij wellicht zijn college wou ironiseren (pragmatisch).

M.a.w.: in de mate dat tekens ons informatie verschaffen (model zijn) omtrent de erdoor aangeduide (semantisch) of bedoelde (pragmatisch) werkelijkheden, in die mate zijn zij indirecte kennis. -- Dit komt vooral van pas in de retoriek.

Opm.-- Zeer vroeg, in de Griekse filosofie, heeft men het teken als indirecte kennis gevat.

Alkmaion (=Alkmeon) van Kroton (-520/-450), een antiek Grieks arts, o.m. door het paleopythagoreïsme beïnvloed, zegt: "Slechts doorheen 'tekmeria', tekens of symptomen, van het verborgene kunnen wij dat verborgene afleiden". Inderdaad: nog heden is een arts voortdurend met symptomen van een kwaal geconfronteerd zo dat hij de kwaal slechts kent doorheen haar 'tekens'.

Alkmaion legt de nadruk op een tweeledigheid. -- Er is 'aisthanesthai', directe waarneming, en er is 'xuni.ënai', indirecte kennis. Dit laatste heet men

“duiden van tekens”. Als arts was Alkmaion ‘semeioloog’ (d.i. geneeskundig duider van ziektesymptomen).

Hij heeft zelfs een rangorde gezien:

a. dieren beschikken wel over directe waarneming, maar niet over duidings-vermogen; mensen beschikken over de twee;

b. godheden echter zien alles rechtstreeks en met volstrekte zekerheid. Dit laatste toont welke hoge opvatting antieken over de godheid hadden. Cfr EO 03 (apokalupsis).

Opm.-- Men kent de tweeledigheid in de wiskunde:

a. het gegeven (dat wij vatten door directe kennis);

b. het gevraagde (dat wij pas doorheen redeneren vatten). Men kan zeggen: het gegeven is ‘teken’ dat naar het gevraagde verwijst, zoniet zouden er nooit ‘gevraagden’ zijn!

EO153

C.-- Kennen wij de medemens direct en/ of indirect? (153/155)

Gegeven: de directe en de indirecte methode.

Gevraagd: welke kennis hebben wij inzake de medemens? Preciseren wij:

a. geldt het immediatisme, d.i. de onmiddellijke kennis?

b. geldt het mediatisme? M.a.w. is het andere ‘ik’ (subject, ziel) ons onmiddellijk (immediaat, zonder tussentermen gegeven of is het andere ‘ik’ ons pas toegankelijk doorheen redeneringen en/of tekens (mediaat, met tussentermen)?

Ter inleiding.

Bibl. st.:

-- St. Englebardt, *Monde virtuel (Entrez dans l’image),* in: Reader’s Digest/ Sélection (Zurich) 46 (1994): févr., 122/127;

--- D. Jeanmonod, *Des robots commandés par les mondes virtuels*, in: *Journal de Genève/ Gazette de Lausanne* 17.02.1994.

Men plaatst een computerhelm op het hoofd, schuift de rechterhand in een zilveren computerhandschoen. Wat doorleeft men? Een wereld - bestaande uit simulatie - of nabootsingsbeelden - u voorgetoverd door ordinatoren.

Twee kleine tv-schermpjes (3D (= driedimensioneel)), ingewerkt in het vizier (oogscherm) van de computerhelm, voor de ogen - elk lichtjes verschillend om het 3D- effect te bekomen - een tafereel te zien. Niet zoals dit

gebeurt in de 'driedimensionele' filmzalen! Want men kan o.m. de geziene virtuele voorwerpen - dingen, medemensen, landschappen - 'aanraken' (via computer). Door middel van een 'tactiele' handschoen.

De mening van Gary Bishop, prof informatica University of Northern Carolina: "De grenzen van de inbeelding zijn de enige grenzen van de technologie (inzake virtuele werkelijkheden).

Het doel van de virtuele werkelijkheid is de kijk(st)er de illusie geven dat de door de ordinator gesimuleerde wereld 'werkelijk' is".

Let wel: de toepassingen zijn quasi-onbegrensd. In de geneeskunde en de bouwkunde, in het leger en in de ruimtevaart. Maar ook in de amusementsindustrie (de porno-wereld inbegrepen).

Zo: in het Battle Tech Center, een park voor 'virtueel' tijdverdrijf in Chicago, staan rijen mensen te wachten om, voor een goeie driehonderd Belgische frank; "een verre planeet te bezoeken, een gevecht met laserwapens mee te maken, tegen een blinde reus te vechten".

De vraag luidt: hoe weten wij dat een virtuele wereld slechts een virtuele wereld is en hoe weten wij dat Jan naast ons niet-virtueel is?

EO154

Het antwoord vertoont twee grote types.

a. Het gemene verstand - de niet-intellectueel (laat ons zeggen) - zegt: "Dat is toch evident! Men hoeft maar toe te kijken!".

b. Het sceptisch-eristische verstand zegt: "Hoe weet men dat, -- ja, hoe bewijst men dat dat zo evident is?". De moderne en postmoderne mensheid denkt gemakkelijk zo.

Het standpunt van de Oostenrijkse school.

Bibl. st. : H. Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, 133ss. (L' école autrichienne).

a. B. Bolzano (1781/1848), bekend om zijn strijd tegen het psychologisme inzake logische entiteiten (begrippen, oordelen, redeneringen) is een voorganger.

b. Franz Brentano (1838/1917), o.m. bekend om zijn *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874), is de stichter.

Zijn psychologie wilde niet een oorzakelijke verklaring van psychische fenomenen (zoals b.v. een aantal positivisten dit wilden), maar de beschrijving van de psychische fenomenen als fenomenen. Dit is: voor zover zij onmiddellijk gegeven zijn. Immediaat.

Zielkundige fenomenen.

Wat verstaat Brentano daaronder?

a. Er zijn rondom ons "fysicale fenomenen", zoals b.v. kleuren, mensen, landschappen.

b. Er zijn echter "zielkundige fenomenen": 'akten'. Zo b.v. de act waarbij ik mij de voorstelling van een lopend mens vorm. Verder: horen, zien, -- zich herinneren, oordelen en redeneren, -- belevenissen als vreugde of verdriet.

'Intentionaliteit'.

Wat is nu de wezensaard van een psychische act? Dat waardoor hij verschilt van niet-psychische fenomenen.

Hier hersticht Brentano de middeleeuwse scholastiek (800/1450) met haar begrip 'intentio'. 'Intentio' is te vertalen door 'gerichtheid (van het bewustzijn)". De midden-eeuwse denkers onderscheidden, daarbij, twee types.

a. "Intentio prima", eerste gerichtheid. -- Wanneer ik zomaar doorlevend opga in de (buiten)wereld, dan is mijn bewustzijn in een eerste, voor de hand liggende gerichtheid. Op de dingen, op mijn naasten b.v.

b. "Intentio secunda", tweede gerichtheid Wanneer ik erop let dat ik op iets let, dan is de gerichtheid of intentionaliteit van mijn bewustzijn 'tweedegraads', want ik richt mij op mijn (eerste) gerichtheid.

Die intuïtie werd door anderen (Al. Neinong (1853/1927), C. Stumpf (1848/1936), vooral door de beroemde Edmund Husserl (1859/1938)) verder uitgewerkt.

EO155

"Wederzijdse intentionalliteit".

Op basis van Brentano's psychologie der intentionele akten kunnen wij het probleem van (de werkelijkheid van) de medemens als volgt verwoorden: "Ik let erop dat mijn medemens op mij let".

Tweedegraads: “Ik let erop dat ik erop let dat de andere op mij let”. Of nog: “Ik let erop dat de andere erop let dat hij/zij op mij let”. Tenslotte: “Ik let erop dat ik erop let dat de andere erop let dat hij/zij op mij let”. -- Het lijkt woordenspel maar het is er geen: zo gaat het eraan toe in het leven.

Zoiets is in de virtuele werkelijkheid ondenkbaar, tenzij men voor een tijdje meegesleept wordt door de illusie - aldus Gary Bishop, prof informatica - dat de louter ‘virtuele’ (versta: door informaticabeelden voorgetoverde) werkelijkheid (ontologisch is dat één type werkelijkheid, natuurlijk, hoe illusorisch ook) ‘echte’ werkelijkheid, d.i. zich buiten de informaticabeelden afspelende werkelijkheid is.

De blinde reus in de virtuele spelen let niet op mij; -- hij let er ook niet op dat hij op mij let! En ik; - ik let op wat die door beelden gestichte ‘reus’ mij aan ‘aanvallen’ of ‘afweer’ te verwerken geeft. Meer niet!

De mens van het gemene verstand vindt dit geen probleem: een virtuele reus is geen reus-buiten-het virtuele. De sceptisch-eristische mens daarentegen vermeit er zich in uit te zoeken hoe juist wij het verschil opmerken tussen louter virtuele werkelijkheid en echte werkelijkheid.

M.a.w.: zoals altijd zijn de vooropstellingen of axiomata van de gemene mens en de sceptisch-eristische mens andere axiomata. In ABC- theoretische termen: de ‘B’ van de gemene mens en de ‘B’ van de sceptisch-eristische mens verschillen. Meteen verschilt het domein waarop die axiomata uitgeven.

Mediaat/ immediaat.

a. Het staat vast dat wij de medemens kennen o.g.v. - door de sceptisch-eristische mens zo gewaardeerde - indirecte middelen. Denken wij aan de behavioristen en het pavlovisme, die het (uitwendig) gedrag - soms uitsluitend - waarnemen. Dat wordt dan keiharde wetenschap.

b. Maar dit alles zou geen zin hebben, indien wij elkander niet immediaat, “van ziel tot zien’, van ‘ik’ tot ‘ik’, waarnemen. Dat is dan een soort - niet zo keihard - wetenschappelijk-intuïtionisme. Maar het is zo goed als alom aanwezig tussen mensen.

EO156

21. Holistische ontologie: formalisme (formalisering) (156/167).

Bibl. st.: I.M. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./ Antwerpen, 1961, 51/55 (Formalisme).

"Een der belangrijkste resultaten van de moderne methodologie (= toegepaste logica) is het inzicht dat een opereren met de taal op syntactisch vlak de denkwerk-zaamheid wezenlijk kan vergemakkelijken. Een dergelijk 'opereren' heet 'formalisme'! (O.c., 51).

Ontologisch gezien is geformaliseerd opereren de aandacht van het bewustzijn richten op schrijftekens zo dat deze logisch bewerkt worden. 'Opereren' is dus "bewerkingen uitvoeren". En wel: logische bewerkingen.

Het zijnde dat zo 'bewerkt' wordt, is niet niets maar iets, nl. tekens.

Onlogisch blijkt daaruit dat ons geestesleven zich kan inleven in een 'wereld' of 'heelal' (zoals sommigen ook zeggen) van louter tekens, -- met tussenhaakjeszetting van iedere semantische of pragmatische zingeving.

De semiotische vooropstelling: (156/157).

Wij onderzoeken nu enkele axiomata van het formaliseren.

De grafische vooropstelling.

Met Ch. S. Peirce kunnen wij denktekens (= begrippen), spreektekens en ook schrijftekens onderscheiden.

De formalist "zweert bij het geschrevene" zegt Bochenski. Fenomenologisch kan men van "grafische reductie" spreken: de formalisent reduceert (beperkt zich tot)! Zijn bewustzijn "let enkel op" wat papier zwart maakt. -- In de taal van Peano 'pasiografie'.

Bibl. st. : J. Ritter, *Le sources du nombre (Entre le Nil et l'Euphrate),* in: Le Courrier de 1'unesco 1989 : nov., 12/17.

Ritter, steller van o.m. *Eléments d' histoire des sciences*, Paris, 1989, schrijft: "De wiskunde staat in nauw verband met grafische vaardigheid (...). Hebben recente oudheidkundige ontdekkingen niet aangetoond dat heel wat schrijfsystemen uit de levensnoodzaak om rijkdommen te meten, te verdelen, uit te delen ontstonden?"

Hij onderkent twee grafische stelsels:

a. -3.500 in Neder-Mesopotamië; wat later in Soesa (huidig Iran);

b. -3.250 in Egypte.

Het rekenen is inderdaad één toepassing van geformaliseerd te werk gaan.

EO157

I.a. de semiotische vooropstelling.

Tweede axioma inzake semiotiek in formalisme is een "syntactische reductie": de formalist herleidt het teken - grafisme - tot één enkele dimensie, nl. de syntaxis. Cfr EO 151.

De semantische en pragmatische dimensie worden 'tussen haakjes gezet" ('eingeklammert'). Alleen de onderlinge betrekkingen der tekenonderdelen of der tekens gelden, terwijl iedere verwijzing der tekens naar iets buiten die tekens zelf (semantiek) of het aanwenden door de gebruiker met het oog op te bereiken resultaten (pragmatiek) uitgebannen wordt.

Dit geeft een zin-verminderd teken: de drieledige zin: syntactische zin, semantische zin, pragmatische zin wordt afgeknot tot de eerste.

I.b.-- De combinatorische vooropstelling. (157/159).

Herlees even EO 46. -- Het feit dat enkel de syntaxis geldt, behelst dat het combineren tot de bewerkingen behoort. -- 'Combineren' is paarsgewijze elementen - hier: grafismen - een plaats toekennen binnen een 'configuratie' of plaatsensysteem.

Anders uitgedrukt:

a. er zijn een eindig aantal plaatsen;

b. er zijn een (eindig) aantal te plaatsen gegevens.

Dit betekent: harmologie of ordeningsleer. In het spoor van de antiek-Griekse stoicheiosis of factorenanalyse.

Terloops: de sterkste vorm daarvan, logisch gesproken, heet men "mathesis universalis", algemene 'wiskunde' (versta: combinatoriek).

Galenos van Pergamon (tweede eeuw na Chr.), de befaamde arts, wou een soort mathesis universalis van al wat men toentertijd wist, uitwerken.

Ramon Lull (= Lullus) (1235/ 1315), de Catalaanse neoplatonieker die gekend is om zijn oecumenisme, wou een Ars magna, letterlijk "omvattende vakwetenschap", stichten, die alle wetenschappen van die tijd combineerde.

Tenslotte: G.W. Leibniz (1646/1716; cartesiaan) maakt hiervan De arte combinatoriek, een werk dat, in zekere zin, op de huidige geformaliseerde logica of logistiek vooruitloopt.

Overigens: reeds R. Descartes stond een mathesis universalis voor de geest en, na de rationalisten, probeerden de Duitse idealisten (Fichte, Schelling Hegel) zoiets als een wiskundevrije mathesis universalis, -- onder meer romantische invloeden.

Terloops: H. Burkhardt*, Logik und Semiotik in die Philosophie von Leibniz,* München, 1980, vrl. Hoofdstuk 3 en 4, toont aan hoe de traditie van Lull's Ars magna in Leibniz grondig hersticht wordt tot een 'calculus', een rekenen.

EO158

De combinatorische vooropstelling.

Syntaxis behelst 'verbinden'. Verbinden behelst 'connectiva', verbindingstekens (funktoren, modificatoren). Laat ons zeggen; voegtekens. Zij zijn de uitdrukking van de betrekkingen tussen de grafismen. -- Wij staan stil bij de voornaamste.

(1) De lusvormige of reflexieve 'betrekking'

Logistici verwaarlozen meestal dit type van 'betrekking' van iets tot zichzelf.

Appl. mod.. "Zingen als zingen", "zingen voor zover zingen", "zingen als zodanig", "zingen als dusdanig" betekenen dat het zingen als iets op zich, zonder verwijzing naar iets anders gedacht wordt.

Het woord "als (dus- of zodanig)" betekent dat men de totale identiteit van iets met zichzelf bedoelt. Cf. EO 25 (Eenzelvigheidswet),-- 23vv..-- In de zeer abstracte vorm "x als x".

(2) De niet - reflexieve betrekkingen.

Cfr EO 23: deelidentiteit. Of 'analogie'. De betrekkingen van iets tot iets anders.

(2).1. -- De combinatorische som.

Zingen en/of dansen behelst dat men ofwel zingt ofwel danst ofwel allebei tegelijk praktiseert. Het 'of' beduidt de alternatie of afwisseling; het 'en' de gelijktijdigheid.

Abstract: x + y.-- Andere naam: het disjugaat.

Men schrijft ook x v y (als x en y en xy).

In Lukasiewicz' taalspel: Dxy.

Kwestie van afspraak. -- Het teken ‘v’ heet men ‘disjunctor’.

(2).2.-- Het combinatorische product.

Zingen en dansen - zingen-en-dansen - behelst dat men de twee ineen praktiseert, -- tegelijkertijd.

Abstract : xy.-- Andere naam: conjugaat. Met als conjunctor ‘ ^ ‘ geeft dit “x ^ y” (x en y tegelijk).

In Lukasiewicz’ taalstelsel: Axy (= x-en-y).

(2).3.-- De gewone ontkenning.

Cfr ED 20 (Categoriaal niets).

I.p.v. te zingen en of te dansen kan men ook niets doen. -- Semiotisch: 1 of 0 (binaire betrekking). Of nog: x of -x (x of niet-x).

Andere namen: inclusieve (alternatieve, insluitende, -- divisieve) disjuncte. In het Latijn: ‘vel’ (= en/of). Dat heet ook ‘negaat’.

Zo’n negaat of ontkenning, in Lukasiewicz’ taal, luidt Nx (met de negator ‘N’) (niet-x).

EO159

(2).4.-- De volstrekte ontkenning (contradictie).

EO 18 (Transcendenteel niets). -- De onrijmbaarheid (inconsistentie, contradicties) is de radicale tegenhanger van de (reflexieve of totale) identiteit.-- Zo b.v. is “zingen als zingen” absoluut tegengesteld aan “niet-zingen als niet-zingen”. Abstract: x is diametraal tegengesteld aan -x. Of: x is onrijmbaar met -x. -- In het Latijn: x aut -x.-- Andere naam: exclusieve (strikte, dilemmatische, uitsluitende) disjuncte.

(2).5.-- De behelzing (implicatie).

De logische gevolgtrekking (= consequentie, ‘inferentie’, implicatie) luidt “indien …. dan”. Dat heet ‘implicaat’. In het tekenstelsel van Lukasiewicz: Cxy (indien x, dan y).

Men kan het ook omgekeerd zeggen: “y is eigen aan (inherent aan) x”. Vaak wordt dit connectivum met een pijltje aangeduid: ‘---> ‘. Of in Peano’s stelsel: ‘).’ (zo: x). y (x impliceert y)).

Het verbindingsteken heet ‘implicator’. Zo “Dansen en zingen behelst o.m. dansen” of “O.m. dansen is eigen aan dansen en zingen; -- In de traditionele logica is dit de slagader.

(2).6.-- De wederzijdse behelzing (gelijkwaardigheid).

Dit betekent: “indien x, dan y en omgekeerd (indien y, dan x)”. Dit is één type van wederzijdse betrekking of ‘symmetrie’. Men zegt ook: equivalentie, evenwaardigheid. -- Het verbindingsteken of ‘bi - implicator’: < ===>. In Peano’s pasigrafie : x). (y .-- Men kan ook zeggen: “indien en enkel indien”.

Opm.-- J. Royce, *Principles of Logic*, New York, 1961 (eerste uitgave 1912), 74, zegt: “De handelingen - zo b.v. zingen, dansen, niets doen - maken een verzameling gegevens uit - ‘entities’ - die in ieder geval door dezelfde wetten beheerst worden als die waardoor klassen (= begrippen) en oordelen beheerst worden.

De zgn. “algebra der logica” kan erop toegepast worden! -- Dit komt hierop neer dat de connectiva, hierboven, semantisch geduid, geldig blijken. Eigenlijk is dit evident: de connective werden uit de levenspraxis geabstraheerd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zij een ‘rekenen’ met b.v. menselijke handelingen mogelijk maken. Noem dat ‘algebra’ (in de brede zin,-- mathesis universalis) of ‘calculus’!

Het vervolg van de tekst zal duidelijker maken welke enorme revolutie het rekenend denken, versta: het combinerend denken, behelst. -- De paleopythagoreeërs, met hun mathematisme, konden niet beter dromen!

EO160

De logisch-methodologische vooropstelling. (160/161).

‘Logica’ is denkleer: de “indien, dan” zinnen staan centraal. ‘Methodologie’ is toegepaste logica.

Zoals wij zagen: het grafisme (syntactisch) is de materie (het materiële object); het combineren is de bewerking (het formele object) en dit in de logisch-methodeleer-stellige zin. Want niet om het even welk combineren is ‘formalisme’.

De aanzet.

J. Ritter, a.c., zegt: -- Egyptische papyri -.van omtrent -1.500 - geven modellen van vraagstukken. Zo b.v.: (gegeven) een piramide waarvan de zijde 140 ellen en de helling 5 handen 1 vinger is; (gevraagde (gezochte)) bereken de hoogte. Ziedaar het voetstuk.

De methode

“De bewerking (‘operatie’) - hier: de berekening van de hoogte - verloopt stap na stap tot aan de eindoplossing. Daarbij is ieder onderdeel (‘stap’) afleidbaar:

(1) uit een gedeelte van het gegeven en/ of (2) uit de voorgaande stap”.

Geen beter definitie van formalisme.

De stoicheiosis.

‘Stoicheiosis’ betekent ‘factorenanalyse’.

R. Descartes, die nog in die ‘stechiotische’ traditie dacht, maakt een totaliteit (verzameling (alle) of systeem (geheel)) overzichtelijk en doorzichtig door zijn “analytisch-synthetische methode”.

(a) Analyse op z’n cartesiaans (niet verwarren met de ‘analusis’ of reductieve redenering van Platon).-- Een totaliteit wordt opgesplitst tot in haar allerkleinste onderdelen of elementen (“ta stoicheia”, lat.: elementa).

(b) Synthese op zijn cartesiaans (niet verwarren met de ‘sunthesis’ of deductieve redenering van Platon).

Die losse elementen worden, stap na stap heropgebouwd tot het - ondertussen doorzichtig gemaakte - geheel (verzameling en/of systeem).

Onderweg wordt voortdurend “summatieve inductie” gepleegd. Cfr ED 98.- . Onderweg, immers, totaliseert men voortdurend na iedere deelbewerking. Totdat, met de laatste bewerking, alle subtotalen het eindtotaal geven.

Algoritme.

Onze huidige wiskunde, vooral als algebra, dateert én van de Indiërs én van de antieke Griek Diofantos van Alexandria (leefde +/- 250).-- Rond 825 schreef, in Bagdad, al Chwarismi, een islamitisch wiskundige, een werk over de rekenregels in India. In de XII-de eeuw werd dit werk in het Latijn vertaald. Titel: Algorismi de numero indorum. Van al Chwarismi werd het ‘algorismi’!

EO161

‘Algoritme’ is eigenlijk een pragmatisch begrip: het is het gedetailleerde antwoord op de vraag “Wat moet ik doen om het gewenste resultaat (= pragmatiek) te bereiken?”.

Definitie.

1. *Gegeven*. -- In een probleemsituatie ben ik geplaatst (beginsituatie).

2. *Gevraagde*.

2.a. Ik voer een reeks handelingen ('operaties; bewerkingen) uit ((middel)

2.b. zo dat ik het gestelde doel (= resultaat) bereik (doel) (eindsituatie).

Zo staan aloude toverboeken en verder b.v. keukenboeken vol algoritmen: stap na stap voert men het voorschrift uit en men heeft als resultaat b.v. een genezing (magie) of een goeie soep (kookboek).

Men ziet het: een algoritme is een doelgerichte reeks handelingen.

Ontologisch: uitgaande van een beginwerkelijkheid verwerkelijkt men via een reeks verwerkelijkingen een eindwerkelijkheid.

Appl. model.

De automatische wasmachine. -- Het algoritme ervan omvat a. de beginsituatie, b. de reeks 'bevelen' (instructies, opdrachten), c. zo dat het eindresultaat (gewassen linnen) bereikt wordt.

Ziehier de reeks 'operaties':

1. de te wassen kleren worden in de trommel gelegd; de elektrische stroom wordt ingeschakeld; het waspoeder wordt in het vakje gestopt; de watertoevoer wordt geopend;

2. volgens de aard van het wasgoed wordt een aangepast programma (een wasprogramma is op zijn beurt een algoritme) - in de ingebouwde microprocessor (een chip met logische structuur en geheugen (een computer in het klein)) aanwezig - ingezet (een knop wordt ingedrukt die één der vele steevaste wasprogramma's kiest); de machine voert het programma uit; het afvalsop en het spoelwater worden afgevoerd;

3. de schone was wordt uit de trommel gehaald. -- Een pracht van een algoritme!

I.c. -- De logisch -methodologische vooropstelling.

Nu eindelijk de calculus of formalisme. -- Hoe krijgen louter grafische tekens, syntactisch-combinatorisch in een algoritme gegoten, nu een geformaliseerde zijnswijze?

(A). -- De syntaxis voert vooreerst zinvolle, d.i. logisch aanvaardbare of toelaatbare, tekens in. De kleinste tekens worden zodoende opgenomen in samengestelde, 'welgevormde' uitdrukkingen.

(B). -- Dezelfde syntaxis, past op de zo in configuraties geplaatste tekens logica toe. -- Welgevormde uitdrukkingen logisch bewerkt!

EO162

II.A.-- Het hoofdrekenen als formalisme. (162/166).

Vatten wij nog eens het wezenlijke van het voorgaande samen: de regels der logische syntaxis omvatten twee aspecten, nl. welgevormde uitdrukkingen en toegepaste logica. Dat heet 'calculus', --"logische calculus" dan.

Appl. model.

Gegeven: 27 en 35; gevraagde: berekenen van 27 x 35.-

(1). -- 27. -- Men splitst op (cartesiaans). In twee subtotalen (totaliteiten), nl. 20 en 7. -- Zo berekenen wij in de geest (mentaal d.m.v. denktekens) b.v.: 10 x 35 + 10 x 35 = 350 + 350.

Samengevat: 20 x 35 = 350 + 350. -- Verdere samenvatting of summatieve inductie: 350 + 350 = 700.

(2). -- 35. -- 7 x 35 kan opgesplitst in 7 x 30 = 210 en 7 x 5 = 35. Weerom summatieve inductie of totalisering: 210 + 35 = 245.

Dit zijn de tussenstappen. -- Nu het eindresultaat: 27 x 35 = 700 + 245 = 945.

Opm.-- Fenomenologisch.

Het doorzichtig maken dankzij opsplitsing (een totaal in subtotalen versplinteren) komt neer op het terugvallen op de directe intuïtie (kern van de fenomenologie). Zo is 35 doorzichtiger, intuïtiever, doordat het, opgesplitst, als 30 + 5 gedacht wordt. Formalisme bestaat uit kleine intuïties logisch gecombineerd, -- tot grote totaliteiten.

Opm.-- Bibl. st.: J.-C. M., *L' ordinatuer humain Wim Klein assasiné à Amsterdam*, in: Tribune de Genève 04.08.1986.

Wim Klein was een rekenwonder. Bijnaam: "de menselijke ordinator". -- Klein was een vredig Nederlander uit Amsterdam. Aanvankelijk leidde hij een "bewogen leven": hij leefde als 'clochard'; meer nog: ooit werd hij door de nazi's vervolgd. -

Maar in 1958 belandt hij in het CERN (het internationale centrum in Genève voor microfysiek). Reden: louter uit het hoofd rekenend kon hij rekenbewerkingen uitvoeren die de ordinatoren van die tijd niet aankonden! In het CERN verbleef hij tot in 1968.

In dat jaar ging hij naar Amsterdam op rust. Wat niet belette dat hij aan hogere instituten in vele landen (o.m. Japan) demonstraties ging geven. Zijn lessen waren leerzaam en vol. humor.

Appl. model.-- In het grote auditorium van het CERN gelukte het hem, op zekere dag, een getal van honderddrieëndertig cijfers de negentiende wortel in zijn geest te berekenen … in acht minuten. Meermaals werd hij dan ook in het Guinness Book vermeld.

EO163

Slotsom van zijn leven: zijn huishoudster trof hem levenloos aan in zijn woning, -- met messteken afgemaakt.

Terloops: de snelle evolutie der ordinatoren bracht met zich dat, vanaf 1974, de ordinatoren hem overtroffen.

De vraag rijst: verschilt Klein van de doorsneemens die "uit het hoofd rekent", door meer dan een geoefender vermogen? Is hier een paranormale gave mee gemoeid? Of hebben de reïncarnisten gelijk die beweren dat hij dit rekenvermogen reeds in vroegere levens voorbereidde?

Opm.-- Bibl. st.: Y. Christen, *étonnantes découvertes d'un chercheur japonais (Les animaux peuvent-ils compter ?)*, in : Figaro Magazine 01.06. 1985.

Aanleiding: een mededeling in het Britse wetenschappelijke blad Nature.

A.-- Gegeven.

Tetsuro Matsuzawa, aan het Instituut voor vorsing inzake primaten (Univ. van Kyoto, Inuyama, Japan), toonde onlangs aan dat een vijfjarige vrouwelijke chimpansee Ai, tot op beperkte hoogte getalbewerkingen aankan.

Ai had men niet enkel leren voorwerpen en kleuren aan te duiden; men had ze ook leren voorwerpen en kleuren tellen. Zo b.v. duidt zij - d.m.v. zinnebeeldige signalen - drie rode potloden aan.

B.-- Gevraagde.

Tot daar de feiten. Nu de duiding.

1. Iedereen stemt ermee in dat apen - ook andere dan Ai - 'woorden' gebruiken (wat taalgebruik of 'rede' aanduidt),-- ja, tot op zekere hoogte "met mensen redetwisten (wat op dialoog en zelfs discussie wijst).

2. Maar of dergelijke apen ook werkelijk spreken en redetwisten als mensen doen, is zeer de vraag.

De vergelijkende methode.

Vergelijken is steevast

a. meer dan één gegeven zien en

b. dit gegeven met andere gegevens confronteren. Men verwarre niet 'vergelijken' met 'gelijkstellen'.

Tenslotte is dit stoicheiosis! Opdelen van een totaliteit (verzameling ('alle' in Platon's taalgebruik) en/of systeem ('geheel' in Platon's taalgebruik) zo dat die totaliteit doorzichtiger wordt.

EO164

Brendan McGonigle, psycholoog, Edinburgh, redeneert als volgt.

Voorzin 1. -- Indien men aan kinderen overzichtelijke - wat op directe intuïtie wijst - voorwerpen toont, dan onderkennen zij ze ineens, -- op globale wijze.

a. Tot en met het aantal vier is voor ieder bijgevoegd voorwerp slechts 200 milliseconden meer nodig.

b. Voorbij de vier hebben kinderen 1000 milliseconden meer nodig, wat vijfmaal meer is.

Voorzin 2. -- Welnu, Ai begint zich deerlijk te vergissen uitgerekend tussen de getallen vijf en zes. -- Wat, vergeleken met kinderen, op iets analoogs lijk te wijzen.

Nazin. -- Dus rekent Ai niet in de strenge zin van dat woord (d.i. als een volwassen mens), maar vat zij onmiddellijk de zin (betekenis) d.m.v. een directe intuïtie (= onmiddellijke waarneming). Net zoals kinderen.

Opm.-- Bemerk de logische structuur: voorzin 1/ voorzin 2 (ingeleid door 'welnu')/ nazin (ingeleid door 'dus'). Dat is de logische structuur die de sluitrede of syllogisme uitmaakt: wat 'combinatorisch' (EO 159: behelzing) een implicatieverband is (indien voorzin 1 en voorzin 2, dan nazin).

Of anders uitgedrukt: aan de werkelijkheid van voorzin 1 én voorzin 2 (= combinatorisch product) (EO 158) samen is de werkelijkheid van de nazin eigen (inherent). In verkortingstekens: vz1 ^ vz2 ---> nz.

Terloops

Het syllogisme is één voorbeeld van logische calculus.

De Lemmatisch-analytische methode. (164/166).

Andere naam "proleptisch-analytische methode".

Bibl. st.:

-- O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, Herder, 1959-5, 137 (Lemmatisch-analytisches Verfahren);

-- id., *Geschichte des Idealismus, III (Der Idealismus der Neuzeit)*, Braunschweig, 1907. 2, 48ff. (Analyse).

Reeds in de oudheid gold Platon van Athene als de uitvinder van deze uiterst vruchtbare methode die men ook als de "hypothetisch-deductieve methode" kan aanduiden.

Diogenes Laërtios (+/- 200/250), in zijn geschiedenis van filosofen (3: 24), zegt: "Als eerste stelde Platon het onderzoek op grond van 'analyse' (versta : lemmatische analyse) de thasiër Leodamas ter beschikking".

De structuur.

a. De basistweeledigheid van ieder vraagstuk-oplossen, nl. "gegeven/ gevraagde".

b. De reductieve redenering of 'analusis' die de noodzakelijke (en voldoende) vooropstelling (voorwaarden) opzoekt (EO 63; 68; -- reeds 37): "indien A, dan B; welnu B; dus A". 'A' fungeert als de noodzakelijke en gebeurlijk voldoende voorwaarde of reden van B. Het fijne van de lemmatisch-analytische redenering bestaat erin a en b te 'combineren' (letterlijk).

EO165

Het 'fijne' bestaat erin

a. de door de reductie vooropgestelde voldoende reden (= hier: dat er een oplossing is)

b. te veronderstellen als reeds in het gegeven aanwezig als onbekende, die gezocht (gevraagde = oplossing) wordt. -- Daarom zou de naam "lemmatisch-analytische methode' ('1emma' = vooropstelling) of "proleptisch-analytische methode" ('prolepsis' = voorafname) beter zijn dan de gewone naam "analytische methode" of 'analyse!

Door te doen alsof het gevraagde reeds gevonden is, behoort het gevraagde tot het gegeven. Als voorlopig onbekende. Daaruit deduceert men - 'sunthesis'

of deductie: indien A, dan B; welnu, A; dus B - conclusies die toetsingswaarde hebben.

Dergelijke methode formuleert zich als volgt: “Gesteld: men kent reeds wat men zoekt” of “indien de opgave (gevraagde) reeds was opgelost”. - Dit is vergelijkbaar met de “black-boxmethode”.

Wanneer een elektricien staat voor een toestel - doos - dat hij onmogelijk kan opener of dat hij helemaal niet kent - zwarte doos - , dan kan hij de elektrische draden die eruit komen, toetsen. Zo leert hij de onbekende doos enigszins kennen. Tot wanneer hij met zekerheid weet hoe ermee om te gaan zonder ze te openen.

Samengevat:

a. gegeven: een zwarte doos;

b. gevraagd: ze integreren in het elektrische net. De toetsingsakten die hem zover brengen, maken een algoritme uit (EO 160).

Van cijferrekenen tot letterrekenen.

De middeleeuwse rekenhandboeken kennen wel enigszins de onbekende. Zij duiden ze aan met een krulletje. -- Maar het is de geniale platonieker François Viète (1540/1603: Latijn: Vieta) die het platonische lemmatisch-analytische procedé veralgemeende. I.p.v. met louter cijfers - logistice numerosa - te rekenen rekende hij als eerste met letters - logistice sneciosa - (zijn werk: *in artem analyticam isagoge* (letterlijk: inleiding tot de analyse).

In zijn spoor duidde René Descartes, de vader van het moderne denken, de onbekende - i.p.v. door de middeleeuwse krul - aan d.m.v. ‘X’. Dat is zo gebleven tot op onze dagen! Zodoende wordt het gevraagde ‘x’ voorlopig als onbekende in het gegeven ingewerkt. Dat is de lemmatisch-analytische methode van Platon.

Zoals Willmann terecht vermeldt: deze methode - gecombineerd met de vergelijkingen (b.v. x+y=z) - is uitermate vruchtbaar gebleken (algebra, ‘analytische’ meetkunde, logistiek).

EO166

Nemen wij een zeer elementair maar leerzaam voorbeeldje.

De regel van drie.

Deze 'regel' bestaat daarin dat men van een (gegeven of desnoods te zoeken, in ieder geval voorop te stellen) universele verzameling - u - via (het vinden of gegeven zijn van) juist één element (= singleton) - s - een of andere particuliere of deelverzameling - x - opzoekt. -- Dit is in alle geval de meest voorkomende vorm.

De structuur.
Gegeven: u (een universeel aantal);
Gevraagde: x.

Het algoritme. -- Gezien de verhoudingen binnen een verzameling (u = alle x, waarvan s eigenlijk het kleinste geval is) kan men redeneren als volgt: u = 100% = b.v. 200; welnu, s = 1% = 1/200; dus p = x = 1/200.x.

Men zie200. x.dit zeer elementaire voorbeeld, de stappen die gezamenlijk het eindresultaat - x = gekend - geven.

In feite zijn b.v. 25% of 3% of 120% slechts namen voor 'x', het lemma dat ingevoerd wordt in het gegeven. 25% b.v. is de voorlopig onbekende als bekend vooropstellen of, althans, op haar bekend zijn vooruitlopen.

Typisch de platonische lemmatisch-analytische methode.

Ontologisch.

Een werkelijkheid (verzameling hier) waarvan een gedeelte gekend - 'waar', onthuld (EO 62: het zijnde en het ware, versta: het onthulbare, resp. onthulde) - is (het gegeven) en een gedeelte onbekend (het gevraagde), wordt doorheen het algoritme beter, gebeurlijk geheel bekend ('waar', blootgetrokken, onthuld).

Een geval van inductie, overigens: EO 99 (amplificatieve inductie), waarbij van een gedeelte tot het geheel geconcludeerd wordt.

Fenomenologisch.

Al wat 'waar', onthuld, is, is 'fenomeen' want het toont zich aan het bewustzijn. Het gegeven is fenomeen terwijl het gezochte of gevraagde transfenomenaal (nog niet (geheel) onthuld) is.

Het algoritme van de bewerkingen heeft dan ook fenomenologische waarde want het trekt bloot, maakt fenomenaal, wat het aanvankelijk niet of althans te weinig was.

In die zin behoort het vraagstuk oplossen tot de holistische ontologie, die zich essentieel bezighoudt met de overgang van al wat fenomenaal is naar het

transfenomenale (dat, eens tot fenomeen geworden, bewustzijnsverruiming behelst). En dus van al wat is - de totaliteit van het zijnde of de werkelijkheid - meer tot bewustzijn brengt.

EO167

II. B.-- Het cijferrekenen als formalisme.

Hiermee belanden wij in het schriftrekenen.-- Weerom: de configuratie!

Nemen wij dezelfde vermenigvuldiging "27 x 35". Ieder schoolkind leert mettertijd dat de eenheden (5, 7) en tientallen (2, 3) juist geplaatst dienen te worden. EO 47 (paleopythagoreïsche configuratie) en zelfs 54 (platonische taalfilosofie)

27	leerden het ons al: stoicheiosis! De opgesplitste elementen
x 35	worden in een logische syntaxis van rechts naar links
135	geplaatst (eenheden E; tientallen T), enz.. Kijk: De opsplitsing
81	is duidelijk: eerst 5 x 27, dan 3 x 27. De stappen! De
945	totaliseren der subtotalen, - resultaat van summatieve
DHTE	inductie (EO 98), is eveneens duidelijk: 135 + 61 (0) = 945.-- Iedere stap houdt rekening met al wat voorgaat (cumulatief).

II.B. Het letterrekenen als formalisme.

Hier zijn wij al in het spoor van Francois Viète.

Nemen wij een algebraïsch model.

Gegeven: de 'vergelijking' (ontologisch steekt hier een analogie in)
"$ax^2 + bx + c = o$".
Gevraagde: de vergelijking 'oplossen'.
'Oplossent is in het antieke Grieks 'analusis'.

Het algoritme. -- Zo b.v. $(ax^2 + bx + c) - c = o - c$. Dit is de eerste 'stap'. Dit leidt - deductief-wiskundig - tot $ax^2 + bx = -c$. -- Weerom de triade "gegeven/ gevraagde/ algoritme". De wezensstructuur.

Opm.-- Syntactische regel.

Wij hebben zojuist een "syntactische regel" toegepast, nl. "Voor alle overbruggingen geldt dat ieder lid van een wiskundige vergelijking naar de

andere zijde mag overgebracht worden, indien het een tegengesteld teken (+, - worden -, +) krijgt".

Een wet is iets anders.

Zo b.v.: "a is a" of "x = x".

Een regel in de logische syntaxis steunt wel op wetmatigheden allerhande, maar is praktisch herleidbaar tot een mechanisme. Eens dat een leerling(e) ermee vertrouwd is, vergaat het hem/haar als met het eten met lepel en vork (die eveneens 'automatisch' geworden zijn, -- van bewuste inspanning naar onbewuste speelsheid).

Hier: gezien het gelijkheidsteken tussen beide vergelijkingsdelen (wat steunt op de wet a = a) kan men automatisch de delen overbrengen (omwisselen) door de tekens - en + om te (wat een syntactische regel is, -- gesteund op de identiteitswet, -- een fundamenteel ontologische wet: EO 25).

EO168

22. Holistische ontologie: nog eens formalisme. (168/179).

Knopen wij aan bij het letterrekenen ingeluid door Frangois Viète.

Zijn *"logistica of logistica speciosa"* werkt, i.p.v. met cijfers - logistica numeroza- , met 'species', d.i. wezensvormen ("forma rei", wezensvorm van een gegeven).

Achtergrond - aldus O.Willmann - was de platonische idee die alle mogelijke exemplaren van een verzameling omvat (een oneindige verzameling).

Praktisch wordt deze weergegeven in het universele of algemene begrip.

Appl. model.

EO 158 (Combinatorische som) leerde ons een type van combineren, nl. de som.

Tot Viète rekende men met b.v. "3 + 4 = 7; d.i. met exemplaren van de universele idee 'som'. Om uit dat singuliere - 7 is één singulier getal - te geraken en dus de universele "som als dusdanig" (EO 158: Reflexieve betrekking), d.i. "als som" te kunnen verwerken in operaties of rekenbewerkingen, nam Viète zijn toevlucht tot letters.

Modeltheoretisch.

Het abstract-universele begrip (platonisch: weergave van de vooraf bestaande, ja, eeuwige idee 'som') - het origineel (in de geest) - wordt door Viète

afgebeeld in het model, nl. de 'formula' of (letterlijk) 'vormpje', d.i. "vorm, wezensvorm, in het klein'

Beter nog: semiotisch model van de wezensvorm.
Deze semiotisering van abstracte begrippen is de geniale vondst van Viète.

Grootheid 1 + grootheid 2 = grootheid 3 of 'som' (regel)	a + b = c	3 + 4 = 7	***Opm.*** Het schema of configuratie hiernevens toont de operationele of formalistische vooruitgang overduidelijk: de letterrekening omvat de voor-
universeel en niet-operationeel	universeel en operationeel	particulier en operationeel	delen van beide uitersten, links en rechts.

Opm.-- De uitbreidingen.

1. De functieleer.
Een 'functie', in de wiskunde is een grootheid die "functie is van" (afhangt van) andere grootheden.
Nemen wij een formule van Einstein: $E = mc^2$ (= de massa x de lichtsnelheid in het vierkant ---> energie). c is een onveranderlijke (constante), terwijl m een veranderlijke (variabele) is.

Dankzij het letterrekenen kan die functie praktisch bereik worden. Is zij 'operationeel'.

EO169

2. De 'analytische' meetkunde.
De verbinding van functieleer en ruimtewiskundige 'modellen' sticht de analytische meetkunde. R. Descartes (1596/1650), in zijn Géometrie (1637), -- duidelijker nog Pierre de Fermat (1601/1665) zijn de stichters.

Een getalwiskundige functie (= origineel) wordt, via het cartesiaans coördinatensysteem (de basisconfiguratie) met variabelen x en y langs de assen, afgebeeld in een ruimtewiskundige configuratie (= model).

Appl. model.

Zo wordt de functie "$x^2 + y^2$" ('r' is radius of straal) afgebeeld in een cirkel-configuratie of 'figuur'.

Terloops: zoals Willmann terecht vermeldt, weerde Descartes steevast zijn afhankelijkheid van de antieke Grieken terwijl Fermat duidelijk Apollonios' Topoi en Eukleides' Porismata als baanbrekend verwerkt.

3. Het infinitesimaalrekenen.

Het differentiaal- en integraalrekenen (het eerste: de getalwaarde van twee "oneindig kleine" waarden; het tweede: de som van een oneindig grote hoeveelheid van oneindig kleine getalwaarden) - samen 'infinitesimaalrekenen' - danken wij aan P. de Fermat (die, terloops gezegd, met Blaise Pascal (EO 148) het waarschijnlijkheids-rekenen stichtte). Weerom: de 'formules' semiotische vormgevingen) danken wij aan Viète.-- Totdaar wat O. Willmann terzake zegt.

Het logische rekenen of 'logistiek' (169/171)

Beginnen wij met een stelling.

1950: het congres van wijsgeren te Bremen bediscussieerde heftig met de aldaar aanwezige logistici het grondige onderscheid tussen traditionele logica en recentere logistiek.

1951: de discussie wordt hernomen op een conferentie in Jena.

Te Bremen stelde Bruno von Freytag - bekend om zijn *Logik (Ihr System und ihr Verhältnis zur Logistik)*, Stuttgart, 1955-1, 1961-3) - het klaar:

a. er bestaan vele logistische calculi;

b. maar er bestaat maar één logica.

Want er zijn de logistieken omtrent predicaten, oordelen, modaliteiten, enz., maar alle sedert Platon en Aristoteles, handelen over één thema, nl. de indien-dan-betrekking met als inleiding de logica omtrent het begrip en het oordeel (begrippen en oordelen zijn slechts bestanddelen van de redenering, die steevast "indien…, dan…" vormen aanneemt). Doch laat ons nu ingaan op rekenende 'logica' of logistiek.

EO170

Appl. model.

Nemen wij het strikte behelzings- of implicatieteken als model.

Tekens, staande voor zinnen (oordelen, proposities), worden configuratief geplaatst maar op logisch -strenge wijze. -- Zo: (a <==> b) ---> (a--> b) ^ (b --> a).

Met omgangstalige woorden: indien (a <===> b) dan. (a --- >b) en (b ---> a). Volgens EO 158 (product), 159 (implicatie), 159 (gelijkwaardigheid).

M.a.w.: de gelijkwaardigheidsbetrekking - een stechiotisch of harmologisch fenomeen - wordt zo geformaliseerd uitgedrukt.

Opm.-- Analogie tussen logica en logistiek.

Soms is de logistiek slechts een formalisering van wat, sinds eeuwen, de klassieke logica kent en toepast.

Nemen wij het kapittel der "onmiddellijke deducties' (Ch. Lahr, *Logique*, Paris, 1933-27, 511/514 (*La déduction immédiate*).

'Onmiddellijk' wil, hier zeggen dat de afleiding zonder veel moeite geschiedt (praktisch altijd o.g.v. een vlotte verzamelingenleer (stoicheiosis) en een begrip van bevestiging en ontkenning).

A.-- Logisch.

De logische conversie- of omwisselingregel zegt: "In een sluitrede (= syllogisme) mag een ontkennend oordeel met algemene draagwijdte (algemeen ontkennend oordeel) geconverteerd (omgewisseld) worden".

Zo "Geen (enkel) mens is een steen" wordt, na conversie: "Geen (enkele) steen is een mens". Praktisch: onderwerk (subject) - S - en gezegde (predicaat) - P - ; - e - (= nego (= ik ontken)): "Voor alle zinnen van het type "S e P" geldt dat zij omwisselbaar zijn tot "P e S". Dit heet de traditionele logica 'denkregel'. Symboolverkorte logica benadert sterk logische syntaxis.

B.-- logistisch.

In de geformaliseerde logica luidt het als volgt: "Er is een syntactische regel, toepasselijk op "S e P" (universeel negatief oordeel) zo dat de letters - letterrekenen - voor en na e - in alle formules van het type "X e Y" mogen omgewisseld worden (convectiebel zijn)".

M.a.w.: wat de traditionele logica beginmatig praktiseert wanneer zij symbool-verkort te werk gaat, dat praktiseert de logistiek, dankzij de letterekening van Fr. Viète, doorgevoerd.

Zo wordt b. v. een doodgewone denkregel een “syntactische regel”. -- Logica gaat ontologisch-omgangstalig te werk, logistiek ontologisch-syntactisch.

EO171

Opm.-- De stadia van de “symbolische logica” (een der namen) geven - verkort - wat volgt.

1.-- De voorfase. -- Twee namen: Fr. Viete en G.W. Leibniz.

2.-- De beginfase. -- “logische algebra”. -- 1847: G. Boole (1815/1864) en A. de Morgan (1806/1878) zetten de “wiskundige of mathematische logica” (weer een der namen) in. Terwijl B. Peirce (1809/1880) en E. Schröder (1841/1902; *Algebra der Logik* (1890/1895)) een klassen- en oordeelslogistiek, in analoge zin, ontwikkelen.

3.-- De eigenlijke logistiek. -- G. Frege (1848/1925), met zijn *Begriffschrift* (1879), en G. Peano (1858/1932; EO 140), met zijn *Formulario matematico* (1895+), herstichten de vorige “logische algebra”.

Hun werk wordt bekroond door het monumentale werk van A.Whitehead (1861/1947) en B. Russell (1872/1961), nl. *Principia mathematica* (1910/1913).

Deze titel kan verkeerd begrepen worden: beider bedoeling was juist de wiskunde te herleiden tot een (weliswaar wiskundig-rekenende) logica. Meteen werkte ook D. Hilbert (1862/1943; *Grundlagen der Mathematik*, 1 (1932), II (1939) in een analoge zin met zijn ‘bewijstheorie’.

Opm.-- Terloops voor wie totaal onbekend is met een zekere terminologie.
‘Logistiek’ heeft ook een militaire betekenis. Volgens Vice Admiral G.C. Dyer, Naval Logistics, Annapolis, 1960, is “Logistiek’ “het totale proces waardoor de hulpbronnen van een natie - zowel menselijk als materieel - gemobiliseerd worden en gericht op het uitvoeren van militaire taken”.

Dit behelst dat:
a. de algemene of ‘politieke’ strategie (“grand strategy”) die de grote doelstellingen vooropstelt, alsook de ‘operationele’ strategie die zich op het strijdtoneel zelf situeert, en

b. de tactiek, d.i. de optimisering of maximaal - nuttige uitwerking - ook op het slagveld zelf - geholpen worden door de (militaire) 'logistiek' die gevechtsmiddelen, personeel en materialen ter beschikking stelt.

Opm.- (171/176) - Behalve de 'gevestigde' vakken - betrekkingslogistiek, klassen-logistiek en oordeelslogistiek - is er de metalogistiek (door met de ware aard van de traditionele logica onbekenden 'metalogica' geheten).

Gezien het enorme belang van de basisvooropstelling ervan een woordje daarover.

EO172

1.-- Xenofanes van Kolofon (-580/-490).

Bibl. st.: W. Röd, *Geschichte der Philosophie*, I (*Die Phil. der Antike 1 (Von Thales bis Demokrit)),* München, 1976, 75/82 (Xenophanes).

Röd schrijft Xenofanes "metatheoretische Einsicht" (metatheoretisch inzicht) toe, d.i. een theorie omtrent een theorie.

Appl. mod..

a. De taal van antieke Grieken over Iris.

'Iris' betekende i. het natuurlijke fenomeen regenboog; ii. tegelijk, in religieuze middens, de godin die in dat natuur-fenomeen zich toonde ('theo.fania', een godheid die zich blootgeeft, 'verschijnt'.

Iris werd daarbij vereerd als de boodschapper vanwege goden en godinnen. Wellicht i.v.m. de waarneming dat de regenboog hemel en aarde verbindt.

b. De taal van Xenofanes over die taal der Grieken.

"Wat de massa 'Iris' heet,-- ook dat is, naar zijn 'fusis', natuur, beschouwd, slechts een luchtfenomeen dat, bij waarnemen, purperen en helrode en geelgroene kleuren vertoont" (Fr. 32).

Indien wij de term 'fusis', lat.: natura, natuur, juist duiden, dan bedoelt Xenofanes "een werkelijkheid ontdaan van haar religieuze duiding". Zoiets is sedert Thales van Miletos, stichter der milezische natuurfilosofie, gangbaar geworden: wij zouden dat nu 'ontwijding' (desacralisering) of 'verwereldlijking' (secularisering) heten. Want wat Iris én als godin én als boodschappter vanwege de godhedenwereld duidt, is "sacraal denken". Wat echter 'iris' als pure regenboog duidt, is 'seculier' of 'seculair', 'wereldlijk' denken.

Let op: dit sloot bij de mileziërs niet de sacrale duiding uit. Daarvoor waren zij nog te 'archaïsch'. -- Zoals Xenofanes spreekt in dat fragment, is dat taal over taal; dus metataal. I.p.v. rechtstreekse rede: onrechtstreekse rede "Ik zeg dat wat de Grieken zeggen ...".

c. De taal van Xenofanes over zijn eigen taal.

"Deze dingen wezen als louter mening voorgedragen - de doxastho, als enigszins de oorspronkelijke werkelijkheid benaderend - etumoisi eoikota -". (Fr. 35).

M.a.w.: Xenofanes 'relativeert' zijn eigen standpunt. -- Dat is onrechtstreekse rede over zijn onrechtstreekse rede: "Ik zeg dat wat ik zeg over wat de Grieken zeggen, slechts "louter mening" (doxa), 'benadering' is". Dat is dan metataal in de tweede graad.

EO173

M.a.w.: in dit geval komt de metataal of liever metatheorie (want Xenofanes wil, in de lijn van de mileziërs, een 'theorie' uiten over 'Iris') neer op een modaliteit (EO 36: spraakk. mod.). Of een "innerlijk spreken" over wat hij zich tot tijdgenoten richtend zegt. Nl. hoe hij wil geduid worden. Met voorbehoud of restrictie. Voorbehoud dat hij verwoordt in de vorm van een metatheorie, een theoretische uitspraak over een theoretische uitspraak.

Opm.-- Semantische trappen.

Bibl. st.: I.M. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr. /Antw., 1961, 72v. (Semantische trappen).

1. Semantische nultrap.

"Ik zie dat eekhoorntje daar een dennenappel uitpluizen" is reeds een semantische trap. Maar het feit dat ik dat "eekhoorntje daar een dennenappel zie uitpluizen", is, voordat ik dat uitdrukkelijk zeg, een semantische nultrap, want er is nog geen enkele uitspraak of 'betekening' (in spreektekens).

2. Objecttaal of eerste semantische trap.

Het object waarover het gaat, is semantisch een nultrap (er is geen semantiek want er wordt niets gezegd). -- Objecttaal echter is taal over het object. -- Grammaticaal: rechtstreekse rede: "Ik zie dat eekhoorntje daar een dennenappel uitpluizen"

3. Metataal of tweede semantische trap.

Nultrap (het object). Eerste trap (de taal over het object). Tweede trap: de taal over de taal over het object. -- "Ik zeg u dat ik dat eekhoorntje daar een dennenappel zie uitpluizen" is onrechtstreekse rede over de zin "Ik zie dat eekhoorntje daar een dennenappel uitpluizen". --- Metataal is dus taal over taal.

Analoog daarmee: metatheorie is theorie over theoretisch spreken. -- Semiotisch uitgedrukt: tekens over tekens die het object weergeven.

2.-- De paradoxs van de leugenaar. (173/177)

Bibl. st.: E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde*, Antw./ Nijmeg., 1944, 78/92 (Eristiek en sepsis).

Euboulides van Miletos' formulering: "Men vraagt iemand: "Als gij zegt dat gij liegt, liegt gij dan werkelijk of spreekt gij waarheid?". Daarop zijn twee antwoorden mogelijk: "Ja, ik lieg" en "Ja, ik zeg de waarheid": Eeuwenlang heeft men gediscussieerd over het juiste statuut (werkelijkheidstype) van beide leugenaars-antwoorden.

O.i. is de oplossing van dat probleem gelegen in de semantische trappen. Met de praxis van wat de Romeinen heetten "restrictio mentalis'.

EO174

Het bewijs uit het ongerijmde luidt als volgt:

"Indien de liegende antwoordt: "Ik lieg; dan zegt de ondervragende: "Indien gij staande houdt dat gij liegt én gij liegt, dan zegt gij waarheid. Dus is uw antwoord onjuist, -- onwaar". "Indien de liegende zegt: "Ik zeg de waarheid; dan luidt de tegenwerping: "Indien gij beweert dat gij liegt én gij zegt waarheid, dan liegt gij".

Beth verwijst hierbij naar A. Rüstow, *Der Lügner*, Erlangen, 1908-1, Leipzig, 1910-2. -- Maar wat juist weten wij nu meer met die finesse inzake weerlegging? Niets. Het probleem situeert zich elders.

De weerlegging van Chrusippos (-280/-207).

Deze "grote stoïsche logicus" (aldus Beth) beweert dat "wie zegt dat hij/ zij liegt, geen zinvolle bewering maar slechts zinloze woorden uitspreekt" (Beth, o.c. 82). Het zijn "slechts klanken"!

Gevolg: met een Euboulides van Miletos vragen of deze uitspraak “ik lieg” een ware of onware uitspraak is, is zinloos.

“Deze oplossing van het probleem van de leugenaar - die bij de middeleeuwse dialectici (opm.: specialisten inzake redeneren) als ‘cassatio’ bekend stand - is (…) door Bertrand Russell opnieuw vooropgesteld en wordt door de hedendaagse logici vrijwel unaniem aanvaard”.

Ziedaar twee methoden om de paradox van de leugenaar logisch streng aan te pakken. -- Maar zij laten de ware structuur onaangeroerd. -- O.i. ligt deze zonneklaar in de leer omtrent de semantische trappen.

Vertrekken wij van Platon’ s definitie van denken.

Zoals W.B. Gallie, *Peirce and Pragmatism*, New York, Dover, 1966-2, 131f., terloops zegt: Platon beweert dat denken is “de ziel die met zichzelf in gesprek is”.

Gallie: “Denken of redeneren is een eerder bijzondere vorm van communiceren, nl. een soort verinnerlijking van spreekgewoonten en gewoonten inzake gebarenspel, van gedragingen. Wij leren zulks eerst doorheen actief communiceren met onze naasten”.

Wanneer ik lieg, dan geschiedt dit zo. -- “Gij zijt aan het liegen” zegt iets in mij. Religieuze mensen heten die instantie of gezag “de stem van God in ons binnenste”.

Ethische mensen herleiden die Godsstem tot “de stem van ons geweten” (gesocialiseerd met Freud: “das Ueber Ich”), -- zonder dat zij daar iets van Gods stem in willen geweten hebben. Wat dan een ontwijde of geseculariseerde “stem van het geweten” is.

EO175

In het eerste (het religieuze) geval wordt een gedragsregel van Godswege als spelregel tegenover God en de naaste overschreden. In het tweede geval wordt een maatschappelijk min of meer ernstig opgenomen gedragsregel eveneens overschreden.

In beide gevallen overschrijdt men de identiteitswet (EO 25), basis van ontologie en van traditionele logica. En dus meteen basis van alle “communicatieve handelingen” (J. Habermas), d.i. handelingen die - binnen

een rationele mensheid - tot verstandhoudingen allerhande dienen te leiden ("consensuele duiding").

Eenvoudiger gezegd: indien ik niet op de waarheid inzake uitspraken en alle andere tekens kan rekenen, hoe kan ik dan in gemeenschapsverband 'rationeel' (doelbewust) handelen? Dat is "le contrat social", de maatschappelijke overeenkomst, bij uitstek.

De stem hetzij van God hetzij van het ethische geweten verwijt, in alle stilte maar uiterst ononderdrukbaar, die overschrijding die erin bestaat de identiteitswet te perverteren: "Wat is, daarvan beweer ik naar buiten dat het niet is". Dat is de innerlijke contradictie.

Wanneer ik lieg, dan geschiedt dit zo.
"Eigenlijk ben ik aan het liegen" zeg ik tot mijzelf voor zover ik de overschrijding van de identiteitswet niet bewust onderdruk of onbewust verdring.

Platon, *Sofistes* 228, aangehaald - merkwaardig genoeg in een boek over 'waanzin' - en als volgt vertaald, zegt: "De onware kennis is - gezien vanuit de waarheid, wanneer de ziel tot haar aan het doorbreken is en daarbij afwijkend oordeel ontstaat - niets anders dan 'parafrosune' "ein Vorbeidenken" (aldus het aangehaalde boek), een aan de werkelijkheid voorbijdenken". (W. Leibbrand/ A. Wettley, *Der Wahnsinn (Geschichte der abendlandischen Psychopathologie*, Freiburg/ München, Alber, 1961, 60).-- Gewoonlijk wordt 'parafrosunè' door 'waan', 'waandenken', 'waanzin' vertaald!

Wanneer ik, in mijzelf gekeerd, aan het liegen ben, zeg ik onvermijdelijk in en tot mijzelf: "Eigenlijk, d.i. wanneer het over de werkelijke werkelijkheid gaat (en niet over een schijn van werkelijkheid), moet ik in en voor mijzelf bekennen: "Ik lieg".

Opm.-- Dit is één vorm van wat antieke Grieken heetten 'anti.frasis; zichzelf tegenspreken, 'antifrase', waarbij men d.m.v. tekens iets aanduidt zo dat de aanduidende tekens het tegengestelde van dat iets aanduiden.

EO176

Opm.-- Men merke daarbij op "de perfecte of zo perfect mogelijke nabootsing". -- De gelukte leugenaar/ leugenares imiteert de waarheid inzake woorden zo perfect mogelijk. Zo dat de gesprekspartner zo weinig mogelijk kan

doordringen tot de zo-even aangehaalde zinnetjes: “Gij zijt aan het liegen” (zegt de stem) en “Eigenlijk ben ik aan het liegen” (zeg ik in en tot mijzelf).

M.a.w.: het eigenlijke denken, het door Platon als “innerlijk gesprek” bestempelde denken, wordt ‘binnenshuis’ gehouden! Met als gevolg dat de medemens de indruk krijgt dat het ‘gemeend’ is wat gezegd wordt.

Zei iemand niet dat “de mens een gewiekst komediant kan zijn”? Een ‘hupokritès’, een toneelspeler/ toneelspeelster, iemand die de existentie van een andere dan hij- of zijzelf speelt, -- louter speelt. Hier: de existentie van een gewetensvol wezen wordt verraden voor een spel.

Innerlijk voorbehoud (“restrictio mentalis”).

Wanneer ik lieg, dan geschiedt dit zo. -- “Ik belieg u zonder meer” Zo spreekt innerlijk de liegende tot zijn medemens. Dat zinnetje klinkt altijd mee met de twee vorige: “Gij zijt aan het liegen” en “Eigenlijk ben ik aan het liegen”. Platon heet dit “denken” als innerlijk met en voor zichzelf spreken. Zoals zo vaak trof hij waarheid!

Maar dat derde zinnetje blijft de medemens onthouden: de restrictie of voorbehoud (‘modaliteit’) blijft mentaal, in het denken, in het innerlijke gesprek gesitueerd. -- Dat behoort wezenlijk tot de structuur van het liegen.

Metataal.

De taal, hier, is wat de liegende naar buiten gekeerd zegt. De metataal is de taal over die taal. Deze is wezenlijk samenvatbaar in drie zinnetjes: “Wanneer ik tot u spreek, -- ben ik aan het beluisteren van de innerlijke stem toe die zegt: “Gij zijt aan het liegen”, -- ben ik ertoe gedwongen, in alle eerlijkheid, toe te geven: “Eigenlijk ben ik aan het liegen”, -- zeg ik - meermaals cynisch of schaamtevrij - “Ik belieg u zonder meer”.

Men ziet het: de toepassing var de leer omtrent de semantische trappen, vooral de laatste twee (taal en metataal), licht het liegen grondiger toe dan b.v. Euboulides’ onderzoek naar het (van buiten uit bekeken) ‘waarheidsgehalte’ (werkelijkheidsgehalte) of Chrusippos’ ‘cassatio’ (“Het zijn maar klanken”).

EO177

Semantische trappen en intentionaliteit.

Wanneer wij even terugkeren naar het hoofdstuk over de intentionaliteit (EO 154), dan worden wij in de ervaring van de leugen - hetzij dat wijzelf liegen

hetzij dat wij belogen worden - geconfronteerd met: “Ik let erop dat gij niet wilt belogen worden, maar let erop dat ik u niet belieg”. Die wederzijdse intentionaliteit of bewustzijnsgerichtheid speelt hier duidelijk.

Of aan de overzijde: “Ik let erop dat gij mij misschien beliegt”. -- Die intentionele ‘communicatie’ zonder woorden (spreektekens), maar “van ziel tot ziel”, “van innerlijk spreken tot innerlijk spreken”, is hier één wezensaspect.

Descartes (EO 145), als modern rationalist, ging uit van “le sens intime”, de innerlijke waarneming. Via Augustiniaanse traditie knoopte hij aan bij platonische inzichten terzake.

In de fenomenologie van het liegen en belogen worden komt de innerlijke wereld goed tot zijn recht!

Het bewustzijn, dat volgens de Oostenrijkse school (EO 149; 154 (Brentano)) op de wereld gericht staat, kan zich toch beperken tot de innerlijke wereld,-- zich in “le sens intime” of het gesloten-individueel bewustzijn opsluiten, zich afsluiten. Om de medemens te … beliegen!

Zodat uit die ervaring blijkt dat het bewustzijn tweeledig gericht is: op de innerlijke wereld en op de ‘buiten’-wereld. In de ervaring van het liegen en belogen worden krijgt de term ‘buitenwereld’ een zeer intense werkelijkheidsgraad.

De taal (in termen van spreek- en schrijftekens) en de metataal (in termen van loutere gedachtetekens) weerspiegelen de binnen- en buitenwereld waarin ons bewustzijn zich thuis voelt. Ons tweeledig bewustzijn drukt zich uit in spreek- en schrijftaal en in gedachtemetataal.

Holistiek.

Ontologie is holisme, d.i. gerichtheid op de totaliteit van het zijn(de). -- Maar inductief, d.i. doorheen steekproeven genomen in die totaliteit (EO 143).

Dat is het grondinzicht van deze ontologie.

Met de analyse van het liegen en belogen worden, semiotisch én intentioneel (fenomenologisch), hebben wij een verruimd bewustzijn inzake de definitie van “‘in-de-wereld-zijn” die aan het fenomeen ‘bewustzijn’, in fenomenologische middens, kleeft. Met als steekproef: het liegen en belogen worden.

EO178

3 -- 'Metalogica'.

Johannes van Salisbury (1110/1180), de Latijns-humanist in volle middeleeuwen, bekend om zijn theorie over de verhouding "thesis/ hypothesis" (de verhouding tussen algemene en zelfs ideale regel en singuliere, ja, niet-ideale situatie: zo b.v. "Gaat en vermenigvuldigt u". "Moet ons Anneke daarom noodzakelijk kinderen hebben?"), schreef een werk, '*Metalogicus*', d.i. een logica over de logica, -- een bezinning over het logische denken.

In een analoge, herstichte zin is de metalogica-metalogistiek - een metataal over de logische taal als logische taal. -- 1915: L. Löwenstein; -- later: Löwenstein, Skolem (1920); -- Herbrand (1928), Tarski (1930), Gödel (1930+), Henkin (1947), Cohen (1963), enz.. Deze namen bewijzen een nieuwe); --ische ontwikkeling, -- waarover wij hier niet verder uitweiden.

Opm.-- Platonisme en (geformaliseerde) logica.

"In feite zijn de stichters van de logica (versta: logistiek) niet alleen geen positivisten maar integendeel platonici - G. Frege (1848/1925), A.N. Whitehead (1861/1947), B. Russell (1872/1970),-- althans toen hij met Whitehead de *Principia mathematica* schreef; later evolueerde hij; J. Lukasiewicz (1878/1956), Abraham Fränkel (1891/ 1965), H. Scholz (1884/1956; stichter als theoloog van een Centrum voor logische studiën), e.a. - en telt zij aanhangers in alle (wijsgerige) scholen (I.M. Bochenski, *Geschiedenis der hedendaagse Europese wijsbegeerte*, Brugge, 1952, 270).

Deze tekst gaat in tegen een verspreide misvatting. De neopositivisten hebben, weliswaar, zich duchtig bediend van de logistiek: zij gingen er o.m. van uit dat enkel de wiskundig-natuurwetenschappelijke taal geldige uitspraken in de vakwetenschappen en de wijsbegeerte toeliet.

Dit axioma is intussen door allerlei kritiek sterk afgezwakt, -- o.m. door de "nieuwe retoriek" (Ch. Perelman/ L. Olbrechts-Tyteca) die tegenover de 'bewijstheorie' (EO 171: Hilbert) die in de wiskunde en de proefondervindelijke wetenschappen sterk aan bod komt ("keiharde wetenschap"), een 'argumentatietheorie' stelde, die meer in de menswetenschappen (rechtswetenschap b.v.) en in de wijsbegeerte maar nog het meest in de retoriek (communicatiewetenschappen) thuishoort.

Meteen worden wij geconfronteerd met de begrensde draagwijdte van het rekenend denken.

EO179

Hermeneutiek.

Wij stellen zo-even vast dat er minstens twee duidingen zijn van de geformaliseerde logica'. - de (neo)psitivistische en vele andere. Dit zet ons op de weg van een eigen betrekkingstype (EO 158) nl. de duidigheidsbetrekking.

Opm.-- De eerste denker die die betrekking ergens duidelijk gevat heeft, lijkt ons Alkmaion van Kroton (-520/ -450; pythagoreïserend arts) geweest te zijn: hij maakt scherp onderscheid tussen 'aisthanesthai', direct waarnemen, en 'xun.ienai', letterlijk: verbanden leggen, duiden, interpreteren, -- best: via duidingen juist begrijpen.

a. Dieren - zo zegt hij - nemen waar, -- direct.

b. Mensen echter nemen waar maar begrijpen indirect, nl. via duidingen wat zij waarnemen.

c. Godheden nemen waar en begrijpen, klaarblijkelijk, direct of, althans, veel directer.

In alle geval: voor Alkmaion is echte kennis, bij de mens, en direct waarnemen en indirect duiden.

Deze duiding van deze vroege denker steunt o.m. en vooral op het feit dat hij zegt: "Pas dankzij 'tekmèria', tekens, van het verborgene kunnen wij tot het bestaan van dat verborgene besluiten". Niet direct vatten wij het transfenomenale, maar indirect via tekens in het fenomenale aanwezig. Deze 'verraden" letterlijk dat wat zich achter de fenomenen-met-de-tekens-van-het-transfenomenale verbergt.

Gesitueerd in de Griekse democratie, die wezenlijk meer is dan één duiding van éénzelfde geven vooropstelt in de agora of volksvergadering (directe democratie); geeft dit de een-veelduidigheidsbetrekking: een gegeven (waargenomen) ----> meer dan juist een duiding.

Alkmaion was arts. Artsen worden regelmatig geconfronteerd met symptomen, d.i. signalen van iets dat schuilgaat, d.i. met veelduidigheid.-- 'Hermeneutiek' is 'hermeneutikè', de kunst van het duiden.

Formalisme en leven.

a. De structuur van de bewerkingen (EO 160) is: gegeven/ gevraagde - algoritme.

b. Ons leven of 'existeren' is op een analoge wijze gestructureerd: gegeven/ gevraagde (wij worden in het bestaan 'geworpen' (geworpenheid) met als opdracht "er iets van maken" (ontwerp)) - algoritme (alle akten na ons ontvangen worden in de moederschoot zijn een reeks akten die het gevraagde trachten waar te maken).

M.a.w.: er is gelijkvormigheid tussen leven en formalisme, dat juist één vorm - stap - van leven uitmaakt

EO180

23. Holistische ontologie: computertechniek. (178/191).

De directe waarneming is de wezenskern van de fenomenologie: dat wat zich onmiddellijk toont aan het bewustzijn, is het vertrekpunt. Al wat zich slechts middellijk toont, heten wij 'transfenomenaal', want het overschrijdt al wat onmiddellijk gegeven is. Wij zijn er ons dan ook niet van bewust... tenzij door het grensbewustzijn dat met al wat onmiddellijk gegeven is, gepaard gaat.

Een Alkmaion van Kroton, archaïsch denker, vertoont zo' n grensbewustzijn door- dat hij, te midden van het fenomenale, 'tekens' aantreft die op het 'trans'-fenomenale wijzen. Zo de symptomen van een kwaal.

Wanneer wij ons zo diepgaand inlaten - op ontologische wijze weliswaar (en dus niet zo gespecialiseerd) - met formalisme b.v., dan is dit omdat wij daardoor het louter fenomenale op verantwoordbare wijze overschrijden en zo ons bewustzijn 'verruimen' tot transfenomenale gegevens.

Eén van de fenomenen die tot datzelfde verruimen behoren, is de computer. Daarom dit hoofdstukje.

Bibl. st.:

1.-- E. van Spiegel e.a., *De informatiemaatschappij (De gevolgen van de micro-elektronische revolutie)*, Maastricht/ Brussel, 1983 (werk dat wijst op de enorme weerklank van de computer als beschavingselement);

2.-- P. Heinckiens, *Programmeren is meer dan typen*, in: Eos 6 (1989): 9 (sept.), 69/73; -- H. Christiaen, Computers in de klas? (Waarom, waartoe, hoe?) in: Streven 1985: mei, 634/645;

3.-- E. De Corte/L.Verschaffel, *Leren programmeren: vehikel voor het verwerven van denkvaardigheden?* in: Onze Alma mater (Leuven) 1990: 1 (febr.), 4/35 (met bibliografie);-- J. Ellul, *Le bluff technologique*, Paris, Hachette, 1988.

De bibliografische massa omtrent ordinatoren is onoverzichtelijk, natuurlijk.

Het 'dynamische' systeem. (180/183).

Eén der basisvooropstellingen om de computer te begrijpen, is het begrip "dynamisch stelsel".

Bibl. st.: D. Ellis/ Fr. Ludwig, *Systems Philosophy*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N. J., 1962.

Het boek begint met een soort definitie. Deze stelt een triade voorop, nl. Materie/ energie/ informatie. Met deze drieledigheid beschikken wij over de drie basisbegrippen (categorieën: EO 85) zowel van de vakwetenschappen als van de eraan aansluitende wetenschapsleer.

EO181

Terloops: het begrip 'energie' krijgt, in Engeland, in het kader van de eerste moderne industriële revolutie (+1770), behalve de traditionele betekenis, een praktisch-technische draagwijdte van eerste rang. Zonder 'energie' geen industrialisering! Industrialisering, die een der hoofdzorgen van het toentertijdse verlichte rationalisme was. De stoommachine, de steenkolen, -- later de aardolie, -- nog later de kernenergie belichamen het begrip 'energie'.

Meteen krijgt het begrip een plaats in de theorieën: Mayer (1845+), Helmholtz, Michaud (met zijn *énergétique générale* (1921)) e.a..

Eveneens terloops: het begrip 'informatie' krijgt sedert 1948 - Norbert Wiener (1894/1964), *Cybernetics (Control and Communication in the Animal and the Machine),* The Technology Press of M.I.T./ J. Wiley, New York, 1948-1, 1961-2 - behalve de traditionele betekenis een praktisch-technische draagwijdte.

De informatietheorie ontstaat meteen, natuurlijk.

Het organismische denken b.v. - Wiener, Rosenblüth, Mc Cullock - ziet gelijkenissen tussen biologische organismen en technische 'artefacten'

(geconstrueerde machines): in beide types van werkelijkheid treft men "doelgerichte of dynamische systemen" aan.

1951: o.l.v. L, Couffignal grijpt in Parijs reeds een congres van cybenetici, stuurkundigen, plaats. 1956: in Namen waren er reeds negenhonderd deelnemers uit twintig landen op zo'n samenkomst!

Zo'n explosie was, volgens Ludwig von Bertalanffy, Robots, Men and Minds (Psychology in Modern World), New York, 1967, 61ff,, drievoudig verklaarbaar:

a. von Bertalanffy's vraag naar een algemene systemenleer,

b. de enorme weerklank van Winners' werk,

c. het toenmalige productiestelsel in de economie dat "omvattende organisatie" op rationale wijze moest doorzichtig maken.

Dit alles concentreert zich in een informatietheorie: Cl. Shannon/ W. Weaver, *The Mathematical Theory of Communication*, University of Illinois Press, Urbana, 1948. Doelgerichte of dynamische systemen verwerken immers informatie.

De informatica wordt de wetenschap die het opbergen, via geheugen, - het terugvinden, het vergelijken, het aanpassen van informatie (= data, gegevens met cognitieve of kenwaarde) bestudeert, -- hoofdzakelijk d.m.v. de computer, een toestel dat stuurkundig gegevens (informatie) rekenend-logisch verwerkt.

EO182

Inzake 'systemen' onderscheidt men:

a. 'concrete (= semantische nultrap) als een kristal, een biologisch lichaam, een fabriek, een cultuurcentrum;

b. 'conceptuele' (begrippelijke,-- modellen) als een puntenverzameling, een getallenstelsel, -- een atoommodel, een schema, - dingen die door de menselijke geest geconstrueerd zijn maar nog steeds verwijzen naar concrete systemen als weergaven ervan;

c. formele (geformaliseerde) als een oordeelslogistiek, een geformaliseerde axiomatische theorie, een programmeertaal voor computers, -- dingen die een te-kenstelsel vertegenwoordigen waarin (i) van een fysische of concrete werkelijkheid (ii) een begrippelijke of conceptuele weergave (model) (iii) rekenend-symbolisch beschreven wordt.

Bibl. st.: Doede Nauta, *Logica en model,* Bussum, De Haan, 1970, 174.

Informatieverwerkende systemen.

Volgens Ellis/ Ludwig, o.c., 3, is een systeem "een ontwerp, werkwijze of schema dat zich gedraagt volgens één of ander voorschrift (informatie, 'bevel')".

De rol of functie - daarvandaan "functioneel stelsel" - ervan is de bewerking van materie en/ of energie en/ of informatie zo dat materie en/ of energie en/of informatie als resultaat tevoorschijn komt.

Tussen de 'input', inbreng, aanvoer, en de 'output', afvoer, resultaat, situeren zich allerlei omvormings- of transformatieprocessen. Een graanmolen is een producent van gemalen koren (materie), en stoommachine produceert energie, een computer produceert informatie.

'Informatie'.

Colin Cherry, *On Human Communication*, M.I.T., 1957, 221ff., noteert gelijkenis en verschil tussen 'pure' communicatie van informatie en besturing d.m.v. informatie:

a. iemand heeft schrik van mij en ik zeg hem: "Stort u in die vijver!";

b. ik stoot hem in de vijver.

In het eerste geval geef ik hem een pure informatie; in het tweede geval ageer ik, geïnformeerde door dezelfde informatie ("Stort u in die vijver"), fysicaal op hem: het resultaat is hetzelfde, maar het mechanisme verschilt. Het eerste geval zou men 'suggestie' kunnen heten.

De driedeling.

Een dynamisch stelsel behelst drie onderdelen of fasen.

1. Een ingang (invoer, opname);

2. een "zwarte doos" de omvorming: functie of het binnenste;

3. een uitgang (afvoer, effect, resultaat).

EO183

Het fameuze "prikkel-antwoord" schema krijgt plots een cognitieve of computationele middenterm dankzij het begrip "informatie-verwerkend systeem".

opname ----> zwarte doos (quasi gesloten) ----> afvoer

opname ---> zelfregelend quasi gesloten systeem ---->

^ heropname (feedback = bijsturing) □ v

Bovenstaand schema toont duidelijk gelijkenis en verschil tussen twee types van dynamisch systeem.

Met A. Virieux-Reymond, *L' épistémologie* 1966, 46/47 en 67, kan men van "terugwerkende oorzaak" spreken, d.i. een koppeling van doeloorzaak en efficiënte oorzaak. Inderdaad: de terugkoppeling of "feedback" werkt veroorzakend maar in dienst van een doelgerichtheid (doeloorzaak).

Archaïsch-Griekse denkers als Anaximandros van Miletos, Puthagoras van Samos, Herakleitos van Efesos, Empedokles van Akragas e.a. kenden dit schema van zelf-regeling uitstekend en gaven het de naam van 'kuklos' kringloop. Ook Herodotos van Halikarnassos, de vader van de land- en volkenkunde, ziet het aan het werk in de natuur en in de mensheid,-- op verschillende vlakken.

Platon kent de term 'kubernètikè', stuurkunde. Aristoteles, over grondwetten sprekend, onderscheidt "telos (doel (gerichtheid)/ parekbasis (afwijking)/ epanorthosis of rhuthmosis (herstel, bijsturing)".

Holistisch.

Het vertrekpunt is altijd dat wat zich onmiddellijk toont ('fainomenon', fenomeen,-- object van fenomenologie). De rest is transfenomenaal, -- buiten de greep van ons onmiddellijk bewustzijn.

Het bloottrekken - alètheia, apokalupsis, 'waarheid' - van het begrip "dynamisch systeem" als aanwezig in alle lagen van de totale werkelijkheid geeft ons een steekproef die veelzeggend is voor de totaliteit van het 'zijn(de)' of de werkelijkheid, object van de ontologie.

'Zijn' is in sterke mate 'dynamisch systeem' of 'doelgerichtheid'.

Het computersysteem.

Merken wij vooreerst twee grote gedeelten op.

1. De eigenlijke computer met vooraan het klavier (toetsenbord).

2. De achtergrond is randapparatuur.

Let erop:

a. Het klavier is invoermachine**; b.** de 'monitor' (met b.v. het scherm) en de printer zijn afvoermachines. Zie de toepassing van het bovenstaande schema.

EO184

Opm.-- De diskette is een schijfje waarop ontelbare 'data' (gegevens, inlichtingen, informatie) opgeslagen worden (de gegevensdrager). Maar te gelijk is zij "het geheugen" (de opslagplaats van gegevens).

Zij is zodoende en invoer- en uitvoereenheid. -- Toevoer, geheugen en uitvoer zijn de drie 'functies' (rollen) van de diskette - eenheid. De tweeledigheid "apparatuur (hardware, 'matériel')/ programmatuur (software 'logiciel').

Twee aspecten bepalen het werken - rekenen - met de computer.

a. Apparatuur. -- Dit is de totaliteit van de stoffelijke bestanddelen: elektromechanische en elektronische onderdelen, kabels en kringlopen voor de elektrische voeding en onderlinge verbindingen, -- een centraal geheugen en hulpgeheugens, -- in - en uitvoerorganen voor de informatie.

b. Programmatuur. -- Dit omvat de totaliteit van de programma's en het bijhorend documentatiemateriaal (zoals handleidingen, stroomschema's voor de werking van de computer).

Ph. Davis/ R. Hersh, *L'univers mathématique*, Paris, 1985, 365/369 ((Modèles, ordinateurs et platonisme), wijst erop dat het werkelijke informatische rekenen (met de computer werken) beide aspecten omvat: pas indien én apparatuur én programmatuur volkomen in orde zijn - wat verre van altijd het geval is - , dan kan men van een computer "de absolute waarheid" verwachten.

De vijf aspecten.

Volgens Dr. L. Klingen (Helmholtz-Gymnasium, Bonn) omvat computerkunde vijf aspecten:

a. inzicht in het gebruik van de apparatuur;
b.1. inzicht in de kern van het denkproces, het algoritme;
b.2. het structureren van de in te voeren gegevens (informatie);
b.3. het toepassen op concrete gevallen (applicatieve modellen);
c. het afschermen van de gegevens tegen indringers.

Het verschil met de wasmachine.

Zie EO 161. -- De automatische wasmachine kan fungeren als model.

a. Gelijkenis. - Volgens dat model werkt ook de computer : invoer / verwerking volgens een programma/ uitvoer (dynamisch, informatieverwerkend systeem).

b. Verschil.

1. De automatische wasmachine is in hoge mate voorgeprogrammeerd.

2. De computer is veel minder voorgeprogrammeerd. M.a.w.: de gebruik(st)er kan zelf - in zekere mate - een programma opbouwen, d.i. uitgaande van een op te lossen probleem programmeren.

EO185

Het programmeren.

Definiëren wij: 'programmeren' is het gegeven en het gevraagde - samen 'probleem' geheten - omzetten in een logisch correcte volgorde van elementaire (onherleidbare) - voor het type van de gebruikte computer 'begrijpelijke' - stappen.

M.a.w.: een algoritme vormen (EO. 160).

Praktisch: het hele proces dient doorlopen te worden! Vanaf het ogenblik dat wij over het probleem beginnen na te denken totdat het uiteindelijke programma probleemloos op de computer draait.

Het pure vertaalwerk naar de programmeertaal is hiervan slechts een klein onderdeel (P. Heinckiens, *Programmeren is meer dan typen*, 69).

Programmeren gebeurt hoofdzakelijk op papier.

Men springt niet direct op de computer! Men loopt eerst naar de schrijftafel, neemt pen er papier. Dat ook is reeds programmeren. Dit geschiedt op een eigen manier die "gestructureerde programmatie" heet.

Opm.-- M.a.w.: buiten alle informatica om begint men met gewoon logisch te denken over gegeven en gevraagde. Zoals dat sedert eeuwen gebeurt.

De herodoteïsche methode.

In Historiai van Herodotos stellen wij twee aspecten vast.

a. Historie.

Latijn inquisitio, onderzoek. -- Deze stap levert de ongevormde stof, de losse materialen of 'data' op. In de antieke retoriek heet dat 'heuresis', lat.:

inventio, vinding. Herodotos haalt de informatie uit eigen aanschouwing of ook uit verhalen van ooggetuigen ("van horen zeggen").

b. Logos.

Lat.: textus, tekst. -- Dit is de gevormde stof. -- In de antieke retoriek onderscheidt men daarin twee aspecten:

i. 'diataxis, lat.: dispositio, schikking; -- wat de gestructureerde ordening der tekstonderdelen - stappen - is (het plan van de uiteenzetting op de eerste plaats);

ii. lat.: elocutio, stilering, vormgeving; wat de geschaafde formulering is van wat men te zeggen heeft, de gestileerde 'boodschap' Zo is het nog steeds met de goede programmatie!

Probleem/ algoritme/ programma. (185/187).

Deze volgorde lichten wij toe.

a.-- Problematiek. -- Het gegeven, in de data aanwezig, lokt het gevraagde uit. Men analyseert het.

b.-- Algoritmiek. -- "Het algoritmische denken is de harde kern van de informatica" (H. Haers / H. Jens, *Informatica en computer in het onderwij*s, 933).

EO186

Een algoritme - wij herhalen het - is een definitie.

1. Een definitie is de verwoording, lang of kort, van de inhoud van een begrip (EO 08). De regel luidt, sedert de middeleeuwse denkers: de gehele inhoud en enkel de gehele inhoud! M.a.w. zo spreken dat het begrip onderscheidbaar - discrimineerbaar - is van de rest van de werkelijkheid. Zij bestaat in de opsomming van de wezenlijke kenmerken die het begrip maken.

2. De algoritmische definitie geschiedt in de vorm van een scenario of volgorde - een opsomming - die volledig (geheel de inhoud) maar uitsluitend (enkel geheel de inhoud) de onherleidbare gebeurtenissen - 'opdrachten' - omvatten. Men kenne het koppel "nominale en reële definitie" (EO 12) dat, hier zeker, te pas komt. -

Men houde ook rekening met "axiomatische definitie" (EO 141: stellingen in klein aantal betreffen een bepaald domein van de werkelijkheid dat zij 'definiëren').

Besluit. -- De stappen van het algoritme worden zo 'gedefinieerd'.

c.-- Programmering.

Dat is het vertaalwerk naar een programmeertaal toe. Er zijn zo meerdere computertalen. -- Een 'programma' legt vast wat de programmeur wil dat de machine uitvoert, nl. een logisch-strenge volgorde van 'bevelen'. (EO 182: 'informatie'), 'instructies' 'opdrachten! De namen van computertalen luiden b.v. Elan, Pascal, Logo'. De computer 'verstaat ze, d.w.z. hij is ervoor geschikt.

Algoritmische types.

De "top-down"- methode inzake algoritme past de cartesiaanse methode (EO 160) toe: de totaliteit - alle (verzameling)/ geheel(systeem) in platonische taal - wordt opgesplitst in een aantal onherleidbare, kleinste elementen en meteen zo geformuleerd dat een sluitende reeks eenduidige opdrachten vanuit de beginsituatie leidt tot het eindresultaat. -- De tegengestelde methode heet "bottom-up" - methode.

Verdere structuren. -- Zo zijn er drie.

a.-- Iteratief algoritme. -- De eentonige herhaling van hetzelfde! Model: a, a, a, a, …. EO 141 (Wiskundige definitie d.m.v. "wiskundige inductie") geeft ons daarvan een voorbeeldje: 1+1=2, 2+1=3, 3+1=4 ….

Appl. model.

Men wil een lijst van twintig namen uit de namenvoorraad van de computer - geheugen - halen: men drukt twintigmaal "invoer van een naam" in.

EO187

b.-- Sequentieel algoritme.

De niet-eentonige volgorde! Model: eerst a, dan b, dan c, …

Appl. mod..-- Het koffiezetten in de computer:

1. beginsituatie, 2. ik ga naar het koffiezetapparaat, 3. neem de koffiekan, 4. loop naar de kraan, 5. vul de kan met water, enz..

c.-- Selectief algoritme.

Een meervoud van mogelijke keuzen! Model: indien model, dan ja; indien tegen-model, dan neen.

Appl. mod..-- Pensioenberekening via computer.

Behoort gerechtigde tot een categorie (arbeider, bediende, zelfstandige, enz.) ja dan neen? Indien ja, dan model. Heeft gerechtigde een volledige of een onvolledige loopbaan achter de rug al dan niet? Indien ja, dan model. E.d.m..

Denkvaardigheidsvraag (187/189).

1 Met de computer omgaan, -- vooral programmeren, vergt denkvaardigheid, d.i. een vorm van toegepaste logica.

1.-- Het type 'denkvaardigheid:

Volgens E. De Corte/ L. Verschaffel, *Leren programmeren*, 12/14, wordt programmeren door drie vooropstellingen beheerst. Een probleem oplossen vergt ze.

1.1.-- Basisinzichten.

Stellers heten dat "domein-specifieke kennis". Dat is: de noodzakelijke en voldoende gegevens omtrent een domein bezitten. -- Dit is de 'historiè', het opsporen van de gegevens, van Herodotos.

Appl. mod.. Wie via de computer een gerechtelijke kwestie (zo een echtscheiding) wil oplossen, behoort juridisch - het domein - goed op de hoogte te zijn: juridische begrippen, wetteksten, uitspraken e.d.. moeten bekend zijn; -- het dossier moet gekend zijn. -- Men vergelijke met de "ware stellingen" omtrent "een domein" in de axiomatisch deductieve methode.

1.2.-- Ordeleer (harmologie), logica, methodeleer.

Dat is bij Herodotos de 'logos', de ordentelijke uiteenzetting. -- Stellers heten dit: 'heuristiek'. Methodisch te werk gaan in het zoeken naar oplossingen heten zij 'zoekstrategie'. Zo b.v. de "top-down" methode of haar omgekeerde, de "bottom-up" methode, die de totaliteit en haar delen betreffen (de antieke stoicheiosis). Zo b.v. diagrammen aanwenden. Zo: een analoog probleem als model nemen of juist een aspect grondig uitpluizen (dit laatste is veralgeheling, de systeeminductie: EO 99; -- 95).

Terloops: de "top-down" en de "bottom-up" zijn vergelijkbaar met EO 81: de diëretisch-synagogische methode.

EO188

2.-- Zelfkennis (introspectie).

Stellers heten dat 'metacognitie', Cognitie' betekent 'kennis'. Deze is, hier, de data plus de structuur die aan de data gegeven wordt (algoritme).-- EO 176

(Metataal; 173) leerde ons dat 'metataal', "taal over de taal" is. Zo is 'metacognitie' "cognitie van de cognitie". Lusvormige of reflexieve (EO 158) kennis. Kennis die zichzelf kent. Door "in het eigen hart te kijken" zoals de dichteres zegt.

"Ben ik, die programmeer, wel degelijk een werkelijkheidsgetrouw ("objectief ingesteld") en logisch te werk gaan mens? Of ga ik irrationeel te werk? Heb ik vooroordelen, -- 'axiomata' "waaraan niet kan geraakt worden"? Hoever reikt mijn geheugen? Hoe reikt mijn inductievermogen? M.a.w.: in hoever ben ik het probleem meester?".

De begrensdheid van het computerisme.

Bibl. st. : Cedos, *Cerveau humain ("(maman, enco un miscui!"),* in : Journal De Genève 19.12.1990.-- Hetfeit. --- Een tweejarige baby onderkent in een oogwenk een koekje dat ternauwernood zijn randje - in het geopende pakje - toont. De machtigste computer - althans op dit ogenblik - gelukt daar niet in.

De duiding. Dit wijst erop dat de baby in kwestie:

a. een levend wezen is (levende wezens zijn zeer intuïtief),

b. met geest begaafd,

c. geest die slechts een minimum aan waarnemingsdata nodig heeft om iets te onderkennen.

De computer is en blijft een levenloze, geestloze machine die de intuïtie van leven en geest mist.

Te midden van een aantal computerdronkenen blijven een aantal mensen nuchter! Zo prof Weizenbaum (Massachusetts Institute of Technology).

Op het feit dat aan een aantal 'unversities' in de USA ieder(e) student(e) een microcomputer moet hebben, reageert Weizenbaum als volgt.

1.-- *Niet iedereen in de USA is het daarmee eens.*

Zo b.v. heeft de natuurkundeafdeling van het M.I.T. de sterke uitbreiding van computerfaciliteiten geweigerd voor studerenden. Reden: met klem voorkomen dat men de leerstof uitsluitend - let op de modaliteit - bekijkt vanuit de vraag: "Wat kan daarvan geprogrammeerd worden?" M.a.w.: het vermijden van eenzijdigheid.

2.-- Zeer veel kan op zeer goede wijze zonder computer geleerd worden. Met name: de leerstof hoeft niet aan de computer 'aangepast' te worden. Wel wordt de computer - liefst daar waar hij werkelijk superieur is (EO 162: De

menselijke ordinator) - als instrument aangewend Cfr H. Christiaen, *Computer in de klas*, 645.

EO189

D. Jeanmonod, *Le bluff technologique* in: Journal de Genève 18.03.1968, in een commentaar op Ellul's Le bluff technologique, zegt: "Men moet in termen van algoritmen denken, d.i. in een stel eenduidige opdrachten.

Maar, wanneer men zo heel en al in die denktrant gekneed is, is men totaal gesloten voor iedere andere vorm van denken". Ellul noemt dit 'computerterrorisme', dat zelfs tot in de on- en onderbewuste lagen van de ziel doordringt.

Weerom: waarschuwing tegen vereenzijdiging van het geestesleven!

Besluit. -- Algoritmisch programmeren is

a. één mogelijke actualisering van een oeroude methode (de magische formules zijn zo gestructureerd),

b. maar het dient zich van zijn grenzen bewust te zijn.

Er is systeem en systeem.

Werken als Leo Apostel e.a., *De eenheid van de cultuur (Naar een algemene systementheorie als instrument van de eenheid van ons kennen en handelen),* Meppel, Boom, 1972, trachten de zeer grote draagwijdte van het begrip 'systeem' uit de doeken te doen.

Lang voordien stichtten von Bertalanffy, -- Boulding, Gerard en Rapoport - in 1954 - The Society fot General Systems Research. *Von Bertalanffy* kwam reeds +/- 1937 tot de gedachte van "een algemene systemenleer".

In zijn Robots, *Men and Minds (Psychology in Modern World),* New York, 1967, richt hij zich tegen de 'reductionistische' opvatting die alle systemen naar beneden toe als louter mechanische systemen tracht te duiden. Die 'reductionistische' opvatting komt slechts tot "het robotmodel van de mens" - zo zegt hij -, niet tot de mens in zijn volheid.

De mens kan als "een systeem" geduid worden. Maar dan een 'systeem dat op afspraak gesteunde tekens kent, -- met 'taal' in humane zin, dat bewust waarderen kent, dat bewust handelen kent. De mens is een systeem, ja, maar dan een systeem dat ver boven de louter biologische systemen (b.v. alle

planten en dieren) en nog veel meer boven alle anorganische systemen (stenen, louter scheikundige processen, -- machines allerhande) uitsteekt.

Besluit. -- Von Bertalanffy 's algemene systemenleer kent niveaus of peilen inzake werkelijkheid.

EO190

Retrosynthese.

Wij zagen dat de stoicheiosis of analyse van totaliteiten (verzamelingen/ systemen; EO 52; -- 45 (henologie)) in het archaïsche en het antieke denken een hoofdrol speelde.

Bibl. st.: B. Feringa/ R. Kellogg, *Ontbinden in factoren* (Nobelprijs scheikunde 1990), in: Natuur en techniek (Natuurwetenschappelijk en technisch maandblad) 58 (1990): 12 (dec.), 832/839.

De organisch-scheikundige Elias J. Corey, door college's "de productiefste organisch-chemicus ter wereld" geheten, kreeg de Nobelprijs o.m. voor zijn 'retrosynthese'.

'Retrosynthese' is een scheikundige methode die

a. uit simpele bouwstenen b. een ingewikkelde molecule aanmaakt. Daarbij bedient de chemicus zich van de computer om het geschiktste voorschrift voor een gezochte molecule uit te zoeken.

a.-- Synthese.

Corey, met zo'n twintig medewerkers, werkte aan de vorming van gibberellinezuur (een structureel zeer ingewikkeld plantenhormoon) uit eenvoudige elementen (vaak verbindingen met koolstofatomen).-- Wat tot het manipuleren van biologische kenmerken leidt.

b.-- Retrosynthese.

Corey verbreedde de synthesemethode.

a. Ingewikkelde structuren ontleedde hij methodisch tot kleinere bouwstenen. Cfr "top-down"(EO 186).

b. Met dergelijke bestanddelen werkt Corey daarna in omgekeerde zin (cfr "bottom-up"): hij hersynthetiseert.-- EO 160 (Cartesiaanse stoicheiosis) leerde ons dat schema!

Hierbij betrekt Corey de computer, nl. het type Lhasa (Logical Heuristics Applied to Synthetic Analysis), veelvuldig gebruikt in universitaire en industriële laboratoria over de hele wereld (denk aan het geneesmiddelenonderzoek).

Sedert 1959 is Corey daarmee op Harvard University actief mee bezig.-- Juist die computerlogica - versta: toegepaste logica - inzake synthese was één der hoofdredenen voor zijn Nobelprijs.

Totaalsynthese.

De aanmaak van natuurstoffen, uitgaande van eenvoudige moleculaire bestanddelen, heet 'totaalsynthese'. 'Natuurstof' is een organische verbinding van natuurlijke oorsprong. De atomen waaruit een hormoon of een antibioticum is 'gecombineerd' (EO 46; 151; 157), -- hun onderlinge betrekkingen en wisselwerkingen, de functionele groepen erin, de ruimtelijke structuren, -- dit alles komt eraan te pas. -- Stap voor stap - algoritme - ontbindt men tot 'synthonen' (laatste bouwstenen).

EO191

Dat is 'retrosynthese' -- De archaïsch-antieke 'stoicheiosis' is blijkbaar nog steeds een geldige methode.

Appl. mod..-- Corey synthetiseerde zo het ginkgolide-B, een complexe verbinding aantrefbaar in de ginkgo biloba (de Japanse noteboom),-- in de Chinese fototherapie aangewend tegen astma en ontstekingen. Dit gebeurde in zevenendertig stappen. Algoritmisch!

Neuronennetwerk.

Sedert 1960 experimenteren informatiekers (VSA, Japan, Zwitserland) met een nieuw type van ordinatoren, nl. neuronnetwerken. Een 'klassieke' ordinator bevat een programma (microprocessor en een neuronennetwerk niet.

1.-- Origineel.

De hersenen van de mens bevatten zo'n honderd miljard neuronen (een 'neuron' is een zenuwcel met neuriet en dendrieten), die in onderlinge wisselwerking zijn, o.m. dankzij 'astrocyten'.

2.-- Model.

Dat toonbeeld tracht het neuronennetwerk te benaderen (= simulering, nabootsing). Het netwerk bevat geen 'programma' maar wel een stel

'elementen' – kunstmatige 'neuronen' - die onderlinge wisselwerking vertonen, elektrisch van aard. En dit met een voor wisselingen vatbare gevoeligheidsdrempel.

Appl. mod..

Gegeven: een netwerk; gevraagde: als opdracht, 'instructie', 'bevel' geeft men "Zoek het woord 'koekje' in een tekst op". Daarop reageert het netwerk enigszins als een mens: hoe meer een woord gelijkt op 'koekje' dat het zoekt, des te meer geraakt het "elektrisch opgewonden".

Besluit. -- Het algoritme, eigen aan de klassieke ordinator, is doorzichtig. Het algoritme in het neuronennetwerk komt de specialisten-elektroniekers, neurobiologen, psychologen - als bizar, zonderling over.

De neuronennetwerken zijn geschikt voor sleutelfenomenen van de robotica - 'robot', een Tsjechisch woord, betekent "kunstmatig mens" - als b.v. kunstmatig kijken en bewerken van het woord.

Opm.-- EO 184 (Programmatuur), 185 (Programmeren) worden hiermee gedeeltelijk herzien: men zou van "flexibel programmeren" kunnen spreken!

De automatische wasmachine is
1; de klassieke ordinator is
2; het neuronennetwerk is
3: voorprogrammatie, programmatie, minimale programmatie lijken de juiste termen te zijn voor een niet stilstaande evolutie in de systeembouw die computers maakt.

EO192

24. holistische ontologie: de deductieve methode. (192/208)

De aanvang van alle 'waarheid' is het zich directe tonen van wat is.

De fenomenologie houdt zich aan die aanvang, want zij geeft weer wat zich direct aan de bewuste mens toont, -- d.i. het fenomeen.

De redenering - deductie, reductie (deze laatste o.m. in de vorm van inductie) overschrijdt, logisch streng en dus 'werkelijk' (d.i. werkelijkheidsgetrouw), al wat zich direct toont. Zij is transfenomenaal. En wel in die zin dat ons bewustzijn zich bewust wordt van een aanvankelijk transfenomenale werkelijkheid. Zodat de redenering eigenlijk van iets

transfenomenaal een 'fenomeen' maakt, want via de redenering "toont het zich".

Wij gaan dit nu even na in het geval van de deductie.

De zin (uitspraak, oordeel, propositie) op zich.

Bernhardt Bolzano (1781/1848) was een denker die zich intensief met logica en wiskunde bezighield. Hij is bekend om zijn *Wissenschafslehre*, 4 dln., 1837. Waarmee hij - met George Boole (1815/1864) - één der grondleggers wordt van de reine logica.

Logisch denken is geen kwestie van psychologie, sociologie, culturologie.

Logisch te werk gaan is radicaal anders dan een stel vooropstellingen, eigen aan een individu (psychologie), een groep (sociologie), een cultuur (culturologie), toepassen. Zulks is hoogstens toegepaste logica!

Integendeel: met de grote traditie vanaf Parmenides van Elea vat Bolzano het oordeel op als een verrichting die onafhankelijk is van het denkende subject of denkende geest, of dat denkend subject nu een 'ik' is of een 'wij' of een stel 'cultuurwaarden'.

Voor Bolzano zijn dus logica en b.v. psychologie (sociologie, culturologie) grondig verschillende dingen.

Appl. model.

"Het regent" is een zin op zich, want er is een onderwerp (origineel) en een gezegde (model) zo dat 'het' verduidelijkt wordt met informatie (= model), nl. 'regent'. Of nu een 'ik', een 'wij' of een 'cultuur' dit denken of niet, doet er niets toe!

De structuur "origineel (onderwerp/ model (gezegde" is er, is er op zich, onafhankelijk van ieder ander zijnde. Zoals Parmenides zei: "Het (zijnde of werkelijkheid) is er volgens zichzelf (niet volgens iets anders)' "Kath'heauto" in het antieke Grieks.

EO193

De hypothetische zin op zich.

a. De categorische zin zegt iets uit zonder voorzin, zonder modaliteit zelfs in menig geval. Zo: "Vier is; - in sommige gevallen ("b.v."), een plus drie". Of: "Vier is - in alle gevallen - vier". Dit laatste is een wet (EO 25: Identiteitswet),

d.i., een zin die geen enkele uitzondering kent, - universeel, ja, transcendenteel (alomvattend) is. Onvoorwaardelijk en dus een zuiver categorische

b. De hypothetische of voorwaardelijke zin is een volzin, d.i. een hoofdzin en een bijzin. Als model: "Indien 1 + 3 of 2 + 2 of 3 + 1, dan 4". Onderverstaan: "Indien de axiomata van Peano (EO 140), o.m. inzake 'som', waar zijn, dan is 1 + 3 of 2 + 2 of 3 + 1 = 4 ook en meteen waar'.

Reden: de som van 1 + 3, 2 + 2, 3 + 1 is tekens weer een toepassing van de algemene regel der samentelling of 'som;'. Of in termen van Jevons-Lukasiewicz: indien A (regel), dan B (toepassing); welnu, regel; dus toepassing. Dat is deductief denken.

Vanuit de evidentie of 'fenomeen' "algemene regel" komt men tot - daaruit deduceert men - de aanvankelijk transfenomenale 'toepassing', die daardoor 'evident' of als waar aangetroffen wordt ('apokalupsis' of 'aletheia', de ontologische 'waarheid' of 'bloottrekking'). Cf. EO 62 (Aletheiologie).

Opm.-- In de omgangstaal, -- in alle natuurlijke talen kan de voorwaarde onderverstaan zijn. Zo: "In dit geval (= indien zich zulks voordoet, dan) kom ik". Of zelfs: "Dan kom ik".

"Liegen is gestraft worden" is een onderwerpszin (de infinitief 'liegen' is onderwerp), maar in een aantal situaties (die uit de context blijken.) is, in het onderwerp, een voorwaarde latent aanwezig: "Indien gij liegt, dan komt er straf van". "Al wie liegt, krijgt straf": de betrekkelijke zin "al wie liegt", dekt in een aantal gevallen een voorwaarde, nl. "Indien men liegt, dan krijgt men straf;

Onder de bijwoordelijke zinnen kan de tijdaanduidende zin meermaals een voorwaarde dekken: "Telkens wanneer men liegt, komt er straf van" (= "Indien men liegt, dan …").

Het participium of deelwoord (= met de waarde van een bijwoordelijke, in dit geval voorwaardelijke zin) dekt vaak een voorwaarde: "De liegende krijgt straf" is: "Indien iemand liegt dan …)".

Besluit. -- Goed geoefend spraakkundig inzicht ontdekt zulke dingen!

Voorzin/ nazin (vz/ nz).

Bibl, st.: Ch. Lahr, *Logique*, 509. -- “De denkbewerking die erin bestaat uit één of meer voorzinnen - op logische wijze (Bolzano: als zinnen op zich) - een of meer nazinnen af te leiden, is een redenering”.

EO194

Men ziet het: de hypothetische zin, indien naar Bolzano’s wijze, als logische denkbewerking geduid, is meteen een redenering.

EO 73 toonde dit fenomeen als fundamenteel in platonisch denken. Met name: de voorzin drukt een voorwaarde, een vooropstelling, een ‘hypothese’ of ‘veronderstelling’ uit.-- Dit is het kernstuk van alle traditionele, ‘klassieke’ logica: uit voorzinnen afleiden!

“Onwerkelijke voorzinnen”.

Zelfs onwerkelijke voorzinnen kunnen, in de logica (en in de logistiek), als “zinnen-op-zich” bewerkt worden.

Met Rescher (een logicus) kan men types onderscheiden.

1. De problematische voorzin.

“Indien wij, tegen een gevestigde mening in, aannemen dat …”.

2. De paradoxale zin.

“Indien wij, tegen een evidente of als dusdanig opgevatte mening in, toch aannemen dat …”.

3. De valse voorzin.

“Indien wij, tegen de muurvaste waarheid in toch aannemen dat …”.

Logica is, m.a.w., geen epistemologie: of de voorzin epistemologisch (wetenschapsleerstellig) toetsbaar is (‘verifieerbaar’ in een recent taalgebruik), interesseert de logicus als logicus niet, want hij neemt de nominale definitie (EO 12) van “de zin-op-zich en enkel van “de zin-op-zich”. Indien alle mensen gek zijn, wat volgt daar louter logisch uit? Zo redeneert de pure logicus.

De deductieve redenering (194/195).

Nemen wij Peirce’s beroemd voorbeeld.

VZ/ NZ. Alle bonen in deze zak zijn wit en dit handvol bonen komt uit deze zak. Dus is dit handvol bonen wit. -- Deze schijnbaar - logisch gesproken - categorische zinnen dekken een redenering: “Indien alle bonen in deze zak wit zijn en (indien) dit handvol bonen uit deze zak komt, dan is dit handvol bonen wit”.

Opm.-- Het bewijs uit het ongerijmde.

In Aristoteles' taalgebruik: 'ap.agogè', lat.: abductie.-- Men zegt ook "reductio ad absurdum", herleiding tot het absurde (cfr EO 26: Ongerijmdheidswet).

Dit is één type van deductie. Met name: deze deductie bedient zich van een dilemma, d.i. een redenering die wel tweeledig is maar uitloopt op éénzelfde conclusie.

Volgens D. Nauta, *Logica en model*, Bussum, 1970, 27v., kenden de paleopythagoreeërs - tussen -560 en -350 - het bewijs uit het ongerijmde: "De mooiste prestatie der pythagoreeërs is wel dat zij bewezen dat het onmogelijk - ongerijmd, niet-zijnde, "absoluut niets" - is een rationaal model (een breuk) te vinden voor de vierkantswortel van het getal 2 (V2).

EO195

Dat wil zeggen: voor het getal waarvan het kwadraat (vierkantsgetal) 2 is. (...).

Het mooiste voorbeeld van een bewijs uit het ongerijmde uit de oudheid". Ziedaar het applicatieve model. Nu het regulatieve model. Steller gaat voort "Bij een bewijs uit het ongerijmde gaat men uit van de Veronderstelling - EO 194: Onwerkelijke voorzinnen) - dat er een tegenmodel bestaat. Dat wil zeggen: een 'instantie' (voorbeeld) die wel voldoet aan de gegevens van het probleem maar niet aan het gevraagde (dat wat te bewijzen is).

Op systematische wijze laat men dan zien dat zo'n tegenmodel niet kan bestaan, doordat het tot ongerijmdheid of tegenspraak voert.

Daarmee is dan bewezen dat ieder object dat aan de gegevens voldoet tevens aan het gevraagde moet voldoen". Tot daar wat D. Nauta zegt over de wezensaard of structuur van het bewijs uit het ongerijmde.

Anders gezegd: om aan te tonen dat het model - dat wat te bewijzen is,-- dat wat werkelijk is - werkelijk is, neemt men de omweg van het bewijs dat het tegenmodel radicaal onwerkelijk is. Aangezien daarbij slechts twee keuzen geldig zijn - dat is het dilemma - behelst de onwerkelijkheid van de ene (tegenmodel de werkelijkheid van de andere (model). Nu, de werkelijkheid van de andere aantonen was het gevraagde.

Opm.-- Een voorbeeld treft men aan EO 80 (Platon' s historische dialectiek): indien de bezitter niet bij geest, dan plicht het wapen dat gevaarlijk is in zijn handen, niet terug te geven! Wat tegenspraak inhoudt met Kefalos' definitie van "gewetensvol teruggeven" toch teruggeven is ethisch absurd. Maar dergelijke ongerijmdheid volgt logisch uit de (onvolledige) definitie van 'gerechtigheid' (= gewetensvol gedrag) die Kefalos voorstond.

Cfr ook EO 64 (niet onthulbaarheid); EO 57(Analoge reductio ad absurdum uit "Deskundigheid is goed").

Opm.-- Het"argumentum ad hominem".

Redenering die "tegen de mens (de gesprekspartner) uitgespeeld wordt".

Structuur:

VZ 1: Gij beweert p.

VZ 2: Welnu, p leidt logisch tot onaanvaardbare (soms absurde) conclusie(s).

NZ : Dus p (= wat gij beweert) is onaanvaardbaar.

Er is een structuurgelijkenis met het argument uit het ongerijmde.

LO196

Appl. Mod.: de computationele rekening (196/197)

EO 183: het computerstelsel en wat daarbij hoort worden even in herinnering gebracht.

Bibl. st.: Ph. Davis/ R. Hersh, *L' univers mathématique*, Paris, Gauthier - Villars, 1985, 1131. --De tekst in kwestie raakt aan één der basisvooropstellingen van het computerdenken.

1.-- De lopende of 'leesbare' wiskundige tekst.

a. Vooropstelling van de huidige streng wiskundige tekst is dat hij in alle geval formaliseerbaar (EO 161) is in de vorm van b.v. minstens één kunsttaal.

b. In feite bevatten de gewone handboeken van wiskunde hoogstens gedeelten die geformaliseerd zijn, want "zij zijn in het Frans, het Engels of in andere omgangstalen geschreven"! Zij dienen immers door "menselijke wezens gelezen te worden.

Inderdaad: een puur geformaliseerde tekst is steevast ingebed in een natuurlijke taal die, minstens, toelicht wat de tekens kunnen betekenen, --

wat de bewerkingstekens kunnen willen zeggen. De artificiële of kunsttaal bij uitstek - aldus stellers - is de cantoriaanse verzamelingenleer.

2.-- De ordinator.

Eén toepassing - aldus Davis en Hersh - van geformaliseerde tekst is het programma (EO 185) van een ordinator.-- Om een ordinator te programmeren - hem aanwendbaar maken b.v. om rekensommen te toetsen in een onderneming - moet men

a. het grafisme (EO 156), d.i. woordenschat (alle mogelijke tekens) of vocabularium ervan kennen en

b. de syntactische regels (EO 161), d.i. de grammatica die de woordenschat structureert, beheersen.

Appl. mod.: het simulatiespel.

Bibl. st. : A. Crattenand, *Colloque scientifique*: *Eh bien, jouez maintenant*, in : Journal de Genève 31.07.1987.

De modes volgen elkander snel op in de computerwereld! Na de mode van het audiovisuele en die van de microcomputer de mode van het simulatiespel (vooral in de VSA). -- Economisten, bouwkundigen, militairen beoefenen het druk.

1.-- De basis.

Een klein programma om logisch streng kansen te berekenen. -- Zo b.v.: de kansen van een politicus om verkozen te worden.

2.-- Verdere voorwaarden.

Liefst uitdrukkelijk – onder verstane elementen kent de computerrekening niet - alle factoren (EO 53 (Factorenanalyse); 67 (Element/ vooropstelling) of 'elementen' die b.v. een verkiezing beïnvloeden - 'bepalen' - zoals het kiesdistrict (stad, gemeente, enz.)), --de partijen en haar aanhang, de rol van de vrouwen, van de religies e.d...

LO197

Herlees nu EO 94 (De inductieve methode).

Nemen wij het volledige aantal elementen of factoren die een verkiezing beïnvloeden: hoeveel factoren ontsnappen ons? M.a.w.: het eeuwige drama van onze ontologische of werkelijkheidskennis is dat wij van een verzameling (b.v. kiezers/ kiezeressen) slechts een steekproef kennen en dus het risico van veralgemening moeten incasseren. Het holistisch of totaal karakter is er in feite nooit!

Gevolg.-- Hoe degelijk het programma van uw computer ook zij, uw kennis van alle factoren slaat een bres in de berekening van b.v. de verkiezingskansen.

Niet zonder enige humor schrijft A. Crattenand, a.c., dat de belangstellende slechts te spelen, versta: te deduceren, heeft. Want (zegt hij) het programma is zo dat het de logisch bereikte resultaten - indien alle factoren, dan de kansen als 'output' of afvoer afgeeft.

De naam van de vakwetenschap van zo'n axiomatisch-deductief 'rekenen' luidt: audiovideomatica. Kern: de hypothetische methode toegepast op de verhouding "factoren/ kansen". Met als middenterm tussen de twee het programma, dat axiomatisch-deductief werkt.

Appl. model: de axiomata der ethiek. (197/208)

Herlees voor alle zekerheid EO 137 (de structuur van de axiomatisch-deductieve methode).

a. Het bepaalde gebied der werkelijkheid is, hier, het gewetensvolle of 'gerechtige' gedrag.

b. Alle stellingen die op dat ethische of morele gebied slaan, moeten 'waar' zijn, d.i. blootgetrokken werkelijkheid (geen illusorische of schijnwerkelijkheid weergevend).

Bibl. st.: R. Van den Berghe, *Veritatis splendor (Voorstelling en evaluatie),* in: Collationes (Vl. Tijschr.v.Theologie en Pastoraal) 24 (1994): 1 (maart), 79/100.

Thema: de encycliek *Veritatis splendor* (05.10.1993) een zeer omstreden document dat handelt over de basisvooropstellingen of axiomata van de moraal zoals de katholieke kerk ze traditioneel opvat.

EO198

Het traditioneel-katholiek standpunt.

"Volgens de traditionele katholieke moraaltheologie - let erop: 'theologie', d.i. de theologie of godgeleerdheid voor zover deze zich met gewetensvol gedrag bezighoudt - zijn er vier 'bronnen' van moraliteit:

a. het object,

b. de bedoeling,

c. de omstandigheden en

d. de gevolgen.

Wanneer een daad op haar moreel gehalte (versta: hoe moreel of gewetensvol is zij en hoe is zij gewetensvol; EO 09 (Existentie en essentie),--25 (Is, is zo)) moet beoordeeld worden, moet men het aandeel van elk van deze 'bronnen' inbrengen:

Opm.:

a. De term 'omstandigheden' is hier in één engere zin gebruikt, want, in een bredere-meer gebruikelijke zin - zijn de bedoeling en de gevolgen ook 'omstandigheden'.

Terloops: de traditionele term 'omstandigheden' keert in een recenter taalgebruik weer onder de naam 'situatie', want wat is 'situatie' anders dan het geheel of de totaliteit der omstandigheden?

b. De term 'bronnen' kan vervangen worden door vooropstellingen of axiomata. Inderdaad: uit die vier bronnen leidt de katholieke traditie deductief de moraliteit - het gewetensvolle - van een daad af.

c. Het hele stel "object/ bedoeling/ omstandigheden/ gevolgen" maakt de gemeenplaatsen of telkens weer terugkerende begrippen uit van de traditioneel-katholieke moraal.

Een 'gemeenplaats' (lat.: locus communis, -- gr.: topos koinos) is iets waarop men, terwijl men denkt of handelt, telkens weer terugvalt.

d. Indien de zin "Een daad is gewetensvol" kan gelden als de basiszin inzake gewetensvol gedrag, dan zijn de 'bronnen' of 'gemeenplaatsen' de modaliteiten binnen die basiszin (EO 36): "Een daad, indien object en/ of bedoeling en/ of omstandigheden en/ of gevolgen geen voorbehoud (restrictie) inhouden, is gewetensvol". Onderwerp en gezegde worden anders onder invloed van de ene of andere modaliteit.

De doorslaggevende rol van de modaliteit 'object'.

"De eerste en voornaamste inbreng - aldus Van den Berghe, a.c., 96 - komt steeds van het object. Wanneer dit object 'slecht' is, kunnen noch de intentie (= bedoeling) noch de omstandigheden noch de gevolgen de daad 'goed' maken".

Appl. model. - De daad "iemand doden" is door haar object zelf 'slecht'. Axioma ter staving daarvan: "Het biologische leven is het waardevolle bij uitstek,

EO199

(althans voor de meeste mensen, want er zijn uitzonderingen: martelaars, zelfmoordenaars, zelfdoders-voor-een-zaak (denk aan de Japanse kamikazepiloten in WO II (1940/ 1945)))".

Men ziet onmiddellijk dat het axioma niet een radicaal universeel aanvaarde stelling of oordeel is!

Wat de kerkelijke overheden eigenlijk willen zeggen met de stelling dat "wanneer het object slecht is, noch de intentie noch de omstandigheden noch de gevolgen de daad goed maken", is dat principieel, d.i. louter abstract-axiomatisch, de mens, voor zover hij werkelijk gewetensvol wil handelen, in geweten (niet enkel uitwendig) ertoe verplicht is het (biologische) leven te eerbiedigen als onschendbaar (d.i. wat wel kan maar niet mag geschonden worden) als 'heilig', als 'taboe'.

Anders uitgedrukt: principieel-axiomatisch dat axioma loochenen - bewust onderdrukkend of onbewust verdringend ('parafrosune', in platonisch taalgebruik) - is intrinsiek, d.i. in zijn diepste wezensaard ('ousia' in platonische taal, d.i. in zijn existentie en zijn essentie), gewetenloos, 'slecht', 'boos'. Terwijl principieel-axiomatisch leven eerbiedigen intrinsiek, wezenlijk, goed is.

Dit behelst wetmatigheid: leven eerbiedigen zover het leven is, als waarde op zich is altijd en overal goed; leven miskennen voor zover het waardevol is op zich, is altijd en overal slecht.-- Wie daaraan mocht twijfelen, stelle het tegenmodel voorop, nl. als axioma of principe huldigen dat leven onder geen enkel oogpunt waarde vertegenwoordigt!

"Thesis / hypothesis" (John of Salisbury). (199/201).

Deze Latijns-humanist met zeer brede cultuur en levenservaring leefde +1110/ 1180,-- publiceerde de eerste omvattende staatstheorie van de Middeleeuwen (Policraticus).

Niemand minder dan de (post)structuralist Roland Barthes, in zijn L' aventure sémiologique, Paris, 1985, 143s., haalt een systechie of

tweeledigheid aan, die in de kerkelijke middens is blijven voortleven en - wat meer is - die wij hier als fundamenteel zullen nagaan.

1.-- Thesis (positio, stelling - in - abstracto).-- Dat is het pure begrip zonder enige modaliteit. Zo b.v. - aldus Barthes - "Het is waardevol te huwen".

2.-- Hypothesis (cause, singulier-concrete situatie).-- "Is het - aldus Barthes - voor Anita waardevol te huwen" ?

EO200

Eén der betekenissen van 'hypothesis', in teksten over toneel, is 'scenario', 'verhaal' (in het kort). Dit om de lezer of kijker in te lichten omtrent de voorknoop, d.i. de aanvangssituatie.

Gaan wij daarop in:

a. de modaliteitsvrije zin luidt: "Huwen is een 'goed'; (EO 44 (Transcendentaliën); 49 (Transcendentele 'goedheid'); 56 (Het zijnde en het goede); 69 (Axiologie));

b. de van een modaliteit voorziene ethische zin luidt: "Huwen - voor Anita - is (mogelijkerwijze) goed".

De eerste zin is een principiële zin; de tweede een applicatieve of toepassing-inhoudende zin.

Alles hangt nu of van de begripsinhoud van de modaliteit 'Anita! Gesteld: Anita wil kloosterlinge woorden! Gesteld: Anita heeft een ziekte. -- Dergelijke 'omstandigheden' zijn modaliteiten die het waardeoordeel inzake de opportuniteit of zinvolheid van haar huwen opheffen.

M.a.w.: tot de singuliere begripsinhoud 'Anita' behoren vormen van restrictie of voorbehoud. Hoe goed huwen-op-zich, als abstracte waarde, ook zij: huwen-voor-Anita is "goed-met-voorbehoud", "goed-met-modaliteiten". Huwen, abstract, is goed-zonder-meer; huwen-voor-Anita is goed-met-restricties.

Het eerste geval is transcendenteel toegepast op één categorie (huwen als waarde); het tweede is ook transcendenteel maar toegepast op een categorie (Anita met haar modaliteiten) die de categorie 'huwen' voorbehoud aandoet. Cfr EO 10 (Transcendenteel/ categoriaal). Tot daar wat betreft de rein ontologische grondslagen.

Dwalend geweten.

De ABC-theorie (EO 132) - indien A (gegeven) en (subjectieve modaliteiten), dan C (gedrag) kan hier verhelderen.

Stel dat Anita een zwaar vooroordeel - gebeurlijk bepaald door het mislukte huwelijksleven van haar ouders - koestert tegen huwen. In dat geval zal huwen voor haar eerder een onwaarde vertegenwoordigen. Daarin overdrijft zij en is zij 'onwerkelijk' (vervreemd van de waarde-op-zich die in huwen aanwezig is).

Dat heet in kerkelijke taal "dwalend geweten". Zij meent oprecht dat zij gelijk heeft. -- Wanneer zo'n dwalend weten aanwezig is - in B (subjectieve modaliteit of 'vooroordeel') - dan - zo zegt de kerk - moet zo'n geweten "in geweten" gevolgd worden. Althans wanneer dit dwalend geweten 'onschuldig' is (wij zijn medeverantwoordelijk voor de vorming van ons geweten).

EO201

Wat niet betekent dat wij een dwalend geweten met een 'waar' geweten gelijkstellen: het is niet evenwaardig met een 'waar' of 'werkelijk' geweten. Daarvandaan de hoge plicht onze ethische begrippen verder te vormen in een 'voortdurende' vorming.

Bijbels model. -- Het Bijbelse prototype van dwalend geweten is Abraham. -- Gen. 22:1/19. -- Het scenario of 'hypothesis': 'God' (= Jahwe) beveelt Abraham zijn eigen, enige zoon Isaak te slachtofferen; hij vertrekt naar Moriyya, -- maakt daar hout en vuur gereed, -- plaatst Isaak op het altaar, -- grijpt het offermes, maar "de engel van Jahwe": (God zelf in een verschijningsvorm) riep: "(...). Berokken hem geen kwaad! Nu weet ik dat gij God grondig eerbiedigt (...)".

Abraham moest zijn onwaar, onwerkelijk, geweten "in geweten" volgen (in de volkstaal: hij wist van niets beters). Wat niet belet dat de engel van God wijst op het dwalend karakter.

Terloops: welke was de bedoeling van Abraham? Doden? Neen! Dodend God gehoorzamen! De religieuze gehoorzaamheid was het eigenlijke object van zijn wil. De rituele doding - een archaïsch gebruik - was één modaliteit: zij werkte, normaal, als een voorbehoud, natuurlijk, -- ook voor de ritus.

Maar doorslaggevend was het voor Abraham Gods wil uit te voeren, -- het eigenlijke object.

Men ziet dat de juiste bepaling van “het object” - wanneer dat object niet in abstracto behandeld wordt -, rekening dient te houden met de andere ‘bronnen’ van moraliteit (intentie, omstandigheden, gevolgen).

EO 81 (De diëretisch-synoptische methode) leerde ons dat, in de werkelijkheid tenvolle, de begrippen ineenlopen. Dat is het kernstuk van de platonische ‘dialectiek’ (die stoicheiosis of factorenanalyse die niet enkel met de abstract afgezonderde begrippen rekening houdt maar ook met de sumplokè; concrete werkelijkheid)

Met name: zonder de modaliteit “Gods wil” is Abraham’s doding doding,-- hoogstens rituele vorm ervan; met de modaliteit “Gods wil” is die (gewilde) doding een act van godsdienst!

De bronnen der moraliteit - object/ wil/ omstandigheden/ gevolgen - lopen in elkander zodra men in de concrete werkelijkheid van alle dagen terechtkomt. Platonisch: zij zijn dialectisch ineen verstrengeld en bepalen elkander. -- Wat de zaak soms uiterst ingewikkeld maakt, natuurlijk. Beoordeling kan soms ondoenlijk zijn voor onze povere menselijke geest.

EO202

De bedoeling vooral is een deductie.

Wanneer Anita, ziek, beslist niet te huwen - voor haar is huwen eerder een onwaarde - dan blijkt, bij logische ontleding, dat die act van vrijheid in feite steunt op een redenering, -- hoe impliciet (onuitgesproken) die redenering ook weze.

1.-- Het leven is, in zijn grond, logisch, toegepaste logica.

J. Anderson/ H. Johnstone, *Natural Deduction (The Logical Basis of Axiom Systems)*, Belmont (Calif.), Wadsworth, 1962, 3, zegt: één manier om logica te studeren is onderzoeken - herodoteïsche ‘historiè’ lat.: inquisitio; - platonische ‘theoria’, doorgronding - hoe in feite onze levensakten logisch verlopen. Vooral - aldus stellers - wanneer wij iets willen bewijzen. “Algemeen gezien bewijzen wij een (ware) stelling inzake een domein door aan te tonen - fenomeen - dat het een deductie is uit voorafgaande stellingen.”

2.-- De vrije of onvrije beslissing is steevast een deductie, (202/208)

In het systeem der morele bronnen - object/ wilsintentie, omstandigheden, gevolgen - steekt de beslissing in de intentie. Daar toont zij zich. Maar de vooropstellingen ervan blijven vaak verborgen. Transfenomenaal.

Daarom: laat ons even onderzoekend die verborgen vooropstellingen bloottrekken (alètheia, apokalupsis, onthulling of 'waarheid').

a.-- Terechtstelling.

Hetzij burgerlijk om reden van inbreuk op gemeen recht hetzij militair om reden van vaandelvlucht of bespieding: terechtstelling is onder meer doding. Maar het eigenlijke object der intentie is gemeenschapsbelangen vrijwaren: een of andere vorm van "algemeen welzijn" wordt bedoeld. Het loutere middel daartoe is doding als enige uitweg.

Zonder de modaliteit "gevaar voor de gemeenschap" is terechtstelling doding; met de modaliteit "gevaar voor de gemeenschap", is zij vrijwaring van algemeen welzijn.

En nu de motivering of logisch bewijs. -- "In naam van het algemeen welzijn" handelen de rechters bij de terdoodveroordeling en de beulen bij de terechtstelling. Of: indien het algemeen welzijn een hogere waarde is én (indien) deze man/ vrouw een bedreiging van zeer ernstige aard uitmaakt voor datzelfde algemeen belang, dan is een gerechtelijk geregelde uitschakeling door doding een in geweten verantwoorde daad. En dus zedelijk 'goed'. Ook al maken de verantwoordelijken die redenering niet uitdrukkelijk, zij is er in de diepte: uitgedrukt in een modale zin geeft dit: "De doding van een mens, -- in principe (in abstracto) ongeoorloofd, -- is, bezien zijn/ haar gevaar voor de omgeving, in feite, in geweten geoorloofd".

EO203

Men ziet dat de systechie of tweeledigheid van John van Salisbury - 'thesis' (principe, abstracte waarde)/ 'hypothesis' (feitelijk geheel van omstandigheden) - een werkelijk toepasselijke tweeledigheid is.

b.-- Oorlogsdoding.

Een bombardement, -- vooral een lijf-aan-lijfgevecht met de bajonet, -- een guerrilla - oorlog, -- zij zijn dodende activiteiten "in naam van" een of andere algemeen welzijn of gemeenschapsbelang. Ga zelf na wat het object juist is in zo'n dialectisch kader.

c.-- Machiavellistische doding.

Niccolo Machiavelli (1469/1527; voornaam renaissancehumanist) is gekend vooral om zijn *I1 pincipe* (De vorst: 1532). Il principe is allereerst een positieve of stellige beschrijving, -- geen moreel traktaat: Machiavelli geeft weer hoe, in feite, vele vorsten en machthebbers het doel, het welzijn van de staat, doorzetten - assertief gedrag - desnoods d.m.v. uit de weg ruimen van hinderlijke personen (o.m. doordoding, --- b.v. door huurmoordenaars).

Maar het machiavellisme is in feite veel breder dan het louter staatsmachiavellisme: patroons van ondernemingen, partijleiders, mafiosi, terroristen, fanatici in dienst van een of ander geloof, -- zij allen passen op tijd en stond uit-de-weg-ruiming door doding toe.

Onder de fanatici kan men de doding om heiligschennis of geloofsafval zoals deze in islamitische kringen aanvaard - als in geweten geoorloofd vooropgesteld - wordt, rekenen.

De doding geschiedt dan “in naam van de groep en de belangen ervan”. De heiligheid van het leven van de medemens wordt opgeofferd aan de ‘heiligheid’ (verheiliging of arabisering, ‘verabsolutering’) van de groepsbelangen.

In deze categorie horen de drie grote vormen van kerkelijke inquisitie (vanaf de late middeleeuwen, vooral in de moderne tijden) blijkbaar thuis: heksen, ketters, andersgelovigen, andersdenkenden werden door (foltering en) doding “in naam van het katholieke geloof” uitgeroeid.

Zo werd ook Jezus, in het spoor van vele profeten, door landgenoten en geloofsgenoten “in naam van de mozaïsche wet” d.m.v. doding uit de weg geruimd.

Zo werd ook Socrates uit de weg geruimd “in naam van het volksbelang”.

EO204

Vergeten wij, te midden van deze positieve beschrijvingen, niet de axiomatisch- deductieve redenering.

“Doding is, uit haar abstracte wezenheid (miskenning, principieel, van leven als hoge waarde), niet als geoorloofd in geweten deduceerbaar, maar, geduid in haar verstrengeling met omstandigheden en gevolgen (erkenning van

b.v. gemeenschapsbelangen e.d..), is doding uit die verstrengeling wel als ethisch geoorloofd deduceerbaar.

Het eerste gedeelte is een principiële of abstracte deductie uit het axioma dat leven waarde, hoge waarde, is; het tweede gedeelte is een situatieve of modale deductie uit de ineen verwevenheid van een abstract beginsel met singulier-concrete omstandigheden (de uitwerkselen of gevolgen inbegrepen).

Natuurlijk, vooral in het geval van assertief ('machiavellistisch') doden, rijst de vraag: "In hoever is hier een dwalend geweten aan het werk ofwel een cynische gewetenloosheid?" Het antwoord daarop is in vele gevallen niet te geven doordat wij over te weinig gegevens (informatie) terzake beschikken (inductief karakter van onze informatie).

De discussie omtrent de 'werkelijkheid' (versta: werkelijkheidsgetrouwheid, objectiviteit) van de situatieve redenering slaan wij hier over.

d.-- De lustdoding.

De sadieker(in) redeneert, bewust of onbewust: "Is leven van de naaste heilig op zich, mijn lustgevoel n.a.v. de doding (foltering inbegrepen) is, in mijn ogen, dermate 'heilig' dat ik doding-om-lustervaring geoorloofd acht". Het lustgevoel is een hogere waarde dan het leven van de (onschuldige) medemens.

Hier is "het object", basis van ethisch waardeoordeel, niet de doding-op-zich maar het lustgevoel-in-de-doding. -

Opm.: Een oude, scholastisch-middeleeuwse systechie of tweeledigheid luidt: "materieel object/ formeel object". -

(i) Materieel object. -- Al wat zonder enige duiding of interpretatie (semantische nultrap (EO 173)) is, is materieel, d.i. ongeduid, object.

(ii) Formeel object. -- Zodra onze geest zich op iets ongeduids richt, voert hij een gezichtspunt of perspectief in. Dat is dan het formeel object. -- Hier toegepast: de doding op zich is materieel object; het hedonisme (lustgevoel) aan doden verbonden is het formeel object van de sadieker(in). Het formeel object bepaalt de eigenlijke en eerste intentie. De rest is "erbij gewild".

EO205

Opm.: Alle culturen - van de archaïsche of primitieve over de klassiek-antieke en de middeleeuwse tot en met de (post)moderne - reageerden met afschuw op lustdoding. Zij wordt er geduid als "een grondige gewetens- en gedragsafwijking of perversie" of zij nu dwalend geweten is op onschuldige wijze (perverse aanleg b.v.) of op schuldige, cynische wijze.

Enkel een zekere video-cultuur stelt blijkbaar zo'n perverse axiomatiek voorop. Waaruit zij deduceert dat het schaamteloze verspreiden - in naam van pers- en algemeen communicatievrijheid - van filmen (toegankelijk in beginsel ook voor onrijpen) in 'geweten' verantwoordbaar ('justificeerbaar') is.

Wie daaraan zeker niet vreemd is, is de fameuze Marquis de Sade (1740/1814; radicaal en ethisch consequent materialist), die het lustvolle folteren als één der hoogste waarden voorstond. Zijn werken, ofschoon door kerkelijke en burgerlijke instanties 'verboden', waren in omloop op grote ofschoon verdoken schaal en beïnvloedden menig 'modern' schrijver of kunstenaar.

Voor de Franse materialisten van de XVIII-de eeuw was doden "slechts een vervroegde vorm van wat op natuurlijke wijze toch vroeg of laat werkelijkheid wordt".

De modale term 'slechts' wijst op het ethisch reductionisme, eigen aan consequente materielisten: niets is 'heilig': waarom zou dan leven heilig zijn? Dat is dan de nihilistische variante van materialisme, dat al wat als heilig vereerd word, 'reduceert' (herleidt) tot 'banaal'. Banalisering is dan ook de ethische eigenschap van een zekere video-cultuur. De Oostenrijks-Franse psycholoog Diel klaagde dit aan.

e.-- De satanistische doding.

Hier is het axioma: "Satan en de satanische demonen/ demones zijn de 'ware' godheid die de kosmos beheerst. Het dienen van die onzichtbare wezens is hoogste waarde. Welnu, Satan en de demonen/ demones eisen regelmatig dodingen van rituele aard. Dus deduceert de satanist(e) de morele toegelatenheid, ja, plicht van de rituele doding.

Wie daar meer wil over weten, leze b.v. D. Cellura, *Les cultes de l' enfer (Satan parmi nous)*, Paris, Spengler, 1993. Werk dat, op blz. 183/186, een kalender geeft waarin de dodingen een geregelde plaats innemen, -- sterk vermengd met erotiek (die dezelfde 'intentie', heeft, nl. Satansdienst). Niet het

doden-op-zich-ook niet de seks-op zich-maar het dienen van Satan en diens geesten is het formele object.

EO206

Opm.: - Terloops: deze barbaarse praktijken, die de laatste jaren om zich heen grijpen, geven een johanneïsche tekst gelijk! In een discussie gewikkeld met joden zegt Jezus: "Waardoor verstaat gij mijn taal niet? Doordat gij er niet toe in staat zijt mijn woord te beluisteren. De vader "uit wie gij zijt" (opm.: uw ingever), is de duivel en gij verkiest te volbrengen wat "uw vader" verlangt. Hij was een 'mensendoder' ('anthropo.ktonos') van begin af en hij bevindt zich niet in de waarheid (opm.: Gods inzichten) doordat er in hem geen waarheid is. Wanneer hij liegt (EO 173), spreekt hij uit de hem eigen wezensaard, want een leugenaar is hij, ja, de aartsleugenaar". (Joh. B: 43v.).

Terloops: de uitdrukking "vader van" verstaat men beter indien men uitgaat van b.v. Genesis 5:1 (God schept Adam (en Eva) naar zijn gelijkenis) en 5:3 (Adam (en Eva) verwekken Seth "naar hun gelijkenis, als een beeld (van henzelf)"): het begrip 'toledôt' (afstammingsgeschiedenis) behelst dat "iemand een aardje naar zijn vaartje heeft". M.a.w.: de satanisten "volbrengen de wil van hun vader".

f.-- De etnisch-racistische doding.

Wie een beetje de geschiedenis van WO II (1939/1945) kent, is nog onder de indruk van de 'holocaust', de brutale uitroeiing door doding van joden, zigeuners en andere 'rassen' door de nazi's. Miljoenen mensen zijn, met moderne middelen, uit de weg geruimd, -- te midden van de XX-ste eeuw,-- na zesentwintig eeuwen hellenisme en negentien eeuwen christendom.

De "etnische zuiveringen" in ex-Zuid-Slavië zetten deze brutale traditie op herstichtende wijze voort. -- In naam van 'Herrenvolk'..., 'Groot-Servië' en ... andere entiteiten! Waaruit gededuceerd wordt dat de doders "het recht" aan hun kant hebben.

g. -- Het duel.

'Duel' is een tweegevecht ter beslechting van een erezaak. Het "Amerikaanse duel" behelst dat één der beide partijen, door het lot aangeduid, zich zelfmoordt. -- "In naam van mijn eer" zo zegt de duellerende. Niet zonder een goeie dosis 'machisme' (manneneer).

h.-- Doding uit wettige zelfverdediging.

De kerk,-- alle weldenkenden hebben zoiets als “in geweten verantwoordbaar” geduid. “Mijn leven als onschuldig aangevallene is minstens even veel waard als het uwe”; dus verdedig ik mij tegen u, aanvaller, door u eerst te doden! Ziedaar de redenering. Zowel de gelijkwaardigheid van beide levens als de ongelijkheid der betrokkenen - de ene is aanvaller, de andere onschuldig aangevallene - spelen in die redenering een rol. Als ‘axiomata’ waaruit gededuceerd wordt.

EO207

i. -- Vruchtdoding (‘abortus’).

Dit uiterst druk bediscussieerde thema situeren wij hier doordat het, in de geest van menige vrouw vooral, “een soort wettige zelfverdediging” lijkt … tegen een ‘aanvaller’, nl. de ontvangen vrucht. Doch manifest is deze ‘aanvaller’ een onschuldige die er niet om gevraagd heeft geconcipieerd te worden!

In een analoge zin loopt dit geval ineen met duel: in menig geval is het de eer van de vrouw in kwestie die hoger gewaardeerd wordt dan het biologische (leven van de baby-in-wording.

Dramatischer is nog het geval waarin de vrouw, ten gevolge van verkrachting, zwanger werd: daar lijkt een type van ‘zelfverdediging’ aan het werk maar dan zo dat de vrucht de plaats inneemt van de aanvaller en “voor hem opdraait”. Wie de psychologie van de betrokkenen goed kent, -- die van de zwangere vrouw vooral, weet dat “dwalend geweten” hier zeker enige rol speelt. Want “dat in naam waarvan gedood wordt” is zeer ingewikkeld.

j. -- Zelfmoord.

Er is de ‘gewone’ zelfmoord (“Men ziet het niet meer zitten”); er is de ideologische zelfmoord (“Ik verbrand mij publiek om te protesteren tegen (een of ander onrecht, -- vermeend of echt))’ Dit laatste is verwant met de Japanse kamikazepiloot die “in naam van vaderlandsliefde” de dood ingaat. -- Het dwalend geweten speelt hier ook bijtijds een rol, want “men meent het goed”.

k -- De bloedgetuigedood.

I.p.v. het axioma der zelfverdediging te huldigen, laat de martelaar/ martelares - die zo hoog geacht wordt in de kerkelijke traditie (zij worden als “genezende heiligen” vereerd, vooral in de oosterse kerken) - zich doden. Terwijl zij voor hun/ haar vervolgers, die “in naam van een of andere “politieke theologie” optreden, bidden! Het axioma der bloedgetuigen is tweeledig: zij laten zich ter dood brengen om reden van geloof of om reden van geweten of

zeden. Dezelfde reden waarom de gewone heiligen in de kerk vereerd worden: zij waren 'heldhaftig' inzake geloof (religieus axioma en/ of zeden (ethisch axioma). Geloof, zeden zijn hogere waarden dan het biologische leven.

EO208

Terloops: de term "politieke theologie", die, in linkse, vaak gauchistische middens, enkele tijd geleden zo' n opgang kende (Dorothee Sölle), is in feite een antieke term. -- Op gegeven ogenblik onderscheidde men:

a. de mythische theologie
(EO 35: Het grote verhaal), die zich uitdrukt in mythen;

b. de politieke of 'politische' theologie
die de godgeleerdheid is voor zover zij de grondslagen of axiomata van een staat - b.v. een Griekse stad of het Romeinse rijk - ter sprake brengt, al of niet in mythen;

c. de natuurlijke theologie –
"theologia fusikè", lat.: theologia naturalis - die door de denkers gesticht werd op basis van redenering (zonder daarom de mythen of de staatstradities te loochenen).-- Het christendom b.v. kwam in frontale botsing met de politieke theologieën van de toenmalige heidense wereld die zijn godhedenwereld niet graag zag ontkend worden door de christenen … die daar hun leven desnoods voor over hadden. Het formeel object van de vervolgers was niet het leven, maar het leven van staatsgevaarlijk geachte mensen. "In naam van de grondslagen of axiomata van de staat", -- de religieuze axiomata dan" werd opgetreden.

l.-- Ecologische doding.
'Ecologie' is de studie van ons levensmilieu. -- Ons - modern - milieu kan dodend werken: werkongevallen, verkeersongevallen, vergiftiging van het natuur- en cultuurlandschap verwekken gebeurlijk een trage of snelle doding.

Wie daarvan de oorzaak is, handelt "in naam van … wat?". -- Zo de snelrijder: hij redeneert zo dat hij zich het 'recht' toekent, in naam van snelheidsgenot, in naam van arbeidsopdracht ("De baas zegt dat ik er op tijd moet zijn"), risico's te scheppen.

De fabrikant die schadelijke producten ofwel aanmaakt ofwel verhandelt, doet dit "in naam van geldverdienende economische waarden".

Besluit.-- EO 202/208 toont ons hoe ingewikkeld het vijfde gebod - “Gij zult niet doden” - is in zijn situatieve norm. Sommige gevallen zijn ethisch goed en helder beoordeelbaar maar andere zijn zo goed als niet uit te maken door mensen die slechts over inductieve informatie (EO 97 (Socratische dialectiek)) beschikken. Dingen als “in naam van” en “formeel object” lijken daarbij van doorslaggevende aard. Alsook het tegenstellingspaar “thesis/ hypothesis” (Joh. van Salisbury).

EO209

25. Holistische ontologie: lotskunde. (206/219)

Hernemen wij het telkens weer terugkerende (fenomenologische) vertrekpunt, nl. dat wat zich, onmiddellijk of direct, d.i. zonder enige tussenterm tussen onze geest en de zich tonende werkelijkheid, laat zien. In de wiskunde der vraagstukken is dit het gegeven.

Met de lotskunde of ‘lotsanalyse’ (Leopold Szondi) is het niet anders: het gegeven is telkens weer de situatie waarin wij ons - van moment tot moment bevinden (onze ‘geworpenheid’ in de taal der existentialisten); het gevraagde is onze reactie of ‘antwoord’ op die telkens weer zich tonende situatie (ons ‘ontwerp’ in existentialistische taal).

Terloops: onze levensloop is de verzameling ‘stappen’, resp. lotgevallen die ons leven uitmaken. Daarin treffen wij de formalismestructuur weerom aan die wij aantroffen bij het verstandig oplossen van een probleem (EO 160: Algoritme). Inderdaad: op een of andere situatie in het leven (verstandig) reageren komt neer op een probleemoplossing vinden.

Eigenlijk is het oplossen van een wiskundig vraagstuk één onderdeel van onze levensloop die erin zijn grondstructuur weerspiegelt, nl. in stappen te werk gaan.

“Het moest er eens van komen”.

Of nog: “het is er natuurlijk van gekomen”. -- Wij kennen allen dat zinnetje uit de omgangstaal.

Appl. Mod. Op zekere dag breekt, in een werkplaats, een staking uit.

a. Voor de buitenstaanders is dat wellicht een verrassing, -- een onvoorspelbaar want niet uit axiomata of vooropstellingen deduceerbaar gebeuren.

b. Voor de 'insiders', de rechtstreeks betrokkenen, echter "was de spanning te snijden"! De patroon, keihard en koppig, bleef weigeren met redelijkheid op de rechtmatige eisen van het personeel in te gaan. "De afgedankte werknemers blijven buiten!" zei hij. Maar de kameraden - op kop de syndicalen - "nemen dat niet'.

Gevolg: uit zo'n vooropstellingen-in de gedachten-en-de-feiten ("historische dialectiek" (EO 80)) wordt een staking deduceerbaar: op een morgen staan de stakingspiketten daar! "het moest ervan komen".

Besluit. -- De staking is uit haar axiomata afleidbaar: de onrechtmatige afdanking, de afwijzende reacties der andere werknemenden, de 'agitatie' der syndicalen, de starheid van de patroon. Het lot van de patroon was voorspelbaar, want deduceerbaar.

EO210

Toch is de voorspelbaarheid zeer beperkt. Reden: tussen de axiomata bevinden zich "axiomata-met-voorbehoud"! Zo: de patroon kan ieder ogenblik op zijn starre houding terugkeren. Zo: een stemming over al of niet staken kan zo of anders aflopen.

Opm.-- EO 164 (De lemmatisch-analytische methode) leerde ons werken met 'gegevens' die 'duister' of 'x' (onbekenden) zijn: de mogelijke ommekeer van de patroon, de mogelijke stemming zo of zus van het personeel zijn zo' n 'x-en' of onbekenden.

Waarmee wij echter kunnen werken alsof wij ze reeds kenden. Met het risico dat wij ons vergissen wanneer wij 'deduceren', of voorspellen vanuit wat wij weten. -- Dat juist maakt het verschil uit met het achteraf verklaren of begrijpelijk maken: eens dat het geschil bijgelegd is en iemand "de geschiedenis" van de staking niet enkel wil louter positief beschrijven maar ook grondig verklaren - begrijpelijk maken op logisch-strenge wijze - dan zijn de onbekenden bekend en kan de achterafse deductie perfect doorgaan.

Dat is wat historici doorlopend trachten te doen. Zij tonen aan dat, gezien de gegevens, de feiten "er moesten van komen"! Dat heten wij "achterafs voorspellen".

Opm. - Het begrip 'lotsanalyse' komt o.m. van Leopold Szondi (1893/1986), Hongaars psychoanalytisch gericht psychiater. Hij kwam op het

begrip n.a.v. een lezing uit de werken van Dostoievski (Russisch romanschrijver) én een zeer individuele oorlogservaring in 1916 (in Volhynië kreeg hij een schot in de rug maar het boek Traumdeutung (Freud) dat hij op zich droeg, redde zijn leven).

Hoofdwerk: Schicksalsanalyse, Basel, 1944,-- Hoofdstelling: het lot van een enkeling wordt, in hoge mate, bepaald door de stamboomfiguren (voorouders) - wat hij "familie-onbewuste" heet - die een mysterieus doel meegeven in de zielediepten. Beroep, huwelijk, vriendschap worden erdoor bepaald, -- althans mede bepaald. -- Zodat Szondi de axiomata vooral in de stamboom van iemand zoekt en van daaruit deduceert.

Opm.-- Verschil tussen axiomatisch-deductieve methode inzake abstracte, universele of particuliere of singuliere tekens ('symbolen', EO 156 (De grafische vooropstelling)), enerzijds, en, anderzijds dezelfde axiomatisch-deductieve methode inzake lotgevallen en beslissingen is wel opvallend.

EO211

Met tekens - 'symbolen' - rekenen is desnoods een zuiver axiomatisch-deductief bedrijf; met situaties omgaan heeft een zeer duidelijke axiomatisch-deductieve inslag, gebeurlijk wat de structuur van die situaties en de reacties erop betreft (zelfs 'irrationele' reacties hebben haar eigen 'logica', versta: toegepaste logica), maar zij zijn niet zo willekeurig 'verhandelbaar' ('manipuleerbaar') als tekens.

Gevolg: tekens kunnen puur geformaliseerd (EO 161, 5 196) verhandeld worden. Levenssituaties - lotgevallen - kunnen dit niet. Het rein rekenend denken heeft zo zijn grenzen: in de wiskunde b.v. - zelfs wanneer de bakkerin achter de toog uitrekent hoeveel uw brood kost - lukt dit wel; in het singulier-concrete leven, echter, vormt dit "rekenend denken" wel de inslag-structuur maar meer niet.

Appl. model: Thoukudides van Athene (-465/-401). (211/212).

Wij zegden hierboven dat geschiedwetenschappers - liefst achteraf - "de logica", versta: de toegepaste logica van de feiten, voor zover overgeleverd en gekend, verwoorden en ze zo "begrijpelijk, want deduceerbaar maken". Zo de grootste positief- wetenschappelijke historicus van het antieke Hellas, Thoukudides, -- in zijn Peloponnesische oorlog.

Bibl. st. : J.P. Vernant, *Mythe et pensée chez les Grecs*, II, Paris, 1971, 55.

Steller beweert: zoals hun technisch denken, zo ook hun historisch denken. Nl.: beide zijn aan logica en dialectiek schatplichtig.

Hij verwijst naar M.I. Meyerson die zegt: "De volgorde der feiten - 'kinesis', lat.: motus, proces (beweging, gebeuren) - bij Thoukudides is logisch (...). De tijd (versta: der geschiedenisfeiten) bij Thoukudides is niet louter chronologisch: die tijd is omzeggens een logische tijd".

Meyerson op zijn beurt verwijst naar Jacqueline de Romilly die beweert dat "bij Thoukudides het verhaal van b.v. een veldslag in feite een 'theorie'; versta: een axiomatisch-deductieve uiteenzetting, is". M.a.w.: de behaalde overwinning b.v. is een bevestigde redenering.

Waaraan Meyerson toevoegt: "De wereld van Thoukudides is een in gedachte gereconstrueerde ('re-pense') wereld; zijn geschiedschrijving is een tot daad geworden dialectiek". (*Meyerson, Le temps, la mémoire, l'histoire*, in: Journal de psychologie (1956), 340).

M.a.w.: Thoukudides verhaalt zo dat het einde van een historisch verhaald gebeuren "iets is dat er moest van komen".

EO212

Appl. model : G.Fr.W. Hegel (1770/1831). (212/219).
Situeren wij eerst.

a.-- Het moderne, 'verlichte' rationalisme.
a EO 13 (Drie types). -- Kenmerken: a. individualisme; b. rationaliteit (de rede is centraal samen met de radicale voorkeur voor het algemene begrip); c. "mathesis universalis" (EO 157: Combinatorisch denken); d. onmiskenbare tendens tot materialisme en secularisme.

b.- De romantiek. (212/214).
De romantiek vooral in Duitsland - reageert tegen het rationalisme terwijl zij het hersticht.-- Denkers die duidelijk romantisch denken: Friedrich von Schlegel (1772/1829; broer van August Wilhelm),-- bekend om zijn *Vorlesungen über die Philosophie des Lebens*, stichter, met zijn broer, van Atheneum (1798/1880; tijdschrift),-- van de romantische kring van Iena (Novalis, Schelling, Tieck, Wackenroden) -- van invloed op het historische denken van Hegel ("Alles wordt"); Fr.E. Daniel Schleiermacher (1768/1834; de

hermeneutieker);-- verder: Fr.W. Schelling (1775/1854) en zelfs in hoge mate G.Fr.W. Hegel (1770/1831).

Tegenover het individualisme van het rationalisme stelt de romantiek gemeenschapszin 'volk'; tegenover overdreven rationaliteit (begrippelijk denken) stelt zij het - rede (maar herduid), gemoed (gevoel) en fantasie omvattend - leven; tegenover de materialistische tendens stelt zij het hogere en ideale; tegenover de afkeer voor de middeleeuwen stelt zij herwaardering der middeleeuwse werkelijkheid en zin voor traditie en historisch verleden.

Ziedaar enkele hoofdtrekken! Men verwarre dus niet met een vals beeld van de romantiek ("het voze romantisme")! Slagader is en blijft een vitalisme of levensfilosofie die het biologische leven als model vooropstelt (wat men dan 'organicisme' heet). Dit axioma bij uitstek van het (organische) leven beheerst alle cultuurdomeinen waarmee de romantiek zich bezighoudt (taal, politiek, economie, enz.).

"De gedachte van een "mathesis universalis", een "scientia generalis", door I. Kant (1724/1804; topfiguur en criticus van het rationalisme) fel bestreden, is door J.G. Fichte (1762/1814), Fr.W. Schelling (1775/1854) en G.Fr.W. Hegel (1770/1831) weer opgenomen". (E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde*, Antw./ Nijmegen, 1944, 141).

M.a.w.: een omvattende 'wetenschap' omtrent al wat werkelijk is maar stechiotisch (als stoicheiosis (EO 46 (Combinatoriek); 52 (Stoicheiosis)) opgevat), d.i. men tracht de hoofdstructuren van de werkelijkheid uiteen te leggen en weerom ineen te steken (harmologie, orde(nings)leer).

EO213

Opm.-- De drie - Fichte Schelling, Hegel. - heet men ook "de Duitse of absolute idealisten". De term "Duits idealisme" wijst op een denkwijze die antimaterialistisch de 'idee' of ook "de ideeënwereld" centraal stelt, -- enigszins in platonische zin. Het wezen van al wat werkelijkheid of 'zijn(de)' is, is idee. Aldus de Duits-idealistische ontologie.

"Het verwerpen van de wiskunde als paradigma heeft Fichte, Schelling en Hegel er evenwel toe gebracht een betoogtrant toe te passen die, voor een met exacte bewijs-methoden (EO 101 (Operationalisme); 169 (Logistiek)) vertrouwde lezer nimmer bevredigend kan wezen". (E.W. Beth, o.c, 141).

Wij zegden:

a. de romantiek - vooral de Duitse - verwerpt (de overdrijvingen van) het rationalisme;

b. de romantiek - vooral de Duitse - hersticht de rationaliteit.

De twee samen pas geven eerlijk en werkelijkheidsgetrouw de echte romantiek - niet het voze romantisme - weer.

I. Kant heeft een scheidingsmuur gericht tussen wijsbegeerte en wiskunde (wiskundige logica dan), ofschoon Leibniz (1646/1716; *De arte combinatoria* (1666: aanloop tot logistiek)) - EO 157 - o.m. onder de grondige invloed der scholastiek (800/1450) zo'n scheidingsmuur had trachten weg te werken (hij bleef te onbegrepen).

Kant verwierp meteen de axiomatisch-deductieve aanpak van filosoferen door Leibniz voorgestaan.

Zoals Beth, o.c., 169 o.m., opmerkt, heeft Kant, door zijn afwijzen van de wiskundige methode inzake filosoferen, het Duitse idealisme sterk beïnvloed.

Of die kantiaanse anti-mathematische invloed "zulke noodlottige gevolgen" (Beth, o.c. ibid.) heeft gehad op het Duitse idealisme, zoals o.m. Beth beweert, is een andere vraag.

Het leven, in de grondige zin als basisaxioma - i.p.v. wiskunde-denken - vooropstellen heeft, behalve nadelen, ook grote voordelen: mag het leven dan niet - om exact – wetenschappelijke redenen - centraal staan in filosoferen? De sterke eenzijdigheden van het verlichte rationalisme lokten, op de eerste plaats, de "anti-mathematische tendens" uit! Doch laat ons nu naar Hegel kijken.

Samengevat kan men zeggen dat hij een nieuwe stoicheosis ingevoerd heeft, -- anders dan de rationalistische.

EO214

Opm.--- Voor Bijbelgelovigen is leven een vanzelfsprekende hoofdwaarde. Dit raakten wij even aan EO 199 (Het leven intrinsiek onschendbaar).

De klassiek-wijsgerige grondslag daarvoor was: alle werkelijkheid is, als niet-niets, 'goed' ('waarde'), -- althans in beginsel of louter axiomatisch (zoals wij aantoonden).

Welnu, leven - organisch (plantaardig, dierlijk, menselijk) of psychisch of louter geestelijk - zeker als hoger zijnde of werkelijkheid dan louter anorganische stof - is zeer zeker niet-niets, werkelijkheid, -- dus principieel onschendbaar, heilig. Als waarde-op-zich.

Dit verklaart waarom of waardoor al wat leeft, alles doet om te overleven en om beter leven te leven! Was leven, op zich, een onwaarde, dan zouden alle levende wezens er alles op zetten om ervan of te geraken!

De decaloog of "tien geboden" verduidelijken dit: het vijfde gebod gebiedt leven - biologisch of hoger - principieel te eerbiedigen; het zesde en het negende gebod gebiedt principieel al wat geslachtelijkheid (en dus nieuw met het ontstaan van leven verbonden) is, te eerbiedigen; het vierde gebod gebiedt principieel het gemeenschapsleven (bakermat van leven) te eerbiedigen; het zevende en tiende gebod gebiedt principieel al wat economisch bezit is (en dus infrastructuur van vooral biologisch leven) te eerbiedigen: het achtste gebod dwingt tot eerbied voor de waarheid, basis van leven; - terwijl de drie eerste geboden de goddelijke bron van al wat is - inzonderheid van al wat leven is - , aanzetten tot principiële eerbiediging van God - Jahweh, H. Drie-eenheid - als "de levende God" (Deuteronomium 5:26) die leven, ja, eeuwig leven (1 Joh. 5:20) schenkt.

De romantiek, wars van het dorre rationalisme heeft er ons aan herinnerd dat leven centraal staat, ook al valt dat niet in de smaak van rekenend denkenden!

De hegeliaanse deductie. (214/219)
Bibl. st.: H.A. Ett, bew., E.A. van den Bergh van Eysengha, *Hegel*, Kruseman, s.d., 67vv..

Een zekere heer Krug had Hegel beschuldigd. Wel had Krug begrepen dat axiomatisch-deductief denken centraal stond. Maar hij had dit louter rationalistisch verstaan: Hegel - zo zei hij - deduceert uit 'a-prioristische' (EO 13), d.i. abstract-algemene 'beginselen' of 'principes' alles, de totaliteit van al wat is, - rationeel!

Krug daagde Hegel uit: laat Hegel eens op die a-priorische wijze b.v. het bestaan van iedere hond en elke kat of het bestaan van zijn penhouder 'deduceren'!

EO215

(1).-- De juist verstane Hegel. -- Dialectiek.

Hegel staat bekend om zijn - rabiaat-dialectisch denken.

a. Platonisme.

Zoals wij meermaals zagen, was Platon een dialectieken. Dit behelst twee dingen:

1. De voorrang gegeven aan alwat 'totaliteit' is: 'alle' (verzameling, -- metaforisch verband) en 'geheel' (systeem, -- metonymisch verband) zijn de telkens weer terugkerende hoofdbegrippen van zijn 'stoicheiosis' of orde(ings)leer.

2. De aandacht besteed aan verandering ('kinesis'), geschiedenis (al wat was, is, zal zijn; EO 32). Dit tweede punt kan verwondering wekken. Maar kijk:

a. Platon, in zijn schets van de Politeia of (stads)staat, schetst het wezen van de toenmalige samenleving aan de hand van het wordingsproces van de staat! Wat wij, met O. Willmann, de genetische methode heten ("methodos gennetikè").

b, Platon, EO 80; 209), in zijn ethische waardering van rechtvaardigheid (het teruggeven van een ontleend wapen), redeneert historisch: door krankzinnig te worden ondertussen verliest de bezitter van het wapen zijn recht op het bezit ervan; m.a.w.: het 'eeuwige' recht op bezit verandert met de veranderende omstandigheden! Platon situeert duidelijk eeuwige principes in de tijd en het tijdsverloop.

c. Niet voor niets was Platon de leerling van Kratulos, een aanhanger van Herakleitos van Efesos (-535/-465), de filosoof in de oudheid die de nadruk legde op verandering.

Terloops: 'proces' (Grieks: kinèsis, lat.: motus) betekent "(geordende) verandering". A.N. Whitehead (1861/1947), *Process and Reality (An Essay in Cosmology),* New York/ Cambridge, 1919, is eigenlijk een ontologie die sterk de nadruk legt op 'proces' (vandaar: 'procesdenken'),-- dit in een kritiek op Descartes en Locke, twee rationalisten.

b. Hegelianisme.

Met de romantiek stelt Hegel totaliteit en tijd (geschiedenis) eveneens centraal. En is hij bewust 'dialectieker'. Maar dan niet in een platonische zin

maar in een 'nieuwe', moderne zin. Daarvandaan dat men Hegel catalogeert bij de "nieuwe dialectiek".

(2).-- De juist verstane Hegel. -- Historische dialectiek.

Hegel redeneert, ja, maar 'historisch; d.i. rekenend met "al wat was, is, zal zijn".

(2).a.-- Inductief denken.

Zoals wij zagen - EO 14 (Schellings positief denken) - kende Schelling, de romantieker, "positive Philosophie".

EO216

Zo ook Hegel: in 1802 antwoordt Hegel op Krug's opwerping. Met dit antwoord: "het bestaan bewijst men niet - het ging over honden, katten, penhouders - want het is een gegeven".

Dit behelst dat Hegel's totaliteit, hoe rationeel ook gedacht (en Hegel was zeer rationeel), inductief gekleurd is. Het feitelijk bestaan van b.v. honden, katten, -- penhouders is niet uit abstract-algemene begrippen deduceerbaar. Zelfs niet uit "het begrip". Al wat was, is, zal zijn komt, in Hegel' s voorstelling van zaken, tot bewustzijn in "de geest" (waarvan de singulier-concrete geest van b.v. 'ik' en gij slechts afsplitsingen zijn) die van het zijn of de totaliteit der werkelijkheid "het begrip" vormt.

M.a.w.: doorheen "het begrip" (in de transcendentele zin) worden wij ons, met de heelalgeest, bewust van al wat was, is, zal zijn.

Welnu, zelfs dat begrip bij uitstek - het begrip - is geen voldoende vooropstelling van de deductie van katten, honden, penhouders! Het is immers zonder inductieve gegevens leeg!

Terloops: ook Aristoteles, voor wie Hegel veel eerbied koesterde, denkt in analoge zin. "'Zijnde' ('on') is geen (categoriale) kenmerk ('semeion') van iets (categoriaals) Ook: wanneer men zegt 'on', zijnde, werkelijkheid, van iets (categoriaals), dan is dit (voorlopig) een (categoriaal gesproken) 'lege' term ('psilon'), want hij bedoelt niets (categoriaals).

Pas in verbinding met iets anders (categoriaals) krijgt 'on', zijnde, werkelijkheid, (categoriale) betekenis. Zander zo'n verbinding wordt er niets

(categoriaals) gedacht". (Peri herm, 3, in fine).-- Cfr EO 10 (Transcendenteel / categoriaal).

Besluit. -- Krug dwaalde! Hegel is rationeel, zelfs in hoge mate 'rationalistisch! Maar tegelijk uitdrukkelijk op het positieve bestaan afgestemd.

(2).B.-- Totaliteitsdenken (dialectiek).

Niet enkel zegt Hegel: het feitelijke bestaan wordt inductief gegeven! Krug duidt juist: datzelfde feitelijk bestaan is

a. onbestaanbaar (onmogelijk; EO 36) en zelfs

b. ondenkbaar (buiten "het (alomvattende) begrip" vallend) zonder de totaliteit van al wat was, is, zal zijn.

Iets begrijpen of verstaan in Hegeliaanse zin is het situeren in de totaliteit (in "het begrip"). Zo zijn honden, katten, penhouders slechts momenten, (beweeglijke elementen) binnen het geheel der werkelijkheid.

EO217

Dat is de hegeliaanse vorm van stoicheiosis, orde(nings)leer: al wat feitelijk gegeven is, is ergens ofwel de totaliteit van al wat was, is, zal zijn ofwel een onderdeel ervan. Dat, is hegeliaanse dialectiek.

Hegel, in zijn uiteenzetting tegen Krug: "Uit het begrip van het levende (EO 212: Levensfilosofie) geheel of totaliteit de betekenis en de plaats van b.v. de honden, de katten,-- de penhouders aanwijzen en begrippen is iets heel anders dan het bestaan ervan bewijzen", vooral iets heel anders dan het bestaan bewijzen uitgaande van abstracte principes alleen! -- Hier worden wij de afgrond gewaar tussen het dorre rationalisme en de levensfilosofie der romantiek.

'Deduceren' in streng hegeliaanse zin betekent dus "in de totaliteit der werkelijkheid, bewust geworden in het begrip ervan, de plaats en de betekenis van iets (een gegeven o.g.v. inductie) duidelijk(er) maken, begrijpelijk maken, 'verklaren'.

M.a.w.: de totaliteit van al wat was, is, zal zijn (en het begrip ervan in onze geest) vooropstellen als axioma, samen met het vooropstellen van een of ander gegeven (= tweede axioma), is de axiomata voorop doen gaan waaruit "plaats en betekenis" gededuceerd wordt.

Opm. -- Hegel's adagium: "Alles, was wirklich ist, ist vernünftig. Und alles, was vernünftig ist, ist wirklich" (Grundlinien der Philosophie Rechts).

Vertaald: "Al wat werkelijk is, is 'redelijk', ('rationeel'). En al wat redelijk is, is werkelijk".

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie,* Stuttgart, 1888-2, in initio, leert ons die hegeliaanse spreuk goed te begrijpen.

In Hegel' s taalgebruik is niet alles wat feitelijk bestaat, meteen al 'werkelijk', want 'werkelijk' in één der betekenissen betekent "wat als oplossing past bij wat gegeven is".

Of nog: wat uit de gegevens afgeleid kan worden als de ware, bij de werkelijkheid der gegevens passende oplossing van het probleem dat in de gegevens aanwezig is. -- In die welomschreven zin is al wat rationeel verantwoord is, ook 'werkelijk'. Want het volgt met noodzaak uit de gegevens zelf. Meteen is 'werkelijk tevens, in Hegel' s taal, 'noodwendig'.

EO218

Engels geeft voorbeelden.

De ene of andere regeringsmaatregel. - b.v. een belastingsmaatregel - is, eens uitgevaardigd, slechts 'werkelijk', voor zover hij past in- de totaliteit van de staat,-- vooral economisch en sociaalstaat, --

De toenmalige Pruisische staat was slechts "volgens de 'rede, - in hegeliaanse zin - "voor zover hij 'noodwendig', rationeel verantwoordbaar is, -- voor zover hij de problemen in de gegevens aanwezig ook werkelijkheidsgetrouw oplost".

Blijkt het dat hij 'slecht' is doch niettegenstaande die slechtheid toch voort bestaat, dan vindt de slechtheid der regering haar 'justificatie' (rationele verantwoording of verrechtvaardiging) b.v. en zelfs vooral in de erin tot uiting - onthulling, alètheia, apokalupsis - komende 'slechtheid' van de onderdanen die medeverantwoordelijk zijn voor het bestel: de toenmalige Pruisische regering volgde 'noodwendig', met noodzaak uit de totaliteit der gegevens van toen.

Opm.-- In de Bijbel komen wij iets analoogs tegen Het pre-noahische verbond van Jahweh met de mensheid van voor Noë (Noah) werd op zeker ogenblik 'onwerkelijk' (loste de problemen niet meer op): Jahweh vervangt het door het verbond met Noë (verzinnebeeld in de regenboog).

In de dagen van Abraham bleek dat het noahische verbond onwerkelijk werd: Jahweh verving het door het verbond met Abraham en zijn nageslacht.

In de dagen van Jezus werd het 'oude' verbond onwerkelijk en loste de hangende problemen niet meer (volledig) op: Jezus vervangt het door het "nieuwe verbond" (in het paasgebeuren).

Een revolutionaire theorie.

De marxist Engels heeft Hegel goed geduid: Hegel spreekt steevast met geestdrift over de Franse revolutie (1789/1799)! Want - volgens hem - was de Franse monarchie "bij Gods genade" (= sacraal gefundeerde monarchie), die ooit 'werkelijk' (probleem-oplossend) was, onwerkelijk geworden, "van iedere noodzakelijkheid beroofd".

Zo 'onredelijk' ('irrationeel') en niet meer te verantwoorden dat zij moest 'vernietigd' worden door de Franse revolutie. In dat geval was de monarchie "het onwerkelijke" en de revolutie "het werkelijke".

Daaruit leidt de marxist Engels zijn revolutionaire duiding van het hegelianisme af: "Zo wordt in de loop der ontwikkeling - opm.: al wat was, is, zal zijn - al het vroegere onwerkelijk, verliest het zijn noodzakelijkheid, zijn bestaansrecht, zijn redelijkheid, -- op vreedzame wijze wanneer het vroegere verstandig genoeg is om plaats te maken (voor wat redelijk is), -- op gewelddadige wijze wanneer het zich tegen die noodzaak verzet". --- Aldus Friedrich Engels.

EO219

Engels gaat door: "Zoals de bourgeoisie door de grootindustrie, de concurrentie en de wereldmarkt alle stevig gevestigde, van oudsher geëerbiedigde instellingen op praktisch gebied op losse schroeven zet, zo zet de hegeliaanse dialectische filosofie alle op definitieve, absolute waarheid aanspraak makende begrippen en de aan die waarheid beantwoordende, absolute menselijke situaties op losse schroeven.

Voor haar bestaat niets dat definitief, absoluut, heilig is: van alles en aan alles toont zij de vergankelijkheid aan en, volgens haar, bestaat niets tenzij het ononderbroken proces van het worden-en-vergaan, van het eindeloze evolueren van het lagere naar het hogere. Aldus weerom letterlijk Engels.

Opm.-- Marx en Engels zetten de hegeliaanse spiritualistisch-idealistische dialectiek op haar kop: de materie duidelijk gemaakt aan de hand van de economie en de aan die economie verbonden sociale toestanden bevat de axiomata van "al wat Hegel geest en geestelijk, onstoffelijk, idee en ideaal noemt". Dat is dan de materialistische dialectiek: zij tracht in de hegeliaanse filosofie de axiomata bloot te trekken, nl. "de bourgeoisie", de heersende klasse met de haar eigen 'ideologie' (begrippensysteem). Uit die axiomata deduceert het marxisme de evolutie van de burgerlijke maatschappij.

Opm.-- Het dialectisch idealisme van Fichte, Schelling, Hegel (vooral deze laatste) - vanuit religieus standpunt - is een pantheïstisch idealisme (EO 16). De 'geest' die het begrip der totaliteit denkt en zelfs is, valt én met god én met de geest van alle denkende wezens samen.

Iets dat radicaal on-Bijbels is, want in de Bijbel is God, Jahweh/ H. Drie-eenheid, ofschoon alom aanwezig toch radicaal transcendent en alle eindigheid overschrijdend (wat o.m. S.Kierkegaard onderstreepte), met "een oneindig kwalitatief verschil" tussen schepper en schepsel.

Besluit. -- Ziedaar wat blootkomt - waarheid, alètheia - wanneer men de lotskunde verdiept: ons lot, individueel en collectief, menselijk en kosmisch, is één lange reeks - algoritme - van lotgevallen en reacties, waarin een toegepaste logica aan het werk is. Daarvan zagen wij een paar steekproeven.

EO220

26. Holistische ontologie: crisis der 'ontologie: (220/225)

Het grondschema van onze ontologie - zij wil zo klassiek en 'traditioneel' mogelijk zijn zonder 'repristinatie' (de wil om aftands te blijven) - komt neer op de tweeledigheid "gegeven/ gevraagde".

Wie zich met "de werkelijkheid" of "het zijn(de)" bezighoudt, wordt telkens weer geconfronteerd met "al wat, (reeds) gegeven (en dus gekend) is" en met "al wat (nog niet) gegeven is maar gezocht (gevraagd) is". Dit laatste heet ook "het vraagstuk" of "het probleem".

In aletheiologische termen uitgedrukt: de tweeledigheid “al wat (al) blootgetrokken onthuld, ‘waar’ is” en “al wat (nog niet) blootgetrokken, ‘waar’ is”.

Lees nu EO 62 (Waarheidsontologie). -- In fenomenologische termen: de tweeledig-heid “fenomeen (al wat zich (reeds) toont want (reeds) onmiddellijk gegeven”/ “transfenomenale gegevens die zich (nog niet) direct tonen”.
Lees nu EO 120. Ook EO 126 (Fenomenaal/ transfenomenaal).

De Oostenrijkse school (EO 154: Bolzano/ Brentano), met het middeleeuwse begrip ‘intentionaliteit’, deed in de grond niets anders dan de antieke waarheidsleer (“Is waar al wat werkelijkheid onthuld of blootgetrokken is”) vernieuwen vanuit een ‘intentionele’ psychologie.

Samengevat: het aloude koppel of systechie der antieke wiskundigen blijkt de samenballing van ieder ontologisch gedrag.

Het probleem in het leven en o.m. in het rationeel-theoretische leven is het feit dat niettegenstaande wij een zicht op de totaliteit of “het holon” het geheel (verzameling en/of systeem) van de werkelijkheid hebben (de basis van alle ontologie), wij toch slechts over inductie of steekproeven uit die totaliteit beschikken.

De basisindustrie is de tweeledigheid “gegeven/ gezocht”! Het gegeven is steevast een steekproef gezien tegen de achtergrond van het geheel dat én gegeven én gevraagde of gezochte omvat. -- Wat o.m. de reden was waarom een Husserl de wetenschappen een solide fenomenologische basis wou geven: wilt gij degelijk denken, begin met na te gaan wat gij reeds weet, d.i. vertrek van de fenomenen die zich direct, zondergeven:ren, tonen!

Een voorlopige uitweg daaruit heet “de lemmatisch-analytische methode! EO 164 leerde ons dat dit deze erin bestaat het gevraagde ‘x’ te heten en met zo’ n ‘x’ of onbekende (transfenomenale) toch rationeel te werken.

EO221

Men doet dus alsof het onbekende (transfenomenale) reeds gekend (fenomeen) was! Die methode, waarvan de antieken beweren dat Platon ze het eerst formuleerde, blijkt uiterst vruchtbaar te zijn: denk aan de moderne letterrekenende wiskunde b.v.!

Systeembouw en ontologie. (221/222)

De ontologie zoals zij in deze inleidende cursus opgevat wordt, is radicaal holistisch, d.i. totaliteitsdenken.-- En toch: de inductie beheerst ze radicaal, -- in socratisch-platonische traditie. Lees EO 97 (Socratische dialectiek) en vooral EO 138 (De axiomatische inductie), -- zonder Hegel' s inductivisme (EO 215) over te slaan!

Slotsom: holistiek en inductie!

De systematici.

Niemand heeft ooit in Platon' s teksten een coherent uitgewerkt systeem kunnen bloottrekken, zijn dialogen geven slechts steekproeven (die in de aporetische of op geen enkele oplossing uitlopende dialogen dan nog op vraagtekens, d.i. problemen-zonder-oplossing, eindigen).

Anders reeds Aristoteles, zijn schitterendste leerling: hij is in de oudheid de grote systematicus, d.i. hij vult de lege plekken van de ontologie op met categoriale gegevens die samen een wereld- en levensbeschouwing uitmaken, -- een opgevulde stoicheiosis.

De H. Thomas van Aquino (1224/1274; topfiguur van de middeleeuwse scholastiek en ontologie) betrachtte een (opgevuld) systeem, zoals vele kerkelijke denkers van zijn tijd.

Waarlijk systematisch in de moderne zin was Franciscus Suarez (1548/1617; topfiguur van de moderne of Spaanse scholastiek): Metaphysicarum disputationum tomi ii, Salamanca, 1597. Suarez beschikte over zeer brede informatie. Hij was een evenwichtig denker. Zijn invloed was zeer groot, ofschoon het werk van een jezuïet (sinds 1564) werd zijn werk als handboek zelfs aan protestantse universiteiten gedurende de XVII-de eeuw gangbaar.

Waarlijk systematisch, ofschoon zeer inductief ingesteld, was Hegel (EO 216: Totaliteitsdenken)! Tot in het encyclopedische toe:.-- De hang naar een ontologisch gekleurde, met categoriale gegevens 'opgevulde' wereld- en levensbeschouwing was bij de systematici dus wel uiterst sterk.

De onvermijdelijke crisis van de 'opgevulde' ontologieën.

De categoriale gegevens stapelen zich op naarmate de cultuurgeschiedenis vooruitgaat! Gevolg: de met zo'n veranderende gegevens opgevulde

ontologische traktaten verouderen meteen en moeten telkens weer 'heropgevuld' worden.

EO222

Heden is de informatie, via allerlei informatiekanalen (denk aan de media), vooral via de menigte positieve wetenschappen (er zijn er honderden), massaal. En toch: de hang naar een opgevuld wereldbeeld - 'Weltbild' om met Heidegger te spreken - blijft doorleven.

J.K. Feibleman, A System of Philosophy", Den Haag, 1963+.

Het is een soort eenmansencyclopedie! "Logic, Ontology, Metaphysics (sommigen onderscheiden ontologie en metafysiek), -- Epistemology, Ethics, Aesthetics, Psychology, -- Politics, Sociology, Anthropology, Philosophy of Life, Philosophy of Nature, Philosophy of Language, -- Philosophy of Science, Cosmology; Philosophy of Law, Philosophy of Education, Philosophy of Religion'.

In feite komen de achttien delen neer op a. een algemene of transcendentele ontologie en b. een aantal bijzondere of categoriale ontologien.

Het geschakeerd oordeel van H.-H. Holz. (222/223)

Bibl. st.:

H.-H. Holz, *De actualiteit van de metafysica (Bijdragen tot de geschiedenis en de systematiek van de wijsbegeerte)*, Kampen, Kok, 1991. -- 'Geschakeerd' betekent "van voorbehoud of modaliteit voorzien".

a. Sinds een paar eeuwen (denk aan de XVIII-d' eeuwse materialisten b.v.) gaat een aantal intellectuelen - een gedeelte der 'intelligentsia of intellectueel-artistieke voorhoede - er groot op "de ontologie", vaak minachtend "de metafysica" geheten, te bekritiseren, ja, of te bouwen of te 'deconstrueren' (J. Derrida). Holz knoopt aan bij dit feit.

Om te beginnen schetst hij de geschiedenis der ontologie "van Platon tot Hegel" - altijd die reeks -. Daarna schetst hij de kritiek uitgebracht op die ontologie (Schopenhauer, Nietzsche, Dilthey, Bloch).

b. Holz omschrijft daarna wat 'metafysica' nu eigenlijk is. Staat stil bij de problematiek, d.i. het stel vragen dat de metafysiek tracht te beantwoorden.

Dingen als “het absolute of volstrekte zijnde”, “de totaliteit van al wat is en zo komen ter sprake.

Holz stelt vast: de ontologische problemen kunnen wel bekritiseerd en geactualiseerd maar niet van de tafel geveegd worden! Ook in ons stilletjes aan ‘postmodern’ te heten denkklimaat (“het postontologisch tijdperk”) blijven de vragen der ontologie!

EO223

Hoofdoorzaken van de “crisis der ontologie”.

Wij hebben er reeds één aangeduid: de wijzigingen der categoriale ‘opvullingen’ van het op zich lege begrip zijn in de loop der cultuurgeschiedenis.

Holz formuleert als volgt:

a. de probleemstand van de stellige of positieve wetenschappen die ons omtrent “het zijn” of de totaliteit der werkelijkheid steeds meer gegevens verschaffen;

b. de zich wijzigende kijk op datzelfde ‘zijn’ of totaliteit doordat wij telkens weer leven in een cultuurcontext, -- waarbij wij kunnen aanvoeren de multicultuur of veelheid van culturen die hetzij diachronisch (de oudheid, de middeleeuwen, de moderne tijden, het huidige postmoderne tijdperk) hetzij synchronisch (katholieke, protestanten, islamieten, -- atheïsten) soms grondig van elkander verschillen.

Bij dit laatste komt zelfs een opvoedkundig aspect: de cultuur der huidige jongeren, dankzij o.m. de media, kan soms grondig verschillen van de cultuur van ouders en opvoed(st)ers!

Iedere cultuur kan gedefinieerd worden als een “categoriale opvulling van het lege transcendentele zijnsbegrip”.

Waarop slaat de crisis nu juist? Zij slaat in geen geval op de transcendentele of alomvattende begrippen - zijn(de), waarheid, eenheid, goedheid (waarde) - ; zij slaat wel op de categoriale opvullingen of duidingen van die lege maar transcendentele begrippen!

In termen van logica of denkleer (bedoeld is de traditionele).

De wezenskern der traditionele logica, zoals wij die overigens in haar hoofdtrekken hebben mee verwerkt, nl. begrip en oordeel als vooropstellingen

van redeneren (indien-dan betrekking), is onveranderlijk. Maar de culturele - versta: categoriale - vooropstellingen waarop die logica toegepast wordt, veranderen wel! Want de algemene logica, traditioneel begrepen, is transcendentele en dus alomgeldige denkleer die nooit in 'crisis' geraakt.

Wel integendeel: indien op de feitelijk bestaande anthologieën (gerechtvaardigde of ongerechtvaardigde) kritiek uitgeoefend wordt, dan geschiedt dit telkens weer in naam van de transcendentele logica!

Van architectonische naar netwerkmetafoor. (223/224)

Bibl. st.: G. Lernout, *Postmodernisme*, in: Streven 1986 (okt.), 33/44.
De tweeledige stelling van Lernout komt neer op wat volgt.

EO224

A.-- De bouwkundige (architectonische) metafoor.
Zoals een voetstuk, een "vaste bodem", grondslagen of 'fundamenten' een gebouw schragen, zo ook schraagt een stevig voetstuk, de 'fundamenten' of grondslagen ons denken (wetenschappen, wijsbegeerte, retoriek). Ziedaar de metafoor of model/ origineel-verhouding.

Een zekere 'klassieke' traditie is om te beginnen door en door logisch, waarbij de vraag naar de vooropstellingen - de fundamenten of het voetstuk - centraal staat,-- hetzij deductief hetzij reductief (vooral inductief).

De grondslagen zijn onderscheidbaar in:
a. streng bewijsbare en eeuwige en b. waarschijnlijke en tijdgebondene.

Opm.-- Postmodernen heten dat type van ordenen val inzichten graag 'fundationalisme' of zelfs 'fundamentalisme' terwijl zij daar meestal een pejoratieve bijklank aan toevoegen van "dogmatisch en zelfzeker denken". Denken dat eens en voorgoed "de absolute waarheid" te koop biedt.

B.-- De netwerkmetafoor.
Zoals een wevende een vogelnet weeft dat in de lucht zweeft, zo ook wie denkt: wij 'weven' voortdurend wereld- en levensbeschouwingen allerhande,-- wij 'weven' gedurig, in de loop der cultuurgeschiedenis filosofische denksystemen die komen en gaan, wetenschappelijke theorieën die opkomen en verdwijnen, -- los van iedere werkelijkheid buiten ons.

M.a.w.: het denken verloopt allesbehalve logisch in de klassieke zin (voetstuk/ bovenbouw). Meer nog: het mist alle stevige grondslagen.

Wat is het dan wel? 'Logisch' te werk gaan komt, in feite, neer op "combineren (EO 157) van denkbeelden "in-de-lucht-zwevend", zoals een vogelnet, tot een netwerk". Logisch te werk gaan komt, in feite, neer op voortdurend wijzigingen incasseren, aangezien de 'werkelijkheid' in en buiten ons (de gehele bewegende kosmos) voortdurend aan veranderen, -- op- en neergang b.v., toe is.-- Dat heet dan 'postmodernisme'.

Opm.-- In een multicultuur als de onze beantwoordt "het netwerkweven" zeer zeker aan een eerste indruk: elke wereldbeschouwing combineert een aantal vooropstellingen tot haar 'wereldje' dat, in een besloten milieu, als het enig geldige (dogmatisch) dreigt over te komen. De postmoderne denker weet zich dan als een Konstantijn Guys (1805/1892) en Charles Baudelaire (1821/1867; *Les fleurs du mal* (1857) die zich, te midden van zwevende denkbeelden, onbetrokken slenteraars wisten.

EO225

Filosofisch 'endisme'.

De term 'endisme' (vgl. het Engelse 'end' einde) is in: sedert Francis Fukuyama, in 1989, in National Interests, zijn "*Het einde van de geschiedenis*?" publiceerde, is de term gevulgariseerd! Maar hier hebben wij het over filosofisch endisme.

Bibl. St.: D.De Schutter*, Derrida over het einde van de filosofie*, in: Streven 6 ((1993): 2 (feb.): 146/156.

Hegel kondigde "het einde der filosofie" aan. (Fukuyama knoopt daaraan aan). Heidegger nam deze bewering zeer ernstig op. "Wat na Hegel komt, heeft zich, volgens Heidegger, tevergeefs aan Hegel pogen te onttrekken. Hij denkt daarbij heel uitdrukkelijk aan:

1. Schellings filosofie van de existentie,
2. aan Kierkegaards beschrijving van de religieuze mens,
3. aan het dialectisch materialisme van Marx,
4. aan de levensfilosofie van Dilthey en
5. aan het existentialistisch humanisme van Jaspers en Sartre.

Voor Heidegger zijn dit stuk voor stuk mislukte pogingen om aan Hegel te ontsnappen. Deze pogingen zijn mislukt doordat zij niet verder geraakt zijn dan een omdraaiing van het filosofische systeem. (...).

De geschiedenis van de filosofie is beëindigd doordat het door Parmenides van Elea bedachte programma afgewerkt is (...)". (A.c., 149).

Derrida (Jacques Derrida (1930/...)) treedt in de voetsporen van Heidegger. Toch wijkt hij op verschillende punten af van Heideggers kritiek op de traditionele filosofie (Heidegger wil "eine Destruktion" ervan),-- vooral daar waar Heidegger te hegeliaans denkt.

Derrida, deconstruktionist of afbouwer, legt de nadruk op wat na Hegel aan nieuws te zien is: 1. Nietzsche's lust om te parodiëren, 2. de ethiek van Levinas (het gelaat van de medemens), 3. de ontmanteling van al wat 'woord' heet in Joyce's en Mallarme's werk, 4. de 'parabel' van Kafka en Blanchot, 5. de Saussure's semiologie, 6. de beschrijving van de 'rouw' bij Freud, 7. het begrip 'gift' bij Mauss, 8. Gödel' s begrip 'onbeslisbaarheid'.

Daarvan beweert Derrida dat zij de traditionele wijsgerige, ontologische 'logica' ontredderen zo dat de filosofie ook dingen buiten haar domein moet aanvaarden die zij "geen plaats of betekenis" (EO 217) in het geheel (het begrip der totaliteit van al wat was, is, zal zijn) kan geven! -- Iets waarmee Derrida zich heel ver riskeert want het zijn, de idee 'werkelijkheid', is een lege (onder categoriaal oogpunt) "plaats voor betekenissen" waarin letterlijk alles past.

EO226

27. Holistische ontologie: het overingewikkelde zijn. (226/339)

Vatten wij voor de zoveelste maal samen. -- Fenomenologisch, d.i. verschijnsel-kundig, is het gegeven het eerste en het vertrekpunt. Het gezochte of gevraagde, dat transfenomenaal is en nog niet onthuld, behoort ergens tot het gegeven. Als de donkere, ondoorzichtige zijde ervan. Maar dan zo dat die donkere, ondoorzichtige inslag doorschemert. Zodat het gegeven en het gevraagde eigenlijk ineenlopen.

Ontologie is meer dan louter fenomenologie:

a. voor de fenomenoloog valt het gegeven met het gevraagde samen, want hij wil de nauwkeurige beschrijving van het gegeven. Meer niet.

b. Ontologie is echter holistisch, -- staat gericht op de totaliteit van het zijn(de), -- niet enkel dat wat zich onmiddellijk toont. -- Ziedaar het voetstuk.

Het eleatisme van Zenon van Elea (226/227).

Bibl.: st.:

-- Cl. Ramnoux, *Parménide et ses successeurs immédiats*, Ed. du Rocher, 1979, 151/166 (Zenon) ;

-- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde*, Antw./Nijmegen, 1944, 18vv. (Zenon).

Parmenides (-540/…) huldigt het axioma: "Al wat ons denken vat, is". Buiten ons denken is er "het niets", dat voor hem én worden én veelheid was, terwijl "het zijnde" - in zijn duiding - ongeworden en één was.

Zijn leerling Zenon van Elea trachtte Parmenides' axioma "waar te maken". Met argumenten én tegen de wording én tegen de veelheid. Ziedaar de toenmalige achtergrond, die erg religieus was: al wat goddelijk is, is ongeworden ('eeuwig') en één.

Zenon' s methode.

Logica was de basis (in haar toenmalige primitieve vorm). Toegepaste logica of methode toont de logica inzake het echte zijnde aan het werk.

A.-- Zenon vat de stelling (axiomata) van de tegenstander samen in een zo eenvoudig mogelijke zin ingeleid door 'indien' (de wezenskern van de traditionele ontologische logica die verbanden ziet tussen werkelijkheid en werkelijkheid die eruit afleidbaar blijkt). Zo b.v.: "Indien er wording, resp. veelheid bestaat, …".

Daaruit trekt Zenon tegenstrijdige conclusies ingeleid door 'dan'. Zo: "Indien er wording, resp. veelheid bestaat, dan leidt dit tot tegenspraak". -- Waaruit Zenon besluit: de zin ingeleid door 'indien', daar hij leidt tot absurde conclusies, spreekt een vooropstelling (axioma) uit die onwerkelijk is,-- ja, onwerkelijk in de vorm van 'onmogelijk'.

EO227

Logica, reeds toentertijd, was: uit vooropgestelde werkelijkheden andere werkelijkheden afleiden (indien vooropgestelde werkelijkheid, dan afleidbare werkelijkheid).

Zenon koesterde zelf een eigen axioma: de vooropgestelde werkelijkheid, indien zij echt werkelijk en niet schijnwerkelijk wil zijn, dan mag zij niet tot contradicties leiden. - In dagdagelijkse taal: "Spreek uzelf niet tegen!".

B.-- Aristoteles, ingaande op de zenonische methode, stelt vast.

Zenon is zich bewust van de grenzen van het ontologische of werkelijkheidsdenken, dat door Parmenides als hoofdaxioma vooropgesteld werd. Zijn eigen denken komt niet zo heel ver. Het denken van zijn tegenstanders evenmin -- M.a.w.: onder A, hierboven, zagen wij de structuur van de methode; nu, onder B, zien wij het resultaat van diezelfde methode.

Aristoteles vat Zenon's argumenten samen: gij, evenmin als ik, bewijst op doorslaggevende wijze, uw stelling (axioma).

Anders uitgedrukt: uw vooropstellingen evenmin als de mijne zijn zo dat de conclusies eruit tot onweerlegbare werkelijkheid voeren. Zij zijn minstens voorlopig en/of gedeeltelijk onwerkelijk.

Nog anders: er zijn argumenten voor maar er zijn argumenten tegen! Onbeslistheid. Ja, misschien zelfs onbeslisbaarheid.

Besluit. —Al wat ons denken vat, is! Maar ons denken vat te weinig om in hoofdzaken tot doorslaggevende bewijzen te geraken. De eerste grondslagencrisis van het denken is er met Zenon. De vooropstellingen van ons denken - de inductieve vooropstellingen op de eerste plaats - zijn ontoereikend of zelfs onwerkelijk.

Platonisme. (227/229)

Bibl. st.: W. Klever, *Dialectisch denken*, Bussum, 1981, 22vv..

Socrates had, in zijn eerste periode, veel aandacht besteed aan de toenmalige 'natuurfilosofie' hij vond ze "iets verhevens" omdat zij van al wat bestaat, de 'oorzaken' (vooropstellingen) nagaat.

Later evolueerde hij naar ethisch-politische vragen. -- Maar Socrates kon nooit nalaten het gesprek terug te leiden tot de vooropstellingen van de uitdrukkelijk besprokene stellingen. Wat "indien ..., dan .", bevat, natuurlijk.

Platon neemt deze socratische terugwaartse analyse naar de 'hupotheseis' de vooropstellingen, over in al zijn dialogen. M.a.w.: het eleatisme dat logisch aanpakt!

EO228

Appl. model.-- “Gij beweert dat uw man een beter staatsburger is dan de mijne”. -- ‘Goed zo! maar laat ons dan analyseren wat wij onder “een goed staatsburger” verstaan”.

M.a.w.: de vooropstellingen van het gesprek zitten al in de definities! Socrates dwingt zijn gesprekspartner er zich bewust van te worden dat hij van vooropstellingen - onbewuste vaak - uitgaat, wanneer hij de mond opent en iets beweert. De definitie speelt dan ook in de socratische methode een hoofdrol doordat zij dwingt tot de vooropstellingen door te dringen.

De redevrije noodzaak/ de rede.

Bibl. st.: G.J. de Vries, *Plato’s beeld van de mens*, in: Tijdschr.v.phil. 15 (1953): 3, 426/439.

Platon, net als Parmenides, wil de gegevens der ervaring zoveel mogelijk doordringen van ‘geest’, ‘rede’. Al was het maar dankzij het onderzoeken of er in de gegevens doelgerichtheid aantrefbaar is. Dat was anaxagoreïisch.

Zo in de kosmologische dialoog Timaios.-- Wel wordt, in strak wiskundige opbouw, de samenstelling van het heelal uit ‘regelmatige’ lichamen geconstrueerd. Dat is ‘rede’ of ‘geest’. -- Maar geen poging wordt door Platon ondernomen om b.v. de materie te ‘deduceren’: een onverklaarbaar feit blijft een onverklaarbaar feit. Dat is redevrije noodzaak.

de Vries: Platon heeft het over twee ‘krachten’ (vooropstellingen) in het heelal:

a. de nous, geest (rode), d.i. inzicht dat met doelgerichtheid begaafd is;

b. de ananke, redevrije noodzaak, die ondoorzichtig is en blijft maar toch medevooropstelling van de kosmos is.

Besluit.—Al wat ons denken vat, is (werkelijkheid)! Zo zei Parmenides. Zo zou Platon het ook willen. -- Maar ons denken staat voor ‘ananke’, ondoorzichtige, overingewikkelde, ‘complexe’ gegevens die het, zonder ze te doorzien, erbij moet nemen als een redeloze noodzaak.

Opm.-- ‘Geweld (‘bia’), noodlot (‘heimarmenè’), strakke orde(ning) (‘taxis’) zijn betekenisverwante woorden (aldus E. des Places, S.J., *Lexique de la langue philosophique et religieuse de Platon*, Paris, 1989-3, 38/39).

Meteen verstaan wij ook waardoor Platon aporetische dialogen heeft geschreven: ‘aporia’ is situatie-zonder-uitweg, gegevens zonder oplossing;

'aporein' is aarzelen doordat men niet ziet hoe het moet. Aldus des Places, o.c., 69.-- Onze geest heeft grenzen, keiharde grenzen.

EO229

M.a.w.: 'zijn(de)' is wat fenomenaal, d.i. onmiddellijk bereikbaar voor onze geest, hetzij als gegeven hetzij als door redeneren klaar getrokken, maar het is vooral transfenomenaal, keihard transfenomenaal, want voor het grootste gedeelte toont het zich niet, zelfs niet via redeneringen allerhande.

Opm.-- O. Willmann, *Abriss der Philosophie*, Wien, 1959-5, 366, haalt John Locke (1632/1704; stichter van het Angelsaksische Enlightenment) aan: de goudsmid weet beter "wat goud is" dan de filosoof! Waarop Willmann: inderdaad, indien "wat goud is" betekent het stuk metaal dat volgens de werkwijzen van de goudsmid onderscheidbaar en bewerkbaaris, dan heeft de nominalist Locke gelijk.

Maar, indien "wat goud is" betekent dat wat maakt dat er zoiets als het stuk metaal is dat volgens de benadering van een goudsmid onderscheidbaar en bewerkbaar is, dan is het de filosoof die het ontologische inzicht heeft. Met name: de eigenschappen die goud vertoont, zijn niet toevallig samen geraakt maar vormen een systeem met eigen wezen-aard.

Nu is het zo dat wij dat wezen gewoonlijk benaderen via het dagdagelijkse manipuleren van goud, waarbij het wezen zelf transfenomenaal blijft. Willmann: "In zover is het wezen (van goud b.v.) een x, een "qualitas occulta", d.i. een verborgen, niet onthulde eigenschap". Niettegenstaande dat gaan zowel de goudsmid als de denker met goud om! Alsof zij ergens toch wisten "wat goud is". Dit alsof-gedrag heeft een naam: de lemmatisch-analytische methode, die doet alsof het gevraagde (onbekende) gegeven (bekend) was.

Besluit. -- Met Zenon en Platon stellen wij vast: de logische methode is een geldige methode, maar zij is beperkt: haar resultaten tonen haar grenzen.

De uitweg. -- Zoals zo-even, in het geval van (het wezen van) het goud, zo ook in alle andere uitwegloze situaties: de lemmatisch-analytische methode (EO 164 (73); 210; 220).

Wij leren leven met onbekenden (gezochten, gevraagden)! Maar daarbij doen wij alsof wij ze kenden. -- Die onbekenden stellen wij - als gegeven - voorop en deduceren daaruit om te kunnen leven, levend handelen.

In de oudheid ging Platon door als de eerste die die methode bewust invoerde. -- Na wat wij zagen over de ananke en de aporia, waarmee Platon moest leven, is dit niet verwonderlijk.

EO230

Steekproef 28. Holistische ontologie: het overingewikkelde zijn (230/239)

'Overingewikkeld'.

a. Dat ons redeneervermogen, via inductie (feiten, materiaal) en hypothesevorming (redenering), het zelfs zeer ingewikkelde aankan, bewijzen dagdagelijks de 'triomfen' van de wetenschappen. Maar - jammer voor onze 'rede' - er zijn overingewikkelde werkelijkheden die wij niet rationeel aankunnen. Laat ons daarop verder ingaan, want Zenon en Platon toonden ons de weg.

Hoe een dubbeltje rollen kan.

De volksspreuk is gekend: zij drukt de afloop van een gebeuren aan in zijn onvoorspelbaarheid, -- in zijn niet deduceerbaarheid. - Welnu, sedert +/- 1970 ontdekken natuurkundigen en andere vakwetenschappers dat het onvoorspelbaar rollende dubbeltje misschien het model is van de grondstructuur van het heelal.

Dat zou de vakwetenschappelijke bevestiging zijn van wat Platon 'ananke', onontwijkbaar lot, ondoorzichtige maar keihard werkelijke noodzaak, heette.

Het traditionele determinisme.

'Gedetermineerd' is 'voorafbepaald'. I. Newton (1642/1727) -- met klem Pierre Simon de Laplace (kortweg: Laplace (1749/1827) definieerden 'determinisme' als volgt.

A.-- gegeven.

Een systeem dat exact gekend is wat betreft een toestand waarin het zich bevindt. Men vat deze toestand op als de beginvoorwaarden (= vooropstellingen) van een wetenschappelijke studie van genoemd systeem.

B.-- Gevraagd.

Vanuit de beginvoorwaarden of -vooropstellingen feilloos deduceren en dus voorspellen welke de volgende toestanden zullen zijn. Dit kan, indien het systeem in kwestie een deterministisch systeem is. Anders niet

Opm.-- Het moderne rationalisme dat het heelal - o.m. het menselijk lichaam en zelfs de menselijke ziel - als een werktuig of machine opvatte, is vanzelfsprekend deterministisch gestemd. Dit tot en met A. Einstein.

De lotskunde. (230/231)

Niemand minder dan b.v. Karl Löwith stelde, in zijn geschiedfilosofie, vast : "Het lot van een filosofisch gebeuren - indien het tenminste, echt historisch geschiedt (en niet beperkt blijft tot "louter academisch spul"), wordt, tegen wil en dank tot iets anders dan wat de veroorzaker ervan oorspronkelijk er zich van voorstelde".. -- Wie onzer, terwijl hij/ zij leeft, stelt niet regelmatig zoiets vast: onze woorden, onze daden, eens in onze omgeving, vervreemden van ons!

EO231

Opm.-- In de religie van alle archaïsche volkeren, -- in, de religie van de antiek-klassieke volkeren (zo de Grieken en de Romeinen),-- in de middeleeuwse religie, -- in wat men nu heet 'New Age' (Nieuw Tijdperk) nam het voorspellen - 'profeteren' - van de toekomst een grote plaats in.

Appl. model. -- De grote humanist M.T. Cicero (-106/-43) besteedde aan het fenomeen "voorspellen-van-toekomst" een heel boek, *De divinatione*. Cicero, in een dialoog met zijn broer Quintus, die het wichelen verdedigt, bekritiseert, ja, bespot het! Maar zelf was hij ooit lid van het college van 'vogelwichelaars'. Toch wil hij het wichelen allerminst afgeschaft zien.

De reden is duidelijk: ons bestaan-in-de-wereld is toekomstgericht; welnu, die toekomst "komt op ons toe" (d.w.z.: wij dwingen ze niet zonder meer) als een grotendeels onbekende (= gezochte, gevraagde); dus is die toekomst, in wiskundig- logische termen, een vraagstuk, een durend probleem waarvan wij de oplossing, desnoods d.m.v. 'irrationele' methoden - die stuk voor stuk "lemmatisch-analytische methodes" zijn, willen kennen.

Chaologie. *(231/234)*

Wanordeleer. R. Lewin, Complexiteit, Amsterdam/ Antwerpen, Contact, leert ons wat volgt.

Vakwetenschappers allerhande stellen vast dat 'enkelvoudige' en "ofschoon ingewikkelde maar toch overzichtelijke" elementen kunnen - de

modaliteit: mogelijkheid - leiden tot de ondoorzichtigste, 'complex" (overingewikkeld) geheten toestanden. Dit wordt o.m. in de chaos- of wanordetheorie ter sprake gebracht.

De omvattende theorie terzake heet 'complexiteitstheorie',

die het overingewikkelde in allerlei domeinen bestudeert. Zodoende is zij in bijna alle vakwetenschappen een hoofdtheorie aan het worden! In platonische termen uitgedrukt: vakwetenschappers, toonbeelden van logisch-strenge rationaliteit, helden in de ogen van het verlichte rationalisme, leren leven met onbekenden allerhande, -- genoopt tot de lematisch-analytische methode.

Bibl. st.:

-- David Ruelle, *Hasard et chaos*, Odile Jacob (het werk (bestudeert "de sensitieve of onvoorspelbaar gevoelige reactie op prikkels" waarbij op de beginvoorwaarden in meer dan één zin gereageerd wordt met onvoorspelbaarheid als gevolg);

-- J. Gleick, *La theorie du chaos (Vers une nouvelle science*,) Paris, 1889 ((o.m. o.c., 25/51 l 'effet papillon.

EO232

Vijftig jaar na Henri Poincaré (1908) voert de weerkundige Edward Lorenz een experiment uit waaruit blijkt dat het weer overingewikkeld als het is, gelijkt op een chaotisch fenomeen; de vleugelslag van een vlinder in de Baai van Sydney (Australië) veroorzaakt een week of meer later een cycloon boven Jamaica; daarvandaan de metafoor 'vlindereffect' die op een kleine oorzaak als voorteken een grote reactie als vervolg ziet volgen);

Bibl. Steekpr.

-- P.C. de Gennes e.a., *L'ordre du chaos*, Paris, Bibl. pour les Sciences, 1977/1984 ;

-- Ervin Laszlo, *La grande bifurcation (Une fin de siècle cruciale)*, Paris, 1990 (// *Design for Destiny (Managing the Coming Bifurcation)*, New York, 1989 (werk dat de chaosgedachte uitbreidt tot de cultuurfenomenen);

-- Ilya Prigogine/ Isabelle Stengers, *Orde uit chaos (De nieuwe dialoog tussen de mens en de natuur)* Amsterdam, Bakker, 1987 (het werk van de bekende School van Brussel).

-- P. Darius, *Hoe chaotisch is chaos?* in: Onze Alma Mater (Leuven) 1991: 1, 31/49 ("Langzamerhand komt er een beetje structuur in de chaos maar tal van vragen blijven onbeantwoord" (a.c., 31)).

Hoofdkenmerk van wanordelijke systemen.

Of het nu om een groep dieren of vogels in de biologische natuur gaat of om het weer of een embryo of fenomenen in de kosmos, wanordelijke stelsels, ondanks het feit dat zij, tot op zekere hoogte, aan determinisme gehoorzamen en dus tot op zekere hoogte deduceerbaar en voorspelbaar zijn, gedragen zich blijkbaar ook lukraak. Als het dubbeltje dat zo of zo of zo rollen kan.

Gevolg: zo'n systemen zijn transfenomenaal wat betreft hun gedrag-op-langere-termijn, -- ontsnappen aan de (wiskundige) greep van de vakwetenschappers.

Zo b.v. het waterrad van Lorenz, waarvan het ondoenlijk bleek te voorspellen wanneer het b.v. van richting veranderen zou. Zo de kringelende rookwolk van een sigaret wat betreft de precieze vorm die de wolk gaat aannemen. Zo het waterstraaltje uit een kraan en de 'grillige' vormen-en-bewegingen die het zal aannemen.

'Wanorde' ('Chaos').

Een dynamisch systeem (EO 180) vertoont wanorde wanneer het 'gedestabiliseerd' wordt en dus 'schommelt'. Traditioneel betekent 'chaos' veelal 'verwarring', afwezigheid van orde. -- De nieuwe betekenis hersticht de oudere: 'wanorde' betekent een nieuw type van orde(ning) zo dat op een prikkel overgevoelig - verward - gereageerd wordt.

EO233

Het is dus geen volstrekte wanorde! Maar een soort orde waarvoor, minstens voorlopig, geen exact wiskundig 'model' gevonden wordt. Daarvandaan de indruk van overingewikkeld, 'complex' (in een nieuwe betekenis).

'Tweesprong'.

'Bi.furcatio', vorkvormige structuur -- De splitsing van een gegeven in minstens twee gegevens valt op in dynamische systemen die "een ver-uit-het-evenwichtstoestand" vertonen, onder 'overdruk' en meteen wanordelijk gedrag aan de dag leggen, -- met hoogstens beperkte deduceerbaarheid uit de beginvoorwaarden en dito voorspelbaarheid.

Appl. model.

Denken wij aan het Russische rijk in 1917. Het systeem onderging

a. een uitwendige overdruk, want het verloor de eerste wereldoorlog,

b. een inwendige overdruk, want de samenleving spatte uiteen in een maatschappelijke strijd tussen behoudsgezind systeem en leninisme.

Gevolg: 'de.stabilisering' of "ver-uit-het-evenwichttoestand". Alles kon nog gebeuren: zich staande houden (tak 1) of ten onder gaan (tak 2) - wat de tweesprong inhoudt. Totaalindruk: chaos.

Het tsaristisch systeem stortte, tenslotte, ineen - uit 'onwerkelijkheid' (volgens de marxistische dialectiek: EO 218) - wat de ene tak van de tweesprong behelst.

Let erop: in marxistisch-dialectisch taalgebruik spreekt men van 'onwerkelijkheid' (de problemen niet meer oplossen); in chaologisch taalgebruik heeft men het over "ver-uit-het-evenwichtstoestand".

'Crisis'.

Bibl. st.: Ch. Zwingmann, Hrsg., *Zur Psychologie der Lebenskrisen*, Frankf.a.M., 1962.

Tweeëndertig specialisten hebben het over de crisissen of "ver-uit-het-evenwichts-toestanden" die in het menselijke leven voorkomen.

'Crisis' (antiek-Grieks) betekent 'oordeelsschifting'. Met als tweesprong of overleven of ten onder gaan. -- Opgemerkt wordt dat gedurende een crisis de arts, de neuroloog, de psychiater, de therapeut onvoorspelbaarheid - diagnoseloosheid - vaststelt: "Er kan van alles gebeuren!". M.a.w.: wat natuurwetenschappers en biologen recentelijk ontdekken, is allang gekend in menselijke zaken!

Ook de archaïsche culturen kennen de crisis perfect: Arnold van Gennep, *Les rites de passage (Etude systématique des rites),* Paris, 1909-1, 1981-3, leert ons dat beslissende overgangen, waarin "alles mogelijk is", dankzij sacrale methodes kunnen bezworen worden.

EO234

Zwangerschap, geboorte, verloving, huwelijk; -- ziekte, sterven; -- reizen, bedevaarten e.d.m. vormen, in primitieve culturen "een crisis" in vele gevallen.

Zo'n problemen worden, binnen de vooropstellingen of axiomata van de archaïsche religies, opgelost dankzij riten, d.i. met levenskracht geladen handelingen (waarin het woord slechts een deelrol speelt). De 'dunamis' (gr.)

of 'virtus' (lat.), levenskracht schenkt iets dat de "ver-uit-het-evenwichtstoestand" doet overhellen naar overleven.

Opm.-- Psychotherapeutische schaakspeltheorie (284/285)

Bibl. st.: K. Soudijn, *Uit de knoop (Psychotherapieën),* in: Natuur en Techniek (Natuurwetenschappelijk en technisch tijdschrift) 62 (1994): 3, 192/203.

Iedereen weet wellicht dat de psychotherapieën - er zijn er vele - de laatste tientallen jaren een hoge vlucht nemen.

1. De axiomata of vooropstellingen zijn zeer vaak de (freudiaanse of andere) dieptepsychologie, de rogeriaanse client-centered behandeling of de ene of andere gedragstherapie.

2. Nu doet zich een zeer eigenaardig verband "oorzaak/ gevolg" (EO 100: Baconiaanse inductie) voor. Als axiomata zijn er soms zeer uiteenlopende, ja, soms contradictorisch stellingen (EO 137: Stellingen) die éénzelfde fenomeen - b.v. depressie - bestrijken (domein). Als resultaten zijn er in hoge mate juist dezelfde oplossingen: "Het effect (van de verschillende vooropgestelde methodes) hoeft er niet anders om te zijn" zegt Soudijn.

Besluit. -- De uitdrukkelijk voorgestane axiomata dekken, in feite, een verborgen vooropstelling, want het resultaat is, bij alle verschil van methode, hetzelfde (in hoge mate).

Opm.-- Misschien geldt hier de operatieve (operationele) inductie, in haar op-voed-kundige variante (EO 101). Of zelfs in haar operationalistische variante. -- Misschien wijst dit op de ondergronds voortdurende, maar door een enggeestig modern-verlicht rationalisme verdrongen of onderdrukte 'dunamis' of levenskracht. Zoals hoger gezegd.

Misschien is het het 'ethos' of individuele uitstraling ('aura') van de behandelende, zoals de antieke retoren dit opmerkten wanneer een spreker zijn publiek overredend beïnvloedt.

Terloops: bekijk de titel van Tobie Nathan, *L'influence qui guérit*, Paris, Odile Jacob, 1994 (van de ethno-psychiatrische school, in Frankrijk, o.l.v. Georges Devereux)! Welke 'invloed' juist lost, in feite, het psychisch probleem op en is dus 'werkelijk'?

EO235

Soudijn gaat door. -- De geluktheidsvraag.-- Niet iedere helper lukt. Niet iedere patiënt(e) lukt.

a. Indien de klachten losstaan van de rest van de totale persoonlijkheid, dan is er in beginsel diagnosemogelijkheid en voorspelbaarheid inzake effectiviteit: De psychotherapie gelijkt, in die hypothese, op een "enkelvoudige medische ingreep". Waarbij de axiomata het domein perfect bestrijken.

b. Indien echter de klachten ineen verweven zijn met de totale persoonlijkheid (EO 88: Dialectisch verbinden),-- met het hele 'existeren' (als feitelijk mens in de wereld leven), dan is er schaakspelproces. Daarin zijn niet alle axiomata gekend en dus is het domein vaag omschreven.

Model. -- In het verloop of proces van een schaakspel is er geen eenduidige regel om een zet of tegenzet als gelukt ('effectief') te voorspellen. Reden: de tegenspeler/ tegenspeelster houdt zijn stel (tegen)zetten in zijn binnenste (EO 155: Wederzijdse intentionaliteit).

Origineel.-- Dat is in de psychotherapeutische behandeling ook zo. Soms weet een behandelende heel goed welke antwoorden of reacties te verwachten zijn (steekproef). Soms echter weet hij/ zij het nauwelijks of helemaal niet (steekproef). Dan heeft hij/ zij met het onbekende (gevraagde, gezochte) te doen. Enige uitweg: de platonische lemmatisch-analytische methode (= doen alsof hij het gezochte reeds gevonden heeft en dit vooropstellend deduceren wat hem/ haar te doen staat, -- meermaals lukraak. Niet wetend hoe het dubbeltje van zijn daad rollen kan).

Een economisch model van overingewikkeldheid. (235/236).

Bibl. st.: Chr. Roulet, Hervé Sérieyx, *le chantre de la pensée complexe*, in: Journal de Genève/ Gazette de Lausanne 10.03.1994.

N.a.v. een boek van de gewezen leider van de groep Lesieur (oliën), nl. *Du management panique à l' entreprise du XXIe siècle*, Ed. Maxima. Het gaat over 'chaos-management'.

Inleiding. -- De ondernemingen, op de eerste plaats de 'patroons' of 'managers', worden sedert 1989 vooral geconfronteerd met een vermenigvuldiging van traditionele zekerheden (voorspelbaarheden) ondermijnende feiten.

Gevolg: zij hebben met 'complexiteit' of overingewikkeldheid af te rekenen. De denkmodellen van het verleden passen niet meer bij de feiten: de axiomata slaan niet meer op de evoluerende werkelijkheid.

EO236

Welke feiten inzonderheid hebben de axiomata der patroons 'onwerkelijk' (niet meer problemen oplossend) gemaakt?

1. De revolutie inzake al wat informatica is, (denken wij hierbij aan b.v. Internet, ontstaan 1970+, het omvangrijkste stel informatische netwerken, waarvan 1994 meer dan dertig miljoen mensen gebruik maken);

2. de wereldwijde vertakking van de economieën (denken wij aan de GATT - onderhandelingen die uitlopen op de WOH (wereldorganisatie van de handel), na zevenenveertig jaren onderhandelingen), -- vertakking die zich o.m. uit in de 'internationals' en de 'delokaliseringen'.

3. het ineenstorten van de grote ideologieën (vooral de socialistische: vergaderd op wereldschaal in Stockholm in 1988, bekenden de socialistische partijen dat een louter socialistische economie, wegens bureaucratie vooral, op economisch terrein althans een mislukking is); - in het zog daarvan de duale liberale, ja, ronduit 'kapitalistische' wereldeconomie die enerzijds een klein aantal bevoorrechten (schatrijken) en anderzijds een groeiend, ja reusachtig aantal werklozen schept (Reich's theorie inzake duale economie) met als gevolg een groeiend aantal gegadigden voor een verminderend aantal werkplaatsen ('banen').

Als voorbeeld van de wereldwijde informatie: het Amerikaanse CNN (Cable News Network) tovert letterlijk met zijn dagdagelijks tv-nieuws. de hele planeet in een dorp om waar iedereen alles weet over iedereen, -- op een minimum van tijd.

Hervé Sérieyx legt, onderwijl, de grootste nadruk op de voortdurende wijzigingen in de wereldsituatie, -- op de eerste plaats op technisch terrein: de ene vernieuwing of uitvinding na de andere daagt op en dwingt ondernemers tot voortdurende aanpassingen allerhande. Met als gevolg: vooruitzichten op steeds korter termijn. Met als gevolg: de voortdurende aarzelingen van bazen om zich op de markt te wagen met een product of dienst. Deze twee laatste

kenmerken typeren een onderneming als “beneden haar peil” (‘onwerkelijk’, ‘achterhaald’).

Terloops: wij zitten in volle dialectische structuur (EO 215vv.: Hegeliaanse dialectiek), want de economie gelijkt op “een zich steeds wijzigende totaliteit”. Wat durende ‘crisis’ (“Er kan altijd van alles gebeuren”) en ver-uit-het-evenwichtstoestanden schept.

EO237

Een verouderde duiding.

Indien men de werkelijkheid onzer economie van nu en van een nabije toekomst, uitgaande van axiomata die tot nog toe golden, duidt, dan leidt dit tot paniek inzake management (= economisch beleid), -- met als uitwerksel het huidige economische drama. -- Waarvan de volgende tekens getuigen.

(1) De massieve afdankingen die de spiraal van het afnemend verbruik (en dus van de economische recessie of terugloop) nog versnellen.

(2)a. De onverantwoorde ‘lopezomania’ (Lopez, uit Galicië, wordt VW-patroon) die, als een waterval, het hele systeem van kleine en middelgrote ondernemingen (KMO’S), van onderaannemers en van leveranciers naar een eindpunt zonder uitzicht stuwt.

(2)b. De heropleving van verouderde vormen van hiërarchisch ‘geweld’ dat, zonder te verpinken, afdankt. -- Anders uitgedrukt: de managers (ondernemingshoofden) die slechts op korte termijn werken, vernietigen keihard de zo noodzakelijke vormen van partnership tussen economische actanten (mensen die optreden) die mekaar nodig hebben, en doden iedere vindingrijkheid in de kiem.

Een nieuwe duiding.

H. Sérieyx stelt in de plaats van die verouderde opvatting van management een nieuw type van economisch beleid op. -- Het zal, volgens hem, oprijzen uit de natuurlijke selectie die nu aan de gang is. Sérieyx heet dat “het overingewikkelde denken”.

Vanaf de top van de overgeleverde hiërarchie (rangorde) die leidt, tot de werknemers die in de eerste vuurlinie staan, moet het economische denken een omvorming ondergaan zo dat het complexe of overingewikkelde type van denken blootkomt.

Van ingewikkeld naar overingewikkeld.

1. De westerse ondernemingen die er nu zijn, werden ontworpen in een tijd van economische groei. Zij kunnen al wat ingewikkelde ordestructuur is, aan dankzij wetenschappelijke methodes.

2. Diezelfde ondernemingen echter kunnen de huidige, overingewikkelde structuren nog niet/ niet meer aan.

Appl. model.- Een Boeing- 747 eens dat hij in al zijn elementen uiteengelegd is, vertoont +/- 35.000 onderdelen. -- Het traditionele denken van het ingewikkelde kan dit perfect aan: men kan het vliegtuig weerom perfect ineensteken.

EO238

Appl. model. -- Een kom spaghetti echter is zo 'vloeiend' dat het uiteenleggen van de onderdelen ervan zo is dat ze weerom ineensteken zoals zij geordend waren, ondoenlijk is: "Il y a dans les spaghetti's une logique du chaos non predictible". (Er is in de spaghetti's een (toegepaste) logica inzake de wanorde die niet voorspelbaar is).

Aldus letterlijk Sérieyx, in het vraaggesprek. -- welnu, de situatie van de hele planeet 'origineel' gelijkt op spaghetti (model), die overingewikkeld of complex is.

Overgangsmodel.

IBM. -- December 1991 eindigt met een verlies van 2,7 miljard dollar.

1. John Ackers splitst het bestuur op in negen en daarna in dertien afdelingen: IBM verliest nog 5 miljoen dollar het jaar daarop. Ackers was de man van de strikt geleide hiërarchische orde.

2. In de plaats van Ackers wordt Nabisco benoemd, -- een man die niets van informatica kende maar die thuis was in het besturen - met goed resultaat - van een stel onderling verschillende activiteiten. De man van "het levende leven" ("leven en laten leven")! Hij voert meer zelfstandigheid in, -- meer vrijheid voor al wie meewerkt.

Dit IBM-model leidt Sérieyx ertoe een nieuw type van ondernemingsbeleid voorop te stellen. Hij is ervan overtuigd dat dit - uit de natuurlijke schifting die nu aan de gang is - te voorschijn zal komen. Zo'n management zal thuis zijn in (het denken van) het overingewikkelde (economische leven). Vanaf de top van de traditionele beleidsmensen - de 'hiërarchie' - tot al wat als werknemers in de eerste vuurlinies staat, moet het denken zelf een

transformatie of omvorming ondergaan zo dat, dankzij het overingewikkelde denken, de 'onwerkelijk' wordende ondernemingen weerom 'werkelijk' worden (d.i. de nieuwe problemen kunnen oplossen).

Lemmatisch-analytische basis.

De veranderende situaties stellen de managers voortdurend voor onbekenden, 'gevraagden', 'gezochten'. Onze geest is echter zo transcendenteel of alomvattend, wat een Derrida er ook van zegge (EO 225: "buiten het domein") - dat hij van onbekenden lemmata of alsofbekenden maakt en daarmee werkt alsof zij reeds 'gegeven', 'bekenden' waren.

Het fenomeen is één; het transfenomenale domein is twee! In al wat zich direct toont, is er het transfenomenale dat zich enkel indirect toont, dat juist is de uitweg voor onze geest!

EO239

Opm.-- Wat men heet "de Princetongnosis" is een groep geleerden, in de VSA, die als hoofdaxioma huldigen het feit dat de axiomata van de hele kosmos aan voortdurende verandering onderhevig zijn. Als model van dat heelalorigineel spelen zij een bijzonder type kaartspel (// EO 235 (Schaakspelproces)) : de spelers/ speelsters kunnen elk op zijn / haar beurt zelf de spelregels vooropstellen die de anderen telkens weer moeten raden door actief te spelen met een gedeelte onbekende kaartregels,

Dat kaartspel - zo beweren de Princetongeleerden die een nieuw soort 'gnosis' (paranormale kennis) voorstaan - geeft weer waaraan wij er, in het overingewikkelde heelal, aan toe zijn: wij moeten van tijdvak tot tijdvak, van enkeling tot enkeling in dat geheel-met-tegenstrijdige factoren (stoicheiosis) gissen welke wetten ons beheersen! -- Het is overduidelijk dat zo'n filosofie lemmatisch denken behelst!

Opm*.;* -- W.B. Kristensen, *Verzamelde bijdragen tot kennis der antieke godsdiensten*, Amsterdam, 1947, 272, schrijft wat volgt.

De Babylonische mythologie, net als de andere antieke mythologieën, verwoord zeer scherp het tegenstrijdig wezen der factoren die samen de totaliteit uitmaken

Opm.: -- wat stoicheiosis is -: in Anoe (Anu) zijn alle 'goddelijke' (versta: demonische) energieën (levenskrachten) verenigd, want hij is de alomvattende

lotsbepaler zo dat en heil en onheil tegelijk van hem uitgaan". - Dat tweesnedige wordt weerspiegeld in wat men "(zwarte) magie" heet: een zwart-magier(in) doet én goed én kwaad! Net zoals Satan (in de bijbel) goed-en-kwaad in zich verenigt.

Moraal.

Wat de mens als ideaal lot droomt, terecht of niet, laat de 'goddelijke' (demonische) wereld koud: een Anoe, een Satan zijn 'demonisch, aldus Kristensen die een kenner is van groot formaat - d.i. Onberekenbaar uit niets afleidbaar of deduceerbaar meteen onvoorspelbaar. En dus ondoorgrondelijk-mysterieus. "Mysterium tremendum-et-fascinosum" zegt Rudolf Otto, de godsdienstfenomenoloog.

Gewetensvol-gerechtig zijn zo'n demonische godheden niet: door haar optreden verloochenen zij de wetten (vooropstellingen, axiomata) die zij niettegenstaande dat toch aan b.v. haar aanhang(st)ers opleggen! "De ouden waren zich van deze tegenstrijdigheid volkomen bewust" (o.c., 273).

Gevolg: de ondoorzichtige 'ananke' van zo'n godheden noopte tot lemmatisch denken.

EO240

Studietoelichtingen (240/264)

Voorwoord. -- De term 'werkelijk' en 'werkelijkheid' komt talloze malen voor in de tekst. Hij betekent twee dingen die, overigens, nauw samenhangen.

1. Al wat aantrefbaar, bevindbaar, vaststelbaar is, hoe dan ook (in verbeelding, buiten ons) heet 'werkelijk'.

2. Al wat uitgaande van het gegeven ertoe in staat is het gevraagde op te lossen, heet ook (metonymisch) 'werkelijk' (waarbij wij vooral naar Hegel verwijzen die de term 'wirklich' (EO 217; tekst die goed moet gekend zijn) in die zeer ontologische zin gebruikt). Waardoor is die tweede betekenis zo ontologisch? Doordat ontologie 'werkelijkheidsleer' is. Doordat wij ons in de werkelijkheid inschakelen dankzij ons inzicht in de waarheid, d.i. de werkelijkheid voor zover blootgetrokken (onthuld, -- apokalupsis (= onthulling, bloottrekking, 'openbaring'),-- aletheia (= waarheid, onthuld zijn(de)).

Doordat wij met onze geest de werkelijkheid, de ons eigene en die rondom ons, 'zien' als gegeven-en-als-gezocht (gevraagd), zijn wij 'werkelijk' in de tweede betekenis. M.a.w.: wij zweven niet met onze (dwalende) geest, -- ver weg van al wat is.

1.-- Bestaan/ zijnswijze.

Wanneer de vraag gesteld wordt "Wat is dat 'werkelijk(heid)' of, zoals sedert de antieke Grieken gezegd wordt, 'zijn(de)'?'; dan is het antwoord, sedert Platon, duidelijk: al wat staat (in feite daar is, gegeven is, aantrefbaar en toetsbaar zelfs is) en al wat, juist daardoor, op een of andere manier (zijnswijze) bestaat, is 'werkelijk'(eerste betekenis).

Opm.--- Sedert de eleaat Parmenides bestaat ontologie. Maar zij is van meet of aan met logica (denkleer) - theoretische en toegepaste - ineenlopend. Waardoor? Doordat, althans in de eleatische duiding, werkelijkheid door en door van geest, inzicht, zinnigheid getuigt. Doordat al wat werkelijk is, meteen ook 'logisch' is, d.i. vatbaar voor logische redeneringen.

Terloops: er zijn vier grote types van "indien dan" betrekkingen (de kern van alle ontologische en traditionele logica.)

Deze zijn: a. deductie (uit vooropgestelde gegevens feilloos afleiden); b, reductie (uit gegevens trachten terug te keren naar de vooropstellingen waarvan die gegevens afhangen); -- c. inductie, één type van reductie (uit steekproeven tot verzamelingen (klassen) en/of stelsels (systemen) besluiten),-- d. lemma (alsof gegeven waarmee men logisch werkt).

EO241

-- De traditionele denkleer bestaat uit twee delen.

1. De reine of theoretische logica.

Zij behandelt a. het begrip (term) en b. het oordeel (zin) als c. elementen waaruit de redenering bestaat. De redenering zelf is een voorwaardelijke of hypothetische zin: "indien (al wat is, vatbaar voor waardeoordelen is), dan ook o.m. dit gegeven hier en nu".

2. De toegepaste logica of methodologie (methodeleer).

Zoals zo-even gezegd: vier voorname types van "indien-dan" zinnen beheersen de toegepaste logica (deductie/ reductie (inductie, lemma)).

Waardoor is logisch redeneren zo centraal in de traditionele ontologie? Doordat "logisch redeneren" is: uit een gegeven of vooronderstelde werkelijkheid een andere werkelijkheid afleiden! "Indien werkelijkheid 1, dan werkelijkheid 2; Redeneren is het zijn(de) verkennen op een verantwoorde wijze,-- zich met verstand en inzicht oriënteren in de werkelijkheid.

Onthoud vooral dat ieder begrip en inhoud en omvang heeft. Deze tweeledigheid of systechie wordt uitgedrukt in de zin "al wat iets is", waarbij "al wat is" de omvang vertegenwoordigt en 'iets' de inhoud. Cfr EO 08.

2.-- Voorontologisch/ ontologisch taalgebruik.

Zelfs intellectuelen, zelfs intellectuelen van hoog niveau, vatten te weinig dat ontologie een eigen, streng omschrijfbaar taalgebruik kent.

Tegenstellingen als "worden/ zijn", "droom/ werkelijkheid", "lustervaring/ werkelijkheid", "teken/ werkelijkheid" zijn kenmerkend voor de voorontologische taal. De ontologie ziet in de eerste termen van die koppels één soort werkelijkheid. Meer niet,

Onthoud vooral zeer goed het koppel "woordelijke (nominale)/ zakelijke (reële) definitie" Waarom? Omdat woorden pas beteken krijgen, ontologisch, wanneer zij, na een nauwkeurige woordenboekdefinitie, ook en vooral op grond van toetsingen allerhande aan wat eraan moet beantwoorden gedefinieerd worden. Wetenschap b.v. is meer dan woorden!

Onthoud ook zeer goed de twee betekenissen van 'niets'.

a. Het volstrekte of absolute niets is volstrekt of absoluut niets (er is geen enkele zakelijke definitie mogelijk).

b. Het betrekkelijke of relatieve niets is een of andere werkelijkheid die een leemte vertoont.

EO242

3.-- Ontkenningsleer.

Dit kapittel ontvouwt wat zo-even gezegd word.

(A) Het absolute niets.

Het is absolute afwezigheid van iedere werkelijkheid. Het zijn(de) is transcendenteel of alomvattend (er is niets buiten het zijn(de). Gevolg: al wat buiten het zijnde valt, is volstrekt niets. EO 18/20.

(B) Het relatieve niets. Dit betekent leemte of afwezigheid van werkelijkheid binnen alwat is. -- Het “nil negativum” is louter beschrijvend.-- Het “Nil privativum” is waarde-oordelend.

4.-- De zijnswetten.

Een ‘wet’ is een algemeen geldende uitspraak. Zij duldt geen uitzonderingen.

Identiteistwet (al wat (zo) is, is (zo) contradictiewet (al wat (zo) is, kan niet tegelijkertijd en onder hetzelfde oogpunt niet (zo) zijn), wet van uitgesloten derde (buiten zijn en (volstrekt) niet-zijn is er geen derde term). -- Eigenlijk zijn dit drie formuleringen van eenzelfde zijnsbegrip: “zijn(de) is zichzelf en niets anders”. Dat is de identitiviteit van al wat is.

5.-- Ontologie/ metafysiek.

De term ‘werkelijkheidsleer’ is de enige onbetwistbare term. Want de termen ‘ontologie’ en vooral ‘metafysiek’ kennen meer dan één betekenis.

6.-- Transcendentele ontologie.

Dat is de streng algemene, op iedere werkelijkheid zonder enige uitzondering slaande ontologie. -- De termen “alle dingen”, ‘alles’ - synchronisch - en “al wat was is zal zijn” - diachronisch - drukken het alomvattende, niets - maar dan ook volstrekt niets buiten zich duldende karakter van het begrip ‘werkelijkheid’ of ‘zijn(de)’ uit.

De lotskunde gaat samen met het diachronische zijnsbegrip, want ons lot is een onderdeel van “alwat was, is, zal zijn”.

7.-- Modale ontologie.

De term ‘modaliteit’ heeft meer dan één betekenis. -- Ofwel drukt hij een zijnswijze uit van iets (Hegel’s fenomenologie) ofwel drukt hij een voorbehoud of restrictie uit. -- De differentiaal “noodzakelijk/ niet-noodzakelijk/ noodzakelijk-niet” bevat de streng ontologische modaliteiten.

Onthoud zeer goed (EO 37) deductie de modaliteit noodzakelijkheid of onmogelijkheid (= noodzakelijk niet) behelst, terwijl iedere reductie de modaliteit mogelijkheid vertoont (zo de inductie, zo het lemma).

8.-- De transcendentaliën.

zijn(de) of iets, -- waarheid (onthulbaarheid), waarde (goedheid), eenheid (= verband: gelijkenis/ samenhang).

EO243

Transcendentaliën zijn noodzakelijke voorwaarden of vooropstellingen voor:

a. het kunnen vatten van werkelijkheid ('zijn(de)'), b. het kunnen vatten van waarheid ("onthuld zijn(de)"), c. het kunnen vellen van waardeoordelen (gesteund op het kunnen vatten van waarde of 'goedheid') d. het kunnen zien van verbanden (hetzij van gelijkenis (metaforische of verzamelingsverbanden) hetzij van samenhang (metonymische of systeemverbanden)). -- In het gewone, voorontologische spreken duiken deze alomvattende begrippen onder (doordat zij a.h.w. aangeboren zijn).

9. -- Eenheid (verband).

De paleopythagoreeërs zijn de eersten - na wellicht Thales die het begrip 'getal' definieerde als "monadon sustèma" (een verzameling, resp. stelsel van (punctuele) eenheden) - die een henologie of eenheidsleer van alomvattende aard huldigden.

Let op: een aantal, uitgedrukt in een getal, was, voor de antieke Grieken, op de eerste plaats een configuratie, d.i. een stel plaatsen waarin men de (punctuele) eenheden plaatste. Zie EO 47 (driehoeks- en vierkantsgetallen).

Opm.-- De term 'eenheid' is tweezinnig: enerzijds duidt hij de kleine of punctuele eenheid aan ("Het getal vijf bevat vijf eenheden"); anderzijds duidt hij de grote of omvattende eenheid (verband) aan ("Het getal vijf is de eenheid van vijf eenheden").

Terloops: wanneer wij zeggen "Dat is een tweeling" dan kan dit de twee samen of ook één der twee beduiden!

Besluit. -- Vanuit een antieke getalkunde (arithmologie) kwamen de paleopythagoreeërs ertoe, behalve in de aantallen (in getallen uitgedrukt), in alle zijnden ofwel de punctuele ofwel de omvattende eenheid op te merken (zodoende schiepen zij een transcendenteel begrip).

Opm.-- Keren wij nu terug naar EO 23 (Oordeelsleer).

Daar zagen wij het voetstuk der antieke en middeleeuwse anthologieën, nl. de leer omtrent de identiteit. -- Nu is er punctuele identiteit ("Ik ben mijzelf") en alomvattende identiteit ("Ik ben pas mijzelf wanneer ik haar zie").

'Aantal' en 'getal' - in antieke taal - is steeds breed en grondig te verstaan. -- Een oordeel is één toepassing van de identiteitsleer.

1.-- “Ik ben mijzelf”. -- Dit oordeel drukt uit het feit dat ik met mijzelf totaal samenval of identisch.

2.-- “Ik ben lerares.” -- Deze zin drukt het feit uit dat ik gedeeltelijk identisch ben met mijn beroep.

EO244

Terloops: gedeeltelijke identiteit is ‘analogie’. Alle oordelen zijn gevallen van identiteit of zij nu het werkwoord ‘zijn’ of een ander werkwoord vertonen. Dat heten wij “het identitief karakter” van alle inzicht in de betrekking tussen het onderwerp ‘origineel’ en het gezegde ‘model’. Zelfs de ontkennende oordelen zijn nog een kwestie van identiteit maar dan in het negaat (ontkennende vorm) ervan: “Ik ben niet de lerares die men bedoelde”. !

Opm.-- Tropologie.

De leer omtrent de tropen. -- K.A. Krüger, *Deutsche Literaturkunde*, Danzig, 1910-12, 115, zegt wat volgt.

a. De metafoor.

Zij is “een korte vergelijking” die op gelijkenis wijst: “De leeuw is daar!”. Onder verstaan: door zijn kordaat optreden doet hij aan een leeuw denken die ook ‘kordaat’ optreden kan. De vergelijking wordt tot metafoor dankzij verkorting: “Hij die net een leeuw is, is daar”.

b. De metonymie.

Ook zij is een korte vergelijking maar die op samenhang wijst: “De gezonde appelen” (voorbeeld van Aristoteles). Onder verstaan: door hun werking, eens gegeten, veroorzaken appelen gezondheid. De vergelijking wordt tot metonymie dankzij verkorting: “De dankzij hun werking gezonde appelen”.

Associatieleer.

Indien men bij a aan b denkt, dan is b een associatie van a.-- Ziedaar de regel. —

1. Metafoor.

Bij de heer X denkt men aan zijn kordaatheid die aan die van een leeuw doet denken en dus zegt men verkort “De leeuw is daar”.

2. Metonymie.

Bij die appelen denkt men aan hun werking die aan het resultaat ‘gezondheid’ doet denken en dus zegt men verkort “De gezonde appelen”.

Zowel de troop als de associatie - zij zijn ergens identisch - is de toepassing van de transcendentele eenheid-in-een-veelheid of de transcendentele identiteit. Met name: zowel de metafoor als de metonymie zijn voorbeelden van deelidentiteit of analogie (proportionele (metaforische) en attributieve (metonymische) analogie).

Opm.-- De synecdoche. -- Krüger, o.c., 115, vertaalt door 'Mitbezeichnung', medebetekening. -- Wat juist wordt meebetekend?

EO245

1. Metaforische medebetekening.

"Een onderwijzeres komt nooit te laat" zegt de inspecteur. Mede-betekend in "een onderwijzeres" zijn alle (andere) onderwijzeressen (één exemplaar staat voor de hele verzameling of klasse).

Dat is tropologisch. -- Nu associatief: bij het uitdrukkelijk vernoemen van een exemplaar van het algemene begrip 'onderwijzeres' denkt de inspecteur eigenlijk aan alle (andere).

2. Metonymische synecdoche.

"Wij verlenen een gastvrij onderdak" zegt de vriendelijke man. Mede-betekend in "gastvrij onderdak" dat een deel is van het hele huis, is de totaliteit of het systeem dat het huis is. M.a.w.: alle (andere) delen van het huis zijn mede - verstaan!

Tot daar het tropologisch aspect. Nu het associatief aspect: bij het uitdrukkelijk vermelden van een gedeelte (het onderdak) van het systeembegrip 'huis' denkt de vriendelijke man eigenlijk aan alle (andere) gedeelten.

De synecdoche bestaat ook omgekeerd:

"Alle onderwijzeressen komen nooit te laat" (dus o.m. gij niet hier en nu) zegt de inspecteur. Of: "Het hele huis is één gastvrij onderdak" zegt de vriendelijke man. -- In die gevallen denkt men bij 'alle' aan één of bij alle delen aan één deel.

Lees nu het begin van het hoofdstuk over de inductie (veralgemenende of metaforische en veralgehelende of metonymische) - EO 94/95 - , en men zal dra inzien dat de tropen en de associaties eigenlijk op inductieve redeneringen steunen.

Bij de metaforische inductie - veralgemening - vertrekt men van b.v. een exemplaar om zo tot de hele verzameling (alle andere) te besluiten.

Bij de metonymische inductie - veralgeheling - vertrekt men van één onderdeel om zodoende tot het hele systeem te besluiten.

Metaforisch: "Dit is een pen" (mede-betekend, geassocieerd): "Zo omtrent zijn alle (andere) pennen".

Metonymisch: "Dit is nu de Meir" (mede-betekend, geassocieerd: "Dit is het levend centrum van de (hele) stad Antwerpen").

Let erop: a. de allegorie is slechts een uitgewerkte troop; b. de personificatie is slechts een troop die levenloze dingen met levende vereenzelvigt ("De wolken preken storm"). -- Steeds analogie of deelidentiteit!

Meteen is het duidelijk: het begrip 'zijn(de)' of 'werkelijkheid' is een tropologisch of associatief begrip. -- juist dat drukten de antieke Grieken uit door de term 'stoicheiosis'. De transcendentele eenheidsleer is het onwrikbare, eeuwige voetstuk.

EO246

Twee grondvormen ('modaliteiten') van identiteit.

1. De systechie.

Dit is het tegenstellingspaar of -koppel. Zo b.v. "heer/ slaaf" of "vader/ zoon". Zo ook "inhoud/ omvang" van ieder begrip. Of: de categorieën (EO 85) als b.v. "ding/ betrekking" of "kwantiteit kwaliteit" e.d...

De term 'systechie' komt van "su.stoichia", al wat gezamenlijk element/ factor is.

2. De differentiaal.

Dit is een systechie met minstens één middenterm. Zo: alle wel/ sommige wel/ sommige niet/ alle niet (= geen). -- zo: geheel wel/ deels wel/ deels niet/ geheel Cfr EO 24. -- Men ziet dat de identiteit één aspect van de niet-identiteit of tegenstelling uitmaakt: zowel heer als slaaf behoren tot één identisch sociaal verband; zowel 'wel' als 'niet' behoren tot éénzelfde identisch verband van beamen bevestigen.

Besluit. -- Het ordenen van gegevens, o.g.v. vergelijken, steunt blijkbaar op de identiteit en haar modaliteiten of vormen.

10.-- Goedheid.

Platon is de eerste die klaar en duidelijk, nevens de stoicheiosis of ordeleer, het alomvattende karakter van waarde heeft gevat. -- Alles dat ooit was, is, zal zijn, is vatbaar voor waardeoordelen doordat, zodra iets iets is, het ergens waarde vertegenwoordigt

Stoicheiosis/ waardeleer.

Dat de ineenvoeging van de dingen - de zijnden - fundamenteel is, blijkt al uit het feit dat al wat goed kan geheten worden, tevens heel-en-al goed moet zijn zoniet wordt het "goed-met-voorbehoud" geheten. "Bonum ex integra causa, malum e quocumque defectu" (Is (waarlijk en zonder meer) goed al wat heel-en-al goed is; is niet goed al wat ergens enige leemte vertoont). De totaliteit is doorslaggevend.

Differentiaal.-- Typische maatschappijkritiek! Ziehier:

ondeskundig	deskundig	ondeskundig	deskundig	vgl. EO 103:
gewetenloos	gewetenloos	gewetensvol	gewetensvol	structuraal

Meteen ziet men dat een differentiaal - net als een systechie - een configuratie (EO 46) is en dus een kwestie van combineren.

11.-- Transcendentele ontologie: deelvakken.

Dit hoofdstukje ordent wat voorafging.

A. Algemene ontologie:

wezensvorm (ousia), d.i. dat waardoor iets zichzelf is en meteen onderscheidbaar van de rest. -- Verwar de ontologische vorm niet met de geometrische 'vorm'.

EO247

M.a.w. ofwel vertoont een gegeven 'ousia' ('ont-sia', zijnd-heid) ofwel is het volstrekt niets!

B. Algemene ontologie

1. Aletheiologie waarheidsleer.

'Waar' - a.lèthès - betekent onverborgen,-- onverborgen voor onze geest en dus waar in de lopende betekenis.

Zodra iets iets is, is het: gebeurlijk onverborgen, bloottrekbaar, onthulbaar, begrijpelijk, zinnig e.d.. - Eén van de eigenschappen die

onmiddellijk met het bloottrekken gepaard gaan, is het feit dat alles - zodra het iets is - een noodzakelijke en voldoende 'reden' of 'grond' moet hebben hetzij in zichzelf hetzij buiten zich (stoicheiosis).

Dat is de basis van iedere redenering: indien ... dan... In de versie van Jevons Lukasiewicz blijkt dit overduidelijk: indien a dan b (= beginsel van reden of grond toegepast); welnu, a; dus b (= deductief model). - indien a; dan b. welnu, b; dus a (= reductief model).

Het beginsel of axioma van reden of grond is hetzelfde als de basis van de hypothetische methode (kern van het platonisme b.v.). -- Dit is gewoon stoicheiosis want zodra iets iets is, wordt het én op zichzelf beschouwbaar én in betrekking tot iets anders (EO 85: ding/ betrekking). Zo wordt het blootgetrokken, onthuld, 'waar' in zijn totaliteit.

2. Harmologie (betrekkingsleer).

Zie hoger over de identitiviteit. Zie ook EO 158 (voegtekens).

Element/ vooropstelling.

Stoicheiosis is werken met dit oerkoppel dat ergens als samenvatting van alle Griekse denken kan gelden. -- Stoicheion te kai archè! Elementum et principium! Het ene geldt het ordenen als verzamelingen en/of stelsels zoeken; het andere geldt als het toepassen van het axioma van reden of grond. Nu is het zo dat die twee wel onderscheidbaar maar niet scheidbaar blijken te zijn.

3. Axiologie. -- Waardeleer

Het feit dat, zodra iets iets is, het vatbaar is voor waardeschattingen allerhande, leidt ertoe dat de filosofieën telkens weer - zoals ieder mens - waardeschalen opstellen. Deze zijn slechts varianten op het ene, absolute begrip 'goedheid' of waarde, Nl. dankzij stoicheiosis of onderlinge ordening van goederen.

11.bis. -- De hypothetische methode.

Platon vertrok ooit van de toenmalige wiskunde. Deze stelde axiomata voorop waaruit glansrijk gededuceerd werd (stellingen). Maar zo dat men de axiomata zelf niet onderzocht. -- Platon doet aan grondslagenonderzoek der wiskunde en legt zo de grondslag voor iedere mogelijke filosofie.

EO248

Nl. door niet enkel de axiomata van de wiskunde maar de axiomata van alle mogelijke menselijke activiteiten op te sporen. De axiomata van al wat is,-- de axiomata van al wat was, is, zal zijn. Dat is de definitie van filosofie die welbegrepen slechts ontologie is.

Transcendentele/ categoriale ontologie.

Zoals het alomvattende zijn of zijnde werkelijkheid) verschilt van al wat is binnen dit alomvattende zijn(de), zo verschilt de transcendentele ontologie van de categoriale.

Vaak lopen de twee ineen in die zin dat filosofen menen dat zij, zonder zich in een of andere categorie in te werken - b.v. de wiskunde of de politiek of wat ook - , kunnen met voldoende gezag spreken over die categorie! Aristoteles legde er nochtans de nadruk op: 'zijn(de)' is zonder categoriale bepaling, een 'leeg' begrip. Omgekeerd: wetenschappelijke specialisten menen vaak dat zij over de werkelijkheid over het algemeen (= het alomvattende zijnde) kunnen theoretiseren zonder zich ernstig in te werken in het domein dat de ontologie definieert. -- Tussen het zijn-over-het-algemeen en dit of dat zijnde (categoriaal zijnde) ligt echter een afgrond. Alleen dit: de algemene of transcendentele ontologie werkt als een licht dat voorlicht. Meer niet! Dat is o.m. wat men bedoelt net 'lichtmetafysiek'.

12.-- De diëretisch-synoptische methode.

Met het thema der hypothetische methode zitten wij in het domein van de archè, principium, vooropstelling (axioma).

Met dit thema zitten wij in het domein van het stoicheion, elementum, element. Indelen van gegevens, samenvatten ervan is natuurlijk stoicheiosis: diairesis/ sunagogè (sunopsis)! De onderlinge betrekkingen der gegevens komen ter sprake in de vorm van categoremen (indelend/ samenvattend begrippen behandelend) en categorieën van pythagoreïsch-platonische en -later aristotelische oorsprong.

Let erop hoe deze gemeenplaatsen niet afgezonderd werken maar ineengevoegd (= stoicheiosis voor de zoveelste maal).

Besluit. -- de hypothetische en de diëretisch-synoptsche methode vormen een tweeluik als archè, vooropstelling, en stoicheion, element, die zelf samenhoren!

De platonische dialectiek staat of valt met dit tweeluik: zij onderscheidt wel maar scheidt nooit.

EO249

13.-- De inductieve methode.

Zij staat of valt met de ordeleer of stoicheiosis, zoals hierboven - n.a.v. de tropen/ associaties - even uiteengedaan.

Veralgemening steunt op stoicheiosis die n.a.v. minstens één exemplaar naar de klasse of algemeen begrip (Socrates' bezorgdheid) of verzameling doordenkt.

Veralgeheling steunt op dezelfde stoicheiosis of ordening der gegevens die n.a.v. minstens één onderdeel doorstoot naar het collectieve begrip of stelsel of systeem.

Peirce's situering van de inductie.

Deductie/ inductie/ hypothese. -- Het schema is een configuratie (EO 46). Kijk:

Deductie. Alle bonen in deze zak zijn wit. Welnu, deze boon/ deze bonen komen uit deze zak. Dus deze boon (singulier), deze bonen (particulier) is/ zijn wit.

Inductie. Deze boon/ deze bonen komen uit deze zak. Welnu, deze boon/ deze bonen zijn wit. Dus - mogelijkerwijs - alle bonen (universeel) in deze zak zijn wit.

Hypothese. Deze boon/ deze bonen zijn wit. Welnu, alle bonen in deze zak zijn wit. Dus: mogelijkerwijs - deze boon/ deze bonen komt/komen uit deze zak.

Men ziet dat Peirce een schema van gemeenplaatsen - twee voorzinnen/ een nazin (typisch voor ieder syllogisme) - als configuratie vooropstelt om daarin de invullingen te verplaatsen! Onthoud minstens enkele types van inductie, Socrates' meesterwerk.

Op de eerste plaats de systechie of koppel "summatieve/ amplificatieve inductie", want dit koppel of tegenstellingspaar is fundamenteel.

Kort gezegd: "van alle afzonderlijk naar alle gezamenlijk (samenvattende inductie" en "van minstens een exemplaar/ onderdeel naar alle exemplaren (verzameling)/ alle delen (stelsel) (kennisuitbreidende inductie)".

De socratisch-platonische dialectiek.

Samen studeren was de gulden regel van alle antieke filosofenscholen (behalve b.v. de cyniekers).-- Waardoor? Doordat als studeeraxioma gold: niet enkel redeneren, maar dialogerend redeneren! Zie EO 49 ("intiem samenlevend plots de idee vatten"). --- Meteen zien wij de Atheense democratie in die methode afgebeeld.

14.-- Types van inductie.

A.-- Het koppel "summatief/ amplificatief" induceren is fundamenteel. Toon dit aan aan de hand van EO 114 (Statistische inductie).

B.-- Baconiaanse (oorzaak/ gevolg), operatieve (opvoedkundige, operationalistische) -- Bridgman --, structurele (configuratieve of combinatorische), gelijkenis -

of analogische (rein inductieve en hypothetische), cumulatieve of convergentie - (idiografisch), statistische en gezagsinductie.

15.-- Holistische ontologie.

Totaliteiten allerhande - verzamelingen en systemen houden ons bezig.

EO250

Vooral echter de totaliteit (het systeem dat alle zijnden verzamelt) der werkelijkheid als geheel van alle mogelijke zijnden of werkelijkheden is object van filosofie of ontologie.

Exemplaren en of onderdelen van totaliteiten zijn echter binnen ons bereik. De inductieve methode deed dat uit de doeken. Praktisch: enkel doorheen de zeer beperkte en eindige kanalen van de categoriale werkelijkheden hebben wij toegang tot de transcendentele werkelijkheid. -- De eindigheid van onze categoriale wereld waarin wij, in feite, thuis zijn, weegt dus op de mogelijkheden van de transcendentele ontologie.

Dat probleem - het probleem bij uitstek - van de huidige ontologie zal ons nu tot het einde van deze cursus bezighouden.

Gegeven/ gezocht (gevraagd).

Doordat wij op eindige wijze (inductief: de totaliteit van alles verkennen, leven wij in een spanningsveld dat enerzijds het gegeven (= fenomeen) en anderzijds het gezochte (gevraagde), (= transfenomenaal domein) tegelijk bevat. -- Tot op het einde van deze cursus zullen wij die basissystechie - niet

enkel van de vraagstuk-oplossende wiskunde maar van iedere menselijke activiteit, -- de ontologie inbegrepen - van naderbij bekijken (wat in platonische taal 'theoria' heet).

Appl. model. -- Indien - in paleopythegoreïsche vooropstelling 1 x 1 = 1, 2 x 2 = 4 (of : 1 + 3), 3 x 3 = 9 (of : 4 + 5) e.d.m. is (zie EO 47), wat zal dan b.v. 7 x 7 zijn? De indien-dan volzin splitst gegeven en gevraagde. Splitst fenomeen - dat wat men (in)ziet, doordat het direct gegeven is, en transfenomenaal gezochte, doordat het slechts indirect (in)gezien wordt.

Terloops: de reeks der paleopythagoreïsche vierkantsgetallen (1, 4, 9, 16, 25, 35, 49, 64, 81, ...) loopt parallel met de reeks der onpare getallen (3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, ...). Dat wordt in het vraagstukje als gekend (= gegeven) mee betekend. Zodat een kind, de regels kennend, kan zeggen dat 7 x 7 = 36 + 13 = 49.

In hegeliaanse taal: de werkelijke of vraagstukoplossende reactie van het kind!

EO251

Het schema hierboven behelst dat, wanneer men aan de oplossing, d.i. de stap-voor-stapoplossing, begint, men eigenlijk in een axiomatisch-deductief schema zit.

Dat dit zo is, blijkt indirect uit het bewijs uit het ongerijmde: vooropstelling ervan is dat er een oplossing bestaat die wel aan het gegeven 'beantwoordt' maar niet aan het gevraagde (D. Nauta, *Logica en model*, Bussum, 1970, 27), -- oplossing echter, waarvan men dan aantoont dat zij onmogelijk, ondenkbaar, absurd is door dat zij tot contradictie(s) leidt.

Wat dan neerkomt op een lemma dat pure 'fictie' is, een absoluut niets. Zo'n lemma ligt niet logisch op het verlengde van én gegeven én gevraagde! Lost niets op! Is 'onwerkelijk' (hegeliaans gesproken).

Let goed op de overgang van fenomeen naar transfenomenaal gezochte: Herodotos, Anaxagoras e.a., -- in hun spoor Socrates, Platon e.a. beginnen met het onmiddellijk gegevene om het logisch streng d.i. werkelijksheidsgetrouw, te overschrijden!

a. de inductivist om tot veralgemening/ veralgeheling te komen;

b. de hypothetische methode om deductief tot besluiten te komen of reductief tot hypothesen;

c. de. lemmatische methode om via reductie tot hypothese te komen die dan als lemma tot deductie(s) leiden moet.

Waarbij de diëretisch-synoptische methode eigenlijk een inductie behelst (veralgeheling of omgekeerd opsplitsing). Zie EO 116 (Meer dan één manier).

Besluit. -- Ons streng logisch denken en leven zit gespannen tussen het onmiddellijk gegevene (fenomeen) en het indirect gegevene (gezochte, gevraagde, probleem), die beide samen de totaliteit of "to holon" van de werkelijkheid uitmaken. Dat is het holistische der ontologie en der (toegepaste) logica.

Dit definieert de platonische theoria of doorgronding, het grondig (de 'grond' zoekend) ingaan op al wat is. Cfr EO 117. -- De rest van de cursus illustreert dat.

16.-- Fenomenologische methode.

Niet de fenomenologie van een Hegel (de modaliteiten van "de geest" in de loop van de (cultuur)geschiedenis), -- ook niet die van Teilhard de Chardin (de modaliteiten van "het leven" in de loop van de (zelfs kosmische) geschiedenis),-- wel die van Edmund Husserl.

Definitie: het gegeven is het gevraagde maar in de zo nauwkeurig mogelijk beschreven vorm ervan!

EO252

Let erop dat de antiek-Griekse 'retoren' (welsprekendheidsleraars) een vorm van collectief gegeven kenden: het gegeven dat zij, als bewijs, 'a.technos', zonder enige tussenterm, betitelden en dat én voor de spreker/ spreekster én voor het gehoor tegelijk onmiddellijk gegeven en 'evident' was. -- Daaruit konden, als uit een logische vooropstelling conclusies (van praktische aard b.v.) getrokken worden op logische wijze. Zie EO 123 (De Griekse retoren).

17.-- Het onderscheid "fenomenaal/ transfenomenaal".

Twee denkers worden heel even ter sprake gebracht. -- A.-A. Cournot (1801/1877) en vooral Hans Reichenbach.-- 'toetsing' is weloverwogen contactering van werkelijkheid als werkelijkheid. Of: iets op zijn iets-heid, d.i. werkelijkheid, onderzoeken.

Reichenbach is (neo)positivist. Dus zal hij eerst het zintuiglijke waarnemen als basis van 'werkelijkheid' vooropstellen. Liefst d.m.v. instrumenten: met een thermometer warmte meter van een zieke is iets anders - degelijkers - dan met de hand zijn wang aanvoelen of de rode kleur van zijn gelaat zien! Ook al is zo'n instrument reeds een duiding! Nl. doorheen de 'bril' van het instrument waarnemen is geen absolute waarborg van radicale en vooral algehele objectiviteit. Wel is het één steekproef, -- met inductieve waarde. -- Dankzij de thermometer wordt een vaag gegeven tot een nauwkeuriger gegeven. Het is meer 'gegeven'!

Opm.-- Zeer merkwaardig voor een neopositivist is een voorstel tot 'transempirische' toetsing De stelling "Katten zijn goddelijke wezens" kan zijns inziens, wellicht, ooit getoetst worden! Dit is een overschrijden van het traditionele verlichte rationalisme dat voor zo'n dingen erg gesloten is.-- Dit toont aan hoe fenomenologisch Reichenbach was en hoe hij fenomenologisch was (EO 09: Essentie/ existentie):

a. hij zag geen enkel rationalistisch bewijs tegen de goddelijkheid van katten (het rationalisme, indien het zich aan het gegeven houdt, kent grenzen: en

b. hij zag tot nog toe geen enkel gegeven dat direct die goddelijkheid toonde!

Dit sluit én de weerlegging én het bewijs ten voordele van het geloof dat katten goddelijke wezens zijn, uit, -- bij gebrek aan bewijzen zowel bij de weerleggers als bij de aanhang(st)ers. Een stelling in de stijl van Zenon van Elea: gij evenmin als ik (bewijst echt)!

EO253

16. -- Abc-theorie.

Eigenlijk is dit het zeer bruikbare schema van de hermeneutiek of interpretatie - of duidingsleer. -- De aanleiding is de psychiatrische leer van Ellis/ Sagarin, die en het gezonde verstand én de neurose (het zenuwzieke verstand) daarmee toelichten. Nl. in één type van zenuwziekte, de nymfomanie.

Men onthoude dit schema zeer goed! 'A' is het gegeven. 'B' is de benaderingswijze, eigen aan het subject of ik (gebeurlijk wij), zo dat het 'projectie' pleegt (de eigen vooroordelen in het gegeven zelf meent te zien). 'C' is de uiteindelijke duiding.

Fenomenologisch is 'B' een storing in het waarnemen van het gegeven en meteen in de juiste, werkelijkheidsgetrouwe weergave ervan. Een typisch fenomenologische storing op de eerste plaats. Men ziet wel het fenomeen - het gegeven - maar men ziet het vanuit een steekproef of perspectief zo dat het reine zien of waarnemen gestoord wordt.

Dat is in de nymfomanie b.v. zeer duidelijk: i.p.v. het fenomeen - een misrekening (vooral inzake seksualiteit) - te zien op zuivere wijze (zoels het is) maakt de neuro-tieker(in) zichzelf iets wijs n.a.v. het gegeven, maar dat niet noodzakelijk in het gegeven zelf aantrefbaar is.

Transfenomenaal is de 'B' eveneens een storing maar nu in het redeneren! Men ziet in het gegeven dingen die er niet in zijn! Van daaruit redeneert men dan door.

19.-- Axiomatiek.

Dit is in zekere zin het hartstuk van de hele cursus. Waardoor? Doordat hier eindelijk een definitietheorie aan het werk is.

Ch. Lahr, S.J., *Logique*, Paris, 1933-27, 496/499 (La définition); 620/622 (La définition empirique).

EO 08 (Inhoud/ omvang van een begrip) leert ons dat de inhoud van een begrip slaat op een omvang (een aantal gegevens) die erin verwoord wordt. Al wat begripsinhoud in, een stel dingen is, wordt in een definitie weergegeven.

Grondregel.

De omni et solo definito. Zo zegden de middeleeuwers! Het gedefinieerde gegeven in zijn geheel weergeven en dat gedefinieerde als onderscheidbaar van de rest weergeven is het hele gedefinieerde en enkel het gedefinieerde weergeven.

Of dat nu de betekenis van een woord is of het is een aangetroffen werkelijkheid buiten het verbale domein, doet er niets toe.

EO254

Herlees nu EO 12: "Van de nominale (woordelijke) naar de reële (zakelijke) definitie" geldt als het werk der wetenschap! Maar het is tevens ons dagdagelijks levenswerk! Zoniet komen wij niet tot de goede verstandhouding met medemensen, -- laat staan tot goed begrip van de werkelijkheid zelf.

Origineel en model

Het onderwerp in de zin is het origineel, d.i. dat waaromtrent de gezegde informatie verschaft. Het gezegde is het model, d.i. de informatie die het informatiebehoeftige origineel toelicht, definieert, typeert.

Wij zagen S.T. 05 (Tropologie/ associatieleer) dat er twee grondtypes van informatie zijn: a. informatie o.g.v. gelijkenis (metaforisch); b. informatie o.g.v. samenhang (metonymisch), die beide in de synecdoche of medebetekening inductief doorkomen.

De definitie.

De definitie is een wederzijds oordeel waarin onderwerp (origineel) en gezegde (model) samenvallen. zo dat zij omwisselbaar (convertibel) zijn.

Wanneer ik, met Aristoteles, zeg dat "de mens een dier is met geest, 'logos', begaafd dan moeten 'mens' en "met geest begaafd dier" omwisselbaar zijn. Want zij slaan op het hele menszijn en enkel op het hele mens-zijn. "De omni en solo definito".

Axiomatiek.

Wij houden ons aan de aristotelische opvatting. -- Kijk goed:

A.-- er is een welomschreven domein of gebied van de werkelijkheid (zo b.v. de cijfers van ons getallenstelsel; zo b.v. de denkbeelden van een politieke partij);

B. -- er zijn een aantal oordelen (stellingen die slaan op dat domein. - Ziet gij het origineel (het domein) en het model (de stellingen die het weergeven)? Zij slaan - die stellingen - op het hele domein en enkel op het domein. Zoniet definiëren zij iets anders!

Deductie.

Dat - domein verwoord in stellingen - wordt vooropgesteld om eruit te deduceren. Of die vooropstellingen - axiomate - bewezen zijn of niet, is voor de deducerende als deducerende neutraal. -- Wat niet het geval is voor de grondslagenonderzoeker, natuurlijk: die zuigt zich juist vast aan de toetsbaarheid van de vooropstellingen, zoals Platon deed met (de vooropstellingen van) de toenmalige wiskundigen die, eens vetrokken met axiomata, louter deduceerden!

EO255

a. Fenomenologisch.

Het gegeven of 'fenomeen' is hier allereerst het domein voor zover verwoord in "ware stellingen" ('waar' voor zover zij het domein bloottrekken).

b. Transfenomenaal gevraagde.

Gezocht is een stel stellingen deduceerbaar uit dat vooropgestelde 'fenomeen' of gegeven, nl. de axiomata.

Zij zijn het algoritme of de stap-voor-stap blootgetrokken ware stellingen die uit de vooropstellingen deduceerbaar blijken. -- Zij breiden het fenomeen uit tot het transfenomenale domein dat aanvankelijk vaag, als het gevraagde of het probleem, mee gegeven is.

Zo wordt in het uitgewerkte axiomatisch-deductieve systeem het domein steeds duidelijker tot 'fenomeen' voor het oog van de logische geest die aan het werk is.

M.a.w.: een totaliteit van ware stellingen is aanvankelijk gedeeltelijk aanwezig als gegeven, -- om bij uitwerking van het systeem steeds meer aanwezig te zijn als 'evidentie'.

Opm.-- De axiomatische inductie.

Dit is één toepassing van de ABC-theorie. Hoezo? Doordat steevast wie vooropstelt - axiomata -, slechts een steekproef (een gedeelte) van alle mogelijke vooropstellingen kiest. Dat eindig aantal stellingen definieert het domein dat wel in zijn geheel weergegeven wordt maar als onderscheidbaar, ja, gescheiden van de rest van het alomvattende 'zijn' of werkelijkheid die alle mogelijke domeinen omvat. Men ziet van de totale werkelijkheid enkel wat de stellingen omtrent een aantal domeinen toelaat ervan te zien! De rest is transfenomenaal. een 'X', een onbekende! Niet door ware stellingen blootgetrokken.

Het gehele positieve getal.

Peano heeft in een eindig stel ware oordelen het domein, nl. het gehele positieve getal, blootgetrokken. Verder dan dat domein reikt zijn definitie, versta: het eindige aantal axiomata, niet. De rest is (nog) niet -fenomeen! Transfenomenaal.

Studeer dat zeer goed in. Want het leert juist definiëren. Dit is: een fenomeen juist - enkel dat fenomeen en het hele fenomeen (de Omni et solo definitio) beschrijven.

Dat ziet men zeer duidelijk EO 141, waar, door juist één axioma weg te laten vallen, het domein (de omvang) enorm verandert: alle negatieve getallen komen in zicht, worden blootgetrokken in een aantal “ware (versta: bloottrekkende) stellingen”!

EO256

20.-- De medemens.

Weerom de tweeledigheid “gegeven/ gevraagd”! Maar nu vanuit het individuele bewustzijn(sleven) dat ons, natuurlijk, onmiddellijk gegeven is. Althans voor zover wij dit beleven. Want er ontsnapt ons veel. Dat is hier het ‘fenomeen’. -- Transfenomenaal - hoe eigenaardig ook - lijkt al wat zich buiten ons individueel bewustzijn afspeelt! -- Zodat er twee werelden zij:

a. onze innerlijke wereld, als direct gegeven;

b. de buitenwereld als mede gegeven maar niet onmiddellijk doorleefd als ons innerlijk leven en dus ‘gevraagde’.

Ziedaar hoe de moderne filosofie, in het spoor van Descartes, die twee werelden ziet. Zij vertrekt van “le sens intime”, de innerlijke ervaring (begrepen als een wereld op zich).

Claude Buffier (1661/1737), een jezuïet, reageert op die wereldensplitsing. I.p.v. “le sens intime” (het individuele innerlijke leven) stelt hij voorop “le sens commun”, de gemene ervaring. Ook: het gemene verstand (tegenover het intiem-individuele verstand). -- In het spoor daarvan de schotse filosofie (Thomas Reid e.a.).

De opdeling in innerlijke en gemene (gemeenschappelijke) wereld bestaat nog wel, in deze duiding van zaken, maar zo goed als opgedoekt. Hier is niet “het denkende ik” centraal maar “het denkende wij-in-de-wereld”.

Meteen staat de commonsensefilosofie veel dichter bij de gewone mens die niet zoals een hyperrationele Descartes voor zichzelf tracht te bewijzen dat hij bestaat -- dat, behalve zijn (aanvankelijk twijfelende) bewustzijn, er ook een buitenwereld bestaat en zelfs een god: de gewone mens leeft “voor zich uit” niet sceptisch-eristisch (EO 147). Van meet of aan leeft de gewone mens samen met anderen in eenzelfde (buiten)wereld.

Mediatisme (indirect kennen)/ immediatisme (direct kennen).

Mediatisme is die filosofische strekking die aanneemt dat ons kennen, fundamenteel althans, indirecte kennis van zaken heeft, doordat wij slechts via tussen termen 'contact' hebben met het gegeven.

Immediatisme daarentegen beweert dat wij, fundamenteel althans, rechtstreeks contact met de werkelijkheid hebben.

Men ziet dat b.v. het commonsensisme ervan overtuigd is dat wij de medemens direct kennen, ook al is die kennis steekproefmatig (zoals wij zagen EO 121: Tina Turner kent men eerst oppervlakkig en daarna grondiger).

EO257

Nu is het wel zo dat, in de mate dat een Husserl afwijkt van de Oostenrijkse school, hij een soort nieuw "sens-intime-denken" invoert: spijkert zich zo sterk vast in de fenomenologische reductie (EO 121: alles wordt herleid tot dat wat onmiddellijk aan mijn individueel bewustzijn gegeven is terwijl "de rest" tussen haakjes gezet wordt) dat, op de duur, enkel de gegevens van dat type van innerlijk waarnemen gelden als gegeven. De rest wordt automatisch transfenomenaal, natuurlijk.

Om dat individuele te overschrijden doen fenomenologen dan beroep op een 'transcendentaal' (d.i. aan alle mogelijke individuele subjecten of 'ikken' voorafgaand) subject dat dan ergens in ieder individueel ik of subject 'aanwezig' geacht wordt.

Besluit.-- Het intimisme van een Descartes leeft nog steeds na!

Taalanalyse.

Leer goed EO 150/152. Want met Bochenski's tekst over taalanalyse komen wij in de semiotiek (Peirce, Morris) of de semiologie (de Saussure, structuralisme) terecht.

Drie types van betrekkingen - wat eigenlijk stoicheiosis is - komen ter sprake:

a. tekens, in hun onderlinge betrekkingen (syntactiek)

b. tekens, in hun betrekking tot dat wat zij aanduiden (semantiek) of betekenen,

c. tekens, in hun betrekking tot degene die er zich van bedient (pragmatiek).

Met dit laatste komen wij in het vaarwater van de significa 'verstandhoudingsleer', die de betekenissen der tekens als communicatiemiddel bestudeert. -- Met de fenomenologie is de semiotiek of tekenleer fundamenteel.

Intentionaliteit.

Het slagwoord der Oostenrijkse school (Franz Brentano: *psychologie vom empirischen standpunk*t (1874))! Maar, in feite, een middeleeuws begrip.

Intentioneel is alle besef van iets: iets wordt tot object van mijn aandacht (bewustzijn) dat juist daardoor er zich op richt, Die gerichtheid is 'intentionaliteit'. Dagdagelijks: op iets letten!

De medemens duikt op in de wederzijdse gerichtheid tussen mij en hem/ haar: wederzijdse intentionaliteit! "Ik let erop dat hij/ zij op mij let en omgekeerd". Daarin contacteren wij direct de medemens. Daardoor zijn wij een wij-in-eenzelfde-wereld, -- ook al hebben wij, elk onze eigen, innerlijke, individuele wereld. -- Dat heeft, indertijd, de commonsensefilosofie - Schotse school - goed gevat.

EO258

21.-- Formalisme (formalisering).

Eén toepassing van de eerste tak der semiotiek, nl. de syntaxis.-- Welke zijn de axiomata?

1. Semiotiek.

- Peano's pasigrafie zegt het: "zwartgemaakt papier"! De grafische reductie herleidt alles om te beginnen tot 'grafisme', geschreven teken.
- Syntactische reductie: het geschreven teken weerom herleid tot de 'suntaxis', de onderlinge aaneenvoeging, zonder op de betekenis of de gebruikswaarde te letten.

2. Combinatoriek.

De configuratie telt: tekens verbonden onderling door voegtekens. -- Daarmee sticht het formalisme een eigen stoicheiosis (reflexieve en niet-reflexieve voegtekens; voeg daarbij de duidigheidsbetrekking).-- Hiermee gelijkt formalisme duidelijk op rekenen-met-tekens. en wel louter 'syntactische'.

3. Logica (toegepaste logica).

In de vorm van een algoritme of stap - voor stap redeneren. -- Structuur: gegeven/ gevraagde. Zie hoger S.T. 11/12. “Indien gegeven-, dan gevraagde”. -- Onthoud het hoofdrekenen als voorbeeldje.

De lemmatische methode.

EO 164vv..

a. Een lemma of alsof-onbekende ontstaat dankzij reductieve redenering - die op een hypothese uitloopt.

b. De lemmatische redenering begint wanneer men die hypothese of onbekende behandelt alsof zij reeds gekend (en dus reeds gegeven) was.

Wat op hypothetisch-deductief gedrag wijst: men doet alsof de onbekende reeds gekend was (alsof-gekende) en men redeneert ermee deductief.

De kern is dus een analyse of reductie die een onbekende bloottrekt waarop deductief gedrag volgt, -- met die als bekende behandelde onbekende. —Cf. Black-boxmethode.

Van cijferrekenen naar letterrekenen.

Francois Viète (1540/1603), platonisch gericht, paste het lemmatische redeneren toe doordat hij i.p.v. met gekende (gegeven) cijfers met onbekende letters rekende. Alsof het ergens reeds gekende ‘cijfers’ waren. -- Dit lettergedrag komt zeer veel voor in het huidige formalisme.

Onthoud het onderscheid tussen een syntactische regel en een wet: beide zijn ‘universeel; maar de syntactische regel is een methoderegel.

22. -- Formalisme

Het letterrekenen is rekenen met universele begrippen, in letters uitgebeeld.

EO259

Functieleer, analytische geometrie, infinitesimaalrekenen ontwikkelden zich uit Viete’s letterrekenen.-- Niet het minst het streng logische rekenen of logistiek.

Opm.-- Meer en meer heten de aanhangers van de logische ‘calculus’ hun vak ‘logica’. Dat kan, natuurlijk, maar met dien verstande dat de traditionele, ontologisch verantwoorde logica dan toch iets anders is! Het begrip ‘werkelijkheid’ (als al wat vaststelbaar is, hoe dan ook) beheerst als axioma de traditionele logica. Zelfs de tekens van de logistiek zijn werkelijkheden, onderworpen aan de ontologie en de ontologische logica. Voor zover zij ‘iets’ (d.i. iets werkelijks) zijn. De logistici echter zult gij regelmatig horen zeggen

dat, door het feit dat enkel de syntactische inslag geldt, “de tekens die zij hanteren, niets met de werkelijkheid (zoals zij die opvatten, -- in dagdagelijks taalgebruik) te zien hebben”. Reeds daaraan ziet men het verschil.

Drie opvallende fasen:
logische algebra (1847+),
logica (vooral sedert Principia mathematica (1910/1913),
metalogica.

De semantische trappen.
Achter de term ‘metalogica’ gaat de leer omtrent de trappen, in de semantiek (die zich met de verwijzing naar de ‘werkelijkheid’ buiten het teken ophoudt als betekenisleer), schuil.

A. Nultrap.
Deze trap beweegt zich voor iedere semantiek. Dat behelst dat hij een zuiver ontologische term is! Want er is nog geen denk-, spreek- of schrijfteken!

B.1. Eerste semantische trap (objecttaal).
Degene die tekens - taaltekens - gebruikt, bedoelt (= intentionaliteit: door de middeleeuwers “intentio prima” of “eerste intentio” geheten) de (ontologische) werkelijkheid: “Ik zie daar dat eekhoorntje een dennenappel uitpluizen”.

B.2. Tweede semantische trap (metataal).
“Ik zeg u dat ik dat eekhoorntje daar een dennenappel zie uitpluizen”. Taal die het over taal heeft. Degene die spreekt, bedoelt (= intentionaliteit: in middeleeuws taalgebruik “intentio secunda”, “tweede intentio”, die let op wat gezegd wordt (beter nog: “Ik let erop dat ik erop let”)) niet de werkelijkheid - ‘object’ geheten door de semantici - maar de taaltekens die omtrent dat object uitgesproken worden.

Als men wil: “rechtstreekse rode” (taalrede dan) is objecttaal; “zijdelingse (taal)rede” is metataal (want zij haalt taal aan).

EO260

De paradox van de leugenaar.
Hier komen wij in het domein van en de leer der semantische trappen en de leer omtrent de intentiones! EO 173 + EO 177.

Wat betekent “Ik lieg?”. Zolang men enkel de spreektekens kent is die betekenis een x. -- Wanneer echter en de innerlijke intentio (dat waarop ik mijn aandacht richt) en de uitwendig waarneembare taal tegelijk gekend zijn, dan betekent de zin “Ik lieg” iets. D.w.z.: dan pas geeft hij informatie, ware stelling die werkelijkheid bloottrekt, prijs.

Want wie liegt, vertoont ‘antifrasis’ (antifrase, d.i. innerlijke tegenspraak): wat hij/ zij zegt (naar de buitenwereld toe), wordt begeleid door wat hij/ zij zegt (innerlijk: “Ik meen het niet als weergave van werkelijkheid”). M.a.w.: de innerlijke zin is een metataal - maar louter innerlijk: over de eigen taal.

Dit loopt ineen met de traditionele leer omtrent de “innerlijke restrictie of voorbehoud” ‘EO 176).

23.-- Computertechniek.

Basis: het begrip “dynamisch stelsel” dat materie/ energie/ informatie verwerkt. Wanneer informatie verwerkt wordt, dan zitten wij in de informatieleer (resp. informatica). De informatica leert ons een drieledigheid in het werkende systeem: ingang “zwarte doos”/ uitgang. Maar dan zo dat, desnoods, zelfregeling ingeschakeld wordt waarbij het resultaat van de uitgang opnieuw in de ingang treedt. EO 163 (Schema).

Het computersysteem.

Met zijn apparatuur en vooral programmatuur omvat dit type van dynamisch of doelgericht systeem vijf aspecten:

1. inzicht in het gebruik der apparatuur;
2. inzicht in de kern van het denkproces, het algoritme;
3. structureren van de te verwerken informatie (‘data’);
4. toepassing op concrete gevallen;
5. afscherming tegen indringers (computercriminaliteit).

Programmeren.

Dat is: het gegeven en het gevraagde omzetten in een logisch onberispelijke volgorde van onherleidbare stappen. Dat is: een algoritme vormen.

Net zoals in alle formalisme (Cartesiaanse analyse en synthese). -- Zie S.T. 16 (Deductief algoritme). -Zie nu vooral S.T. 14: definitietheorie. Het hele gegeven en enkel het (hele) gegeven wordt “in de computer gestoken” (= geprogrammeerd). - Het algoritme is de ware kern doordat het een definitie is.

EO261

Leven als algoritme.

Het formalisme bevat algoritme. Computertechniek bevat algoritme. -- EO 179 leert ons dat dit tweeledige feit niet toevallig is: de basisstructuur "gegeven/ gevraagde" beheerst in de beide gevallen de werkelijkheid als proces. Maar ook het leven kan als een "gegeven/ gevraagde" geduid worden.

Formalisme computertechniek ja leven is de oplossing uitwerken. Deze verloopt algoritmisch, in stappen. -- Het is die gelijkvormigheid tussen leven, formalisme en computertechniek die ontologisch onthullend is, alle drie zijn probleemoplossing.

24.-- Deductieve methode.

Basis: de hypothetische of voorwaardelijke zin op zich met "indien-dan" - structuur". Met voorzin en nazin (VZ/NZ).

Reductie (o.m. inductie en hypothesevorming) is eigenlijk mogelijke deductie. De deductie is het grondtype van denken inzake werkelijkheid. Waarbij induceren en hypothesen (lemmata b.v.) vormen dezelfde grondvorm vertoont maar restrictief, met voorbehoud.

De reden is: het axioma van (noodzakelijke en) voldoende reden of grond. -- In de deductie is die reden/ grond er vooropgesteld. In de reductie (inductie: veralgemening/ veralgeheling; hypothesevorming, desnoods als lemma) wordt die reden/ grond verondersteld. -- In de formulering van Jevons-Lukasiewicz: A--B (indien A, dan B). Met twee variante: welnu, A; dus B (deductie); welnu, B; dus A (reductie).

Twee toepassingen.

a. Computationele berekening. Dankzij de gegevens in de computer gestoken juist (logisch) deduceren,

b. Ethische berekening uit axiomata. In dit laatste tasten wij de overingewikkeldheid of - zoals men nu recentelijk zegt - 'complexiteit' van de deductieve verwerking der axiomata.

25.-- Lotskunde.

Het gegeven is het feit dat wij gesitueerd zijn, -- geworpen in het leven. Het gevraagde is het feit dat wij ons moeten inzetten ('engagement') voor de oplossing van het gevraagde (probleem), door ons leven te ontwerpen. -- Ziedaar het centrale thema der logisch strenge lotskunde.

Het moest ervan komen.

Deze dagdagelijkse, ja, volkse uitdrukking verwoordt het deductieve van onze lotgevallen. Zij betekent: het feitelijke lot was deduceerbaar uit de vooropstellingen (axiomata). Voorspelbaar (voor wie alle gegevens kent).

EO262

Een staking is - met voorbehoud (gezien de vooropstellingen - met - voorbehoud) - voorspelbaar, want deduceerbaar.

Thoukudides van Athene in zijn geschiedschrijving geeft a. de feiten weer, b. maar begrijpelijk, d.i. uit vooropstellingen deduceerbaar gemaakt.

Hegel. -- Hegel is eer complexe figuur: hij is door en door rationeel maar is ook grondig romantisch. Daarvandaan dat de geschiedenis centraal staat (romantisch) maar door en door rationeel, want deduceerbaar gemaakt.

Let dus op: de hegeliaanse deductie van het lot is geen abstract geredeneer! -- De totaliteit van al wat was, is, zal zijn staat centraal (als "het begrip" der totale werkelijkheid). Zo komt Hegel tot zijn historische dialectiek d.i. de geschiedenis (verzameling systeem der lotgevallen) deduceerbaar gemaakt.

Daarin speelt de inductie, het nemen van steekproeven dankzij ervaring, een basisrol. Want "het pure bestaan" bewijst men niet uit louter abstracte gegevens: het bestaan is een gegeven. -- Wat is dus deduceren voor Hegel? "Uit (het begrip van) het levende geheel de betekenis en de plaats van iets 'aanwijzen' en 'begrijpen'.

"Al wat 'werkelijk' is, is 'redelijk' en al wat 'redelijk' is, is 'werkelijk.

Dit axioma betekent: al wat de problemen oplost en daardoor als 'werkelijk' d.i. ingrijpend in de werkelijkheid, kan bestempeld worden, is meteen 'redelijk', d.i. dankzij redenering verantwoordbaar. Ja, uit gegeven en gevraagde afleidbaar, deduceerbaar. Cfr EO 11.

Zo is een regering die de problemen - het gevraagde - niet oplost, 'onwerkelijk' en dus 'onredelijk' (rationeel niet verantwoordbaar, niet uit de gegevens en het probleem deduceerbaar). -- Dat is lotsdialectiek.

26.-- Crisis der ontologie.

Systeembouw was ooit een kenmerk van een aantal vooraanstaande ontologen (Aristoteles, Thomas van Aquino, Suarez en Hegel). - In feite kwam dit neer op het uitwerken van een wereld- en levensbeschouwing, op

ontologische achtergrond, met de middelen van de periode waarin de grote systeembouwers leefden.

Doch, zoals Hegel het zei, zij worden mettertijd 'onwerkelijk', hebben geen voeling meer met de problemen van de tijd!

Hoofdoorzaak: die systematici vullen het lege zijnsbegrip op met louter categoriale gegevens die tijdgebonden zijn en dus verouderen, -- onwerkelijk worden.

Vandaar de vooral postmoderne crisis met haar endisme ("Het einde der filosofie").

EO263

1. Het begrip 'netwerk' als iets dat hersenspinsel wevend in de lucht hangt, in de plaats stellen van de traditionele ontologie en logica, zoals wij ze hierboven uiteendeden, is een vorm van nominalisme dat de zakelijke definitie (EO 12) uit de weg gaat om in een soort "virtuele werkelijkheid" (EO 153) en mediatisme op te gaan. -- Een begrip dat heel wat intellectuelen heden lijkt aan te trekken.

2. Het begrip 'afbouw' ('déconstruction') zoals o.m. J.Derrida dit verwoordt, rekent of met de Griekse, christelijke en moderne (vooral Duits-idealistische) tradities. Vooral het universeel geldig karakter van iedere traditionele ontologie en logica wordt 'afgebouwd'. Toch zal een Derrida, in een helder moment, toegeven dat hij buiten die tradities niet kan!

Dit toont het tweeledig karakter der traditie:
a. een eeuwig geldende kern (die wij hebben trachten uiteen te zetten) en
b. een tijd- en periodegebonden omhulsel (opvulsel, zoals wij zagen).

Het eerste is eeuwig 'werkelijk' (probleemoplossend); het tweede is voor een tijd 'werkelijk' (tijdgebonden problemen oplossend).

Terloops: R. Bakker, in een korte bespreking van S. IJsseling, red., *Jacques Derrida (Een inleiding in zijn denken),* Baarn, 1966 - in Tijdschr.v.filos. 46 (1986): 4 (dec.) - zegt: "Ongetwijfeld heeft Derrida een onmiskenbare bijdrage geleverd aan de techniek van het filosofische schrijven en lezen. Maar, als een student mij zou vragen welke filosoof hij zou kunnen bestuderen om met zijn levensvragen klaar te komen, zou ik hem Derrida ontraden".

27.-- Het overingewikkelde zijn.

'Complex' dat tot voor kort enkel 'ingewikkeld' betekende, betekent, in wanorde-leerstellig of chaologisch denkkader, 'overingewikkeld', niet – uiteen-haspelbaar. Niet vatbaar voor 'stoicheiosis'.

Zenon van Elea is wellicht de eerste die het ondoorzichtig-overingewikkelde der werkelijkheid, streng logisch, verwoordde.

a. De tegenstander schakelt hij uit door een "indien-dan-redenering" die op absurdheden uitloopt.

b. Het resultaat echter luidt bij hem: "gij evenmin als ik" hebt zonder meer gelijk.

Dit bewijst dat de rede voor niet enkel onopgeloste maar wellicht voor onoplosbare vragen staat. -- Bij Platon treffen wij dit aan in de vorm van 'ananke', het onontraadselde, ja onontraadselbare feit (daarvandaan de aporetische dialogen).

EO264

De praktische uitweg: een lemma of alsof-gegeven invoeren en daarmee als hypothese werken.

Dit heette Willmann indertijd "de lemmatisch-analytische methode. EO 229: wat transfenomenaal blijft en toch zich als "ergens werkelijk" opdringt, verwerkt men als een veronderstelling. -- Wat het metafysische wezen van goud is, weten wij niet: toch werken wij ermee!

28.-- Het overingewikkelde zijn.

Determinisme-zonder-meer was tot nog toe (Einstein inbegrepen) de rationalistische vooropstelling. Uit beginvoorwaarden kan een systeem voorspeld worden (deductie).

De lotskunde weet allang dat uit de beginvoorwaarden van ons leven onze toekomst niet tenzij tastend deduceerbaar is.

Hoe een dubbeltje rollen kan, kan "de rede" niet perfect deterministisch voorspellen! De complexiteit! Theorie (chaologie) is ondertussen een zich opdringend element van zo goed als alle vakwetenschappen aan het worden. Want het verband tussen voortekens (oorzaken) en vervolgen (gevolgen) is 'sensitief', d.i. wanordelijk - grillig. Dat heet men 'vlindereffect' (EO 232).

Wanordelijke systemen.

Zij zijn rollende dubbeltjes. - Schommeling, d.i. destabilisering, -- tweesprong destabilisering, (vorkvormige mogelijklijkheden overleven/ ondergaan),- crisis (diagnoseloosheid) zijn kenmerken.

De psychotherapeutische schakelspeltheorie: verschillende vooropstellingen geven éénzelfde resultaat!

De economische chaostheorie of chaosmanagementsleer (o.m. H. Sérieyx):

de economische feiten, sedert einde der tachtigerjaren, ontkrachten de gevestigde economische axiomata! Zo: de informatische revolutie, de wereldwijde delocalizering, de ineenstorting der economisch-politieke grote systemen (socialisme, kapitalisme) samen met de voortdurende wijzigingen inzake technieken!

De stoicheiosis der fenomenen geeft een spaghetti! Onontwarbaar!-- En toch leven daarin de ondernemers! Met lemmata allerhande.

Besluit. -- Platon' s filosofie is tweeledig: a. zij bevat een eeuwige kern; b. maar zij weerspiegelt tevens de toenmalige elementen.

Onze oplossing staat EO 34: traditiegetrouw actualiseren. In antiek-Griekse termen: parafraseren, herzeggen! De cursus heeft getracht de eeuwige kern zoveel mogelijk actueel leven weerspiegelend bloot te trekken.